

Examendocument*

CSE LATIJN 2019

Publius Ovidius Naso

Marc de Hoon

* Disclaimer. Met dit document wil ik de examenkandidaten Latijn extra ondersteunen. De teksten, de vertaling van die teksten, de vragen en de antwoorden op die vragen zoals die in de docentexemplaren van de examenbundels en de examenbundels zelf staan gelden voor mij als leidend. Ik verwerk alles **sine ira et studio** (naar Tacitus), emotioneel én administratief. Aan de inhoud van dit examendocument kunnen dus geen rechten ontleend worden. Voor het zorgvuldig lezen van alle teksten en het eruit halen van tikfouten ben ik mijn collega Gjalt Lucassen (Lyceum Vos, Vlaardingen) erkentelijk.

Voorwoord

In dit document vind je, na de tekst van de syllabus, de Latijnse tekst van het examenpensum 2019 (Ovidius), een vertaling daarvan en voetnoten bij de teksten. De Latijnse teksten zijn met toestemming van de uitgever geplaatst. In de meeste gevallen is de tekstindeling aangehouden zoals die in de bundel staat die op het Johan de Witt-gymnasium gebruikt wordt (Eisma: [Ovidius, een onsterfelijke dichter](#)): hoofdstuktitels, subtitels/paragraaftitels. Waar noodzakelijk wordt de tekst over meerdere bladzijden verdeeld. Af en toe heb ik geforceerd een tekst in delen “gehakt” en een stukje naar een volgende bladzijde verplaatst.

De **VERTALING** wordt, evenals de aantekeningen in de voetnoten, gedoseerd aangeleverd, zodat leerlingen niet alles ineens voorgeschoteld krijgen. De dosering is gericht op de leerlingen (zesdeklusters) van het Johan de Witt-gymnasium. In overleg met de lesgevende docenten wordt tekst op superlatijn.nl geplaatst. In vertaling en voetnoten worden beide examenbundels als bron gebruikt. Links staat de latijnse tekst, rechts een werkvertaling. In de Latijnse tekst is via opmaak getracht een paar grammaticale zaken te highlighten. Elke losse persoonsvorm wordt onderstreept (ook een INF historicus en een GRV van verplichting!). Als een gezegde gesplitst wordt door een ander zinsdeel, wordt de persoonsvorm onderstreept en het andere gedeelte met puntjes “onderstreept”. Een coniunctivusvorm wordt steeds **vet** gedrukt. Probeer wel zelf steeds te ontdekken waarom daar een coniunctivus gebruikt wordt. Moet een woord voor beter begrip van de tekst in gedachten worden aangevuld dan staat het er in superscript bij. Vaak gaat het om ^{esse} of een vorm van esse: denk aan een predikaat / gezegde dat is samengesteld uit een PPP en ^{est} / ^{essent} e.d. Maar ook vormen van voornaamwoorden en in een enkel geval van zelfstandige naamwoorden worden voor het leesgemak wel aangevuld. Let wel, niet omdat de auteur iets “vergeten” was! En je moet het “weggelatene” niet mee scanderen!

Een **BIJZIN** wordt meestal ingeleid door een onderschikkend voegwoord of door een betrekkelijk voornaamwoord. Er zijn nog andere mogelijkheden, zoals een vragend bijwoord of het vragende gedeelte van de ADI *correlativa* (quantus bijv.). Alle typen bijzin-inleidende woorden worden *gecursiveerd*. Betrekkelijke voornaamwoorden staan cursief in groen (het antecedent wordt niet meer aangegeven), onderschikkende voegwoorden en alle andere typen bijzin-inleidende woorden in **donkeroranje, vet** en **cursief** dus. Niet altijd staan de inleidende woorden vooraan in hun bijzin. Let wel: het gaat om de bijzinnen in de Latijnse tekst. De corresponderende bijzinnen in de vertaling worden in principe niet op dezelfde manier weergegeven: dat is een keuze. Wie veel Latijn leest, weet natuurlijk ook, dat bijvoorbeeld participia in het Latijn ook wel eens in de Nederlandse vertaling als een bijzin worden weergegeven: die bijzinnen zijn geen vertalingen van Latijnse bijzinnen en ze worden dus op de normale wijze weergegeven.

Bij **VERWIJZINGEN** naar specifieke tekst wordt alleen een (vers)nummer gebruikt. Het type aantekening maakt duidelijk of je met een verwijzing naar een vers te maken hebt of met een jaartal.

Bij de **VOETNOTEN** worden Latijnse woorden of zinsdelen uit de pensumtekst **vet** weergegeven. Komt het Latijn niet uit de pensumtekst zelf (zelf verzonnen voorbeelden, rijtjes et cetera), dan is het alleen **vet** (zwart dus) weergegeven. Stijlmiddelen en verteltechnische middelen, die in de diverse methodes en examenbundels nogal wisselend gerubriceerd worden, en argumentatieve begrippen staan in gekleurd **KLEIN KAPITAAL**, waardoor ze extra opvallen. Taaleigen zaken krijgen dezelfde kleurige notatie. Niet-verplichte termen worden wel in klein kapitaal gezet maar niet in kleur. Specifieke, vernederlandste of Nederlandse grammaticale terminologie staat gewoon in Romein (=niet cursief), maar Latijnse benamingen staan wel *cursief*. Denk aan de gebruikswijze van de coniunctivus (*finalis, consecutivus*, etc.) of naamvallen (*possessivus, absolutus, obiectivus*, etc.). Als er RIJTJES worden opgegeven, staan die in de gebruikelijke volgorde van NOM, GEN, DAT, ACC, ABL (bij naamwoorden) en 1,2,3 (bij werkwoorden). De vertaling van Latijnse woorden, bijvoorbeeld voegwoorden, of passages (van een vertaler, bijv. M. d’Hane-Scheltema) staat **cursief in rood**.

ANTWOORDEN op vragen bij de teksten staan nu in de voetnoten. Let wel, zoals ze in de docentenhandleiding aangegeven zijn. Je herkent gemakkelijk waar een antwoord gegeven wordt aan het superscript, tussen haakjes én onderstreept, in **groen**. E voor Eisma, H voor Hermaion, en dan het hoofdstuk, en de vraag. Voorbeeld [\(E3c.4\)](#): verwijst naar antwoord op de vraag bij Eisma, hoofdstuk 3, paragraaf c, vraag 4. Waar in de beide bundels discrepantie is tussen de antwoorden op vragen, wordt daarvan zo mogelijk melding gemaakt in de voetnoten. Overigens wordt de Tristiatekst in de Hermaionbundel helemaal in het begin gelezen en in de Eismabundel pas aan het eind. Dat kan ervoor zorgen dat vragen in de Hermaionbundel teruggrijpen naar al gelezen tekst.

JAARTALLEN zijn van vóór Christus, tenzij anders aangegeven. Realiseer je dat Romeinen geen jaartallen gebruikten en dus ook niet wisten dat ze in bijv. 70 voor Christus leefden! Bij schrijvers als Tacitus en anderen wordt een jaartal aangeduid door de consuls van dat jaar te noemen. Gaio Vipstano Gaio Fonteio consulibus (Tac. Annales, XIV, 1) betekent tijdens het consulaat van Gaius Vipsanus en Gaius Fonteius (keizertijd). In onze jaarrekening is dat 59 na Christus.

GRAMMATICALE BLOKKEN heb ik weggelaten. Ze voegden niet veel toe. Er zijn enkele andere kleine wijzigingen t.o.v. vorig jaar. Niet storend, hoop ik.

M. de Hoon, webmaster superlatijn.nl

Vaak gebruikte afkortingen

NOM=nominativus	GEN=genitivus	DAT=dativus	ACC=accusativus	ABL=ablativus	VOC=vocativus
SG=singularis (enkelvoud)	PL=pluralis (meervoud)				
M=masculinum (mannelijk)	F=femininum (vrouwelijk)	N=neutrum (onzijdig)			
HZ=hoofdzin	BZ=bijzin				
GRV=gerundivum	GRD=gerundium				
PR=praesens	IMPF=imperfectum	FUT=futurum	(de onvoltooide tijden, gevormd met de praesensstam)		
PF=perfectum	PLQP=plusquamperfectum	FUT EX=futurum exactum	(de voltooide tijden, gevormd met de perfectumstam/het PPP)		
IND=indicativus	CON=coniunctivus	INF=infinitivus	IMP=imperativus	PTC=participium	
ACT=activum (bedrijvende vorm)	PASS=passivum (lijdende vorm)				
PPA=participium praesens activum	PPP=participium perfectum passivum	PFA=participium futurum activum	SUP1=supinum 1 (-um)	SUP2=supinum 2 (-u)	
ADI=adiectivum (bijvoeglijk naamwoord)	SUBST=substantivum (=zelfstandig nw)	ADV=adverbium (bijwoord)	PRON=pronomen (voornaamwoord)	DEP=deponens	
PREP=prepositie (voorzetsel)					
POS=positivus (stellende trap)	COMP=comparativus (vergroten trap)	SUPERL=superlativus (overtreffende trap)			
Acl=accusativus cum infinitivo-constructie					
Ncl=nominativus cum infinitivo-constructie					
AcP=accusativus cum participio-constructie					
ABL abs=ablativus absolutus-constructie					

A TEKSTEN

1 PENSUM

2 GENRES

2a EPOS

■ Definitie en kenmerken van het genre

Het epos is een lang verhalend gedicht geschreven in de dactylische hexameter. Hoofdpersonen in een epos zijn helden uit het verleden, maar ook de goden spelen een belangrijke rol: zij sturen de handeling of nemen er zelfs aan deel.

■ Ontstaan en ontwikkeling van het genre

Het Griekse epos

De oudste Griekse epen zijn de Ilias en de Odyssee, toegeschreven aan Homerus en waarschijnlijk in de achtste eeuw v. Chr. ontstaan als resultaat van een lange traditie van mondelinge poëzie, beoefend door beroepszangers. De twee werken vormen het uitgangspunt voor de verdere ontwikkeling van de Griekse en Romeinse epische poëzie. Tijdens het hellenisme (vanaf de derde eeuw v. Chr.) krijgt het epische genre een ander karakter. Met name in Alexandrië, in die tijd het centrum van dichtkunst en wetenschap, schrijven dichters epische poëzie die gericht is op een select publiek van literaire fijnproevers. De eisen die aan dit lezerspubliek worden gesteld, zijn vertrouwdheid met de bestaande literatuur en interesse in de wijze waarop deze traditie wordt gevarieerd en vernieuwd. Verder wordt het menselijk handelen niet meer uitsluitend door goden bepaald, maar verschuift de aandacht naar psychologische factoren. Deze Alexandrijnse dichters hebben grote invloed uitgeoefend op de Romeinse dichters. Hun geleerde poëzie en de aandacht voor menselijke emoties vinden we terug bij Vergilius en Ovidius.

Het Romeinse epos

In de derde eeuw v. Chr. wordt het homerische epos in Rome geïntroduceerd en in het Latijn vertaald. De Romeinse dichters worden zich in toenemende mate bewust van hun eigen artistieke vermogens en gaan een openlijke wedijver (aemulatio) aan met de door hen bewonderde Griekse voorbeelden (imitatio). Vanaf de eerste eeuw v. Chr. wordt in Rome naast het mythologisch/historisch epos ook het didactisch epos populair, dat wat betreft stijl en metrum binnen het genre epos past, maar een andere inhoud heeft. T. Lucretius Carus (ca 94-55) geeft in zijn leerdicht *De Rerum Natura* een uiteenzetting van de leer van de Griekse filosoof Epicurus. Het Romeinse epos bereikt een hoogtepunt in de Aeneis van P. Vergilius Maro (70-19 v. Chr.). Dit werk vertelt over de avonturen van de held Aeneas, de legendarische grondlegger van Rome.

Ovidius' Metamorphoses

Een bijzondere plaats nemen de *Metamorphoses* van P. Ovidius Naso (43 v. Chr. - 17 n. Chr.) in, een verzameling van circa 250 korte verhalen over “gedaanteveranderingen”. In de proloog van de *Metamorphoses* plaatst Ovidius zich expliciet in de traditie van het homerische epos. Door metrum (dactylische hexameter), lengte (ruim 12.000 verzen) en tot op zekere hoogte ook door het onderwerp (het vertelt over helden en goden), vertoont het werk inderdaad kenmerken van het genre epos. Maar een verschil tussen het homerische epos en de *Metamorphoses* is dat Ovidius zich presenteert als een geleerde: hij is een poeta doctus, d.w.z. dat hij zich richt tot een ontwikkeld en deskundig publiek. Ook op een aantal andere belangrijke punten verschilt de *Metamorphoses* van de traditionele epen, zoals de Ilias en de Odyssee van Homerus en de Aeneis van Vergilius. Zo bestaat het niet uit een doorlopend verhaal over één thema (zoals in de Odyssee, “de terugkeer van Odysseus”), maar uit een groot aantal kleinere verhalen. Hoewel de personages in de verhalen vooral helden, goden en andere legendarische figuren zijn, is hun gedrag niet verheven, maar veeleer lichtzinnig. In zijn weinig serieuze afbeelding van de goden en de moreel vaak weinig

verheffende activiteiten van de personages voldoet het werk dan ook zeker niet aan de criteria van het genre epos. Daarom wordt de *Metamorphoses* wel getypeerd als een speelse variant op het epos of als een “anti-epos” of als een “metamorfose van de epische traditie”.

■ De verteller

Ovidius’ *Metamorphoses* is een verhalende tekst. We hebben in hoofdzaak te maken met een alwetende verteller die zelf geen rol speelt in het verhaal. Zijn alwetendheid blijkt uit het feit dat hij de afloop van het verhaal en de gedachten van de personages kent. De hand van de verteller blijkt verder uit manipulaties met het aspect “tijd”. Zo kan hij – of een personage – vooruitlopen op het verhaal (prospectie) of terugkijken naar een eerdere gebeurtenis (retrospectie of flashback), versnellen of vertragen. Naast de verteller zijn ook de personages zelf veelvuldig aan het woord. Soms treden zij als verteller op. Hierdoor kan de dichter zijn verhaal vanuit verschillende perspectieven vertellen.

■ Specifieke structurelementen

Hoewel de *Metamorphoses* niet uit een doorlopend verhaal bestaat over één thema, maar uit een aaneenrijging van een groot aantal kleinere verhalen over verschillende thema’s, heeft de tekst toch een zekere eenheid, doordat de verhalen meestal eindigen met een gedaanteverandering. De eenheid wordt verder gevormd door de opbouw: boek I begint met het ontstaan van de wereld en de eerste mensengeslachten, boek XV eindigt met de apotheose van Julius Caesar en heilwensen voor Augustus. Daartussen vertelt Ovidius verhalen over Griekse goden en helden en verhalen uit de “historische” periode van de Romeinen, beginnend bij de Trojecycleus (Aeneas geldt als de stamvader van de Romeinen).

■ Centrale thema’s

Naast het voornaamste centrale thema van de gedaanteveranderingen is nog een aantal terugkerende thema’s aan te wijzen in de *Metamorphoses*, zoals de verhouding tussen goden en mensen. De goden zijn verantwoordelijk voor de gedaanteveranderingen, waarmee zij mensen kunnen belonen of straffen, maar er zijn ook gevallen van willekeur tegen onschuldigen, waarbij de goden zich van hun immorele kant laten zien. Verder komen in veel verhalen aetiologische elementen voor: deze verhalen geven een verklaring voor het ontstaan van bijvoorbeeld een aardrijkskundige naam of een verschijnsel in de natuur.

2a

ELEGIE

■ Definitie en kenmerken van het genre

De elegie is een dichtvorm bestaande uit tweeregelige coupletten (disticha) waarin een dactylische hexameter steeds gevolgd wordt door een dactylische pentameter. De betekenis van het woord elegie is onbekend. Het woord werd in de Oudheid verklaard als *e legein*, “e zeggen”, waarbij *e* werd opgevat als kreet van verdriet. Het is mogelijk dat het woord verwant is met het Armeense *elegn*, “fluit”.

■ Ontstaan en ontwikkeling van het genre

De elegie is in de zevende eeuw v.Chr. ontstaan in Griekenland. De elegie kon tal van onderwerpen hebben, zoals strijd, liefde, morele adviezen, bespiegelingen over (de vergankelijkheid van) het leven en grafinscripties. In de Latijnse poëzie wordt het elegisch distichon vooral gebruikt voor liefdesgedichten.

■ Ovidius en de elegie

Ovidius maakt gebruik van de elegie voor al zijn werken, met uitzondering van de *Metamorphoses* (zie hierboven, 2.a). De *Heroides* (“Heldinnen”) is een verzameling brieven van bekende vrouwen uit de mythologie aan hun geliefden. In drie gevallen is er sprake van een briefwisseling: een brief van de man aan de vrouw wordt gevolgd door het antwoord van de vrouw aan de man. De *Tristia* is een verzameling van vijftig gedichten, verdeeld over vijf boeken, waarin Ovidius zijn verdriet uitspreekt over zijn verbanning uit Rome. Het tweede boek bestaat uit één lang gedicht waarin Ovidius keizer Augustus smeekt hem toestemming te geven terug te keren naar Rome, een verzoek dat niet zal worden ingewilligd. De tiende elegie uit het vierde boek, die deel uitmaakt van het pensum, wordt wel aangeduid als Ovidius “autobiografie”.

3 TAAL EN STIJL

De CvTE-minimumlijst (ook op www.superlatijn.nl te vinden: zie examenpagina 2019) vormt het uitgangspunt bij de op het centraal examen gestelde vragen en bij de annotatie van de ongeziene authentieke tekst.

B CULTUURHISTORISCHE CONTEXT

1 OVIDIUS' LEVEN EN WERKEN

■ leven

Publius Ovidius Naso werd geboren te Sulmo (het huidige Sulmona in Midden-Italië) in 43 v. Chr. Zijn familie was bemiddeld, maar niet van adel. Hij bezocht samen met zijn broer de beste scholen in Rome, waar hij onderwijs kreeg in de retorica, als start voor een politieke carrière. Hij eindigde zijn studie, net als veel welgestelde jongeren in zijn tijd, met een reis naar Athene. Na terugkeer besloot hij zijn nauwelijks begonnen politieke loopbaan te verlaten om zich geheel aan de dichtkunst te kunnen wijden. Hij nam als gevierd dichter deel aan het openbare leven en zijn voorlezingen uit eigen werk waren zeer populair. Hij onderhield contact met collega-dichters. Na twee mislukte huwelijken trouwde hij rond zijn veertigste voor de derde keer. Op het hoogtepunt van zijn roem, in het jaar 8 na Chr., werd Ovidius door keizer Augustus plotseling verbannen naar Tomi aan de Zwarte Zee. De exacte reden voor Ovidius' verbanning is onduidelijk (zie verder onder "de historische context"). Uit verbittering over zijn verbanning verbrandde hij, naar hij zelf in zijn poëzie beweert, het manuscript van de *Metamorphoses*. Het werk bleef echter bewaard door de vele kopieën die al in omloop waren. Vanuit Tomi schreef hij gedichten vol heimwee naar zijn leven in Rome, waar zijn vrouw was achtergebleven. In veel van deze gedichten doet hij op vleiende, soms kruiperige toon een verzoek aan Augustus en later aan diens opvolger Tiberius om terug te mogen keren, maar zonder succes. Sommige geleerden betwijfelen of Ovidius werkelijk verbannen is. Ovidius stierf waarschijnlijk in Tomi in 17 of 18 n. Chr.

■ werken

Ovidius' belangrijkste werk is de *Metamorphoses*, zijn enige werk in hexameters. De *Medea*, een tragedie, had groot succes maar is verloren gegaan.

Belangrijke elegische werken (elegie = couplet bestaande uit dactylische hexameter + pentameter):

- De **Amores**, erotische gedichten waarin Ovidius zijn fictieve geliefde, Corinna, bezingt.
- De **Heroides**, brieven van mythologische vrouwen aan hun afwezige echtgenoot of minnaar, in enkele gevallen als antwoord op een brief van de man.
- De **Ars Amatoria**, waarin voorschriften worden gegeven voor het bereiken van succes in de liefde, in de **Remedia Amoris** worden (genees)middelen tegen de liefde aangereikt.
- De **Fasti** is een kalender van het Romeinse jaar met beschrijvingen van feesten, religieuze rituelen en legenden. In de zes overgeleverde boeken worden de maanden januari t/m juni behandeld. Waarschijnlijk heeft Ovidius het werk nooit voltooid. Het werk is na Ovidius' dood gepubliceerd.
- In ballingschap schreef Ovidius de **Tristia**, treurzangen vol zelfbeklag, en de poëtische brieven **Epistulae ex Ponto**, brieven uit het gebied van de Zwarte Zee.

■ waardering in latere tijd

Ovidius heeft grote bewondering ge oogst en een enorme invloed gehad op de literatuur en beeldende kunst in later tijd. In de Middeleeuwen werden de verhalen van Ovidius veel gelezen, maar het lage morele gehalte van veel verhalen paste niet bij de strenge moraal van die tijd. Daarom bedacht men allegorische verklaringen en werd aan veel verhalen een moreel acceptabele interpretatie gegeven (L'Ovide moralisé, begin 14e eeuw). In de Renaissance werden de *Metamorphoses* nog steeds veel gelezen, ook in korte samenvattingen. Vanaf die tijd zien we dat de *Metamorphoses* ook een grote inspiratiebron vormen voor de beeldende kunst.

2 DE HISTORISCHE CONTEXT

■ politiek en cultureel klimaat

In de tijd van Ovidius bestond er na een langdurige periode van burgeroorlogen een algemeen verlangen naar vrede en welvaart. Augustus voorzag in deze behoefte nadat hij alle macht in handen had gekregen. Hij voerde hervormingen door op sociaal en religieus gebied en zorgde voor wetten die het traditionele gezin beschermden (bijvoorbeeld een wet tegen overspel). Ook in de literatuur moest de waardering voor de oude Romeinse tradities tot uiting komen. Vergilius deed dit met zijn Aeneis, Horatius prees de *virtus romana*, Livius stimuleerde het nationaal bewustzijn door het Romeinse verleden te idealiseren. Deze bijval uit de literaire wereld ging soms over in verering van de keizer. Maar anders dan bij veel van zijn collega-schrijvers en kunstenaars die de gevolgen van de burgeroorlogen aan den lijve hadden ondervonden, speelt in het werk van Ovidius de bewondering voor de keizer slechts een kleine rol. Zijn werk kon in sommige opzichten zelfs als ondermijnd voor de politiek van Augustus worden ervaren. Augustus zal weinig waardering gehad hebben voor bepaalde provocerende passages in de *Ars Amatoria*, en daarnaast voor het gebrek aan decorum dat goden en helden in de *Metamorphoses* vertonen, het voortdurende overspel en het uitweiden over de minder voorbeeldige daden uit het roemrijke verleden van Rome. Evenmin zal Augustus gecharmeerd zijn geweest van het feit dat Ovidius citaten van Vergilius, Augustus' lievelingsdichter, in een totaal andere, vaak frivole, context plaatst. Dit alles kan echter nauwelijks verklaren waarom Ovidius werd verbannen. Ovidius zelf noemt als redenen *carmen et error* ("gedicht en vergissing", *Tristia* 2.207); waarin de *error* precies bestond blijft vaag. Er zijn in de *Tristia* een paar toespelingen dat Ovidius iets heeft gezien wat niet voor zijn ogen bestemd was, maar Ovidius zegt zijn lezers bewust niet verder te willen informeren. Over het *carmen* als reden van zijn verbanning is Ovidius evenwel zeer expliciet: de *Ars Amatoria* heeft door haar amoreel karakter zelfs zozeer Augustus' woede gewekt, dat het werk uit de openbare bibliotheken werd verwijderd. Door al deze onduidelijkheden omtrent Ovidius' veroordeling en omdat de verbanning in geen enkele andere bron wordt genoemd, wordt er door sommige geleerden aan de historische realiteit ervan getwijfeld. Het zou dan een literaire fictie kunnen zijn, die Ovidius de mogelijkheid bood een nieuw literair genre, ballingschapspoëzie, te introduceren.

■ religieus klimaat

Het is de vraag of de Romeinen in Ovidius' tijd ook werkelijk in de traditionele goden en mythen geloofden. Het leven van de Romeinen was doortrokken van religie. Maar er zullen stellig verschillen hebben bestaan tussen de "gewone" Romeinen en de (kleine) intellectuele bovenlaag, waarin velen zich aangetrokken voelden tot diverse filosofische richtingen, zonder overigens de traditionele godsdienst zonder meer te verwerpen. Bovendien bestond er een nauwe band tussen religie en staat. Niet voor niets deed Augustus er alles aan om de godsdienst na het verval van de burgeroorlogen een sterke nieuwe impuls te geven.

Daphne en Apollo

H3 – DAPHNE EN APOLLO 3.1 (DAPHNE WIJST APOLLO AF) > Met. I, (p.26, vv.452 - 457); a. Apollo beledigt Cupido (1)

Primus amor ¹ Phoebi ² erat Daphne Peneia ³ , quem non fors ignara dedit, sed saeva Cupidinis ira ⁴ . Delius ⁵ hunc, nuper victo ⁶ serpente ⁷ superbus, 455 viderat adducto flectentem cornua ⁸ nervo 'Quid' que 'tibi, lascive puer, cum fortibus armis ⁹ ?' dixerat;	De eerste geliefde van Phoebus was Daphne, dochter van Peneus, die niet het blinde toeval heeft gegeven, maar de heftige woede van Cupido. De Deliër, trots op de onlangs overwonnen slang/op zijn overwinning op de slang, had hem zijn boog zien spannen, nadat deze de pees strak had aangetrokken en hij had gezegd 'Wat moet jij, brutale jongen, met krachtige wapens?'
--	--

- ¹ amor betekent *liefde*. Een heel mooi eerste woord (qua aantekening dan) van een even mooi en aantrekkelijk pensum. Jullie, mazzelaars! Maar om maar meteen met de deur in huis te vallen (spreekwoordelijk, overdrachtelijk, kortom geen ramkraak of zo): we hebben METONYMIA, en in het bijzonder een ABSTRACTUM PRO CONCRETO. Bij METONYMIA heb je meer mogelijkheden, maar in het algemeen kun je zeggen dat iemand die METONYMIA toepast door een (opmerkelijk) woord een associatie wil oproepen met wat hij eigenlijk bedoelt te zeggen. Met tectum (*dak*) roep je de associatie op met huis (de situaties na vulkaanuitbarstingen en tropische orkanen uitgezonderd). De mededeling Primus amor duidt er op dat Apollo qua huwelijks trouw wel eens van 't padje af was en suggereert dat er nog vele liefdes de revue zullen passeren (H5.1). Dat zat een beetje in de familie
- ² De Griekse naam voor Apollo, Φοῖβος, gelatiniseerd tot Phoebus. Hier dus in de GEN. SG, ja, hè, hè! Let op bij het scanderen! Er komen nogal wat namen en termen voor die Ovidius in het Latijn heeft overgenomen, maar waarbij je voor het goede fatsoen in het woordenboek Grieks-Nederlands zou moeten kijken voor de lengte van een lettergreep. de -oe- van Phoebus is lang, tweeklank (in het Grieks trouwens ook, hè...). Ovidius showt zijn kennis van het Grieks, zoals hij ook graag zijn kennis etaleert over mythologie, astronomie, historie, geografie. Ovidius is wat je noemt een POETA DOCTUS (goed uitspreken, mocht je op straat lopen en een vriendin tegenkomen aan wie je dit wilt uitleggen). Je snapt natuurlijk dat dit taalgebruik meteen ook het type publiek van Ovidius selecteerde. De grapjes, geleerde verwijzingen en het taalgebruik, de virtuositeit van Ovidius kwam niet bij iedereen binnen. Voor de geoefende oren van luisteraars was alles prachtig, maar ook die verraste Ovidius nog wel eens. Een andere reden waarom Ovidius hier niet de GEN van Apollo gebruikt (Apollinis) is dat dat metrisch niet past. Dus Phoebi wordt ook METRI CAUSA (=vanwege het metrum / de versmaat) gebruikt
- ³ bedenk dat Ovidius een epos schreef en dat hij dus, zeker formeel, best wilde voldoen aan een aantal epische kenmerken. Natuurlijk de dactylische hexameter, natuurlijk de actieve rol van de goden en de centrale positie van heldhaftige liederen. En dat is niet het enige, hoor. Maar ook de "Homerische" (best wel uitgebreide) vergelijkingen en de typische andere kenmerken uit het Homerische epos, zoals het gebruik van PATRONYMICUM. Dat doet hij dus hier: Daphne is de dochter van koning Peneus (een riviergod, OMG, bestaat dat ook?). Met een PATRONYMICUM noem je de naam van de vader van een personage.
- ⁴ Ovidius is een rasverteller. In een paar verzen heeft hij de "outlines" van zijn verhaal klaar staan. Je luistert ademloos naar zijn verhalen. Hier weten we meteen dat er bonje was tussen Apollo en Cupido. Trouwens, wel een ENALLAGE hè? saeva hoort grammaticaal bij ira maar inhoudelijk bij Cupidinis. Voorbeeld: een lekker kopje koffie: de koffie is lekker, niet het kopje.. Toch snappen we de bedoeling wel!
- ⁵ ook weer zo'n voorbeeld van kennis etaleren. En gewoon weten dat de luisteraars dit begrijpen en zelfs enorm waarderen. Een mop vertellen aan iemand zonder humor is echt niet leuk. Enthousiast vertellen over je carrière als curlingspeler is aan veel pseudosportieve figuren nauwelijks besteed. Niet leuk.
- ⁶ de kern van de mededeling zit 'm in het PPP victo, niet zozeer in serpente. Dat noem je een dominant PTC. Als je kip leuker vindt, ook goed. Kip staat natuurlijk voor kern in participium. Weer wat geleerd
- ⁷ de Python. Niet dat achtbaantje in de Efteling, maar een nare slang uit de mythologie. Hij was door Hera (Juno) op Leto (Latona)af gestuurd, die bezwangerd was door Hera's echtgenoot/broer, Zeus (Jupiter). En de Python zou geliquideerd worden door de nakomeling van Leto. Dat waren Apollo (Apollo) en zijn zus Artemis (Diana). Nou, dat kwam dus ook uit. De Python werd lek geschoten door Apollo
- ⁸ de boog wordt gevormd door de hoorns van een dier. Want cornua betekent *hoorn* (niet dat blaasinstrument natuurlijk).
- ⁹ de tegenstelling, het contrast, is duidelijk hier: een jochie met een wapen (lascive puer; lascive is VOC, maar geen APOSTROFE!!) tegenover de volwassen god die zware wapens (fortibus armis) aan kan. Apollo spot met en minacht Cupido (H5.2). Stel je voor: een beroepschrijver in Mexico City ontmoet een ventje van een jaar of 8 die een Kalashnikov probeert te tillen. Die zal ook laatzinnig zijn. Hee gastje, geef dat pistooltje maar aan ome Pepe, ga jij maar met de bal spelen. Verder is de zin grammaticaal niet compleet: est is weggelaten en we kunnen spreken van een kleine ELLIPSIS, een ellipsje

H3 – DAPHNE EN APOLLO 3.1 (DAPHNE WIJST APOLLO AF) > Met. I, (p.26, vv.457 - 462); a. Apollo beledigt Cupido (2)

<p>'ista <u>decent</u> umeros gestamina¹⁰ nostros¹¹, <i>qui</i> dare certa ferae, dare¹² vulnera¹³ <u>possumus</u> hosti, <i>qui</i> modo¹⁴ pestifero tot iugera ventre prementem 460 <u>stravimus</u> innumeris¹⁵ tumidum Pythona¹⁶ sagittis. Tu¹⁷ face¹⁸ nescioquos¹⁹ <u>esto</u> contentus amores inritare tua, nec laudes²⁰ <u>adsere</u> nostras.'</p>	<p>Die last siert onze schouders, wij die een wild dier, een vijand zonder ooit te missen kunnen verwonden, (wij) die onlangs de zwaarlijvige Python, die met zijn schadelijke onderlichaam zoveel morgens land bedekte, met talloze pijlen tegen de grond hebben geworpen. Wees jij (maar) tevreden om met jouw fakkel welke liefdes je ook maar wilt aan te wakkeren, en maak geen aanspraak op onze eer.'</p>
---	--

¹⁰ dit is PL, en het is ook subject. Vandaar dat de persoonsvorm **decent** ook PL is. Dat is geen toeval dus. Maar **gestamina** is een **DICHTERLIJK PL**, iets wat in het taaleigen / idioom van Ovidius vaak voorkomt. **Gestamina** hoort bij **ista** en daar hebben we iets dat je kan helpen in de metriek én in de vertaling. Je zult bij Ovidius / epos heel vaak zien dat een woord uit de tweede voet hoort bij een woord uit de vijfde of zesde voet. We kunnen dat wel elke keer **HYPERBATON** noemen (doen we hier ook maar even) maar dan barst het in epos van de **HYPERBATA**. De functionele **HYPERBATA** blijven toch het mooist: daar ondersteunt de uiteenplaatsing van bij elkaar horende woorden de inhoud van de tekst daadwerkelijk

¹¹ Apollo gedraagt zich bepaald arrogant tegenover Cupido, zoontje van Venus. Hij was al zo gekenschetst in 454 (**superbus**) maar hij blijkt ook echt in zijn commentaar hooghartig te zijn. Het **KONINKLIJKE MEERVOUD** (PL *maiestatis*) dan wel **DICHTERLIJK MEERVOUD** wijst daar duidelijk op: **umeros nostros** (457), **possumus** (458), **stravimus** (460), **laudes nostras** (462). Ook weet hij nogal te overdrijven (**HYPERBOOLTJES**): **tot iugera** (459), **pestifero ventre** (459), **innumeris sagittis** (460). Daarnaast herhaalt hij zichzelf bij het PRON *relativum* **qui** (458 en 459). Dat zou je **ANAFOR** kunnen noemen, maar met een *relativum* is dat lastig te beoordelen (**H5.3**). De ruzie tussen Apollo en collega-god Cupido is tot daar aan toe, maar er wordt een onschuldige deerne het slachtoffer, Daphne. Die wordt laurierboom, terwijl ze eigenlijk misschien wel pilote of politieagente had willen worden. Of hardloopster. Typisch Ovidius die ook in het verhaal van Actaeon iemand het onschuldige slachtoffer laat worden door toedoen van, in dat geval, een godin. Verkeerde moment, verkeerde plaats. Totaal anders dan Lycische boeren die Latona (moeder van Diana / Apollo) water ontzeggen. Of Arachne, die beweert beter te kunnen spinnen dan Athena

¹² herhaling, bewuste herhaling natuurlijk, van **dare**. Dat is een **ANAFOR** (**E3a.1b**), die de bekwaamheid van Appie om zijn boog te hanteren moet onderstrepen (**E3a.1a**).

¹³ **certa** en **vulnera** uit elkaar geplaatst. Ja inderdaad, **HYPERBATON**. **vulnera dare** is een beeldende omschrijving. Er had ook het gewone **vulnerare** kunnen staan. Keuzes. Allemaal keuzes

¹⁴ eerder aangekondigd in 454 met **nuper** (*onlangs, pas geleden*)

¹⁵ net als **tot iugera** in 459 een **HYPERBOOL**. En ook **pestifero** (...) **ventre** komt in aanmerking voor de kwalificatie **HYPERBOOL**

¹⁶ Griekse ACC. Behalve dat Ovidius het geen probleem vindt eens een Griekse ACC te gebruiken zou het metrisch ook nog wel eens kunnen uitmaken. Wat zou **Pythonem** opleveren, denk je? De uitdrukking **stravimus** (...) **Pythona**, die Apollo gebruikt voor het overwinnen van die slang is een bevestiging van wat Ovidius eerder al over die overwinning had gezegd. In 454 stond al: **victo serpente**. Toch? (**E3a.3**)

¹⁷ nadrukkelijk **Tu**, dus in tegenstelling tot **ego**, ikke Apollo

¹⁸ Cupido werd in de Griekse poëzie ook beschreven met alleen vuur als wapen. Apollo refereert daar aan: pijl en boog zijn voor echte mannen, jij moet lekker met je luciferhoutje liefdes aanwakkeren. Overigens exact wat Cupido gaat doen, alleen met pijl en boog. Slachtoffer? Haha, Apollo zelf. Apollo weet niet wat hij hier zegt, hij realiseert zich dat niet. Verteller en luisteraars weten dat wel en zijn dus van meer op de hoogte dan het personage in het verhaal (Apollo). Die situatie noem je **DRAMATISCHE IRONIE**

¹⁹ neerbuigend van toon: het maakt niet uit welke liefdes je gaat aanwakkeren. Mooi is natuurlijk dat we aan ons water kunnen voelen (vorm van **DRAMATISCHE IRONIE** natuurlijk) dat Apollo straks zelf het slachtoffer gaat zijn van een verliefdheid. Slachtoffer ja, want hij krijgt niet wat hij wil. Apollo beledigt Cupido, omdat hij zegt dat de boog niet bij Cupido past, alleen bij mannetjesputters als Apollo. Met pijl en boog moeten wilde dieren en vijanden gedood worden en dat zijn geen activiteiten die bij Cupido horen. Cupido heeft zijn fakkel en houdt zich bezig met de liefde (**E3a.4**)

²⁰ Apollo heeft het over de eer die hem toekomt. Hij heeft die te danken aan zijn pijl en boog en wat hij daar allemaal mee kan (**E3a.2**). Beschermde diersoorten afmaken bijvoorbeeld. Arme Python

Cornelis de Vos

We zien Cupido, met de vaste attributen, zodat hij herkenbaar is: de pijl en boog (speelgoedboogje vergeleken bij het apparaat van Apollo) en de vleugels om zijn schouders. Bovendien een klein mollig kereltje. Rechts zie je de neergehaalde Python en links de belaagde Apollo.

H3 – DAPHNE EN APOLLO 3.1 (DAPHNE WIJST APOLLO AF) > Met. I, (p.28, vv.463 - 469); b. De reactie van Cupido (1)

<p>Filius huic²¹ Veneris²² 'Figat'²³ tuus omnia, Phoebe, te meus²⁴ arcus' ait, 'quantoque animalia cedunt 465 cuncta deo, tanto minor est tua gloria nostra²⁵.' Dixit²⁶ et eliso²⁷ percussis aere²⁸ pennis impiger umbrosa Parnasi constitit arce²⁹, eque³⁰ sagittifera prompsit duo tela pharetra diversorum operum; fugat hoc, facit illud amorem³¹.</p>	<p>De zoon van Venus zei tegen hem: 'Ook al doorboort jouw boog alles, Phoebus/Apollo, mijn boog zal jou doorboren en hoe zeer alle levende wezens onderdoen voor een god, zoveel is jouw roem minder dan de onze.' Hij sprak en nadat hij de lucht klapwiekend doorkliefd had bleef hij onvermoeid staan op de schaduwrijke top van de Parnassus, en uit zijn pijlendragende pijlkoker haalde hij twee pijlen tevoorschijn van verschillende uitwerkingen; deze/de ene verdrijft de liefde, die/de andere brengt liefde teweeg.</p>
---	--

²¹ DAT SG van **hic** (*deze, dit*), dat weten we toch nog wel, hè? **Hic, haec, hoc**, die hele meuk. Verwijst naar Apollo en je moet het verbinden met **ait** in 464

²² de zoon van Venus, nou ja, een zoon van Venus dan (ze had er meer, Aeneas bijvoorbeeld): natuurlijk is Cupido (goed uitspreken!) bedoeld

²³ de CON is een apart gevalletje. CON in HZ, dát weten we wel: 1) CON van wens (*desiderativus/cupitivus*: Amicus haec ne **dicat**: *moge de/m'n vriend dit niet zeggen*); 2) CON *irrealis*: Si non id **fecissem**, vitam **amissem**: *Als ik dat niet gedaan had/zou hebben, had ik mijn leven verloren*; 3) CON van aansporing (*adhortativus*: Ne id **faciamus**: *Laten we dat niet doen*); 4) CON *potentialis*: Aliquis **dicat**: *ieemand kan zeggen/zegt misschien*; 5) CON van twijfel (*dubitativus*): **Eamus** an **maneamus**?: *Zullen/moeten we gaan/Gaan we of zullen/moeten we blijven/blijven we?*; 6) CON van toegeving (*concessivus*: ne id **fecerit**, tamen sceleratus est: *Oké, laat hij dat dan niet gedaan hebben, toch is hij een misdadiger*); 7) CON van verbod (*prohibitivus*: Ne **timueritis**!: *Vreest niet!*). Nou, welke is het hier? *Concessivus* natuurlijk, sloebertjes van me

²⁴ let op de woordplaatsing. Het object **te** (het slachtoffer in spe, Apollo) direct naast het PRON *possessivum* **meus** (Cupido's boog) verhoogt het contrast. Even later in 465 zie je hetzelfde bij **tua gloria nostra**. **Tua** als PRON *possessivum* dat naar Apollo verwijst en vlak na **gloria** het PRON *possessivum* **nostra**, dat weer naar Cupido verwijst (E3.b1). Én, ja ja: **tuus** (a) **omnia** (b) **te** (b) **meus** (a), CHIASME (E3b.3c)

²⁵ ha, wat jij kan, Apollo, dat kan ik ook hoor (H5.4b). De naamval is ook interessant: het is een ABL, en omdat deze ABL het vergeleken aangeeft in een vergelijking heet hij ABL *comparationis*. De Romein kon op twee manieren aangeven dat een zoon langer was dan zijn pappie. 1) **filius longior est quam pater**; en 2) **filius longior est patre**. Let op: de ABL SG van alle naamwoorden uit de 1^e, 2^e, 4^e en 5^e declinatie is lang. Kan je helpen bij de vertaling dus. **puellā** (a-declinatie), **amicō** (o-declinatie), **manū** (u-declinatie), **spē** (e-declinatie). De ABL SG van de 3^e (gemengde) declinatie is kort: **patrē, consulē**. Met **quanto** t/m **nostra** (464-465) bedoelt Cupido dat Apollo even ver onder Cupido zal blijken te staan als doodnormale stervelingen onder de goden staan (E3.b2). Ook Cupido blinkt niet uit in bescheidenheid. Heerlijk, hoe Ovidius in een paar regels de goden en de godjes tekent, ja bijna letterlijk tekent! Hoezo, in epos zijn de goden altijd ernstig, serieus, boven elke twijfel verheven?

²⁶ zal de goede luisteraars meteen aan Homerus' ὤς ἔφατ' hebben doen denken, dat vaak vertaald wordt met **Zo sprak hij** (en toen ging ie weer een peukje doen)

²⁷ **eliso ... aere** is een ABL *absolutus*. Je onthoudt gewoon twee voorbeelden, eentje van een ABL abs met een PPP (**rege necato**: *nadat de koning gedood was/is*) en eentje met een PPA (**servis intrantibus**: *terwijl de slaven binnenkomen/-kwamen*). De tijd van je persoonsvorm hangt af van die van de persoonsvorm van de hele zin. De PASS ABL *absolutus* mag je ook ACT vertalen: kijk naar de context!

²⁸ grappig en ongetwijfeld bewust gebruikt Ovidius de van het Grieks afgeleide term voor lucht **aer** (ἀήρ). Hij showt ermee, het komt misschien metrisch beter uit en misschien had hij er gewoon zin in

²⁹ Ovidius neemt de naar adem happende luisteraar mee in zijn verhaal. Zijn sympathie voor Cupido komt heel subtiel tot stand, zijn antipathie tegen Apollo wat minder subtiel. Let op het gebruik van ADI, die net als in de roddelbladen bijna in hoofdletters afgedrukt staan. Hier krijgt Cupido de kwalificatie **impiger** (=energiek, krachtig), en dat nadat hij met zijn vleugels de lucht aan barrels heeft geslagen. Een en al kracht in dat op het oog kleine opdondertje (H5.5).

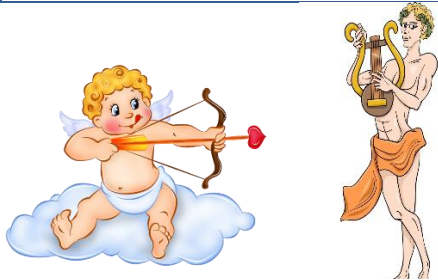
³⁰ geen paard, geen ruiter, niet gelijk, gewoon **et ex** (+ABL): koppelt de twee persoonsvormen (altijd de kern van de zin!) **constitit** (467) en **prompsit** (468) aan elkaar (H5.6).

³¹ leuk. Het gaat nu ff over **twee** pijlen, met **twee** effecten, die op **twee** personen getest worden. Aanleiding om CHIASMES, PARALLELLISMEN en ASYNDETA te verwachten. Noteer die altijd perfect, to the point. Om te beginnen: **fugat** (a) **hoc** (b) **facit** (a) **illud** (b): een PARALLELLISME in het wild (H5.7a). "*De één dooft liefdesvuur, de ander wekt het op.*" (M. d'Hane-Scheltema): het Latijnse PARALLELLISME is behouden (E3b.5).

H3 – DAPHNE EN APOLLO 3.1 (DAPHNE WIJST APOLLO AF) > Met. I, (p.28, vv.470 - 473); b. De reactie van Cupido (2)

470 (*Quod* facit³², auratum³³ est et cuspidē fulget acuta;
quod fugat, obtusum est et habet sub harundine plumbum³⁴.)
 Hoc³⁵ deus³⁶ in nympha Peneide³⁷ fixit, at illo³⁸
laesit Apollineas³⁹ traiecta per ossa⁴⁰ medullas⁴¹.

(De pijl die liefde teweegbrengt, is van goud en schittert met haar scherpe punt; de pijl die de liefde verdrijft, is stomp en heeft lood onder de schacht.)
 De god heeft deze geboord in de Peneïsche nimf, maar met die heeft hij door de doorboorde botten heen het merg/hart van Apollo getroffen.

³² Voilà! In welke volgorde stond het net ook al weer? Eerst de pijl die liefde verdrijft, daar de pijl die liefde teweegbrengt. Nu staat eerst de pijl genoemd die liefde tot stand brengt en zodadelijk die andere pijl. Dus.. **fugat** (a) **facit** (b) **facit** (b) **fugat** (a) (H5.7b). CHIASME ja.

³³ let je er bij het scanderen op dat dit woord eindigt op een **-m** en dat dat dus binnen regels voor *elisie* valt? Je spreekt normaal gesproken bij *elisie* de laatste lettergreep van het eerste woord niet uit (die lettergreep wordt “uitgestoten”, geëlideerd). Maar dat geldt niet als het tweede woord **est** of **es** is (2/3 SG van **esse**). Dan spreek je de eerste lettergreep van **est** niet uit en zegt auratumst. Zelfde verhaal in 471 met **obtusum est**: uitspreken als obtusumst

³⁴ Kijk je nog weer verder – en waarom zou je dat niet doen? – dan zie je nog een CHIASME opdoemen: **auratum** (a) (**cuspidē**) **acuta** (b) **obtusum** (b) **plumbum** (a) (E3b.3a). En met **Quod facit** (a) **auratum est** (b) **Quod fugat** (a) **obtusum est** (b) krijg je het PARALLELLISME er nog gratis bij ook! Het moet niet veel gekker worden, zeg (H5.7a). (E3b.3b).

³⁵ verwijst dan weer naar die pijl met dat lood. Jemig de pemig! Komt zo dadelijk die scherpe pijl met dat goud zeker weer? Jep. Die wordt in Apollo “geboord”, dwars door zijn bottekes heen. En da’s dan weer een CHIASME? Jepperdepep.

³⁶ Cupīdo dus, die lekker met zijn pijl en boog aan de gang is

³⁷ bij het scanderen denk je wellicht (denken? Op zich niks mis mee, het overkomt de besten) dat de tweede **e** kort is vanwege het bekende regeltje: **vocalis ante vocalem corripitur**. Ehm, vocalis watte? Een klinker voor een andere klinker is kort, dūh. Behalve in tweeklanken natuurlijk. Maar .. deze is lang. Hoe dat ken (=kan)? Peneïsch is een door Ovidius gebruikt ADI (dus in plaats van de GEN **Penei**, van Peneus) dat afkomstig van het Grieks. En daar staat op die plaats een tweeklank (lang dus, zo lang als de lessen Latijn altijd duren, dus errug lang), namelijk ει. Tja, die tweede **e** is dus lang: Pēnēīdē

³⁸ Welke pijl is dit? De liefdespijl (niet een van auteurs van erotische romannetjes geleende uitdrukking, hoor), die gaat in Appie, Apollo voor zijn vrienden (E3.b4).

³⁹ ook weer het ADI in plaats van de GEN

⁴⁰ grappig, deze manier van aangeven dat die pijl van Cupido dwars door de botjes van Apollo heen gaat. Doet een beetje denken aan “een peuk roken”. Iedereen snapt wat ermee bedoeld is – nog even afgezien van het treurige feit dat nog steeds niet iedereen begrijpt dat peuken roken slecht voor je zaadproductie is, maar dat terzijde – maar het ziet er maf uit. Het eindresultaat is de peuk, niet wat je begint te roken. Je noemt dat PROLEPSIS: het vermelden van een eigenschap die pas later zal voorkomen als gevolg van de handeling van het werkwoord (zie <http://users.telenet.be/berserk/stijlfiguren.pdf>).

Os, ossis (*bot, been*) is net als **os, oris** (*gezicht, mond*) N, de bekende tweeling **os**

⁴¹ het merg is het binnenste van de botten. Een mergpijpje daarentegen is iets heel lekkers. Dat kun je eten! Hap, slik, weg. Mjammie

H3 – DAPHNE EN APOLLO 3.1 (DAPHNE WIJST APOLLO AF) > Met. I, (p.30, vv.474 - 480); c. Het effect van de pijlen van Cupido (1)

<p>475 Protinus alter <u>amat</u>, <u>fugit</u> altera⁴² nomen amantis, silvarum⁴³ latebris captivarumque ferarum exuviis⁴⁴ gaudens⁴⁵ innuptaeque⁴⁶ aemula⁴⁷ Phoebes⁴⁸. [Vitta <u>coercebat</u> positos sine lege capillos.]⁴⁹ Multi illam <u>petiere</u>⁵⁰, illa aversata petentes impatiens expersque viri nemora avia⁵¹ <u>lustrat</u>, 480 nec, quid Hymen⁵², quid amor, quid <u>sint</u> conubia⁵³, <u>curat</u>.</p>	<p>Meteen is de een verliefd, de ander vlucht voor de naam van iemand die liefheeft, terwijl zij zich verheugt over de schuilplaatsen van de bossen en over de afgestroopte huid(en) van de gevangen wilde dieren en wedijverend met de ongetrouwde Phoebe/Diana. [Een haarband hield haar wanordelijke haar bijeen.] Velen maakten haar het hof, zij de huwelijkskandidaten afwijzend doorkruist vol afkeer van en onbekend met een man eenzame bossen, en niet bekommert zij zich erom wat Hymen, wat liefde, wat een huwelijk is.</p>
--	--

- ⁴² je moet echt wel zo blind zijn als een mol om hier het CHIASME niet te zien. Maar goed, als amateur blindengeleidehond help ik wel. **alter** (a) **amat** (b) **fugit** (b) **altera** (a). Moeilijk hè. (E3c.1) (H5.8). Het contrast tussen Daphne en Apollo wordt ermee benadrukt: **amat** (*verliefd zijn*) en **fugit** (*op de loop gaan, 'm peren*) komt door het CHIASME precies naast elkaar te staan. Een wonder! Wat is Latijn toch fantastisch!
- ⁴³ de GEN licht de **latebris** toe. Dat noem je daarom een GEN *explicativus*. De Romein zegt niet **insula Creta** (*het eiland Kreta*), maar **insula Cretae**. Dat is nou eenmaal zo bij die gasten
- ⁴⁴ de huid afstropen van wilde dieren die ze gevangen heeft, no problemo. Laat ik het hier maar bij houden qua afstropen. Associaties zijn er genoeg
- ⁴⁵ hoort bij Daphne. Die is helemaal happy als ze kan jagen, de bosjes in kan duiken om wild te schieten (E3c.2). Als ze maar geen seks hoeft, met mannen en zo.
- ⁴⁶ ja, die is ook interessant, **innuptae**. Bij Homerus waren luisteraars wel bekend met de “snelvoetige” Achilles, de “uilogige” Athene. Ovidius heeft hier ook iets wat doet denken aan het Homerische EPITHETON ORNANS, de ongehuwde Diana, hier in het Grieks Phoebe genoemd. Dat Diana niks van het fenomeen man (**vir** in 479) moet hebben is ook bij Daphne duidelijk, gezien het vervolg van de tekst: 478 **aversata petentes** en 486-487 **perpetua** (...) **virginitate frui** (E3c.4).
- ⁴⁷ hier niet in negatieve zin: Daphne bewondert Diana en ze is juist niet in de stemming Diana te verbeteren (*aemulatio* betekent poging tot verbetering). Het is juist haar grote voorbeeld (E3c.3).
- ⁴⁸ dus Apollo zit – tevergeefs bij de weg/by the way! – achter Daphne aan. Daphne die eigenlijk het liefst zoals Diana is, lekker jagen, maar niet op mannen. Beren, herten, een konijn of een lief lamprei) allemaal prima, maar geen mannen. Diana? De zus van Apollo? Die ja. De moderne psychologen zouden hier wel iets mee kunnen vermoedelijk. Ik ook trouwens. Laten we het maar keurig houden en op de literaire klasse van Ovidius ingaan. Hij trekt (sorry!) door dit soort elementen in zijn verhaal de aandacht van de luisteraar nog sterker. Die krijgt bijna medelijden met Apollo. Wij weten, Apollo niet hè, dat hij Daphne nooit zal – tja hoe zeg je dat netjes – beklimmen of zo, Daphne die een soort Diana zou willen zijn. Oké, Jupiter was ook dol op zijn zus (Juno), maar die kon echt nergens met zijn tengels en met andere onderdelen af blijven. Nee, Ovidius roept wat je noemt **PATHOS** op. Met **PATHOS** (van origine Grieks) wordt elke vorm van emotie bedoeld, trots, boosheid, verdriet, medelijden, ga zo maar door. Denk aan een advocaat die een cliënt verdedigt door aan te geven dat ie altijd oude vrouwtjes helpt oversteken. Of Willem Holleeder verdedigt die altijd getreiterd werd met zijn superneus, ach goshie.
- ⁴⁹ de tekst staat tussen vierkante haken. De uitgever schoot uit. Nee, hoor. Hij is van mening dat de tekst hier niet echt past. Wij vertalen hem gewoon wel. Haha. **Coercebat** is een IMPF hè! IMPF hebben drie betekenisnuances. 1) *duratief* (langdurige situatie, vaak om de achtergrond van een verhaal te beschrijven, onvoltooid, in het verleden); 2) *iteratief* (herhaalde handeling in het verleden, onduidelijk of het nog steeds gebeurt); 3) *conatief* (poging in het verleden, waarvan niet duidelijk is of ie geslaagd is). Moet je dat weten? Ja. Op het examen ook? Ja. Daarna ook nog? Ja. Of nee. Zie maar
- ⁵⁰ een vaak voorkomende variant op **petiverunt**. Je snapt dat **petiverunt** metrisch allerlei ellende kan veroorzaken (-u- gevolgd door twee of meer medeklinkers moet dan lang zijn). **Petivère** is al beter, maar soms is **petiere** (klinker voor een andere klinker is kort, remember?) nog beter: **pëtière** zogezeegd
- ⁵¹ eenzame wouden (niet wouten; die wachten je in de winter op om te zien of je bijkans zonder licht op je fietsje rijdt)? Die zijn niet eenzaam, zij, Daphne, is eenzaam. **ENALLAGE**, verwisseling van attribuut
- ⁵² de god van het huwelijk (Griekse term, Griekse y), in de medische wereld tegenwoordig gebruikt voor maagdevlies. Al die medici, hè, die gebruiken me toch een hoop Latijnse/Griekse termen!
- ⁵³ zo! **TRIKOLON** (opsomming van drie), **ASYNDETON** (geen voegwoord), **METONYMIA** (**Hymen, conubia**). En dat zijn alleen nog maar stijlmiddelen. **sint** is een CON *obliquus* (van de afhankelijke vraag).

H3 – DAPHNE EN APOLLO 3.1 (DAPHNE WIJST APOLLO AF) > Met. I, (p.30, vv.481 - 485); c. Het effect van de pijlen van Cupido (2)

<p>Saepe pater dixit⁵⁴ 'Generum⁵⁵ mihi, filia, debes'; saepe pater dixit 'Debes mihi, nata⁵⁶, nepotes⁵⁷.' Illa⁵⁸ velut crimen⁵⁹ taedas exosa⁶⁰ iugales⁶¹ pulchra verecundo⁶² suffunditur ora⁶³ rubore, 485 inque⁶⁴ patris blandis⁶⁵ haerens⁶⁶ cervice lacertis</p>	<p>Vaak zei haar vader: 'Jij bent mij, dochter, een schoonzoon schuldig;' vaak zei haar vader: Jij bent mij, dochter, kleinzonen schuldig'. Vol afschuw van de huwelijksfakkels als een misdaad/alsof ze een misdaad zijn, wordt zij wat haar mooie gelaat betreft bedekt met het schaamrood en terwijl zij met haar vleierende armen hing aan de hals van haar vader,</p>
---	--

⁵⁴ beetje maf, die combinatie van **Saepe** (*dikwijls*) met het PF **dixit**. Je zou nou toch juist een IMPF verwachten (iteratief, weet je nog? Nee? Sufkop). Het gaat om de vaststelling van de verteller hier, een beetje samenvattend van wat er aan vooraf ging

⁵⁵ pappie riviergod zegt tegen zijn dochter geregeld dat ze eens een keer moet gaan trouwen. Nou gaat het het in deze tekst voortdurend niet om een bruiloft zoals wij die voor ons zien, hoor. Pappie Peneus, maar ook Apollo heeft echt geen visioen van een mooie trouwjurk, kaarsjes op een taart, en iemand van de burgerlijke stand die een huwelijk voltrekt. Echt niet. Dit gaat gewoon om de daad. Daad? Ja, de gemeenschap. Gemeenschap? Het consumeren van het huwelijk? Consumeren? Twee keer broodje bal en één kroket? Ehm, coitus? Seks, wip? Dûh, van een ring aan een vinger komen er geen kindekes hè. Het Latijn maakt onderscheid in de terminologie voor trouwen. Simpel gezegd is wat een man deed **in matrimonium** (*huwelijk*) **ducere**, en wat een vrouw deed heette **nubere**.

⁵⁶ merk op – tja, of niet natuurlijk – dat Ovidius sterk is in synoniemen. **Nata** (dochter) zul je in epos vaker tegenkomen dan **filia** (metrisch lastiger vanwege de -i- voor de -a)

⁵⁷ de twee verzen beginnen exact hetzelfde. Opvallend hetzelfde, dus hebben we een **ANAFOR** van **saepe pater dixit**. Fraai. (H5.9). Maar we ontdekken spelenderwijs (je moet wát) ook een **CHIASME**: **generum** (a) **debes** (b) **debes** (b) **nepotes** (a) (H5.9) (E3c.5).

⁵⁸ Daphne is dat, **illa**. Ovidius is goed met synoniemen, maar hij verwijst ook gewoon wel eens simpel met **ille** naar een manspersoon en met **illa** naar een vrouwspersoon

⁵⁹ Daphne is zo zwaar anti-man, dat ze een huwelijk beschouwt als een misdaad tegen haar maagd zijn. Geen contact met mannen! Ook niet om haar pijn en boog te laten repareren of de melkboer (E3c.6)

⁶⁰ als je nu heel goed bent geworden in scanderen, dan zie je meteen dat de slot –a kort is. Het laatste woord **iugales** heeft drie lettergrepen (de i is een j hier: **jugales**). De eerste lettergreep ervan is dus de laatste van de vijfde voet, die altijd (nou ja, bijna altijd) kort is. Dan moet de lettergreep daarvoor dus ook kort zijn. Easy peasy. **exōsā iūgālēs**. Dan hoort **exosa** dus bij **illa**, dat ook een korte -a heeft

⁶¹ de bruid werd met een bruidsfakkel naar het huis van de bruidegom gebracht. Met een auto was sneller geweest, maar ach. Maar bruidsfakkel werd dus geassocieerd met huwelijk (**METONYMIA** dus). Hier een **CONCRETUM PRO ABSTRACTO** (fakkel is tastbaar – niet doen want dan brand je je fikken – en een huwelijk is een abstract begrip)

⁶² **verecundus rubor**, mooi te vertalen met schaamrood, heeft te maken met het werkwoord **verēri** (bang zijn), vandaar de lange ē in **verēcundus**. Daphne bloost vanwege de confronterende vragen van pappie Peneus, die vindt dat ze moet stoppen met die maagdelijkheid (E3c.7)

⁶³ wat betreft haar mooi gelaat (**pulchra ora**) noemen we een ACC van betrekking, met een duur woord ook wel ACC *respectus*, ACC *limitationis* en ACC *graecus* geheten

⁶⁴ **inque** verbindt ook weer twee tekstelementen, twee persoonsvormen hier: **suffunditur** (484) en **dixit** (486). –**que** is vrijwel altijd hetzelfde als **et**, maar dan vóór het woord. En is een nevenschikkend voegwoord, net als maar, want, dus, of. Nevenschikkende voegwoorden koppelen gelijkwaardige zinsdelen aan elkaar. Dat kan je helpen bij het vertalen van wat langere zinnen. Links en rechts van zo'n nevenschikkend voegwoord staan bijvoorbeeld de persoonsvormen meestal in dezelfde werkwoordstijd

⁶⁵ **blandis** (...) **lacertis** *met haar vleierende armen*. Alleen kan een arm natuurlijk niet vleien, alleen de bezitter van die arm. We hebben dus een voorbeeldje van een ADI **blandis** dat grammaticaal bij **lacertis** hoort, maar inhoudelijk bij Daphne, degene die bedoeld wordt met **haerens**. Hoe heet dat ook al weer? O ja, **ENALLAGE**, verwisseling van attribuut

⁶⁶ in de aantekeningen staat niet voor de kat zijn viool **haereo in** + ABL. Als er iets met een bepaalde naamval verbonden wordt/gaat, nou dan staat er echt een tekstelement in die bewuste naamval

H3 – DAPHNE EN APOLLO 3.1 (DAPHNE WIJST APOLLO AF) > Met. I, (p.30, vv.486 - 489); c. Het effect van de pijlen van Cupido (3)

'Da mihi perpetua, genitor⁶⁷ carissime⁶⁸,' dixit
'virginitate⁶⁹ frui^{70,71} dedit hoc⁷² pater⁷³ ante⁷⁴ Dianae.'
Ille⁷⁵ quidem obsequitur, sed te⁷⁶ decor iste⁷⁷, quod optas⁷⁸,
esse vetat, votoque tuo tua⁷⁹ forma repugnat⁸⁰.

zei zij: 'Sta mij, zeer geliefde vader, toe te genieten van een voortdurende maagdelijkheid; dit heeft vroeger haar vader aan Diana toegestaan.'
Hij geeft weliswaar toe, maar die bekoorlijkheid verbiedt jou te zijn, wat jij wenst, en jouw schoonheid verzet zich tegen jouw wens.

⁶⁷ dat is weer pappie Peneus tuurlijk. Maar ook hier zie je de afwisseling van Ovidius. Nu staat er **genitor** (*verwekker*) voor de term vader maar zo dadelijk staat er **pater**. Geniaal die man!

⁶⁸ de SUPERL van de VOC van **carus** (*dierbaar, geliefd*). Hebben we hier dan een APOSTROFE (uit te spreken als apóstrofee)? Nee, bij een apostrofe spreekt de **verteller** een personage uit het verhaal aan

⁶⁹ het SUBST (keurig F, want alle Latijnse woorden eindigend op –tas zijn F) waarbij het ADI **perpetua** (486) hoort. Dan staan die twee woorden wel ver uit elkaar! Toch? Jazeker. Het **HYPERBATON** is gespot. Maar om de langdurigheid, de eeuwigheid zelfs van de door Daphne zo hevig verlangde maagdelijkheid te onderstrepen, te accentueren, te benadrukken, voor het voetlicht te brengen, is dit een extra mooi hyperbaton. Vind ik wel

⁷⁰ het DEP **frui** (*genieten*) gaat met de ABL. Dus wat je geniet – beetje vage Nederlandse term in dit verhaal, waar helemaal niet genoten lijkt te worden (maar het is dan ook genieten, niet genieten van) – staat in de ABL. Dat is hier **virginitate**

⁷¹ krijgen we nu ook al aantekeningen bij een punt komma? Nou, het gaat er hier om dat er geen voegwoord staat. Als er eentje had gestaan was het *want* geweest: (*explicatief ASYNDETON*). Daphne beargumenteert namelijk haar verzoek aan haar vader om maagd te mogen blijven door te wijzen op Diana. Die mocht dat ook. Herkenbaar? Pap, zij heeft ook een scooter. Meneer, hij heeft precies hetzelfde rooster en ik mag niet ruilen. Snik. Mam, mijn vriendin krijgt 100 euro per week. En dan niet erbij vertellen dat "mijn vriendin" er een beetje bij beunt hè. Waar het om gaat is dat we al weten dat Diana het lichtend voorbeeld is voor Daphne. In 476 stond al **aemula Phoebes**. Helder? Niet? Jammer dan [\(H5,12\)](#).

⁷² het maagd zijn

⁷³ dat is dus Jupiter, niet zomaar de vader van de goden geheten. Die hing hem echt overal in, al dan niet listig vermomd als stier, zwaan, adelaar, gouden regen, enfin, verzint het maar

⁷⁴ niet de PREP natuurlijk! Die gaat met de ACC. Dit is het bijwoordelijk gebruikte **ante** (*vroeger, eerder*)

⁷⁵ papsie Peneus, de riviergod. Die geeft toe. Die klemmende en vleiende armen van dochterlief zijn hem toch teveel geworden. Echt een vader hè. Een schatje eigenlijk. Inmiddels is de verteller weer aan het woord, na die **DIRECTE REDE** waarin de woorden van Daphne letterlijk weergegeven werden. We zijn al een aantal keer de **DIRECTE REDE** tegengekomen nu. Denk aan de woorden van Apollo tegen Cupido en die van Cupido tegen Apollo. We nemen aan dat in **DIRECTE REDE** de **VERTELTUJD** (tijd die gebruikt wordt om het verhaal te vertellen) gelijk is aan de **VERTELDE TIJD** (de werkelijke tijdsduur van de gebeurtenissen die verteld worden). Het **VERTELTEMPO** is de verhouding tussen de **VERTELTUJD** en de **VERTELDE TIJD**. De verteller speelt vaak met het **VERTELTEMPO**. Als de **VERTELTUJD** korter is dan de **VERTELDE TIJD** ligt het **VERTELTEMPO** hoog (wordt **VERSNELLING** genoemd). Is de verhouding net andersom dan ligt het **VERTELTEMPO** laag (wordt **VERTRAGING** genoemd). Irritant is het verschil in definitie van vertraging/versnelling tussen de Eisma's en de Hermaions. Wat in de vorige zin staat is de opvatting van de Eisma's. De Hermaions geven de logischer definitie: het **VERTELTEMPO** wordt hoger/lager dan in het voorafgaande (versnelling resp. vertraging)

⁷⁶ de verteller is dus weer aan het woord. Die richt zich hier [\(E3c,8b\)](#), vanuit zijn positie als verteller dus, tot een personage in zijn verhaal, Daphne [\(E3c,8a\)](#). De dramatiek neemt daardoor sterk toe. Je noemt dit stijlmiddel **APOSTROFE** [\(E3c,8c\)](#).

⁷⁷ die bekoorlijkheid wordt in het vers daarna **forma tua** genoemd

⁷⁸ namelijk eeuwig maagd

⁷⁹ zorgt voor een klankeffect, dat wordt ingezet om gewicht aan de opmerking te geven. **tuo tua** vormt een **ALLITERATIE**. Maar ook zijn de twee PRON *possessiva* bewust naast elkaar gezet (**IUXTAPOSITIE**) [\(E3c,8f\)](#).

Bijna alsof de verteller zegt: tja, eigen schuld, dikke bult (nou, ja, misschien verkeerd voorbeeld, juist geen dikke bult, never een dikke bult!). En let op het **CHIASME**: **voto** (a) **tuo** (b) **tua** (b) **forma** (a)

⁸⁰ De dichter blikt hiermee subtiel vooruit (**PROSPECTIE**), omdat hij eigenlijk suggereert dat Daphne's schoonheid altijd in strijd zal zijn met haar wens eeuwig maagd te blijven [\(E3c,8d+e\)](#). **Repugnare** is typisch iets dat een mens kan doen. **Forma** is geen mens, maar *schoonheid, welgevormdheid*, en dat riekt dus naar een **PERSONIFICATIE**. Een eigenschap die bij een mens hoort wordt toegeschreven aan een niet-mens

H3 – DAPHNE EN APOLLO 3.1 (DAPHNE WIJST APOLLO AF) > Met. I, (p.32, vv.490 - 496); d. De hartstocht van Apollo (1)

<p>490 Phoebus <u>amat</u> visaeque <u>cupit</u> conubia⁸¹ Daphnes⁸², <i>quod</i>que <u>cupit</u>, <u>sperat</u>⁸³, suaque illum oracula⁸⁴ fallunt. <i>Ut</i>que⁸⁵ leves stipulae⁸⁶ demptis <u>adolentur</u>⁸⁷ aristis⁸⁸, <i>ut</i> facibus⁸⁹ saepes <u>ardent</u>, <i>quas</i> forte viator vel nimis <u>admovit</u> vel iam sub luce <u>reliquit</u>, 495 sic deus⁹⁰ in flammis <u>abiit</u>, sic pectore toto <u>uritur</u> et sterilem⁹¹ sperando⁹² <u>nutrit</u> amorem.</p>	<p>Phoebus is verliefd en verlangt naar een huwelijk met Daphne, nadat zij gezien was en dat waarnaar hij verlangt, hoopt hij, en/maar zijn eigen orakels bedriegen hem. En zoals licht stro wordt verbrand wanneer de korenaren zijn geoogst, zoals de heggen door fakkels branden, die een reiziger toevallig of er te dicht bij heeft gehouden of wanneer het al licht is geworden er heeft achtergelaten, zo raakte de god in vuur en vlam, zo wordt hij in heel zijn hart verteerd en voedt hij door te hopen een liefde die onbeantwoord blijft.</p>
---	--

⁸¹ een huwelijk met Daphne, ja ja. Gewoon de koffer in

⁸² Griekse GEN

⁸³ **amat** (oké, *hij is verliefd*), **cupit** (*hij verlangt naar haar*, ik ook maar bij mij gaat het om hoofdhaar) en **sperat** (*hij hoopt* zelfs dat dat nog gaat gebeuren ook), (E3d.1a). Oplopende gevoelens (E3d.1b): CLIMAX

⁸⁴ niet echt een orakel, wel Apollo's uitspraak dat hij sterker is dan Cupido (456-460), (H5.13). Ook in de/onze Eisma-bundel wordt een vraag gesteld over **oracula**. Daar houdt men het erop dat Apollo, als god van de orakels (oké, klopt) blijkbaar van zijn eigen orakels een gunstige afloop van zijn liefde voor Daphne voorspeld gekregen heeft (E3d.2b). Mwah. Ja, het kan hoor. Er zou dan sprake zijn van IRONIE, omdat Apollo nota bene door zijn eigen orakel om de tuin geleid is (E3d.2a). Hij is zo verliefd dat hij door zijn hartstocht valse hoop heeft gekregen dat ie Daphne zal doen, en hij is ook nog in de war (E3d.2c). Mwah 2. Het kan hoor. Hij krijgt Daphne helemaal niet plat, zij verandert. Niet in een krolse kat, maar in een ... o, nee, de afloop vertel ik nog niet, Ovidius ook nog niet

⁸⁵ inleiding tot twee VERGELIJKINGEN. Wat zeg ik? Homerische vergelijkingen! Vergelijkingen bij Homerus zijn ruim opgezet en lopen vaak een aantal verzen door. Ovidius heeft best vaak zo'n Homerische vergelijking uitgetest (wat een contaminatie is van uitgeprobeerd en getest. Lekkâh!). Een vergelijking moet worden geanalyseerd. Door jou. Ook op het examen (21 mei 2019, lekker 's ochtends van 9 tot 12). Een standaard vergelijking bestaat uit 1) het *afgebeelde* (dat wat met iets anders vergeleken wordt); 2) het *beeld* (waarmee het afgebeelde vergeleken wordt) en 3) het *tertium comparationis* (het punt van overeenkomst, wat afgebeelde en beeld gemeen hebben). Een METAFOOR is een variatie op een vergelijking. Daar heb je in je analyse alleen onderdeel 2 en 3. Het afgebeelde (onderdeel 1) wordt niet genoemd. Algemeen doel van een vergelijking is het gebeurde zodanig vertellen dat het veel meer tot de verbeelding spreekt. Je ziet het als het ware voor je. Kenmerkende woorden voor een vergelijking zijn **ut** (hier twee keer, 492 en 493, het beeld) en **sic** (twee keer in 495, het afgebeelde): zoals ... zo ook. Soms is het een uitdaging het punt van overeenkomst / *tertium comparationis* zuiver te formuleren, omdat die het beste de bedoeling van een vergelijking weergeeft. Hier onderstreept de dichter de licht ontvlambaarheid van Apollo en de onherroepelijkheid van zijn verliefdheid. Niet te stuiten (E3d.3a).

⁸⁶ het eerste van de twee beelden binnen de vergelijking (het andere is **saepes**, 493) (H5.14b).

⁸⁷ het eerste van een kleine serie werkwoorden die het *tertium comparationis* goed omschrijven, namelijk het vlam vatten. De andere zijn **ardent** (493), **in flammis abiit** (495) en **uritur** (496) (H5.14c). Van die werkwoorden zijn **in flammis abiit** en **uritur** als METAFOOR (aha, metafoortje tussendoortje!) aan te merken (H5.14d).

⁸⁸ beide uitgevers maken er een verhaaltje van over het verbranden van resten van korenaren, na het maaien/oogsten van het koren, dit om de bodemkwaliteit te kunnen verbeteren. Ik geloof het, hoor

⁸⁹ gebruikt als beeld. Het afgebeelde is daar namelijk de aanblik van schone Daphne (E3d.3b). Daarvan gaat Apollo echt kwijlen (wat in dit geval ook blussend had kunnen werken, alleen was dat niet bedoeld)

⁹⁰ de god (Apollo), het afgebeelde in de VERGELIJKING (H5.14a). Merk op dat bij vergelijkingen in het algemeen het VERTELTEMPO vertraagt. De loop van het verhaal wordt even onderbroken

⁹¹ **sterilem** (letterlijk *onvruchtbaar*) is net als in **flammis abiit** en **uritur** (niet echt *verteerd worden* en daardoor verdwijnen) een METAFOOR, en hetzelfde geldt voor **nutrit** (niet echt *voeden, eten geven*). Nu gaat het echter om een antwoord op een Eisma-vraag (E3d.4). **Sterilem** hoort bij **amorem**, en geeft aan dat de liefde die Apollo voor Daphne voelt niet levensvatbaar is. Wisten we al. Cupido's pijlen, hè

⁹² altijd leuk, weer eens een GRD, in de ABL hier

H3 – DAPHNE EN APOLLO 3.1 (DAPHNE WIJST APOLLO AF) > Met. I, (p.32, vv.497 - 503); d. De hartstocht van Apollo (2)

<p>Spectat⁹³ inornatos⁹⁴ collo pendere capillos, et 'Quid, <i>si comantur</i>^{95?}⁹⁶ ait; videt igne micantes⁹⁷ sideribus similes oculos; videt oscula⁹⁸, <i>quae</i> non 500 <i>est</i> vidisse⁹⁹ satis; laudat digitosque manusque brachiaque et nudos media plus parte lacertos¹⁰⁰; <i>si</i> qua¹⁰¹ latent, meliora putat¹⁰². Fugit ocior aura¹⁰³ illa levi neque ad haec¹⁰⁴ revocantis verba resistit:</p>	<p>Hij ziet haar haren onverzorgd langs haar hals vallen, en hij zegt: 'Wat, als ze nog opgemaakt zouden worden?'; hij ziet haar ogen van vuur flikkeren, gelijk aan de sterren; hij ziet haar lippen, waarvan het niet voldoende is om ze gezien te hebben; hij prijst en haar vingers en haar handen en haar onderarmen en haar voor meer dan de helft ontblote bovenarmen; als er enige (delen) verborgen zijn, vindt hij ze beter. Sneller dan een lichte bries vlucht zij en niet blijft zij staan bij de volgende woorden van hem die haar terugroept:</p>
---	--

⁹³ een serietje persoonsvormen (*spectat, videt, videt, laudat*) die vooraan in de zin staan. Daarmee komt de nadruk op het verlekkerd kijken van Apollo te liggen. WOORDPLAATSING heet dat

⁹⁴ dat van die slordige haartjes had Ovidius al eerder genoemd, toen hij in 477 *positos sine lege capillos* liet noteren (E3d.5). Dat was wel een vers waarvan de uitgever bedacht had dat dat niet paste op die plaats. Weet je nog? De vierkante haken eromheen?

⁹⁵ de CON is een *potentialis* (mogelijkheid): stel dat Daphnes haren wat beter verzorgd zouden zijn, dan was ze nog aantrekkelijker om naar te kijken. Vindt hij dan. Waarschijnlijk is dit een (hele kleine, superkleine zelfs) zogenaamde monologue intérieur, een overpeinzing van Apollo (waar de alwetende verteller dan van weet), want als openingszin is ie redelijk mager natuurlijk. Niet: "Wat zit je haar leuk!", maar "jee, je haar kan wel wat spray gebruiken". Echt kansloos. Later komt er wel een DIRECTE REDE, o.a. van Apollo, die zelfs tijdens het rennen uiterst verantwoorde volzinnen produceert, inclusief een serie stijlmiddelen. Ff grammatica: het subject van *comantur* zijn die haren

⁹⁶ typisch Apollo. Die heeft wat met verzorging van het uiterlijk

⁹⁷ niet een echt vuur dus, niet echt flikkerende vuren, die ogen van Daphne. Eerder een METAFOOR. De grammaticale constructie is een AcP, een ACC cum PTC. De ACC is *oculos*, het PTC is *micantes* (PPA)

⁹⁸ het verkleinwoord van *os* (*mond*). *Osculum* wordt hier voor *lip* gebruikt, maar veel vaker voor *kus* (een "mondje")

⁹⁹ Acl in de betreffende BZ. In het Nederlands moet je *van* gebruiken. *Deus, quem puellam cupere legimus, Apollo est* (*De god, van wie we lezen dat ie het meisje begeert, is/heet Apollo*). Hier is *quae* de *subjectsACC* en *vidisse* de INF. Het hele zwikkie is afhankelijk van *est satis*. Simpel. *Quae* (ACC PL N) heeft als *antecedent* dus ook een woord dat PL N is, namelijk *oscula* (*mondjes, kusjes*, hier *lippen*)

¹⁰⁰ in de verzen 498 t/m 501 barst het stijlmiddelencircus verder los. In een ANAFOOR wordt *videt* herhaald (498, 499). Het POLYSYNDETON *-que, -que, -que, et* in 500-501 benadrukt dat Apollo alle onderdelen van Daphne's lichaam in zich opneemt (E3d.6) (H5.15). En je kunt oog hebben voor een kleine alliteratie van de *s-* in *sideribus similes* in 499 (H5.15). Het is allemaal bedoeld om aan te geven dat Apollo behoorlijk onder de indruk was van Daphne

¹⁰¹ te lezen als *aliqua* (N PL NOM), *bepaalde dingen, zekere stukjes* (van Daphne's lichaam). Na *si, nisi, num* en *ne* vervalt het onderdeel *ali-* van het PRON *indefinitum*, het onbepaalde voornaamwoord

¹⁰² Apollo's ogen worden hier door Ovidius gevolgd. Je ziet hem bijna té begerig naar de jonge deerne kijken. In Amores 1,5 beschrijft Ovidius ook zijn eigen blik op zijn de slaapkamer binnenkomende vriendin Corinna (fictief personage overigens), die je ook kunt volgen van schouderhoogte, omlaag via borsthoogte, verder omlaag naar heuphoogte. Verder hoeft ie niet. In dit verhaal begint Apollo's blik bij Daphnes vingers, dan komt hij via haar handen en haar onderarmen omhoog naar haar bovenarmen, die al deels ontbloot zijn. Wat nog verstopt is, daarvan heeft hij het idee dat dat het mooiste onderdeel herbergt: een CLIMAX (tekstueel, hoor) (E3d.7). Ze staat dus nog stil en naar hem gericht, dat kunnen we ook hieruit afleiden. Zo dadelijk gaat ze op de loop

¹⁰³ samen met *levi* (het woord in de volgende regel, niet de zesdeklusser) een ABL, en wel een ABL die het vergeleken aangeeft (*comparationis*) n.a.v. de COMP *ocior*

¹⁰⁴ bij *verba*, dus ook ACC PL N. De woorden van Apollo (de *revocans, degene die* Daphne *terug roept*. Alleen komt ze niet, ha ha. Looser!). Grappig dat Apollo een heel verhaal afsteekt, terwijl hij rent

H3 – DAPHNE EN APOLLO 3.1 (DAPHNE WIJST APOLLO AF) > Met. I, (p.34, vv.504 - 511); e. Apollo's liefdesverklaring (1)

<p>505 'Nympha¹⁰⁵, precor¹⁰⁶, Penei, <u>mane!</u> Non <u>insequor</u>¹⁰⁷ hostis¹⁰⁸; nympha, <u>mane</u>¹⁰⁹! Sic agna lupum, sic cerva leonem, sic aquilam penna <u>fugiunt</u> <u>trepidante</u>¹¹⁰ columbae¹¹¹, hostes quaeque¹¹² suos^{113,114} amor <u>est</u> mihi causa sequendi. Me miserum¹¹⁵, ne prona <u>cadat</u>¹¹⁶ indignave laedi crura <u>notent</u> sentes, et <u>sim</u>¹¹⁷ tibi causa doloris¹¹⁸!</p> <p>510 Aspera, <u>qua</u> <u>properas</u>, loca <u>sunt</u>. Moderatius¹¹⁹, <u>oro</u>, <u>curre</u> <u>fugamque</u> <u>inhibe</u>; moderatius <u>insequar</u> ipse.</p>	<p>'Ik smeeek je, Peneïsche nimf, wacht! Ik achtervolg (jou) niet als een vijand; nimf, wacht! Zo vlucht een lam voor een wolf, zo een hert voor een leeuw, zo vluchten duiven voor een adelaar, terwijl hun vleugels trillen, zo vlucht ieder voor haar vijand; de liefde is voor mij de reden om (je) te volgen. Arme ik, val niet/pas op dat je niet voorover valt of dat doornenstruiken jouw benen niet schrammen, die het niet verdienen om verwond te worden, en laat ik niet voor jou de oorzaak zijn van pijn! Ruw zijn de plaatsen waarlangs jij je haast. Ik smeeek je, ren rustiger en houd je vlucht in; zelf zal ik jou rustiger achtervolgen.</p>
--	---

- ¹⁰⁵ Apollo gaat spreken, ook tijdens het vruchteloos achter Daphne aan draven. Uitgebreid en in een goed verzorgde rede (E3e.1). Dat is minimaal opvallend. Hij spreekt haar aan met nimf, en weet wiens dochter zij is. **Nympha** wordt aan het begin van het volgende vers herhaald (ANAF00R). En toch klinkt het als "Hé, meisje! Meisje, sta eens stil." Nergens blijkt dat Apollo Daphne bij naam kent.
- ¹⁰⁶ hij haalt alles uit de kast, o.a. smeken. Verderop is hij attent, weer verderop wijst hij op zijn eigen goddelijke afkomst (wie is zij dat ze hem afwijst?). Hij is goed met muziek, geneeskunde en hij kan een aardig pijltje schieten. Wat ie nu ook het liefst zou doen. Apollo bouwt zijn running speech goed op. Een aantal retorische kenmerken valt zo te ontdekken. Hij begint keurig met het aanspreken van Daphne (504). Wat tot de verbeelding spreekt is de daarop volgende vergelijking (505-507). Hij geeft aan dat hij verliefd is en bang dat haar iets overkomt (507-512). Vervolgens stelt hij zich voor (512-522). Hij geeft niet aan hoe hij heet, maar noemt plaatsen waar hij vereerd wordt, zegt wie zijn vader is en op welk terrein zijn macht ligt. Hij besluit met een klacht over de ongeneeslijkheid van de liefde (523-524) (E3e.2).
- ¹⁰⁷ aha, Apollo is ook aan het rennen. Hij is niet gevaarlijk, zegt hij. Nee, gevaarlijk niet. Wel hitsig
- ¹⁰⁸ *predicatief* bij het onderwerp van de zin, Apollo dus
- ¹⁰⁹ is geen ANAF00R (wordt niet herhaald aan het begin), maar een EPIF00R (herhaald aan het eind). Hoef je niet te weten. Maar is wel leuk om te weten
- ¹¹⁰ **penna trepidante** is een ABL *absolutus*. En **penna** (*veer*) is dus eigenlijk een vorm van METONYMIA, PARS PRO TOTO
- ¹¹¹ prooi en jager zijn, kijkend naar de voorbeelden hiervoor (**agna + lupum, cerva + leonem**), omgedraaid: **aquilam + columbae**. Grappig, die variatie. PARALLELLISME enerzijds, CHIASMIE anderzijds
- ¹¹² een SG. Qua persoonsvorm moet je er **fugiunt** bij denken: *ieder vluchten ze*, wordt het dan
- ¹¹³ **hostes suos** is de samenvatting van **lupum, leonem** (505), **aquilam** (506); **quaeque** vat **agna, cerva** (505) en **columbae** samen (H5.16a+b).
- ¹¹⁴ geen voegwoord en dus een ASYNDETON. Dit ASYNDETON is *adversatief* (je kunt *maar* invullen): de vijandige achtervolging door de wilde dieren tegenover de liefdevolle achtervolging door Apollo (H5.17).
- ¹¹⁵ ACC *exclamationis* (van uitroep dus). Die hebben ze echt in het Latijn. Apollo denkt dat hij de oorzaak wordt van leed voor Daphne en hij zegt zich daarover schuldig te voelen (H5.18).
- ¹¹⁶ de CON is een *prohibitivus*. Die komt vaker voor in het PF, maar kan ook in het PR. Hier dus
- ¹¹⁷ de CON is nu een *adhortativus*, nog wel ontkend door het uit 508 nog aan te vullen **ne**
- ¹¹⁸ M. d'Hane-Scheltema vertaalt "*Pas toch op, je valt ... de doornstruiken schrammen je benen – zulke benen! – en dan krijg ik nog de schuld...*". Zulke benen??? **indigna**: Daphne's benen zijn te mooi om wonden op te lopen, verdienen dat niet (E3e.3).
- ¹¹⁹ de COMP van het ADV van **moderatus** (*rustig*). Apollo vindt dat Daphne wel erg hard rent. Of het niet iets rustiger kan. Zelf zal hij ook (ANAF00R) inhouden (511). Tja, als Daphne dáár nog intuït

H3 – DAPHNE EN APOLLO 3.1 (DAPHNE WIJST APOLLO AF) > Met. I, (p.34, vv.512 - 518); e. Apollo's liefdesverklaring (2)

*Cui placeas*¹²⁰, *inquire*¹²¹ tamen; non incola montis,
non ego *sum pastor*, non¹²² hic armenta gregesque
horridus *observo*¹²³. *Nescis*, temeraria, *nescis*¹²⁴
515 *quem fugias*¹²⁵, ideoque *fugis*¹²⁶. Mihi Delphica tellus¹²⁷
et Claros¹²⁸ et Tenedos¹²⁹ Pataraeaeque regia¹³⁰ *servit*;
Iuppiter *est genitor*¹³¹; per me¹³², *quod eritque fuitque*
*estque, patet*¹³³; per me *concordant carmina nervis*¹³⁴.

Informeer dan tenminste, bij wie je in de smaak valt; ik ben geen bergbewoner, geen herder, ik houd hier niet als een onbeschaafd iemand toezicht op runderen en kleinvee. Jij weet niet, onbezonnene, jij weet niet voor wie je vlucht, en daarom vlucht jij. Het Delphische land en Claros en Tenedos en het paleis van Patara zijn mijn onderdanen; Jupiter is mijn vader; door mij wordt geopenbaard wat en zal zijn, en (wat) was en is; door mij zijn de liederen in harmonie met de snaren.

¹²⁰ CON van de afhankelijke vraag (*obliquus* dus). Apollo probeert echt van alles. Ze weet niet eens wie hij is! Dat zou toch moeten. Maar hij stelt zich ook niet netjes voor: Hoi, ik ben Apollo, wat is jouw levensfilosofie? Later vertelt hij, tijdens het rennen nog wel, wat ie allemaal heeft en kan

¹²¹ lange tweede lettergreep! Hoe ik dat weet? *inquirere* is een samenstelling met *quaerere*, en de tweeklank daar is overduidelijk lang. Dûh

¹²² ANAFOOR, dus benadrukking van wat Apollo niet is (alleen snapt Daphne dat volgens hem niet), van *non* en natuurlijk een ASYNDETON: tussen de twee zinnen staat geen voegwoord (H5.19)

¹²³ oftewel, hee daar, rennend meisje, ik ben echt niet de eerste de beste, hoor. Je denkt misschien dat ik een onguur typeje ben, maar dan zit je ernaast

¹²⁴ een ANAFOOR gespot. Alweer, want *non* (512, 513) werd ook al herhaald. Apollo probeert Daphne iets duidelijk te maken

¹²⁵ ook een CON van de afhankelijke vraag (*obliquus*, goed zo!)

¹²⁶ aha, Apollo duikt even in de vrouwelijke psyche. Sigmund spelen. Jij weet niet voor wie je op de loop gaat, en daar zit je probleem ook. Je denkt niet eerst na, wie je in de verte achter je aan ziet komen rennen. Je zou op zijn minst even kunnen vragen wie ik ben. Ha ha, doorzichtig! Hij is wel echt op de hoogte van de manieren om wildvreemde vrouwen te benaderen, zeg

¹²⁷ vanzelf. Apollo had een heiligdom in Delphi, waar hij via de Pythia zijn orakels debiteerde

¹²⁸ ook een plaats van een orakel van Apollo, maar veel minder bekend dan dat van Delphi

¹²⁹ Tenedos had een tempel van Apollo. Veel bekender is Tenedos vanwege het feit dat daar de Grieken zich aan het eind van de Trojaanse oorlog verstopten om de indruk te wekken dat ze weg waren

¹³⁰ de plaats waar Apollo een beroemd orakel had: Patara. Met *regia Pataraea* past Ovidius een PARS PRO TOTO toe (METONYMIA). (E3e.5)

¹³¹ tja, van wie niet? Zoals eerder gezegd, en in de oudheid alom bekend, was Jupiter uiterst bedreven in het bezwangeren van sterfelijke vrouwen en godinnen. Menig nazaat (met een -t) kon wijzen op een voortreffelijke en goddelijke genealogie

¹³² herhaald, dus ANAFOOR. Apollo klopt zich nogal op de borst. Gorillagedrag natuurlijk. En het grappige is al die tijd dat luisteraar en verteller al lang weten dat Apollo Daphne niet gaat krijgen, alleen hijzelf niet. Dat riekt naar DRAMATISCHE IRONIE, een geliefd verteltechnisch middel om de luisteraars sterker bij het verhaal te betrekken. Apollo benoemt vanaf nu vier terreinen waarop hij het als god voor het zeggen heeft, of waarvan hij aan de wieg gestaan heeft: 1) voorspellingskunst; 2) muziek; 3) boogschieten; 4) geneeskunst (E3e.4) (H5.22a). Hij relateert bij de twee laatstgenoemde terreinen, omdat hij bij het boogschieten overtroffen is (door Cupido) en omdat hij niet geholpen kan worden door zijn eigen medische vaardigheden (hij blijft ziek van verliefdheid, herstelt daar niet van) (H5.22b+c)

¹³³ omschrijving voor het voorspellen. Voorspellen wat gaat gebeuren, ach, een god kan dat. Openbaren van wat zich nu afspeelt, mwah, ook niet moeilijk. Onthullen van wat geweest is doet denken aan Captain Hindsight (Southpark), die achteraf, in een cape met een grote H op de borst, komt vertellen wat er had moeten gebeuren. Dorp overstroomd? Er had een dam gebouwd moeten worden!

¹³⁴ en Apollo als uitvinder van de muziek, Apollo die iconografisch (plaatjes!) vaak afgebeeld wordt met zijn lier, een klein harpje, geen takelinstallatie. Veelzijdig godje, Appie

H3 – DAPHNE EN APOLLO 3.1 (DAPHNE WIJST APOLLO AF) > Met. I, (p.34, vv.519 - 524); e. Apollo's liefdesverklaring (3)

<p>520 Certa quidem¹³⁵ nostra <u>est</u>, nostra¹³⁶ tamen una sagitta¹³⁷ certior <u>est</u>, in vacuo <u>quae</u> vulnera¹³⁸ pectore¹³⁹ <u>fecit</u>. Inventum medicina meum¹⁴⁰ <u>est</u>, opiferque per orbem <u>dicor</u>, et herbarum <u>subiecta</u> <u>est</u> potentia nobis. Ei mihi, <u>quod</u> nullis¹⁴¹ amor <u>est</u> sanabilis herbis, nec <u>prosunt</u> domino, <u>quae</u> <u>prosunt</u>¹⁴² omnibus¹⁴³, artes!¹⁴⁴</p>	<p>Trefzeker is weliswaar onze pijl, toch is er één pijl trefzekerder dan die van ons, die in een leeg hart wonden heeft gemaakt/geslagen. Geneeskunst is mijn uitvinding, en ik word over de (hele) wereld behulpzaam /'de helper' genoemd, en de werking van kruiden valt onder mijn gezag. Arme ik, omdat de liefde door geen enkel kruid is te genezen, en de kunde, die iedereen baat, de meester niet baat.'</p>
--	--

¹³⁵ **quidem ... tamen** (*weliswaar...toch*): hij is niet helemaal tevreden, Apollo. Met name op het gebied van boogschieten heeft hij zijn meerdere moeten erkennen in Cupido, dat onderkruipseltje. Aan zijn laatste tegenvaller besteedt Apollo, al hijgend van het lopen (of misschien niet alleen van het lopen..), aan het feit dat hij toch algemeen gezien wordt als de ontdekker van de geneeskunst. Apollo had ook nog ergens een zoon (samen met ene Coronis) en die heette Aesculapius (Asklepios in het Grieks). Heel! Het esculaapteken, dat hebben artsen op hun auto.

¹³⁶ het PRON *possessivum* is hier zelfstandig gebruikt (je kunt **sagitta** aanvullen, maar dat ook niet doen, wat je wil). Het is ook ABL, want het geeft het vergeleken aan bij **certior** in 520 (*trefzekerder*): ABL *comparationis* heet dat

¹³⁷ de pijl van Cupido, want die heeft Apollo echt geraakt ([E3e.6](#)). Apollo legt zich met deze woorden neer bij de nederlaag. Hij gaat niet als een zekere Max V. allerlei andere oorzaken de schuld geven, nee, hij verliest van Cupido, that's it. Heb je trouwens het **CHIASME** gezien? Eisma wel hoor! **certa** (a) **nostra** (b) **una** (b) **certior** (a) ([E3e.8](#)). Het **CHIASME** benadrukt het contrast tussen het effect van beide pijlen

¹³⁸ echte wonden? Nope! **METAFOOR** natuurlijk. Het gaat om de verliefdheidsgevoelens voor Daphne ([E3e.7c](#)). Die ziet de dichter als wonden die door Cupido's pijl geslagen zijn

¹³⁹ **in vacuo pectore**? In een leeg hart? Oeps, is Apollo harteloos? Is ie totaal leeg gebloed? Het gaat natuurlijk om een hart dat geen verdediging heeft, een verdediging tegen pijltjes als die van Cupido ([E3e.7a](#)). Marietje d'Hane-Scheltema vertaalt, nou vertaalde: **in vacuo pectore** met "een open mikpunt." Ik vind 'm aardig, maar dat is niet de vraag in de Eismabundel. Die vraagt wat **jij** van die vertaling vindt. Als ik jou was zou ik iets beweren van: de vertaalster heeft met deze puntige en soepele vertaling recht gedaan aan de virtuositeit van de dichter. Zoiets.

¹⁴⁰ mij, ik, ons, het zijn de woorden die Apollo gebruikt. Echt het mannetje hoor. Een beetje een fatje, oké. Ik heb een leuke BMW, een reuze optrekje in de Bahama's (mét zwembad, doll, waar je heerlijk in je bikini kunt zonnen, hè, jakkes...), en een leuke bankrekening. Die heb ik vanzelfsprekend omdat ik de CEO van een klein oliebedrijfje ben dat handel doet in de Arabische wereld. Opschepper!

¹⁴¹ vormt met **herbis** een **HYPERBATON**. Door het **HYPERBATON** krijgt **nullis** de nadruk ([H5.20](#)). Apollo's verliefdheid is niet met een paar kruidjes te genezen, nee, er zijn helemaal géén kruiden die daartegen helpen. Er is zogezegd geen kruid tegen gewassen.

¹⁴² Ovidius laat Apollo, om de emotionele ondertoon van zijn woorden te benadrukken, vaak gebruik maken van een **ANAFOOR**, zo ook hier. De zes voorbeelden ([E3e.10](#)): **nympha .. nympha** (504-505), **sic .. sic** (505-506), **moderatus .. moderatus** (510-511), **nescis .. nescis** (514), **per me .. per me** (517-518) en hier dus **prosunt .. prosunt** (524)

¹⁴³ vormt een **ANTITHESE**, een contrast ([H5.21](#)) met het eerder genoemde **domino** (dat is Apollo zelf): iedereen, werkelijk iedereen heeft baat bij de kruiden, de geneesmiddelen van Apollo. Behalve Apollo. **IRONIE** misschien? ([H5.23b](#)). Gaat bijna de kant op van **CYNISME**. Eisma noemt het gewoon humor, en dat is het ook wel: de god van de geneeskunde die zichzelf niet kan genezen: leuk!! ([E3e.9](#)).

¹⁴⁴ zoals eerder aangegeven: Apollo spreekt deze speech al rennend af, bol van de middelen (de speech, niet Apollo), en ook dat is erg geestig te noemen ([H5.23a](#)). Ovidius had een groot gevoel voor fijnzinnige humor. Zoals Apollo beschreven wordt, ik kan me voorstellen dat Augustus daar niet helemaal gelukkig van werd. En nog een opmerking op dit punt in het verhaal, van een andere orde. De setting voor het verhaal is door Ovidius in een paar regels geschetst. Gaandeweg zullen de vrouwen zich identificeren met Daphne (jakkie bah, wat een griezel, die Apollo) en de mannen met Apollo. Maar die zullen zich niet het hoofd breken over hoe zij Daphne zouden hebben versierd, of misschien ook wel, maar hoe Apollo echt onwijs faalt. De luisteraars worden zo des te sterker bij het verhaal betrokken. Echt! Jij ook!

H3 – DAPHNE EN APOLLO 3.1 (DAPHNE WIJST APOLLO AF) > Met. I, (p.38, vv.525 - 532); f. De vlucht en de achtervolging (1)

<p>525 Plura locuturum¹⁴⁵ eum timido¹⁴⁶ Peneia cursu <u>fugit</u>¹⁴⁷ cumque ipso¹⁴⁸ verba imperfecta¹⁴⁹ <u>reliquit</u>, tum quoque visa decens¹⁵⁰. <u>Nudabant</u> corpora¹⁵¹ venti, obviaque adversas <u>vibrabant</u> flamina¹⁵² vestes, et levis impulsos retro <u>dabat</u> aura capillos¹⁵³;</p> <p>530 aucta fuga forma est¹⁵⁴. Sed enim¹⁵⁵ non <u>sustinet</u> ultra perdere blanditias iuvenis deus, <u>utque</u> <u>monebat</u> ipse Amor, admisso <u>sequitur</u> vestigia passu.</p>	<p>Voor hem die op het punt stond nog meer te zeggen vluchtte de dochter van Peneus in een angstig rennen en samen met hemzelf verliet zij de woorden niet afgemaakt, ook op dat moment in zijn ogen bekoorlijk. De winden ontblootten haar lichaam, en tegemoetkomende windvlagen lieten haar kleren komend vanuit tegengestelde richting fladderen, en een lichte bries dreef haar haren naar achteren; haar schoonheid werd door de vlucht vergroot. Maar (de god volgt wel) immers de jonge god verdraagt niet langer vleierende woorden te verspillen, en zoals Amor zelf aanspoorde, volgt hij de sporen met versnelde pas.</p>
---	---

¹⁴⁵ een zogenaamd PFA. Ze komen niet heel veel voor, gelukkig. De handeling die erdoor wordt uitgedrukt is natijdig t.o.v. die van het hoofdwerkwoord. Apollo wilde doorspreken, maar zij loopt hem er uit. Goed voorbeeld van de **ALWETENDE VERTELLER**: die weet, dat Apollo nog meer wil zeggen

¹⁴⁶ ik maak me sterk dat niet haar rennen angstig is, maar Daffie zelf. Dan staat het ADI dus weer bij het “verkeerde” SUBST. Dat klinkt bekend. Toch? Ja, dat is ehm, tja. O ja. **ENALLAGE**, dát was ‘m

¹⁴⁷ de versregel loopt door. Er is geen natuurlijke pauze of zo. Je noemt dat **ENJAMBEMENT**: wanneer een zin of zinsdeel (syntactische eenheid) niet samenvalt met het einde van een vers maar doorloopt in het volgende vers. **Fugit** is het gezegde van het eerste zinsdeel en het staat pas in het volgende vers (^{E3f.1a}), alleen iets vrijer weergegeven. Het **ENJAMBEMENT** ondersteunt hier het idee van de snelheid, van het door lopen door Daphne (^{H5.24a}). Ze laat zich niet poppen door Apollo, niet stoppen ook trouwens. Met **fugit** wordt bedoeld dat ze niet stopt met vluchten, maar zelfs doorvlucht, verder vlucht

¹⁴⁸ ook de *elisies* van **cumque ipso** (uitspraak: cumquipso) en **verba imperfecta** (uitspraak verbimperfecta), waardoor de woorden in elkaar overgaan, ondersteunt de snelheid (^{H5.24b}). Vers 526 begint op die manier met vier spondeeën (vier keer — —) (^{E3f.2b}) en dat weerspiegelt de houding van Apollo die nog wil spreken en Daphne niet kan bijhouden (^{E3f.2c}). Het lijkt potdorie Dafne Schippers wel: die keilt er ook een aardige tweehonderd meter uit. De volledige scansie van 526? **fūgīt cūmq̄ipsō** (*elisie*) **vērbīmpērfēctā** (*elisie*) **rēlīquīt** (^{E3f.2a}). De laatste voet mag je sowieso — — scanderen (n.a.v. het artikel van hoogleraar Latijn in Amsterdam, de heer G.J. Boter. Het artikel is op een bekende site te vinden: http://www.superlatijn.nl/index_htm_files/scansieGerardBoter.pdf): leest en verheugt u

¹⁴⁹ Apollo had nog veel meer willen zeggen. Dat weet de alwetende verteller natuurlijk prima, want hij zou de volgende woorden van Apollo zo uit de mouw hebben kunnen schudden

¹⁵⁰ Marietje d’Hane Scheltema: “*en (zij) leek wel dubbel mooi*”. Fantastisch natuurlijk, helemaal gers. Maar waarom “*dubbel mooi*”? Aha, uit **quoque**. Ik snap het. Maar mevrouw vergeet – nou ja, vergeet – een woordje te vertalen. Welk woordje is dat? Aha, **tum** (*vervolgens*). Ja, het blijft fenomenaal, dat mooie vertalen van die prachtige tekst. Ik wou dat ik het kon. **Decens** zelf doet denken aan **decor** (488). Dat is dus ook weer geen toeval. Daphne’s schoonheid vormt een serieuze bedreiging voor haar maagdelijke status (^{E3f.4}). Ach, wij weten al dat Apollo niet toe zal kunnen slaan, met zijn satéprikkers dan

¹⁵¹ is weer een **DICHTERLIJK MEERVOUD**. Ook Daphne heeft maar één lichaam

¹⁵² doordat Daphne voortijlt creëert zij tegenwind. Die windvlagen laten haar kleren en haar haren naar achteren wapperen. Beeldend verteld door Ovidius, niet? Je ziet het voor je

¹⁵³ Eisma heeft hier een vraag over (^{E3f.5}), ik niet. Goed. Beide verzen volgen dezelfde structuur ab AB (a en b zijn bijvoeglijke bepalingen, en A en B zijn de SUBST die er respectievelijk mee congrueren). Ja, dat is inderdaad zo ja. Oké. Ze hengelen naar een **PARALLELLISME**, vermoedelijk. Ik heb dat niet door, dus ik noteer dat ook niet. Hermaion is het niet opgevallen. De examenmakers hopelijk ook niet

¹⁵⁴ vormt een samenvatting van **nudabant** t/m **capillos** (527-529) (^{H5.25a}). Tegelijkertijd wordt **tum quoque visa decens** (527) er licht mee gecorrigeerd: ze was niet alleen ook toen mooi, ze was zelfs nog mooier (^{H5.25b}). Bij de rennende Daphne waaien de kleren naar achteren, waardoor – het is Ovidius die vertelt, hè!! – haar vrouwelijke vormen meer – ik zeg niet “beter” – tot hun recht komen, voor Apollo

¹⁵⁵ beetje maffe combi: maar Apollo volgt wel, want hij wil haar toch scoren. Hij stopt met vleien en gaat serieus jagen. Tempoversnelling, demarrage (zit Vuelta te kijken), maar het lukt niet, Kruijswijk o.a.

H3 – DAPHNE EN APOLLO 3.1 (DAPHNE WIJST APOLLO AF) > Met. I, (p.38, vv.533 - 539); f. De vlucht en de achtervolging (2)

<p>Ut¹⁵⁶ canis in vacuo leporem cum Gallicus¹⁵⁷ arvo vidit¹⁵⁸, et hic praedam pedibus petit¹⁵⁹, ille¹⁶⁰ salutem¹⁶¹, 535 alter inhaesuro¹⁶² similis iam iamque tenere sperat¹⁶³ et extento stringit vestigia rostro, alter in ambiguo est, an sit¹⁶⁴ comprehensus, et ipsis morsibus¹⁶⁵ eripitur tangantiaque ora¹⁶⁶ relinquit; sic deus et virgo est, hic spe¹⁶⁷ celer, illa timore¹⁶⁸.</p>	<p>Zoals wanneer een Gallische hond op het open veld een haas heeft gezien, en deze met zijn voeten de buit probeert te krijgen, (maar) die zijn veiligheid, de een, gelijkend op iemand die op het punt staat (de prooi) in zijn greep te krijgen, hoopt hem ieder moment vast te hebben en hij raakt met vooruitgestoken bek de poten al licht aan, de ander is onzeker of hij is gegrepen, en hij ontruikt zich nog net aan de beten en ontsnapt aan de bek die (hem) aanraakt; zo is de god en het meisje (ook), hij snel door hoop, zij (snel) door angst.</p>
--	---

- ¹⁵⁶ de inleiding tot weer een Homerische vergelijking. Deze begint met **ut cum** (zoals wanneer), of zoals bij Homerus ὡς δ' ὀπτότ'. Voorbeeldje van een echte? Od.4, 335-340: *Zoals wanneer een hinde in het leger van een sterke leeuw zijn pasgeboren, nog melkdrinkende jongen neerlegt en ravijnen en grazige weiden op voedsel doorzoekt, en hij keert intussen terug naar zijn leger en biedt beide partijen een afschuwelijk lot, zó zal Odysseus hen ook een afschuwelijk lot bereiden.* (vertaling: Ben Bijnsdorp) Hoe mooi is dat! Na **ut cum** komt het beeld, later in 539 komt met **sic** dus (E3f.6a) het afgebeelde (**deus et virgo**, 539) (H5.26a). Daphne (**virgo**) wordt vergeleken met een haas (**leporem** 533 + andere verwijzingen: **praedam** 534, **ille** 534, **alter** 537) en Apollo (**deus**) met een Gallische hond (**canis** 533 + andere verwijzingen: **hic** 534, **alter** (535) (H5.26c) (E3f.6b)). Het beeld loopt dus van **Ut** t/m **relinquit** (533-538) (H5.26b). Bij een vergelijking is het *tertium comparationis* altijd het leukste. Waar zit 'm de overeenkomst? De jager (Apollo, de hond) heeft hoop en die geeft hem vleugels, de prooi (Daphne, de haas) wordt gevoed door angst en weet net aan de achtervolger te ontsnappen (E3f.6c). Wat wel een beetje grappig is, is dat Apollo tegen Daphne had gezegd dat hij haar niet als vijand achtervolgde (ha ha). Uit de vergelijking die de dichter gebruikt zou je juist kunnen afleiden dat Apollo dat wel degelijk doet (E.3f.6e). Voor wat het waard is
- ¹⁵⁷ **canis** (...) **Gallicus** (een gewone windhond): een **HYPERBATON**, net als **vacuo** (...) **arvo**. En dan staat er in 536 met **extento** (...) **rostro** nog eentje! (H5.27b)
- ¹⁵⁸ hadden we alle **ENJAMBEMENTEN** al? Nee? Nou, dit is er ook eentje (H5.27d): het suggereert snelheid (H5.27e), de snelheid waarmee de een de ander achtervolgt
- ¹⁵⁹ de **ALLITERATIE** is evident **praedam pedibus petit** (H5.27a)
- ¹⁶⁰ die haas dus (**leporem** 533) (E3f.6f). **Ille** kan heel goed verwijzend gebruikt worden in een tekst, behalve alleen aanwijzend (PRON *demonstrativum*)
- ¹⁶¹ en we noteren, speciaal voor (H5.27c), ook nog een **PARALLELLISME**: **hic** (a) **praedam** (b) **ille** (a) **salutem** (b). Het **PARALLELLISME** met **alter** (a) .. **sperat et** .. **stringit** (b) **alter** (a) .. **est** .. **et** .. **eripitur** .. **-que relinquit** (b) mwah, dat is wat vergezocht. Maar in het kader van (H5.27c) noteer ik hem wel. Met een klein beetje hoofdlijn
- ¹⁶² PFA in de DAT, aanvulling bij **similis** (+DAT)
- ¹⁶³ jawel, **ENJAMBEMENT** (H5.27d). Jee, het wordt een beetje eentonig met die enjambementjes. Zou er misschien nog eentje komen?
- ¹⁶⁴ CON vanwege de afhankelijke vraag (*obliquus*)
- ¹⁶⁵ Yep, daar is ie, niet Steven Kruijswijk, want die zat in een aardige chasseurpatate. Nee, het **ENJAMBEMENTJE**. Het syntactische eenheidje gaat op de volgende regel gewoon door. ENJAMBEMENT volgens (H5.27d)
- ¹⁶⁶ **DICHTERLIJK MEERVOUD**, zelfs een hond heeft maar een bek.
- ¹⁶⁷ we weten dat Ovidius binnen de vergelijking vaak van onderwerp wisselt en dat er vaak sprake is van tegenstellingen. Dat vraagt om letten op stijfmiddelen die met de plaats van tekstelementen te maken hebben. Denk aan **CHIASMES**, **PARALLELLISME**, **HYPERBATON**. Hier zie je dat in 534 **hic praedam** ... **ille salutem**, in 535-537 **alter** .. **alter** en in 539 **hic spe** .. **hic timore** (E3f.6g).
- ¹⁶⁸ we zijn aangeland bij het afgebeelde. Je zou kunnen vragen waarmee in het beeld het woord **spe** aangeduid. En **celer**. En **timore**. Dat doet Eisma ook. Achtereenvolgens **sperat** 536, **pedibus petit** 534 en **in ambiguo est** 537. Tel daarbij een prachtig **PARALLELLISME** (H5.27c) op van **hic** (a) **spe** (b) **illa** (a) **timore** (b), en je ervaart bijna een orgastisch genoegen (hier stond eerst iets anders). Taal, het is zo lekker!

H3 – DAPHNE EN APOLLO 3.1 (DAPHNE WIJST APOLLO AF) > Met. I, (p.38, vv.540 - 542); f. De vlucht en de achtervolging (3)

540 *Qui*¹⁶⁹ tamen *insequitur*, pennis adiutus Amoris¹⁷⁰
ocior *est*¹⁷¹ *requiemque negat*¹⁷² *tergoque*¹⁷³ *fugacis*¹⁷⁴
imminet et crinem sparsum cervicibus¹⁷⁵ *adflat*¹⁷⁶.

Toch is hij die achtervolgt, geholpen door de vleugels van Amor sneller, en hij weigert (haar) rust en zit de rug van de vluchtende op de hielen en blaast tegen het haar dat verspreid is over haar nek.

We zien op dit schilderij van François Lemoyne Daphne vlak bij haar vader Peneus. Apollo is heeeeeel dichtbij, de snoodaard.

¹⁶⁹ je moet hier eigenlijk **is, qui** lezen. Weet je nog hoe dat heet? Nee? Nou, jammer dan. Het is een beetje als “Wie dit leest is gek.” Dat vind ik altijd humoristisch, want je moet dat dus eerst lezen. Nou, en dan ben je dus loco, koekkoek, kierewiet. Nee? Nog niet, joh? Betrekkelijk voornaamwoord met ingesloten *antecedent*. Zo heet dat

¹⁷⁰ Er zijn tekstedities (tekstuitgaven) die **pennis adiutus amoris** noteren, dus zonder de hoofdletter bij **Amoris** (die in deze teksteditie staat, en ook in die van Hermaion, hoor). Eisma vindt die weergave beter, omdat **amor** dan geïnterpreteerd wordt als de liefde van Apollo zelf en niet als de god van de liefde, en dan komt scherper naar voren dat de god slachtoffer is van zijn eigen hartstocht. Zijn gevoelens voor Daphne bedriegen hem uiteindelijk (E3f.7). Ja ja. Daar is over nagedacht

¹⁷¹ Apollo is een god, de zoon, sorry een zoon, van Jupiter. Daphne is slechts het kind van een riviergod, van Peneus. Dat is toch net ietsje lager op de ladder. Dus Apollo lijkt haar toch in te halen. Klopt het verhaaltje dan niet? Dat Ovidius op een gegeven moment dacht: shit, wat was de plot nou ook alweer? Ik moet toch eens wat minder de keel smeren, fleppen, hijsen, innemen, naar binnen slaan, pimpelen, slempen, tanken, zuipen, doorhalen, doorzakken. Nee, Ovidius werkt geraffineerd naar een climax toe. Daphne komt nog met een mega surprise voor Apollo, let maar op

¹⁷² de klojo. Hij zei zelf nog dat hij minder hard zou lopen, als zij dat ook deed. En nu gunt hij haar niet ff een momentje voor zichzelf

¹⁷³ **tergo** is een DAT, want **imminere** (*bedreigen*) gaat met een DAT: diegene die je bedreigt staat in de DAT, het object van bedreigen staat in de DAT. Hè hè

¹⁷⁴ dat is Daphne. Alleen is zij bijna uitgeput. Gebeurt de beste Dafne's

¹⁷⁵ **DICHTERLIJK MEERVOUD**, zij heeft maar één hals. Dat dat haar van Daphne verspreid is over haar nek werd veroorzaakt doordat een lichte bries haar haren naar achteren dreef (529 **levis .. capillos**) (H5.28).

¹⁷⁶ Apollo zit Daphne zo dicht op de hielen dat hij bijna haar lange wapperende manen tegen zijn gezicht kan voelen. Hier staat dat hij daar tegen blaast, om het maar geen hijgen te noemen. De pervers ... Zij zal op dat moment gedacht hebben: nu moet ik echt iets doen!

H3 – DAPHNE EN APOLLO 3.1 (DAPHNE WIJST APOLLO AF) > Met. I, (p.40, vv.543 - 547); g. Daphne vraagt om hulp (1)

<p>Viribus absumptis¹⁷⁷ <u>expalluit</u> illa citaeque [victa labore fugae ‘Tellus’ ait, ‘hisce, vel istam, 545 quae <u>facit ut laedar</u>¹⁷⁸, mutando <u>perde</u> figuram.}]¹⁷⁹ 544a victa labore fugae¹⁸⁰, spectans Peneidas¹⁸¹ undas, 546 ‘Fer, pater’ <u>inquit</u> ‘opem, <u>si</u> flumina numen¹⁸² <u>habetis</u>¹⁸³; <u>qua</u> nimium <u>placui</u>¹⁸⁴, mutando¹⁸⁵ <u>perde</u> figuram.’</p>	<p>Nadat haar krachten waren gesloopt, verbleekte zij en [uitgeput door de inspanning van de snelle vlucht, zei zij, ‘Aarde, splijt open, of richt die gestalte die maakt dat ik gekwetst word, te gronde door haar te veranderen.}] uitgeput door de inspanning van de snelle vlucht, zei ze, kijkend naar het Peneïsche water: ‘Breng hulp, vader, als jullie rivieren goddelijke macht hebben; richt mijn gestalte, waarmee ik te zeer beviel, te gronde door (haar) te veranderen.’</p>
---	---

¹⁷⁷ het is natuurlijk wel een god, die Daphne achtervolgt. Die kan supersnel lopen en Daphne wordt dan ook een klein beetje moe. Zij is een fanatieke jageres, die van alles uit de boom schiet en onwijs kan sprinten, maar tegen een god legt ze het af. Dus komt er hulp (van moeder Aarde, in de versie tussen haken althans: zie discussie verderop) van pappie Peneus. Daar moet ze wel om vragen. Het gebed is een dramatisch, retorisch zeer verantwoord hoogtepunt (wat misschien niet de allergelukkigste woordkeuze is). Wel een beetje kort, vergeleken bij het ellenlange verhaal van Apollo. Maar die deed het (speeche...dûh) al rennend. Zij rende ook nog wel een beetje, maar was toch redelijk aan het eind van haar Latijn. Zij wel, jullie niet, haha. Maar goed, geniet, luister en huiver. O ja, de constructie is een ABL *absolutus*: Daphne’s krachten zijn weg en daarna/daardoor verbleekt zij. Pipse Daphne, het zag er niet uit!

¹⁷⁸ zij is natuurlijk nog niet gekwetst, geraakt, aangeraakt door haar belager. Tien seconden later zou dat wel gebeurd zijn, maar het wás nog niet zo

¹⁷⁹ de uitgever van de tekst (zowel in de Eisma- als in de Hermaionbundel) meent dat vers 534 moet doorlopen in 544a, en dat 544 en 545 niet in de tekst thuis horen. Vandaar natuurlijk de vierkante haken. Dat houdt in dat we een echt vers 545 missen, omdat na 544a meteen 546 gelezen wordt. Maar in totaal hebben we een vers extra. Het enige verschil tussen de versie tussen haken en die zonder de haken is het stuk ‘Tellus’ ait, ‘hisce, vel istam, quae facit ut laedar, dat in de versie zonder haken spectans Peneidas undas, ‘Fer, pater’ inquit ‘opem, si flumina numen habetis; qua nimium placui, luidt. Een versregel langer. Pure winst

Eisma maakt nu in de vragen onderscheid tussen een versie **a** (de regels tussen haken) en versie **b** (zonder die regels tussen haken, maar mét 544a), maar geeft niet aan tot en met welke regel we door moeten lezen. Dat lijkt me tot en met 547 te zijn, de DIRECTE REDE. In versie **a** spreekt Daphne dan inderdaad de Aarde/Tellus (gepersonifieerd/PERSONIFICATIE) toe en haar vader Peneus (E3g.1a), in versie **b** spreekt zij alleen tot haar vader Peneus (E3g.1b). Daphne, maar eigenlijk de dichter laat in het midden wie de metamorfose moet realiseren, in beide versies (E3g.1c). Dat Daphne in een boom verandert maakt de gedachte logischer dat Tellus daarvoor verantwoordelijk was en dan verdient de versie tussen haken de voorkeur (E3g.1d). Eisma vraagt in vraag 1e naar de mogelijke oplossingen voor Daphne om aan haar achtervolger te ontkomen in versie **b**. Dat moet volgens mij versie **a** zijn. Dan zijn het inderdaad het verzwolgen worden door de Aarde en het ondergaan van een metamorfose (E3g.1e). En vraag 1f gaat over de versies **a** én **b**. De motivatie die ze geeft is dat haar lichamelijke schoonheid haar in deze situatie gebracht heeft (quae facit ut laedar in versie **a** en qua nimium placui in versie **b**), (E3g.1f). Pfft, de knopen van Eisma ontward. En het gebed van Daphne wordt verhoord: ze wordt in een boom veranderd. waarmee de tweede oplossing gerealiseerd is (E3g.1g). Punt

¹⁸⁰ nog bij citae uit 543, hè. Al dat gegoochel met verzen ook! Hans Kazán, Hans Klok, Victor Mids kunnen samen nog niet zoveel voor elkaar krijgen als deze uitgever

¹⁸¹ kenmerkend voor Ovidius, een ADI in plaats van een GEN

¹⁸² de specifieke eigenschap waaraan Daphne denkt (als het arme kind nog kan denken in deze toch stressvolle situatie) is het vermogen om mensen te veranderen (E3g.2). Goden kunnen dat, net als rennend speeche en arme jageresjes proberen te verleiden

¹⁸³ dit is altijd wel interessant, en dan bedoel ik de IND. Het voegwoord **si** komt in het Latijn voor met de IND en met de CON. **Si** + IND geeft een feit weer, een voorwaarde die als reëel wordt gezien (*realis*). **Si** met een CON moet je opsplitsen tussen **si** + CON PR, wat een mogelijkheid aanduidt (*potentialis*), en **si** met een CON IMPF/PLQP, die duiden op een onwerkelijkheid (*irrealis*). **Si** + CON IMPF is dan *irrealis* van het heden, en **si** + CON PLQP is dan een *irrealis* van het verleden. Hier duidt de *realis* erop dat Daphne zeker weet dat rivieren goddelijke macht hebben, voor haar is dat een feit

¹⁸⁴ het lijkt wel alsof ze zichzelf de schuld geeft van het feit dat er een hitsige god achter haar aan zit

¹⁸⁵ na victa labore uit 544a (niet 545a, Hermaion!) is dit het eerste woord waarmee naar de komende metamorfose verwezen wordt (H5.29). Enne ... mutando is een GRD, hè, geen GRV

H3 – DAPHNE EN APOLLO 3.1 (DAPHNE WIJST APOLLO AF) > Met. I, (p.40, vv.548 - 552); g. Daphne vraagt om hulp (2)

Vix prece¹⁸⁶ finita¹⁸⁷ torpor gravis occupat¹⁸⁸ artus¹⁸⁹;
mollia cinguntur tenui praecordia libro;
550 in frondem crines,¹⁹⁰ in ramos brachia¹⁹¹ crescunt;
pes modo tam velox pigris¹⁹² radicibus haeret¹⁹³;
ora cacumen habet; remanet nitor unus¹⁹⁴ in illa¹⁹⁵.

Toen zij ternauwernood haar smeekbede had beëindigd, overvalt een neerdrukkende verlamming haar ledematen; haar zachte borst wordt door een dunne bast omgeven; haar haar vergroeit tot bladeren, haar armen tot takken; haar voet onlangs (nog) zo snel, blijft vast zitten in taaie wortels; een boomtop heeft de plaats van haar hoofd ingenomen; alleen haar glans blijft in haar.

Apollo en Daphne, Bernini (Galleria Borghese)

¹⁸⁶ de smeekbede of zij alsjeblieft een metamorfose mag ondergaan. Zij weet niet dat ze boom wordt hè

¹⁸⁷ ABL *absolutus*, maar die is zo makkelijk te zien en te snappen hier, dat het niet nodig is daar nu veel aandacht aan te besteden. Ik ben gewoon lui. Als je veel oefenmateriaal wilt hebben, go there! Go superlatin, maar dan in het Nederlands (www.superlatijn.nl/index_htm_files/ablabs.doc). Je vindt bij die downloads ook oefeningen over GRV en GRD en veel meer. En dat voor nog geen € 0,00 per maand!

¹⁸⁸ het PR zorgt voor dramatische spanning: de verandering treedt meteen op. Het lijkt alsof er een bevroering van de actie plaatsvindt. Apollo moet Daphne al echt aan kunnen raken en op dat moment is de metamorfose al in volle gang. De camera (anachronistische term vanzelfsprekend, maar wel eentje die recht doet aan de manier van vertellen) zoomt in op Daphne, die de metamorfose ondergaat

¹⁸⁹ het lijkt alsof de tijd even stil staat, alsof er een slowmotion komt. Apollo zat Daphne echt dicht op de hiel (al ging het hem op zich niet om haar hiel), en nu ineens begint een metamorfose, die qua VERTELTIJD even duurt, maar die qua VERTELDE TIJD nooit heel lang geduurd kan hebben. Apollo zou anders toch bijkans tegen een boom aangereden zijn. We zitten verteltechnisch in een vertraging. Jee! Dat we dat nog eens mogen mee maken. Enne, **artus** is ACC PL hè

¹⁹⁰ geen voegwoord, hè guppies. **ASYNDETON**, zomaar, gratis

¹⁹¹ en de volgorde duidt op een **PARALLELLISME**. Kijk maar: **in frondem** (a) **crines** (b) **in ramos** (a) **brachia** (b)

¹⁹² het contrast / de **ANTITHESE** is extra groot door de **IUXTAPOSITIE** (naast elkaar plaatsing) van tegenovergestelden (antoniemen): **piger** (*traag, lui*) versus **velox** (*snel*). Dit is echt kick hè

¹⁹³ niemand bedenkt dat natuurlijk, maar goed. Laten we dit vers nu eens een keertje scanderen! Jippie! Puzzelen! Niet vertalen! Na de eerste dactylus — UU|— — |— — |— — |— UU|— — (**H5.30a**) zien we in één keer drie (=3) spondeën (**H5.30b**). Holy moly, krijg nou (en dan een ernstige ziekte uit het verleden)! Waarvoor zou dat zijn? Ik wil dat weten. Aha! Het tot stilstand komen van de snelle beweging wordt hoorbaar gemaakt (**H5.30c**). O, op die fiets! Scanderen wordt echt steeds leuker

¹⁹⁴ predicatief te vertalen, anders krijg je de merkwaardige tekst: één glans blijft in haar

¹⁹⁵ glans? Welke glans? O, die een beetje te zien is op laurierbladeren. Niet die gedroogde zoi nee, de echte. Alleen de glans blijft in haar: je kunt er vanalles bij bedenken, zeker als je naïef het woordje glans op zou zoeken in het woordenboek, maar goed. Niet doen, zou ik zeggen. Overigens is juist door dit zinnetje duidelijk dat de metamorfose niet helemaal volledig is, niet helemaal gelukt (**H5.31a**): een beetje glans (niet opzoeken!) blijft in Daphne, ook als zij boom geworden is. Het gevolg is dan ook dat Appie verliefd blijft, maar nu op Daphne als boom. Dendrofilie heet dat. Zegt internet, hoor. In vers 553 staat dat te lezen: **hanc quoque Phoebus amat** (**H5.31b**).

H3 – DAPHNE EN APOLLO 3.1 (DAPHNE WIJST APOLLO AF) > Met. I, (p.42, vv.553 - 559); h. Apollo en Daphne (1)

<p>Hanc¹⁹⁶ quoque¹⁹⁷ Phoebus amat, positaque in stipite dextra¹⁹⁸ sentit¹⁹⁹ adhuc trepidare novo sub cortice pectus, 555 complexusque suis ramos, ut membra, lacertis²⁰⁰ oscula dat ligno²⁰¹; refugit tamen oscula lignum²⁰². Cui²⁰³ deus 'At quoniam coniunx²⁰⁴ mea non potes esse, arbor eris certe' dixit 'mea²⁰⁵; semper habebunt te coma, te citharae, te nostrae, laure²⁰⁶, pharetrae²⁰⁷.</p>	<p>Ook deze bemint Phoebus, en nadat hij zijn rechterhand op de boom heeft gelegd, merkt hij dat haar hart nog klopt onder de pas ontstane boomschors, en terwijl hij met zijn armen de takken, (zo)als ledematen, omarmt, geeft hij het hout kussen (kust hij het hout); toch ontvlucht het hout de kussen. Hiertegen zei de god: 'Toch zal jij, aangezien je niet mijn echtgenote kan zijn, tenminste mijn boom zijn; altijd zullen mijn haar, mijn citer, mijn pijlkoker jou, laurier, dragen.</p>
---	---

¹⁹⁶ Daphne, de dochter van Peneus, onze ouwe riviergod. Hanc is verwijzend gebruikt: het verwijst naar de laurierboom, die ooit Daphne was

¹⁹⁷ zelfs nu, nu Daphne in een boom aan het veranderen is, houdt Apollo van haar (E3h.1). De liefde zit diep, de pijl van Cupido was een voltreffer

¹⁹⁸ een ABL absolutusje, gewoon voor de aardigheid. posita is het PPP van ponere en dextra betekent rechterhand. In een ABL abs wordt het naamwoord in de Nederlandse BZ onderwerp van het PPP, dat dus persoonsvorm wordt. Is in de vertaling duidelijk wie de handelende persoon is (agens noem je dat), dan mag je een ABL abs met een PPP ook ACT vertalen. Letterlijk staat hier: nadat de rechterhand gelegd/geplaatst was, maar we weten van wie die rechterhand is en dus is de ACT vertaling nadat hij zijn rechterhand gelegd/geplaatst had beter

¹⁹⁹ sentit + Acl. De ACC is pectus (wordt het onderwerp van de INF) en de INF is trepidare. Daphnes hart jaagt nog steeds, met alle commotie van de achtervolging. Apollo legt – natuurlijk – toch nog zijn hand op haar borst en controleert of zij nog ademhaalt, nu ze er nogal gek uit begint te zien. Ja, hij is thuis in de geneeskunde en dus kan hij dat doen

²⁰⁰ vormt met suis een HYPERBATON. Oké. Zal zo zijn. Zo maar een HYPERBATON, of heeft het HYPERBATON hier een functie? Dient het wellicht een hoger doel hier? Zal wel, anders vraag ik het niet. Door het HYPERBATON worden de takken (ramos) als het ware omsloten, ongeveer omhelsd (H5.32)! Wat is die gozer, die Ovidius een fenomenale dichter, hè? Virtuositeit alom. Een genot om te lezen, zelfs in het Latijn

²⁰¹ Apollo is toch nog niet helemaal bekoeld van zijn verliefdheid. Hij zoent Daphne eindelijk, maar helaas is zij net bezig aan haar metamorfose. Omdat zij boom wordt is haar torso ineens van hout, niet van vlees en bloed. Het moet er voor een willekeurige voorbijganger lichtelijk apart uit gezien hebben

²⁰² en zelfs als boom (METONYMIA) wil Daphne niet door Apollo gezoend worden. Zij reageert afwijzend, niet ten opzichte van haar metamorfose (ze had erom gevraagd), maar ten opzichte van mr. Horny. Later, als Apollo beseft dat het niks kan worden en hij overgaat tot het eren van de laurier (in zijn ogen Daphne), lijkt zij zich niet zo bedreigd meer te voelen (factis t/m cacumen in 566-567) (H5.35b).

²⁰³ is dit een PERSONIFICATIE? Vraagt Eisma hoor, ik niet. Nou, vooruit dan. Dat cui is een relatieve aansluiting, en het antecedent is dus in de vorige regel te vinden, lignum (hout). De god spreekt haar nog toe alsof ze nog is wie ze was, te weten Daphne, een vrouw, een mens. In die zin zou je over PERSONIFICATIE kunnen spreken (E3h.2).

²⁰⁴ natuurlijk kun je het gebruik van dit woord opvatten als een EUFEMISME, een verzachtende, verbloemende of verhullende term. Maar hoezo dan? Nou, dat coniunx (echtgenote) suggereert een vaste verbintenis, terwijl we uit het verhaaltje een beetje kunnen afleiden dat die Apollo Daphne alleen maar in horizontale toestand wilde krijgen. Alleen seksueel contact, niet meer. Soort WOP-idee: wippen, ontbijten, pleite. In die zin is echtgenote dan EUFEMISTISCH voor sekspartner (E3h.3).

²⁰⁵ door het HYPERBATON (uiteenplaatsing van arbor en mea) wordt mea (van mij, mijnes) benadrukt

²⁰⁶ inmiddels heeft Apollo geaccepteerd, dat er geen vrouw meer staat maar een boom. Hij noemt haar ook zo: laurier (laure). Apollo heeft Daphne nooit bij name genoemd, alleen Peneïsche nimf (504)

²⁰⁷ Apollo maakt duidelijk dat Daphne, maar dan als laurierboom, altijd met hem verbonden zal blijven. Zo accentueert hij zijn inzichten met een ANAFOOR van te (Daphne is het voorwerp van zijn liefde, Daphne en niemand anders (E3h.4). Nou ja, op dit moment dan) en een EXPLICATIEF ASYNDETON. Expliwatte ASYNDETON? Ja, waar je dus als voegwoord want kunt invullen. Want legt uit, en uitleggen in het Latijn is explicare (H5.33). En dan noemen we nog niet eens het POLYSYNDETON! Jemig de pemig! Is het echt allemaal zo simpel?

H3 – DAPHNE EN APOLLO 3.1 (DAPHNE WIJST APOLLO AF) > Met. I, (p.42, vv.560 - 567); h. Apollo en Daphne (2)

<p>560 Tu²⁰⁸ ducibus Latiis²⁰⁹ <u>aderis</u>²¹⁰, <i>cum</i> laeta Triumphum vox <u>canet</u> et <u>visent</u>²¹¹ longas Capitolia pompas; postibus²¹² Augustis eadem fidissima custos ante fores <u>stabis</u> mediamque <u>tuebere</u> quercum. <i>Ut</i>que meum intonsis caput <u>est</u> iuvenale capillis, 565 tu quoque perpetuos semper <u>gere</u> frondis²¹³ honores²¹⁴. <u>Finierat</u> Paeon²¹⁵, factis modo laurea ramis <u>adnuat</u> <i>ut</i>que caput <u>visa est</u> agitasse cacumen²¹⁶.</p>	<p>Jij zult voor de Latijnse aanvoerders aanwezig zijn, wanneer een vrolijke stem ‘Triomf’ zal roepen en het Capitool lange optochten zal aanschouwen; eveneens bij de poort van Augustus zul jij als een zeer trouwe bewaakster vóór de deur staan en jij zult naar de eik in het midden kijken.</p> <p>En zoals mijn hoofd jeugdig is door ongeschoren haar, moet ook jij altijd de eeuwigdurende eerbewijzen gevormd door jouw bladeren dragen.’</p> <p>Paeon had zijn woorden beëindigd; met haar zojuist gemaakte takken knikte de laurierboom ‘ja’ en zij scheen haar kruin als een hoofd te hebben geschud.</p>
--	--

²⁰⁸ jij, laurier. Een krans van laurierbladeren (lauwerkrans is een verbastering van laurierkrans. Gaaf, hè?) omgaf het hoofd van de zegevierende aanvoerder op zijn triomftocht

²⁰⁹ een lofzang (560-565) op de grootheid van Rome en op Augustus. Augustus presenteerde zich als een Apollo, de god van licht, reiniging en orde (ook daarvan ja). Hij liet een Apollotempel bouwen, organiseerde spelen ter ere van Apollo en zijn verjaardag werd een feestdag voor Apollo (met dank aan Hermaion). In de handschriften staat overigens geen **Latiis**, maar **laetis** (*blij, vrolijk*). Veel tekstuitgaven, ook de onze, hebben **laetis** veranderd in **Latiis**. Dat kan gebeurd zijn omdat iets verderop van **vox** ook al aangegeven wordt dat ie **laeta** is, en dan zou het er onnodig twee keer staan (E3h.5a). Wil je toch **laetis** handhaven (nee hoor, hoeft niet, we doen het wel met **Latiis**) dan moet je komen met argumenten als: bij de triomftocht is de overwinnaar blij en het publiek ook, en die feestelijke, opgetogen stemming wordt dan benadrukt doordat de feestelijke laurier daar goed bij past (E3h.5b). Ja. Kan. Zeker

²¹⁰ de IND FUT duidt op de zekerheid van wat er gaat gebeuren. Als iets niet zeker is, geen constateerbaar feit, dan wordt eerder een CON gebruikt. Hetzelfde speelt bij **canet** (561), **visent** (561), **stabis** (563) en **tuebere** (563): feit in de toekomst

²¹¹ het Capitool (hier **DICHTERLIJK PL capitolia**) kan natuurlijk zelf niets zien, en krijgt daarmee dus een menselijke eigenschap toebedeeld. Dat leidt dan weer tot de opvatting dat dit een **PERSONIFICATIE** is. Op het Capitool (het Romeinse regeringscentrum), bij de tempel van Jupiter, eindigden triomftochten

²¹² hier *poort*, maar betekent eigenlijk *deurposten*. **METONYMIA** dus. Bij Augustus’ paleis op de Palatijn hing een krans van eikenbladeren boven de ingang (als symbool voor het redden van medeburgers) en aan allebei de kanten stond een laurierboom. De deurposten zelf zouden van staatswege altijd bekleed zijn met laurierbladeren, laurier, het symbool van de overwinning. Ach, je moet van de geur houden

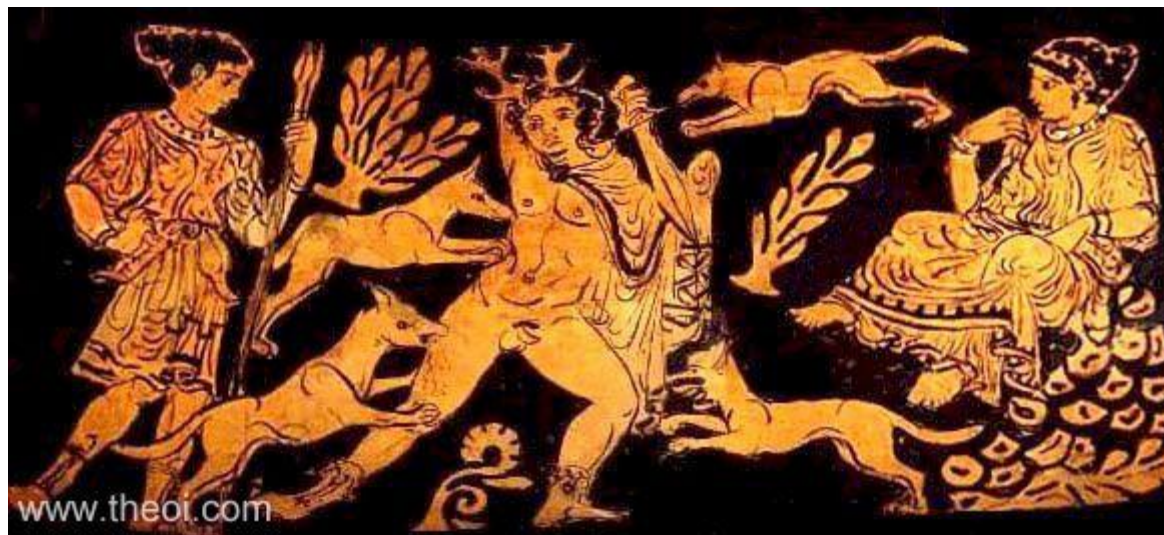
²¹³ is de uitwerking van **intonsis** (...) **capillis** uit 564, waarmee het op één lijn gezet wordt (H5.34).

²¹⁴ een kleine vergelijking. Apollo wenst dat de boom, de laurier, altijd groen blijft, bij wijze van spreken eeuwig jong. Zoals hijzelf eigenlijk. En even mooi als Daphne zelf was, als vrouw (E3h.6). Begrijp goed dat de mensen in de tijd van Ovidius wisten hoe een laurierboom er uit zag, hè. En ze moeten gedacht hebben, al mee gevoerd in Ovidius’ prachtige verhaal, verrek! Komt dat dáárdoor? Heeft Apollo daar de hand in gehad (nou ja, hand)? En dan komt iets om de hoek kijken waar Ovidius zich vaker van bedient, namelijk van een aetiologisch element. Dit is er eentje, maar het komt veel vaker voor. Lees het verhaal van Midas maar eens. Die mocht van Liber (Bacchus) een wens doen en wenste dat alles wat hij aanraakte in goud veranderde. Zo gezegd zo gedaan. Alles veranderde in goud! Tafels, bekers, deuren. En toen hij een appel wilde eten veranderde ook die in goud. Wat hij wilde drinken, het veranderde in goud. Chips!! Ja, chips ook. Hij mocht van de godheid zijn kracht van zich afwassen in de bron van een rivier. En laat nou net in die rivier in latere tijden goudstof aangetroffen worden! Aetiologisch element (van αἰτία *oorzaak*). Het verhaal van Apollo en Daphne verklaart het bestaan van de laurierboom en het gebruik van de laurierkrans (E3h.7).

²¹⁵ een bijnaam van Apollo als genezer, gebaseerd op een Oudgriekse god van de geneeskunst

²¹⁶ in tegenstelling tot het eerdere **refugit tamen oscula lignum** (556) lijkt de boom, Daphne, hier niet afwijzend meer, eerder instemmend (H5.35a): er kan haar toch niets meer gebeuren (H5.35b).

Actaeon

H4 – ACTAEON 4.1 (DE ONSCHULD VAN ACTAEON) > Met. III, (p.48, vv.131 - 137); a. Cadmus is heerser van Thebe; Actaeon is een van zijn kleinzonen (1)

<p>iam <u>stabant</u>²¹⁷ Thebae, <u>poteras</u> iam²¹⁸, Cadme²¹⁹, <u>videri</u>²²⁰ exilio <u>felix</u>²²¹. Soceri tibi²²² Marsque Venusque <u>contigerant</u>; huc <u>adde</u>²²³ genus de coniuge tanta²²⁴, tot natas natosque²²⁵ et, pignora cara, nepotes, 135 hos quoque iam iuvenes. Sed scilicet ultima semper <u>exspectanda</u>²²⁶ est dies hominis, dicique beatus ante obitum nemo supremaque funera <u>debet</u>²²⁷.</p>	<p>Reeds was Thebe gereed, reeds kon jij, Cadmus, gezien worden als gelukkig /gelukkig schijnen in je ballingschap. En Mars en Venus waren jou als schoonouders ten deel gevallen; voeg hieraan toe de familie van een echtgenote van zo'n afkomst, zoveel dochters en zonen en kleinzonen, dierbare bewijzen van liefde, ook dezen al jongemannen. Maar natuurlijk moet altijd de laatste dag van de mens afgewacht worden, en niemand moet gelukkig genoemd worden voor zijn dood en zijn laatste eer/doodsriten.</p>
--	---

²¹⁷ het IMPF (zie ook **poteras** in 131) zorgt voor de achtergrondbeschrijving. Het IMPF is daar de aangewezen tijd voor, net als het PLQP iets aangeeft dat tot een bepaalde situatie heeft geleid (denk aan **contigerant** in 133)

²¹⁸ het CHIASME zal geen sterveling meer ontgaan, neem ik aan: iam (a) **stabant** (b) **poteras** (b) iam (a)

²¹⁹ de verteller richt zich tot een personage in zijn eigen verhaal. Dat heet APOSTROFE, een verteltechnisch middel (H7.1c) (E4a.1e). Het is geen APOSTROFE (klemtoon op de eerste -o-) als het ene personage het andere aanspreekt. De dramatiek wordt door zo'n APOSTROFE behoorlijk verhoogd

²²⁰ **vidēri** (*schijnen*, dus niet echt zijn): het woord waarmee al onheil aangekondigd wordt door de dichter (H7.1a). Het gaat niet goed aflopen daarzo..

²²¹ **exilio** naast **felix** (IUXTAPOSITIE, ja ja) dát is echt wel opvallend, zelfs een tegenstelling. Nota bene een tegenstelling op de volgende versregel, zodat we ook nog een ENJAMBEMENTje (E4.1b) kunnen tellen. Maar goed, hoe kun je nou in ballingschap gelukkig zijn? Nou, bij Cadmus is het zo dat hij Thebe gesticht heeft, en dat hij de verbanning kennelijk "geparkeerd" heeft. De tegenstelling is dus een schijnbare tegenstelling en daar is ook weer een woord voor, namelijk **PARADOX** (E4a.1a) (H7.1d). Daarnaast is Cadmus in de gelukkige situatie dat hij kon trouwen met, en wie zou dat nou niet willen, Harmonia. Alleen de naam is al fantastisch. Deze Harmonia was de dochter van Venus en Mars. Ehm ja, die goden deden, behalve kaartspelletjes en ganzeborden, ook nog allerlei fysieke bodysport met elkaar, en daar kwamen dan de meest grappige kindertjes uit voort. En in ieder geval had deze Harmonia haar naam mee. Zij was een Naiade en de mams van Autoonoe (moeder van Actaeon), Ino, Agave en Semele (moeder van Dionysos, de wijngod, o.a.) en ook van ene Polydorus

²²² Cadmus dus. Cadmus was getrouwd met Harmonia, die zowel Venus als Mars als ouders had. Liefde en oorlog, leuk hoor, voor zo'n dreumes. Dat Mars en Venus broer en zus waren, ach. Ze hadden het van geen vreemde

²²³ deze IMP kan gericht zijn tot Cadmus, maar in wezen ook tot de luisteraar/lezer (E4a.2)

²²⁴ zo'n afkomst! Jazeker, Venus en Mars zijn goden, dus dat zijn geen onbetekenende lieden

²²⁵ zonen? PL? Er was er maar eentje, die rakker Polydorus. Had Cadmus dan misschien ook eigen kinderen, zonen of zo? Nou, niet dat hij wist. Cadmus zaaide nog wel eens iets, maar dat waren dan drakentanden of zo (zie de inleiding op het verhaal van Actaeon)

²²⁶ een GRV van verplichting. Dat kun je gewoon zien, hoor! Al die vormen met –nd– erin zijn GRV als ze andere uitgangen hebben dan –ndi, –ndo, –ndum. En zelfs die vormen kunnen nog GRV zijn, áls ze maar congruent zijn met een naamwoord dat inhoudelijk de functie van object vervult bij die –nd-vorm. Simpel. Hier is dat object **ultima** (...) **dies**. Die laatste dag moet men afwachten

²²⁷ niet in eerste instantie een melding die je op je gemak stelt: zo van, hee, wat een leuk verhaal dat vast en zeker goed gaat aflopen. Integendeel. Na het eerdere **vidēri** (131) nu déze omineuze opmerking die voor Actaeon – we hebben de arme jongen nog niet eens in het verhaal zien opduiken – niet veel goeds belooft (H7.1b). Door het PLEONASME (**suprema** min of meer overbodig bij **funera** in 137) en de TAUTOLOGIE (**obitum** is min of meer synoniem met **funera**) wordt benadrukt dat pas op het allerlaatst, dus na iemands dood, beoordeeld kan worden of hij gelukkig is geweest (H7.2).

H4 – ACTAEON 4.1 (DE ONSCHULD VAN ACTAEON) > Met. III, (p.48, vv.138 - 142); a. Cadmus is heerser van Thebe; Actaeon is een van zijn kleinzonen (2)

Prima²²⁸ nepos²²⁹ inter tot res tibi, Cadme²³⁰, secundas²³¹
 causa fuit luctus²³², alienaque cornua fronti
 140 addita²³³, vosque, canes²³⁴, satiatae²³⁵ sanguine²³⁶ erili.
 At bene si quaeras²³⁷, Fortunae crimen²³⁸ in illo,²³⁹
 non scelus invenies; quod²⁴⁰ enim scelus error habebat²⁴¹?

De eerste oorzaak van jouw rouw/droefheid was voor jou, Cadmus tussen zoveel voorspoed een kleinzoon, en vreemde hoorns toegevoegd aan zijn voorhoofd en jullie, honden, verzadigd van bloed van jullie meester. Maar stel dat je goed onderzoekt, (dan) zul je in hem het vergrijp van het Lot vinden, niet een misdaad; want welke misdaad had/bevatte zijn vergissing?

²²⁸ Net als in het verhaal van Apollo en Daphne staat dit woord nadrukkelijk vooraan. Het heeft de kenmerken van een PROSPECTIEF ELEMENT, omdat het suggereert dat er na de eerste oorzaak ook nog andere oorzaken zullen volgen (H7,5). Prima vormt met causa ook nog een HYPERBATON (E4a,5a), waardoor prima nog meer accent krijgt

²²⁹ Ovidius weet dat zijn lezers, de lezers van dit verhaal uit de metamorphoses, het verhaal van Actaeon kennen. Hij noemt hem alleen nepos (kleinzoon) en noemt hem niet bij naam (E4a,3b). Daardoor speelt hij met de betrokkenheid van diezelfde lezers, doet hij een beroep op hun inlevingsvermogen. Geen wonder dat alle luisteraars zo dol waren op Ovidius! Wat is nou fijner dan een goede verteller?

²³⁰ alweer de APOSTROFE (H7,3a): de verteller spreekt een personage uit zijn eigen verhaal aan

²³¹ zoveel voorspoed verwijst naar de gelukzalige familieomstandigheden, zoals eerder beschreven. Fantastische, zeg maar gerust goddelijke schoonouders, veel kinderen en ook nog kleinkinderen

²³² is een GEN SG van luctus (u-declinatie, altijd gezellig). Het is dus geen NOM, want dan slaat prima causa nergens op

²³³ vooruitwijzing naar het lot dat Actaeon zal ondergaan (PROSPECTIEF ELEMENT / PROSPECTIE): Actaeon zal veranderd worden in een hert. Vlak hierop volgt met satiatae sanguine erili nog zo'n FLASHFORWARD. Actaeon zal door zijn eigen honden verscheurd worden (E4a,3a). Jakkie bah. De lezers uit de tijd van Ovidius moeten het verhaal van Actaeon gekend hebben. Ze zouden anders de opmerkingen aliena cornua fronti addita en vos, canes, satiatae sanguine erili (139-140) niet begrepen hebben (H7,4).

²³⁴ en wederom een APOSTROFE! Zo zie je ze nooit, zo staat er de ene na de andere. De dichter vergroot het dramatisch gehalte, roept extra medelijden op. Hij vergroot o.a. met de APOSTROFE het PATHOS (het oproepen van een emotie bij de lezer, welke emotie dan ook. Vaak medelijden, maar denk ook aan irritatie, trots, genegenheid, afschuw etc) (E4a,4)

²³⁵ zo te zien aan de grammaticale vorm (F!) waren de honden die Actaeon uiteindelijk in hapklare brokjes verscheurden vrouwtjeshonden. Teven. Bitches dus. Tja. Dat verklaart een hoop

²³⁶ twee woorden achter elkaar die allebei beginnen met sa-, satiatae en sanguine, je moet het maar zien, natuurlijk. Goed, je noemt dit ALLITERATIE (E4a,5b). Overigens gedraagt de combinatie –gu– (zoals in sanguine) zich metrisch hetzelfde als –qu–. Dat houdt voor de scansie van dit vers in: āddītā, vōsquē, cānēs, sātītātē sānguīnērīlī (elise laatste twee woorden)

²³⁷ CON. Zullen we potentialis doen, deze keer? Ja hoor. Na si komen een IND voor (realis) en een CON. Is dat een CON IMPF/PLQP, dat is dat een irrealis. Is het een CON PR, dan heb je een potentialis

²³⁸ vormt een contrast / ANTITHESE met scelus (142), net zoals scelus (het tweede scelus in 142) een ANTITHESE vormt met error (E4a,6) (H7,3c): een vergissing is bepaald geen misdrijf. Het is een speling van het Lot geweest en dus is het het Lot aan te rekenen wat Actaeon overkomt (E4,6b). In de Tristia (4,10, 90) vertelt Ovidius ook over zijn eigen verbanning (in retrospectief dan): errorem (..) non scelus. Dezelfde twee woorden dus (E4,6c). Tijdens het schrijven van de Metamorphoses kon Ovidius natuurlijk niet bevroeden dat hij ooit door Augustus verbannen zou worden, dus vanuit het perspectief van dit Actaeonverhaal is er dan sprake van een anachronisme. Maar Ovidius zal bij het schrijven van de Tristia, en dan wel zijn autobiografie eigenlijk, misschien wel gedacht hebben aan het eerder door hem vertelde verhaal van Actaeon, die geen schuld had, maar toch gestraft werd. Je zou de parallel kunnen verwoorden als: ze hebben beiden per ongeluk iets gezien dat niet voor hun ogen bestemd was en ze zijn daar beiden zeer streng voor gestraft (H7,6).

²³⁹ geen tegenstellend voegwoord te bekennen, in geen velden of wegen. Zou dit dan misschien een ADVERSATIEF ASYNDETON zijn? Nou en of! (H7,3b).

²⁴⁰ PRON interrogativum (vragend voornaamwoord), ook N, net als scelus. Vragende voornaamwoorden komen zelfstandig (Quid? wat?) en bijvoeglijk gebruikt (Quod scelus? Welke misdaad?) voor

²⁴¹ eigenlijk een mededeling in de vorm van een vraag. Dat noemen wij dan een RETORISCHE VRAAG (H7,3d). De vergissing van Actaeon was niet opzettelijk. Het arme manneke kon er niks aan doen

H4 – ACTAEON 4.1 (DE ONSCHULD VAN ACTAEON) > Met. III, (p.50, vv.143 - 147); b. Actaeon onderbreekt de jacht (1)

<p>Mons²⁴² <u>erat infectus</u>²⁴³ variarum caede²⁴⁴ ferarum²⁴⁵, iamque dies medius²⁴⁶ rerum <u>contraxerat</u> umbras²⁴⁷ 145 et sol ex aequo meta²⁴⁸ <u>distabat</u>²⁴⁹ utraque²⁵⁰, <i>cum</i>²⁵¹ iuvenis placido per devia lustra vagantes participes operum <u>compellat</u>²⁵² Hyantius²⁵³ ore²⁵⁴:</p>	<p>De berg was gekleurd door/met het bloed van verschillende wilde dieren, en reeds had het midden van de dag de schaduwen van de dingen verkleind en was de zon even ver verwijderd van beide keerpunten, toen/als de Hyantische jongeman met vriendelijke stem de deelnemers aan het werk, die rondzwierven door de afgelegen wouden, toespreekt:</p>
---	---

²⁴² na de inleidende woorden van het verhaal, waarin er eigenlijk geen vorderingen waren binnen dat verhaal, alleen puur commentaar van de verteller, treedt nu een **VERSNELLING** op, een verhoging van het **VERTELTEMPO**. Later, als in 148 Actaeon begint te spreken, valt het **VERTELTEMPO** dus weer terug ([H7.10a](#)), omdat binnen de **DIRECTE REDE** de **VERTELTUJD = VERTELDE TIJD** ([H7.10b](#)). Na de **DIRECTE REDE**, dus in 154 zal het **VERTELTEMPO** weer stijgen, met de bekende verhouding **VERTELTUJD < VERTELDE TIJD**

²⁴³ het **PLQP** helpt, net als het **PLQP** van **contraxerat** (144) bij het creëren van de achtergrond voor het verhaal dat Ovidius gaat vertellen

²⁴⁴ een vorm van **METONYMIA**, hier een **ABSTRACTUM PRO CONCRETO** (*bloed* i.p.v. bloedbad) ([E4b.1a](#)).

²⁴⁵ de dichter benadrukt het succes van de jacht ([E4b.4a](#)). Later wordt dat ook nog een keer door Actaeon gemeld met **Lina madent, comites, ferrumque cruore ferarum** (148) ([H7.7a](#)). Wat Actaeon daar vervolgens aan toevoegt (**fortunamque dies habuit satis**) ([E4b.4c](#)) is subjectief (eigen visie daarop) ([H7.7b](#)), maar wel bereninteressant. De woorden zijn een perfect voorbeeld van **DRAMATISCHE IRONIE**. Verteller en lezer zijn ervan op de hoogte dat Actaeon de dag niet zal overleven, omdat hij vóór het einde van de dag zelf de gruwelijke prooi zal blijken te zijn, waarvan hij nu beweert dat er genoeg gevangen is. Actaeon zegt iets waarvan hij zich de reikwijdte niet bewust is en je denkt als lezer: jochie, je moest eens weten. Het is aan de ene kant dramatisch wat er gaat gebeuren en toch tovert zijn opmerking een lichte, bijkans sardonische glimlach op je gezicht. Ach, goshie ([E4b.5](#)) ([H7.9](#)).

²⁴⁶ *dominant* gebruikt **ADI**: de nadruk komt te liggen op het **ADI**, terwijl die normaal gesproken op het **SUBST** ligt

²⁴⁷ leuk geformuleerd, hè? Als de zon van de zijkant komt en op jou valt geef je een hele langwerpige en dus grote schaduw. Staat de zon pal boven je, dan heb je om je heen maar een heel kleine schaduw. Het lijkt alsof de zon de schaduwen van dingen kleiner gemaakt heeft

²⁴⁸ een **METAFOORTJE**, tussendoortje. Een **meta** is eigenlijk een eindpaal in een renbaan ([H7.8c](#)). Hier wordt het gebruikt voor het keerpunt voor de zonnewagen

²⁴⁹ het **IMPF** helpt de achtergrond creëren waartegen Ovidius het verhaal over Actaeon vertelt. Feitelijk staat er binnen een paar simpele “pennenstreken” weer het karkas van een verhaal. Geniaal, hoe Ovidius dat elke keer weer kan

²⁵⁰ later formuleert Actaeon dit met **altera** t/m **arva** (149-152) ([H7.8a](#)). Maar hij is subjectief als hij daar beweert dat ze de volgende dag verder zullen gaan ([H7.8b](#)). De mededeling uit dit vers 145 is een nadere omschrijving van het in 144 genoemde tekstelement **dies medius** ([E4b.2](#)).

²⁵¹ **cum** is een onderschikkend voegwoord en het leidt dus een **BZ** in. Meestal kun je aanhouden dat in een **HZ** hoofdinformatie staat en in een **BZ** ondergeschikte informatie. En hier? Hier is het net andersom. De achtergrond staat in de **HZ** aangegeven die loopt van 143 t/m 147. Daarna begint het voor ons belangrijke stuk tekst met het werkelijke verhaal. Dat gebeurt vaker na **cum**. Je noemt zo’n situatie **cum inversum** (omgekeerd **cum**). In het Nederlands doen wij dat ook wel eens: Hij was koud 5 minuten weg, toen het water met bakken uit de lucht kwam

²⁵² het **PR** moet misschien voor het handige in de Nederlandse vertaling maar een **PR historicum** worden, maar het **PR** als **PR** vertalen vergroot de dramatiek toch wel enigszins. **PR dramaticum** heet dat

²⁵³ vormt met **iuvenis** in 146 een **HYPERBATON**, dat zal duidelijk zijn ([E4b.9](#)). Hyantisch is een ander woord voor Boeotisch, en in Boeotië lag het door Cadmus gestichte Thebe. Natuurlijk Ovidius weer, die op de wijze van de Alexandrijnen zijn gedichten net wat meer mee geeft, nét wat fijnzinniger is en als **POETA DOCTUS** een beroep doet op de kennis bij de luisteraar / lezer

²⁵⁴ vormt met **placido** (146) wederom een **HYPERBATON** ([E4b.9](#)). Actaeon wordt door Ovidius ragfijn getekend als een sympathieke, hardwerkende jongeman, die goed nadenkt over het wel en wee van zijn collega’s. Er wordt duidelijk sympathie voor de jongen opgewekt (vorm van **PATHOS** dus), juist om een schriller contrast te bewerkstelligen met wat hem later overkomt

H4 – ACTAEON 4.1 (DE ONSCHULD VAN ACTAEON) > Met. III, (p.50, vv.148 - 154); b. Actaeon onderbreekt de jacht (2)

<p>'Lina²⁵⁵ <u>madent</u>, comites²⁵⁶, ferrumque²⁵⁷ cruore²⁵⁸ ferarum, fortunamque dies <u>habuit</u> satis²⁵⁹. Altera lucem 150 <i>cum</i> croceis invecta rotis Aurora²⁶⁰ <u>reducet</u>²⁶¹, propositum <u>repetemus</u>²⁶² opus; nunc Phoebus²⁶³ utraque <u>distat</u> idem meta²⁶⁴ <u>finditque</u> vaporibus arva²⁶⁵. <u>Sistite</u> opus praesens²⁶⁶ nodosaque <u>tollite</u>²⁶⁷ lina²⁶⁸. Iussa viri <u>faciunt</u> <u>intermittuntque</u> laborem²⁶⁹.</p>	<p>'De jachtnetten, vrienden, en het ijzer druipen van het bloed van de wilde dieren, en de dag verleende voldoende geluk. Wanneer een tweede Aurora/Dageraad, rijdend op haar rode wagen, het licht zal terugbrengen, dan zullen wij ons voorgenomen werk weer oppakken; nu is Phoebus even ver verwijderd van beide keerpunten en slijt de akkers met zijn hitte. Stop met het huidige werk en haal de jachtnetten vol knopen weg.' De mannen doen wat is bevolen en staken de inspanning/het werk.</p>
---	---

- 255 **linum** betekent *vlas*. Maar hier de netten, waarvan de kruisende en geknoopte draden van vlas zijn. Het woord **lina** is het eerste woord dat de sympathieke Actaeon spreekt en ook het laatste (zie 153)
- 256 eerder de **participes operum** (147): Actaeon neemt het voor zijn in de hitte zwoegende collega-jagers op. Hij spreekt hen aan als vrienden, metgezellen
- 257 wederom METONYMIA, nu MATERIAAL I.P.V. VOORWERP (*ijzer* i.p.v. *zwaard*, *wapens*) (E4b.1b).
- 258 ABL *causae*, die de oorzaak aangeeft van al het bloed op de messen / zwaarden
- 259 arme Actaeon! Hij weet niet wat hij zegt. Omdat hij de toekomst niet kent, weet hij niet dat hij aan het eind van de dag zelf de prooi is geworden van nota bene zijn eigen jachthonden. Waarom? Omdat Diana, de godin Diana, wraak wilde nemen op hem, omdat hij haar naakt gezien had. Voor hem een toevalstreffer, waar hij op zich niet op uit was. Voor haar ging hij een grens over. **DRAMATISCHE IRONIE** optima forma. De luisteraar zwelgt in medelijden met de arme knaap
- 260 en weer een **HYPERBATON**: de woorden **Altera** en **Aurora** staan betrekkelijk ver uit elkaar (E4b.9). Aurora zelf is natuurlijk **METONYMIA**: de naam Aurora, godin van de dageraad, staat voor de dageraad zelf
- 261 wanneer een tweede Dageraad het licht terug zal brengen: de volgende dag dus (maar die haalde hij niet!). De Romeinen rekenden wat je noemt inclusief. Inclusief heeft betrekking op de redenering dat de dag waarop deze aankondiging gedaan wordt zelf ook mee telt. Vergelijk de manier van datumaanduiding bij de Romeinen (achter in je woordenboek is een mooi overzicht te vinden) hiermee
- 262 na het FUT **reducet** in 150 is dit FUT niet vreemd. Beide zaken zijn 100% feiten in de toekomst, vandaar de IND FUT. Wat grammaticaal wel opvallend is, is dat je in de BZ eerder een FUT EX (**reducerit** dus) zou verwachten. Nu zijn beide vormen wat je noemt FUT *simplex*. Ook goed. En de IND FUT mag dan een feit in de toekomst aanduiden, dat geldt niet voor Actaeon! Die haalt het eind van de dag niet
- 263 in 145 **sol** genoemd (E4.3).
- 264 grappig dat Actaeon dezelfde woorden, dezelfde **METAFOOR** (**meta**) zelfs, gebruikt als de verteller om aan te geven dat de zon precies boven hun hoofden staat te schroeien, te verzengen, te branden
- 265 voor Actaeon de reden waarom hij wil stoppen met de jacht (E4b.6): het is veel te fokking heet. De dieren moeten wel gevangen worden en afgeslacht, en dat is kennelijk zwaar werk
- 266 grammaticale uitleg: **opus** is N, daarom kom je **praesens** (N!) en in 151 **propositum** tegen. Stilistisch: SUBST – ADI – ADI – SUBST, oftewel **opus** (a) **praesens** (b) **nodosa** (b) **lina** (a). Een **CHIASMIE**!!!
- 267 's nachts blijven die netten kennelijk niet hangen. Toch aardig, want dan lopen zich er geen schattige pluiskonijntjes in vast. Tja, of ze zijn gewoon bang dat ze gejat worden
- 268 het woord waarmee Actaeon begon staat hier aan het eind van de **DIRECTE REDE** alweer. Dat is geen toeval. Het heet **RINGCOMPOSITIE** (E4b.7). Na de **DIRECTE REDE** neemt het **VERTELTEMPO** weer toe. Het afbreken van de jacht gaat in sneltreinvaart. Logisch. Ovidius wil zijn verhaal over Actaeon, ach die arme Actaeon beginnen. Dan zijn uitweidingen over jagen niet wenselijk. Moppen over jagers blijven leuk*
- 269 voor wie het nog steeds niet ziet: het **CHIASMIE** is evident met **iussa** (a) **faciunt** (b) **intermittunt** (b) **laborem** (a): object – gezegde – gezegde – object (E4b.8). Iedereen gaat zijns weegs, ook Actaeon
- * Er loopt 'n jager in het bos, plotseling ziet hij 'n hert. Hij schiet het hert dood, gooit z'n geweer over z'n linkerschouder en het hert over z'n rechter schouder. Flierefluïtend loopt ie het bos uit totdat ie een boswachter tegenkomt. "Zo!", zegt de boswachter, "Wat zijn wij allemaal aan het doen?" "Nou", zegt de jager, "Ik loop het bos uit." "Jaja", zegt de boswachter, "Maar wat heeft u dan wel niet op uw schouder hangen?" "Nou", zegt de jager terwijl hij naar links kijkt, "Da's gewoon een geweer!" "Nee", zegt daarop de boswachter, "Ik bedoel uw rechterschouder." Dus de jager kijkt naar rechts en zegt verschrikt: "WHAAAAH EEN BEESTI!". Jagerslatijn van J.A. Deelder is alleen voor 18+

H4 – ACTAEON 4.1 (DE ONSCHULD VAN ACTAEON) > Met. III, (p.52, vv.155 - 160); c. Diana rust uit van de jacht (1)

<p>155 Vallis²⁷⁰ erat piceis et acuta densa cupressu²⁷¹, nomine Gargaphie²⁷², succinctae²⁷³ sacra Dianae, <i>cuius</i> in extremo <u>est</u> antrum nemorale recessu²⁷⁴ arte laboratum nulla^{275,276} simulaverat artem ingenio natura suo²⁷⁷, nam pumice vivo 160 et levibus tofis nativum <u>duxerat</u>²⁷⁸ arcum.</p>	<p>Er was een dal ondoordringbaar met/door pijnbomen en de spitse cipres, genaamd Gargaphie, gewijd aan Diana met opgebonden gewaad, in de uiterste uithoek waarvan zich een bosgrot bevindt, door geen kunst vervaardigd; de natuur had met haar talent de kunst nagebootst, want zij had met onbewerkte puimsteen en licht tufsteen een natuurlijke boog opgetrokken.</p>
--	---

²⁷⁰ een zogenaamde *ekphrasis* (moeilijk woord, waarmee je de aandacht leuk kunt trekken in gezelschap: Hee jongens, meisjes, zal ik jullie eens op een verrekt amusante ekphrasis trakteren?), een wat uitgebreidere beschrijving, in dit geval van de plek der plekken. De plek waar Actaeon per ongeluk Diana in geboortekostuum – al weet je dat bij goden nooit zeker – aanschouwen gaat. De aandacht verschuift dus naar Diana en waar zij is ([E4c.2a](#)). De drie natuurelementen die beschreven worden zijn de **vallis** (*dal*), een **antrum** (*grot*) en een **fons** (*bron*) ([E4c.2b](#)). Hoe grappig is het dat Hermaion ook drie plaatsaanduidingen signaleert, namelijk **vallis** t/m **Gargaphie**, **cuius** t/m **recessu** en **antrum nemorale** ([H7.11a](#)). De verteller past, omdat hij als het ware steeds dichterbij komt, dan een anachronistisch filmisch procédé toe van inzoomen (met een camera ja) ([H7.11b](#)). Dat inzoomen weet onze Ovidius puur met woorden te bewerkstelligen. Knapperd toch, hè? Intelligente vraag die je nu zou kunnen stellen is: maar is er dan enig verband tussen deze beschrijving en het voorafgaande? Gelukkig hoeft je zelf niet intelligent te doen, want Eisma stelt de vraag voor je. Lekker makkelijk. En het antwoord is: nee! Actaeon was op een berg aan het jagen (daar boven op de berg...la lala la) en Diana zat ergens in het dal vies en vermoeid te wezen van het jagen. Voor degene die het verhaal kent (en wie kent het niet? Niemand toch!) is de overgang van Actaeon naar Diana volstrekt vanzelfsprekend ([E4c.2c](#)). Van arme onschuld naar pissige godin, die zich als godin totaal niet gedraagt als een sturend personage uit het gangbare epos, maar eerder als een chagrijnige, “overreacting” preutse ... ehm ... nou ja, en dan een, bijvoorbeeld Engels, SUBST naar keuze

²⁷¹ **Vällīs ērāt pīcēīs ēt ācutā dēnsā cūprēssū** gescandeerd ([E4c.1](#))! Hoera! Goed gelukt. Nu blijkt dat de slot-a van **acutā** lang is ([E4c.1a](#)) (ja, duh! **acutā** hoort bij **cupressū** en is dus natuúrlijk lang) en die van **densā** kort ([E4c.1b](#)) (klopt, het NOM SG F en die slot-a is altijd kort)

²⁷² deze naam was eerst niet verbonden met het Actaeonverhaal, maar gewoon de naam van een of andere bron in Griekenland. Ovidius legt nu wel de link met Actaeon, en als verteller kan hij dat natuurlijk ook gewoon doen. Het is in zekere zin **POETA DOCTUS**-gedrag

²⁷³ het eerste van vier tekstelementen (t/m 166) die verwijzen naar Diana als godin van de jacht. Haar kleding is opgeschort, wordt omhoog gehouden, om het jagen wat gemakkelijker te maken, **succinctae**. Met een cocktailjurk door de bosjes gaan sprinten om dieren met je pijlen te raken, dat werkt niet optimaal. Hoewel ik zelf nooit een cocktailjurk draag meen ik dit toch wel te kunnen poneren. Er staat in 163 **silvarum** (om aan te geven waar ze jaagt), eveneens in 163 **venatu fessa** (waar Diana zo moe van wordt) en in 166 **iaculum pharetramque arcusque** ([E4c.4](#)).

²⁷⁴ klein **HYPERBATON**neke tussendoor: **extremo** congrueert met **recessu**. Geslaagd **HYPERBATON**, omdat daardoor die grot zich ook qua **WOORDPLAATSING** binnenin de verste hoek bevindt ([H7.12](#)). Knap!

²⁷⁵ **nulla** bij **arte**, dat spreekt voor zich. **Ars** dus F, spreekt ook voor zich

²⁷⁶ het voegwoord dat hier ontbreekt is **want**. We hebben dus een **EXPLICATIEF ASYNDETON**. Hatsekidee

²⁷⁷ de omgekeerde situatie, omdat de normale verhouding tussen **ars** en **natura** omgedraaid is. Hier in deze passage staat dat de natuur de kunst nagebootst heeft, terwijl dat normaal gesproken andersom is (**natura artis magistra**, de uitgebreidere variant van wat wij alleen als **Artis** kennen, de dierentuin in Amsterdam) ([H7.11c](#)). Vraag 11c in de Hermaionbundel hengelt ook nog naar het citeren van relevante tekstelementen. Die staan niet in de alom geprezen docentenhandleiding, maar het zal gaan om **simulaverat artem ingenio natura suo** (en wat een mooi **ENJAMBEMENT** weer!). Ook Eisma gaat op dit stukje in. Volgens de dichter is de natuur een grotere kunstenaar dan de menshand. Die natuur heeft de kunst wel nagebootst maar heeft daarbij haar eigen talent gebruikt en heeft zo een (indrukwekkende) boog/grot gevormd uit natuurlijke steen ([E4c.3a](#)). De natuur wordt niet voorgesteld als een wilde, ongetemde kracht (denk aan aardbevingen, tsunami's, orkanen, dat soort ellende), maar als een mooi iets dat deels volgens **ars** werkt. De grot wordt ook niet beschreven als een vormeloos, grillig gebouw ([E4c.3b](#)).

²⁷⁸ het onderwerp is moeder natuur, **natura** (159). De schoonheid van de plaats past bij degene die er zo dadelijk gaat badderen, Diana

H4 – ACTAEON 4.1 (DE ONSCHULD VAN ACTAEON) > Met. III, (p.52, vv.161 - 166); c. Diana rust uit van de jacht (2)

<p>Fons <u>sonat</u> a dextra²⁷⁹ tenui perlucidus²⁸⁰ unda, margine gramineo patulos incinctus²⁸¹ hiatus²⁸²; hic²⁸³ dea silvarum²⁸⁴ venatu²⁸⁵ fessa <u>solebat</u> virgineos²⁸⁶ artus liquido perfundere²⁸⁷ rore²⁸⁸. 165 <u>Quo postquam</u> subiit, nympharum tradidit uni armigerae²⁸⁹ iaculum pharetramque arcusque retentos;</p>	<p>Vanaf/aan de rechterkant klinkt een bron doorzichtig met helder/ondiep water, wat betreft zijn brede poel omringd met een met gras begroeide zoom; hier was de godin van de bossen, vermoeid van/door het jagen gewoon om haar maagdelijke ledematen met zuiver water te begieten. En nadat zij daar naar binnen was gegaan, overhandigde zij aan een van de nimfen, de wapendraagster, haar speer, en pijlkoker en ontspannen boog;</p>
---	--

²⁷⁹ is kort voor a **dextra parte**, aan de rechterkant

²⁸⁰ de bron heeft heerlijk helder water! Je kunt er zo doorheen kijken. Helder water suggereert dat je, door daar in te gaan badderen, echt schoon wordt. Het voorvoegsel **per-** duidt vaak een soort van overtreffende trap aan. Het water is niet zomaar een beetje helder en doorzichtig, het is superhelder! Het licht (**lux**) schijnt (**lucēre**) er helemaal doorheen. Zo, heb je ook je portie etymologie weer binnen
²⁸¹ de beschrijving lijkt licht op die van de ideale plaats, zoals die vaak door schrijvers (nog altijd) redelijk standaard beschreven wordt. Je noemt zoiets een topos (een literaire beschrijving), namelijk de topos van de **locus amoenus** (de lieflijke, idyllische plaats bij uitstek). Vaak wordt de **locus amoenus** gebruikt als tegenhanger van de drukte. Hier past de sereniteit bij de handeling van Diana, namelijk het zich reinigen in de natuur. Actaeon komt die met zijn botte harses eigenlijk verstoren. Arme knul. Hertenkop

²⁸² ACC PL. M, want dat kun je zien aan **patulos**. Je noemt dit soort ACC een ACC van *betrekking*. De naam die je ook nog wel eens tegenkomt is ACC *limitationis*, ACC *respectus* en ACC *graecus* (omdat dit soort ACC met name in de Griekse taal voorkomt). Deze ACC geeft antwoord op de vraag “In welk opzicht?” In het Nederlands kun je vaak **wat betreft** toepassen of **qua**.

²⁸³ de vraag die je hier kunt stellen, kúnt stellen, hoeft niet, is waar de algemene beschrijving ophoudt en het verhaal verder gaat. Hengelen dus naar iets dat je allang weet, omdat het je uitgelegd is. Door je eigen leraar! Voor de achtergrond van een verhaal wordt meestal een IMPF gebruikt, en voor hoe het tot die achtergrond gekomen is een PLQP. Voor wat er tegen die achtergrond gebeurt, dáár wordt een PF voor gebruikt. Wil je het extra romig maken dan voldoet ook een (dramatisch) PR. Nou, hier is **solebat** in 163 overduidelijk een IMPF, dus daar wordt een gewoonte beschreven, zoals die bij Diana past. Als achtergrond past. Snappez-vous nog steeds? Mooi. Wat zien we vervolgens in 165 t/m 167 voor werkwoordstijden opduiken? Nou, nou? Juistem! Drie keer een PF (**subiit, tradidit, subiecit**). Daar gebeurt dus weer iets van belang. En in 168 t/m 170 wordt het verhaal extra spicy gemaakt door het PR historicum (**demunt, colligit**) (^{H7,13a}). Het is toch werkelijk niet te filmen, zó mooi! Komt er nog een vraag over **VERTELTEMPO** hier in deze context? Jazeker. Hermaion heeft ook nog vraagje 13b: op het punt waar het verhaal verder gaat, dus als de algemene beschrijving ophoudt, vindt een **VERSNELLING** plaats van het **VERTELTEMPO**. De **VERTELTIJD** wordt daar weer kleiner in relatie tot de **VERTELDE TIJD** (^{H7,13b}).

²⁸⁴ weliswaar een omschrijving, maar iedere luisteraar weet dat het om Diana gaat.

²⁸⁵ de jacht, bij uitstel het terrein van Diana. Daarmee alweer een bevestiging dat het om Diana gaat, die in het Grieks – maar dat geheel ter bladvulling – Artemis heet

²⁸⁶ waarom voegt Ovidius dit kenmerk toe aan **artus** (verderop in 164)? Dat wil je natuurlijk wel even weten! Toch? Dan kan je tenminste één vraag goed beantwoorden op je toetsje! Ach, wat ben ik toch heerlijk gemeen en laag bij de grond. Het antwoord komt bij onze Hermaionvrienden vandaan: die maagdelijkheid van Diana maakt nou juist dat ze boos wordt (zeg maar gerust onredelijk boos) als ze in haar blote niksie door een man gezien wordt (^{H7,14}). Het arme lulletje rozenwater in kwestie heette Actaeon en hij was op het verkeerde moment op de verkeerde plaats. Hij had niet de intentie Diana, een godin nog wel, bloot te zien. Hij was na het jagen door het lot (**sic illum fata ferebant**, een echo van het Vergiliaanse Aen. 2,34 **sive dolo seu iam Troiae fata ferebant**) naar de badkamer van Diana gebracht

²⁸⁷ weet je nog? Het voorvoegsel (prefix) **per-** ? Hier gaat het erover dat die nimfjes hun meesteres helemaal onder water kieperen, niet een klein beetje over haar blote arm gieten. Zij wilde misschien wel lekker skinnydippen, maar ja. Toen stonden er tien (of zes?) nimfen die water uit kruiken over haar heen goten, zodat ze helemaal kletsnat was

²⁸⁸ eigenlijk het woord voor **dauw** (en als dat aangevoren is **rijp**). Maar in de praktijk één van de vele dichtelijke woorden voor water. Duidelijk gevalletje van **METONYMIA** (associatie oproepen met water)

²⁸⁹ lijkt op een EPITHETON ORNANS. Heel veel te betekenen heeft deze kwalificatie namelijk niet bij die ene nimf. Een EPITHETON ORNANS zien we vaak bij Homerus

H4 – ACTAEON 4.1 (DE ONSCHULD VAN ACTAEON) > Met. III, (p.52, vv.167 - 172); c. Diana rust uit van de jacht (3)

<p>altera depositae <u>subiecit</u> brachchia pallae²⁹⁰; vincla duae pedibus²⁹¹ <u>demunt</u>²⁹²; nam doctior illis²⁹³ Ismenis²⁹⁴ Crocale sparsos per colla capillos 170 <u>colligit</u> in nodum, <u>quamvis</u> erat ipsa²⁹⁵ solutis. <u>Excipiunt</u> laticem²⁹⁶ Nepheleque²⁹⁷ Hyaleque Rhanisque et Psecas et Phiale²⁹⁸ <u>funduntque</u> capacibus²⁹⁹ urnis³⁰⁰.</p>	<p>een andere (nimf) plaatste haar arm(en) onder haar gewaad, toen het was neergelegd; twee nemen de riemen van haar voeten af; en Crocale, de dochter van Ismenus, handiger dan zij, brengt haar haar, verspreid over haar hals, bijeen in een knot, hoewel zij zelf met loshangend haar was. Zij scheppen water (en) Nephele, (en) Hyale, (en) Rhanis, (en) Psecas en Phiale en zij gieten het uit ruime waterkruiken uit.</p>
--	---

²⁹⁰ een gewaad. Diana draagt tijdens het jagen een gewaad, een manteltje. Nou, één van die nimfgrietjes houdt haar armen (haar *onderarmen*, *brachchia* zijn geen *lacerti*, *bovenarmen*) onder dat door Diana uitgetrokken kledingstuk. Als Diana haar kleding tenminste zelf heeft uitgetrokken. Ja, dat heeft ze. Kijk maar, *tradidit* in 165. Goh, doet ze toch nog iets zelf

²⁹¹ ABL *separativus* (scheiding, verwijdering). Die riemen, zeg maar een goddelijke edoch primitieve vorm van sandalen, komen van die bekoorlijke voetekes van Diana af. Voilà, ABL

²⁹² nou zeg. Die Diana heeft heel wat helpende handen. In dat kader is wel eens opgemerkt dat Ovidius in zijn beschrijving van het badderen van/door Diana de godin afschildert als een contemporaine welgestelde Romeinse matrona. Dat is niet heel raar, omdat Ovidius zich bij het bad van Diana iets moet voorstellen en dan al snel grijpt naar een voorbeeld uit zijn eigen tijd. Grijpen hier niet letterlijk nemen. Maar dat zou dan weer anachronistisch zijn, omdat het bad van een Romeinse matrona niet te vergelijken valt met de nature shower van een godin. Zoals Ovidius Diana's baden beschrijft lijkt het er niet op dat zij met haar bekoorlijke voetjes in een modderig meertje of beekje gaat staan om daar lekker te poedelen. Nee, zij krijgt het water dat haar moet reinigen door dienaressen uitgegoten uit urnen (E4c.6). Die dienaressen komen Diana overigens later nog goed van pas. Ze schermen hun meesteres af voor de al dan niet verlekkeerde blikken van Actaeon. Grappig vind ik dan weer wel dat ook die nimfen door vele schilders nagenoeg blootmans worden afgebeeld. Ze waren ook volgens Ovidius spiernaakt (*sicut erant nudae* 178). Vrouwelijk bloot, daar was dus genoeg van. Maar Diana in statu nascendi, dát was het probleem. Dáár maakte Actaeon zijn fout, een fout die hij nooit meer zou maken. Ach goshie

²⁹³ de al door iedereen herkende ABL *comparationis* na de COMP *doctior*. Die wapendraagster en degene die haar handen onder Diana's kleding hield en die twee nimfkes die Diana's sandaalachtige voorwerpen losmaken (die niet eens bij name genoemd worden), die kunnen er niet zo veel van als Kiezel Crocale. Als het tenminste om haarverzorging gaat

²⁹⁴ leuk dat al die nimfen een naam hebben gekregen, maar het is een naam die Ovidius zelf uit het Grieks gehaald heeft. Deze nimf (jee, alweer dat woord nimf: als het mogelijk zou zijn zou ik er nimfomaan van worden) is de dochter van de riviergod (hee, waar zagen we eerder een riviergod? O ja, Peneus, de paps van Daphne in het verhaal van Apollo en Daphne!) Ismenus. Ze heet zelf Crocale, wat zoiets als kiezel betekent. De ene heet Maan, de ander Roosmarijntje, we hebben een Merel, we hebben een Esther. Nou, deze heet Kiezel

²⁹⁵ dat zal Crocale zijn. Die had loshangend haar. Op zich merkwaardig voor een kiezel, maar goed, dat was ook maar een naampje natuurlijk. Ik zou best Kiezel willen heten en dan loshangend haar hebben

²⁹⁶ opnieuw een woord voor *water* en een van origine Grieks woord. Wij denken bij latex meestal aan de Gamma, de Karwei of de parenclub

²⁹⁷ de vijf overgebleven nimfjes worden wel bij name genoemd, namen die Ovidius aan het Grieks ontleend heeft dus. Staaltje kennis showen. De onvolprezen Hermaionauteurs hebben een idee gegeven wat die namen dan zo'n beetje betekenen. Komt ie. *Nephele* betekent dan *wolk*, *Hyale kristal*, *Rhanis druppel*, *Psecas regendruppel* en *Phiale schaal*. Meisje, hoe heet jij? Ik heet Schaal Kristal Regendruppel Wolk Kiezel Druppel de Hoon, meneer. O ja, jouw papa heeft ook zes voornamen en houdt erg van Ovidius. Nog mazzel dat ie de Griekse namen niet aangehouden heeft eigenlijk. Mafkees

²⁹⁸ en als je al die nimfen gaat tellen, dan kom je uit op tien nimfen (E4c.5). De veelheid van Diana's personeel wordt benadrukt door het *POLYSYNDETON* in 171-172 (H7.15.b). De drukke bedrijvigheid rondom Diana – iedereen is wel met iets bezig – wordt tweemaal door een *ASYNDETON* onderstreept, benadrukt, geaccentueerd, voor het voetlicht gehaald, whatever. De eerste keer is dat bij de overgang van 166 naar 167 en de tweede keer bij die tussen 167 en 168 (H7.15a).

²⁹⁹ in de kruiken kan heel wat water. Ze kunnen heel veel water bevatten (*capère*), vandaar *capax*

³⁰⁰ opnieuw een ABL die een scheiding/verwijdering aanduidt: het water wordt uit de kruiken gegoten. ABL *separativus*

H4 – ACTAEON 4.1 (DE ONSCHULD VAN ACTAEON) > Met. III, (p.54, vv.173 - 176); d. De godin en haar nimfen worden door Actaeon gezien (1)

<p><i>Dumque</i> ibi <u>perluitur</u>³⁰¹ <i>solita</i>³⁰² <i>Titania</i>³⁰³ <i>lymp^ha</i>³⁰⁴ , <i>ecce</i>³⁰⁵ <i>nepos</i> <i>Cadmi</i>³⁰⁶ <i>dilata parte</i>³⁰⁷ <i>laborum</i>³⁰⁸ 175 <i>per nemus ignotum</i>³⁰⁹ <i>non certis passibus errans</i> <u>pervenit</u> in <i>lucum</i>³¹⁰ ; <i>sic illum</i>³¹¹ <i>fata ferebant</i>³¹² .</p>	<p>En terwijl Titania zich daar met het gebruikelijke heldere water wast, kijk, de kleinzoon van Cadmus, toen hij zijn deel van de inspanningen heeft uitgesteld, zwerfend door een onbekend woud met niet zekere stappen komt aan in het aan de god gewijde bos; zo bracht/leidde het lot hem.</p>
--	---

³⁰¹ voorvoegsel **per-**. Ze wast zich helemaal. Geen plekje wordt overgeslagen

³⁰² hoort grammaticaal bij **lymp^ha**, maar eigenlijk hoort het meer bij Diana's activiteit: ze wast zich daar altijd, zoals gewoonlijk. Wat onverlet laat dat ook het water daar toch nog steeds helder kan zijn

³⁰³ andere, duurdere naam voor Diana. De mams van Diana was Latona. Over Latona kun je in de examenbundel in het Nederlands – ja ja, dat kan ook – het verhaal lezen van de Lycische boeren, die haar, bevallen als ze is (één keer raden wie de vader was!) van de tweeling Apollo en Diana, water weigeren te geven. Gewoon water uit een poel. Om Latona te beletten van dat water te drinken gaan ze er in rond springen om de modder naar boven te halen en aldus het drinkwater vies te maken. Ze hadden wel buiten de waard gerekend, namelijk het feit dat Latona een godin was, meer in het bijzonder een dochter van de Titaan Coeus. Latona (in het Grieks Leto) nam met haar goddelijke krachten wraak op de boertjes en veranderde hen in o nee. Eerst lekker zelf lezen (Eisma p.82, Hermaion p.116)!

³⁰⁴ of we ff dit vers scanderen. Tuurlijk, onovertroffen Eisma-auteurs! **Dūmqūībī** (*elisie*) **pērlūītūr sōlītā Tītānīā lŷmphā**. Dat moet hem zijn. En er blijkt uit dat **sōlītā** bij **lŷmphā** hoort: allebei lange slot-a ([E4d.1](#)). **Lymphā** (duidelijk Grieks van origine, zie de combinatie ph>f) is het zoveelste woord dat Ovidius gebruikt voor water

³⁰⁵ visualiseert, maakt in zekere zin "zichtbaar": Zie! Kijk! Alsof je je oogjes moet gebruiken, niet je oortjes. De overgang naar het handelingsverloop wordt hiermee gemarkeerd=duidelijk aangegeven ([E4d.3](#)).

³⁰⁶ de omschrijving voor Actaeon: hij is één van de kleinzonen van Cadmus

³⁰⁷ een ABL *absolutus* in het wild. Keurig volgens het schema van de ABL abs: een PTC (**dilata**, PPP van **differre**) in de ABL en een SUBST (**parte**, van **pars**) in de ABL. Het SUBST wordt in de Nederlandse bijwoordelijke BZ het onderwerp/subject van het PTC. Het gaat om een PPP, dus is de BZ voortijdig. Klopt allemaal. Actaeon heeft in de gloeiende hitte tegen zijn maten gezegd dat ze maar eens moesten stoppen met werken, omdat het zo fokking heet was. Zelf is ie natuurlijk niet in zijn oppie door blijven jagen. Nee, ook hij heeft een dagje pauze. Een pauze die hem slecht zou bekomen

³⁰⁸ met deze toevoeging knoopt Ovidius deze scène vast aan de vorige, die van het stoppen van de jachtactiviteiten (de Nederlandse koninklijke familie zou er een voorbeeld aan kunnen nemen...) ([E4d.2](#)). Met **laborum** zelf worden de jachtactiviteiten bedoeld

³⁰⁹ een onbekend bos. Ja, dat is misschien niet zo verstandig, want in een onbekend bos kun je wel eens verdwalen en per ongeluk tegen een naakt badende (pleonasme? Niet noodzakelijk, want theoretisch kun je ook gekleed onder de douche) godin aan lopen. Een paar elementjes achter elkaar bevestigen wat we al eerder van Ovidius hoorden: de arme Actaeon kon er niks aan doen. In 141-142 had Ovidius al in prospectie gemeld dat **Fortuna** het niet bijster goed voorhad met Actaeon ([H7.16b](#)). Nou, dat blijkt. Hij was onbekend in het bos, in dit bos dan, en hij ging nog eens een keertje voort met onzekere stappen (**non certis passibus** in 175 en om te bevestigen dat hij de weg niet kende wordt ook nog eens gemeld dat hij **errans** (175) was, *dwalende*). Voegen we daar aan toe dat het lot hem naar die verdoemde plaats bracht (**fata ferebant** in 176, dat naar **Fortunae crimen** in 141 verwijst, aldus Eisma ([E4d.6](#))) en Actaeon had écht geen schijn van kans ([H7.16a](#)). Zoveel was wel duidelijk. Ook Eisma stelt een vergelijkbare vraag aan de hand van **non certis passibus errans** (175): namelijk wat de dichter wil onderstrepen met die woorden, al terugdenkend aan 141-142. Antwoord: de onschuld van Actaeon met betrekking tot wat er gaat gebeuren, omdat hij niet met opzet naar die natuurdouchegrot/douchenatuurgrot gegaan is ([E4d.4](#)). Ovidius zou hiermee een parallel tonen met zijn eigen lot: zwaar gestraft worden voor iets wat per ongeluk gebeurd is ([H7.16c](#)). Tja, de vraag is of dat echt zo is. Ovidius schreef de **Metamorphoses** ruim voordat hij verbannen werd om iets dat hij zelf **error** noemt. Wat dat dan ook geweest is. Als je er zo tegen aan kijkt is door de vraag in de Hermaionbundel pas echt sprake van een anachronisme: Ovidius kon op het moment van het schrijven van het Actaeonverhaal nog niet weten dat hij verbannen zou worden en kan hooguit sympathie opgewekt willen hebben voor het lot van de arme Actaeon

³¹⁰ meer in het bijzonder de heilige plek in het bos, de plek waar de godin Diana zich ophoudt als ze zichzelf wil wassen

³¹¹ bedoeld is Actaeon. Het lot had het slecht met hem voor, de sneue gast

³¹² vooruit maar weer: een **ALLITERATIE**. **fata ferebant** hebben dezelfde beginmedeklinkers. Geinig toch?

<p><i>Qui simul</i> intravit³¹³ rorantia fontibus antra, <i>sicut</i> erant nudaе, viso³¹⁴ sua pectora nymphae percussere³¹⁵ viro³¹⁶ subitisque ululatus omne 180 implevere nemus circumfusaeque Dianam corporibus texere suis³¹⁷; tamen³¹⁸ altior illis ipsa dea est colloque tenus³¹⁹ supereminet omnes³²⁰. <i>Qui</i> color³²¹ infectis adversi solis ab ictu nubibus esse solet aut³²² purpureae Aurorae, 185 is fuit in vultu visae sine veste Dianae.</p>	<p>Zodra hij de grot, druipend van de bron, was binnengegaan, sloegen de nimfen, naakt zoals ze waren, nadat de man (door hen) was gezien, hun borst en met plotseling geschreeuw vulden zij het hele woud en Diana omringend bedekten zij haar met hun lichamen; toch is de godin zelf hoger/groter dan zij en tot aan haar nek steekt zij boven allen uit. De kleur die wolken gewoonlijk hebben, gekleurd door de stralen van de recht tegenover staande zon, of de purperkleurige Dageraad (gewoonlijk heeft), die was op het gezicht van Diana toen zij zonder kleren was gezien.</p>
---	--

³¹³ de verteller meldt niet wat er in Actaeon omging (ik zie het al voor me: een journalist die Actaeon vraagt: “Wat ging er in je om, toen je die grot in ging en daar allemaal blote vrouwen zag?” “Ehm, ja. ik verstijfde enigszins. Van angst hoor, van angst.”) toen hij de grot betrad en de vrouwen zag. Daarmee benadrukt hij de onschuld van Actaeon dus (E4d.5). Actaeon zal zich wellicht het apelazerus geschrokken zijn van al die vrouwen. Aan de andere kant zal de kritische lezer opmerken dat hij wel die grot binnen gegaan is. Wat had hij daar te zoeken? Wat was ie daar van plan? Kan zijn dat ie gewoon ff wilde piesen of dat ie een plekje zocht om ff een tukkie te doen. Of wie weet vond hij de grot wel zo machtig mooi dat ie daar eens binnen wilde gaan kijken wat moeder natuur de mensheid allemaal geschonken had. Of hij struikelde en lag ineens met zijn tronie over de drempel van die grot. Anders gezegd, hij had er misschien ook voorbij kunnen lopen. Maaaaaaar, dat was zijn lot niet, hè!

³¹⁴ er zijn handschriften waarin de volgorde van deze vier woorden anders is. Wist ik ook niet, maar die zijn er dus. Daar staat dan **sicut erant viso nudaе**. Klopt, dat is anders ja. Het woordje **nudaе** (*bloot*) krijgt in de versie die wij hebben meer nadruk (E4d.7a). **Sicut erant** in die andere versie betekent dan eerder iets als *zoals zij waren*, namelijk met zijn allen bijeen en om Diana heen (E4d.7b).

³¹⁵ zich op de borst(en) slaan is eigenlijk een teken van rouw, net als zich de kleren kapot trekken en de haren uit het hoofd trekken. Dit moet om paniek gaan. Zie ook het gejang (**ululatus** 179, een mooi voorbeeld van een **ONOMATOPEE**, een klanknabootsing). En als we toch weer in stijlmiddelenland zijn: wat dacht u van de **HYPERBOOL omne implevere** (=impleverunt) **nemus**? Wel een beetje erg hard gegil, hè?

³¹⁶ ik had het zelf niet meteen gezien, maar de zinsbouw is bij nader inzien best wel chaotisch, rommelig, warrig. Die warrige zinsbouw moet dan formeel (dus als vorm) de verwarring bij de nimfjes illustreren (H7.18). Wat ik wel meteen zag was een ABL *absolutus*, met **viso** (...) **viro**. De **vir**, dat is dus Actaeon. Actaeon, nu nog man, straks hert. Komt dat zien. Binnenkort in dit theater

³¹⁷ van de nimfen worden twee reacties gemeld. Zij zijn geschokt (179-180 **percussere** t/m **nemus**) én ze beschermen Diana tegen de blikken van Actaeon (180-181 **circumfusae** t/m **suis**) (H7.17).

³¹⁸ wat is de tegenstelling die geïmpliceerd wordt door het gebruik van het woordje **tamen**? Ik vind het zelf een reuze goede vraag, best intelligent ook. Hij is alleen van Eisma, niet van mij. **Tamen** maakt duidelijk dat Diana, ondanks dat die blote nimfen allemaal om haar heen gaan staan, er toch vanuit gaat dat ze door Actaeon in volle glorie gezien is (E4d.8). Die Actaeon had niets kwaads in de zin, maar hij viel wel, als hij van vrouwelijk schoon hield, met zijn neus in de boter. Ziet ie toch nog veel moois, de mazzelaar

³¹⁹ kennelijk gerekend van het kruintje van haar hoofd. De belangrijkste onderdelen kan Actaeon dus, moeten we hier toch uit afleiden, niet goed of helemaal niet zien

³²⁰ gaan die nimfen als in een muurtje voetballers – handen voor de edele delen – om Diana heen staan, is zij, blijkt ineens, een behoorlijk eind langer dan de nimfen. Maar het mooiste blijft verstopt

³²¹ Hier staat dat Diana bloost, laten we zeggen rood wordt. De twee emoties die haar bevangen (verleden tijd beving, niet béving) zijn schaamte en boosheid (E4d.9). Ovidius vergelijkt haar teint met wolken die door de zonnestralen ertegenover purperkleurig worden. En met het ochtendrood (de purperkleurige Dageraad). Dat is niet een klein beetje rossig, dat is echt zo rood als een pioen, biet, kreeft, tomaat

³²² verbindt de tekstelementen **nubibus** en **Aurorae** met elkaar (H7.19). Die zijn allebei DAT *possessivus* (van bezit). Een Romein zegt **mihi est liber** (en niet **librum habeo**), als hij bedoelt: *ik heb een boek*

<p><i>Quae</i>³²³ <i>quamquam</i> comitum turba³²⁴ <i>est stipata</i> suarum³²⁵, in <i>latus obliquum</i> tamen³²⁶ <i>adstitit</i>³²⁷ <i>oraeque</i> retro <i>flexit</i> et, <i>ut vellet</i>³²⁸ <i>promptas</i> habuisse <i>sagittas</i>³²⁹, <i>quas</i> <i>habuit</i> sic <i>hausit</i> <i>aquas</i>³³⁰ <i>vultumque</i> <i>virilem</i>³³¹ 190 <i>perfudit</i>³³² <i>spargensque</i> <i>comas</i> <i>ultricibus</i> <i>undis</i>³³³ <i>addidit</i> <i>haec</i>³³⁴ <i>cladis</i> <i>praenuntia</i>³³⁵ <i>verba futurae</i>³³⁶:</p>	<p>Hoewel zij omringd is door een menigte van haar metgezellinnen, ging zij toch opzij staan en boog haar gezicht naar achteren en, hoewel zij wilde dat zij haar pijlen gereed had, toch putte zij water, dat zij (ter beschikking) had en spatte het gezicht van de man geheel nat en zijn haar besprenkelend met wrekend water voegde zij de volgende woorden toe als voorbode van een toekomstige ramp:</p>
--	--

³²³ met deze *relatieve aansluiting* (het *antecedent* van dit *relativum* staat in de vorige zin: *Dianae* 185) verwijst de verteller naar Diana. Vanzelf: het *relativum* zelf is NOM SG F

³²⁴ een ongeordende massa (*turba*, vergelijk *turbare*: in verwarring brengen) nimfen, niet een keurig uitgelijnde groep nimfen. Door de paniek was het een zootje. Kennelijk wisten die nimfjes ook wel dat in ieder geval Diana niet naakt aanschouwd mocht worden door een sterveling. En dat zij dan zelf als een soort van centerfold fungeerden, ach. Misschien een andere carrière op het oog?

³²⁵ het F PRON *reflexivum*, omdat het gaat over de nimfen. *Comes* (*metgezel*) kan wel M zijn, maar hier is maar één man en die wordt zelfs een hert. Een hert? Jongetje, wat wil jij later worden? Hert, meneer. Dat meen je niet! Jazeker, extra maf omdat Diana godin van de jacht is. En jagen doe je onder andere op herten. Dit hert, deze arme Actaeon, was een ander lot beschoren, waarover later meer

³²⁶ de tegenstelling betreft Diana's actie, die niet nodig was omdat ze door de nimfen afgeschermd werd. En tóch deed ze dat! OMG, wat ging er in haar om dan? Wilde ze toch een klein beetje gezien worden? Had ze wellicht toch latente exhibitionistische neigingen? Wie zal het zeggen? Grappig zijn de verschillende vertalingen. Eisma geeft dus *ging zij toch opzij staan*, Hermaion geeft *wendde zij zich toch opzij*, terwijl dé vertaalster bij uitstek, mevrouw Marietje d'Hane-Scheltema het wat minder kinky maakt met *hield zij zich toch afgewend van hem*.

³²⁷ Diana draait zich, zodra Actaeon haar ziet, opzij en daarmee wendt ze zich van Actaeon af (*H7,20a*). No problemo (mafisch moeskila, ooit eens in Egypte geleerd) voor Actaeon, denk je dan. Maar nee hoor. Eigenlijk was die hele omdraaiactie niet nodig, omdat ze al afgeschermd wérd door de nimfen (*H7,20b*). De informatie uit het voorafgaande die in dit opzicht ook relevant is, betreft natuurlijk de verzen 180-182, waarin Ovidius duidelijk maakt dat Diana weliswaar door de nimfen afgedekt werd, maar toch nog met kop en schouders boven hen uitstak (*H7,20c*). Ze was een lange daai, misschien volleybalde ze wel

³²⁸ is hier sprake van een CON *concessivus* (toegeving)? Ze had liever haar pijlen gehad, maar oké, oké, die lagen bij de wapendragende nimf. Dus bediende ze zich van wat in haar nabijheid was: water!

³²⁹ maar ja, die pijlenkoker had ze aan haar wapendraagster gegeven, dus die hing niet meer om haar schouder. Had ze die wel om gehad, dan had ze zich goed moeten oliën tegen beurse plekken op haar blote schouderhuid. Nivea. Zeker. Sluikreclame? Klopt. Goed betaald? Mwah. Goed, dan had ze Actaeon misschien lek geschoten in plaats van hem tot hert gemaakt. Wat ze nu doet is veel sadistischer

³³⁰ zullen we maar rekenen tot **DICHTERLIJK PL**. Ze had best wat water in haar pollekes, dat ze richting Actaeon smeed, de vileine bitch

³³¹ in het Engels zou het commentaar luiden: note the alliteration. Wij zeggen gewoon: hee, kijk, een **ALLITERATIE!** *vultumque virilem* beginnen allebei met een v-. **Virilis** in plaats van **virī** (van de man): typisch taaleigen/idioom van Ovidius: een ADI gebruiken (of zelfs maken!) in plaats van een gewone GEN *possessivus*

³³² ze schept wat water in haar hand en gooit dat in het gezicht van Actaeon. Wil ze dan misschien toch gezellig spelen? Nope. Het water krijgt in haar handen, of liever gezegd vanuit haar handen magische kracht. Het water dat hem in zijn gezicht en haar raakt en volledig nat maakt (voorvoegsel **per-**) zal hem omtoveren tot een hert. Kanone! Met gewei? Mét gewei. Leuke vacht? Hele kekke vacht

³³³ een **PERSONIFICATIE (E4e.1)**, omdat water geen wraak kan nemen. Een persoon kan wraak nemen

³³⁴ bij *verba*, dus ook ACC PL N. De woorden van Diana worden door de verteller letterlijk weergegeven, in al zijn gruwelijkheid. Het **VERTELTEMPO** zal dalen (**DIRECTE REDE**) en vervolgens weer stijgen

³³⁵ vatten we *predicatief* op. Al lang niet meer als aantekening gegeven, dus vooruit. *Predicatief* bij *haec verba* dan wel, hè!

³³⁶ heeft betrekking op de woorden in 193 *si poteris narrare* (*H7,21*): die houden namelijk in dat Diana Actaeon "speechless" zal maken. Hij zal niet meer kunnen praten, niet meer kunnen navertellen wat hij bij een blote godin voor moois gezien heeft. Dat is zijn toekomstige noodlot, *cladis* (...) *futurae*. Maar daarmee is Diana's bloedlustige honger nog niet gestild... oei... oei...

‘Nunc tibi³³⁷ me posito visam^{esse} velamine³³⁸ narres,
si poteris narrare, licet³³⁹.’ Nec plura minata
 dat³⁴⁰ sparso capiti vivacis³⁴¹ cornua cervi³⁴²,
 195 dat³⁴³ spatium collo summasque³⁴⁴ cacuminat aures
 cum pedibusque manus, cum longis brachia mutat
 cruribus et velat maculoso vellere³⁴⁵ corpus³⁴⁶;
additus et pavor est³⁴⁷. Fugit Autonoeius³⁴⁸ heros³⁴⁹
 et se tam celerem^{esse} cursu miratur³⁵⁰ in ipso.

‘Nu mag jij vertellen dat ik (door jou) ben gezien met afgelegde/zonder kleren, als jij zult kunnen vertellen.’ En niet (nog) meer dreigend geeft zij aan het besprenkelde hoofd hoorns van een hert met een lang leven, zij geeft ruimte aan zijn hals en de toppen van zijn oren maakt zij puntig en zij verandert zijn handen in voeten, zijn armen in lange poten en ze bedekt zijn lichaam met een gevlekte huid; ook werd/is angst toegevoegd. De held van Autonoe vlucht en verbaast zich bij het hardlopen zelf dat hij zo snel is.

³³⁷ de DAT bij licet (193): het is aan jou toegestaan

³³⁸ me posito visam velamine leidt hier nou eens niet tot een grammaticale uitleg met ABL *absolutus* en zo (die er wel in zit met posito en velamine) of de uitleg dat visam grammaticaal aansluit bij, wat zeg ik, zelfs congruent is met me. Nee, het gaat hier om de suggestie dat Diana misschien bang is dat Actaeon haar verkracht, die (de suggestie die) uit die woorden zou blijken (E4e.3).

³³⁹ Diana zinspeelt hier op een mogelijke vorm van *hybris* (overmoed getoond t.o.v. de goden): Actaeon zou wellicht kunnen rondbazuinen dat hij Diana in haar blootje heeft gezien (H7.22). Dat soort opschepperij doet het misschien goed in de kroeg, in het geval van Diana levert het je een gewei op je harses op en een hele nare dood. En een lekker hapje voor je geliefde huisdieren

³⁴⁰ onderwerp is Diana. Zij bewerkstelligt de metamorfose. In hetzelfde tempo als dat bij Daphne gebeurde (verhaal Apollo en Daphne): aan de ene kant een cliffhanger en een laag VERTELTEMPO (het verhaal op zich gaat daar niet verder), aan de andere kant een hoog VERTELTEMPO, namelijk waarin de metamorfose zich voltrekt. Na de DIRECTE REDE van 192-193 zou je alleen een hoog verteltempo verwachten

³⁴¹ een hert kon volgens een oud geloof wel zesendertig mensenlevens oud worden. Nou, Actaeon haalde misschien de 36 minuten nog niet eens

³⁴² hier zit een ironisch element in. Je moet het zien, maar dan is het ook leuk. Dat hert, dat Actaeon zal worden in de door Diana tot stand gebrachte metamorfose, is geen lang leven beschoren. Nee! Het zal nog op de dag van de metamorfose verslonden worden (E4e.2). Erg, hè? Het woord dat de ironische en schrijnende associatie oproept is vivacis (*langlevend*) (H7.23). Vivax heeft te maken met vivère (*leven*)

³⁴³ voorbeeldje van ANAFOORA. Deze ANAFOORA benadrukt dat Diana er onmiddellijk na haar dreigementen toe overgaat de metamorfose in werking te laten treden. Boter bij de vis, maar dan de feeksvariant

³⁴⁴ summas (...) ares: de toppen van de oren. Het ADI summas is hier wat je noemt *dominant* gebruikt. Iets vergelijkbaars heb je bij ADI als extremus, imus, medius

³⁴⁵ inderdaad typerend voor een hert, een vacht met vlekken. Een vellus is een N woord

³⁴⁶ Ovidius was Ovidius niet, als hij niet ook via stilistische middelen de inhoud van zijn verhaal ondersteunde. Zo wordt de lengte van de hertenbenen geaccentueerd, onderstreept zelfs door het HYPERBATON longis (...) cruris in 196-197. En krijg nou tietten! Er zit ook nog een ENJAMBEMENT (jambe is overigens het Franse woord voor been, wat Ovidius niet wist hoor!) in datzelfde tekstelement! Het vers wordt niet grammaticaal onderbroken, maar loopt gewoon door (H7.24). Wauwie! Eerst de puur fysieke veranderingen in het lichaam van Actaeon, later de psychische veranderingen

³⁴⁷ vanaf hier zijn er ook karakterveranderingen in de nieuwe gestalte van Actaeon: hij wordt schichtig (E4e.5). Schichtig, zoals een hert schichtig kan zijn

³⁴⁸ Actaeon is in de hele passage niet bij name genoemd, en nu wordt hij bij de naam van zijn moeder genoemd (E4e.6b). Dat is toch wel minimaal opvallend. Denk ik

³⁴⁹ een komische PARADOX! Een heros (*held*) slaat op de vlucht. Tegenstelling dus. Maar doordat de held nu een hert geworden is, is de tegenstelling schijnbaar. Nou, dat noem je dus een paradox (E4e.6a).

³⁵⁰ het DEP mirari (zich verwonderen) kan heel goed met een Acl. Hier is se de *subjectsACC* en is celerem (*esse*) de INF: de hert geworden Actaeon is verbaasd over zijn metamorfose. Extra dramatiek!

<p>200 [Ut vero vultus et cornua vidit in unda,]³⁵¹ 'Me miserum³⁵²!' dicturus erat^{353,354} vox nulla secuta est. Ingemuit; vox³⁵⁵ illa³⁵⁶ fuit, lacrimaeque per ora non sua fluxerunt; mens tantum pristina mansit³⁵⁷. Quid faciat?³⁵⁸ Repetatne³⁵⁹ domum et regalia tecta³⁶⁰, 205 an lateat³⁶¹ silvis? Pudor hoc³⁶², timor impedit illud³⁶³.</p>	<p>[Zodra hij echter zijn gelaat en hoorns in het water zag] Hij stond op het punt om te zeggen 'Ik ongelukkige'; geen stem(geluid) volgde. Hij zuchtte; dat geluid was er, en tranen stroomden over zijn gezicht, niet het zijne; slechts zijn geest bleef als vanouds. Wat moet hij doen? Moet hij terugkeren naar huis, namelijk het koninklijk huis, of moet hij zich schuilhouden in de bossen? Schaamte verhindert dit, angst dat.</p>
---	--

- ³⁵¹ hee, weer vierkante haken om tekst heen! De uitgever vindt dat deze regel hier niet thuishoort. Maar waarom dan? Er is ineens sprake van een **unda** en als Actaeon op de vlucht slaat (198 **fugit**) kan dit niet over de **fons** (*bron*) van Diana gaan. Verder is er ook geen sprake van water waar hij langs zou zijn gekomen ([E4e.7](#)).
- ³⁵² arme ik. Ja ja. Apollo zei het ook al, toen hij Daphne achterna zat en zogenaamd bezorgd was dat zij zou stuiten tijdens het rennen. Maar per saldo hebben we een mooie **ALLITERATIE**: **me miserum** ([E4e.8-1](#))
- ³⁵³ fantastisch! Hij wil zichzelf beklagen, maar er komt geen menselijk geluid meer uit. Hij is een hert en herten burlen (ja, zo heet dat). Normaal gesproken heb je bij een combinatie van een PFA en een vorm van **esse** drie mogelijke, wat meer genuanceerde futurumbetekeningen: 1) op het punt staan; 2) van plan zijn; 3) voorbestemd zijn. Overigens is hier weer de alwetende verteller aan het woord, die weet (hij weet immers alles) dat Actaeon nou juist **Me miserum** had willen zeggen
- ³⁵⁴ er ontbreekt een tegenstellend voegwoord (**ADVERSATIEF ASYNDETON**): Actaeon wilde nog iets uitbrengen, maar er kwam niets uit. Tragisch. Ellendig. Echt superzielig
- ³⁵⁵ hee, hadden we dat woord net ook niet? Het vers hiervoor. Ja hoor. **ANAFOR**. Rijmt ook: ja hoor, anafoor ([E4e.8-2](#))
- ³⁵⁶ kijk eens even naar de volgorde van de SUBST (2 x **vox**) en woorden die daar iets van zeggen (**nulla** en **illa**). Die staan ... die staan, OMG, die staan in dezelfde volgorde! Is dit dan... is dit echt weer een **PARALLELLISME**? De vraag stellen is hem beantwoorden. **PARALLELLISME** ([E4e.8-2](#)). Definitely (zit even in de Engelse fase). Welk stemgeluid wordt met **vox illa** bedoeld? Wat daarvoor genoemd is: het zuchten, het steunen
- ³⁵⁷ Actaeon is wel hert geworden, kent ook de angst van een hert, maar hij heeft nog zijn menselijke bewustzijn / waarnemingsvermogen ([E4e.9a/b](#)). Dat bleek al uit 199, waar Ovidius vertelt dat het hert, the former human person Actaeon, van zichzelf merkt dat ie wel erg snel kan rennen: **se tam celerem cursu miratur in ipso** ([H7.25](#)). Het maakt de metamorfose eigenlijk nog een stukje dramatischer, zelfs pijnlijker voor de held, die in zijn volle bewustzijn verandert ([E4e.9c](#)). In het Latijn wordt die tweespalt in het personage Actaeon prachtig weergegeven door **lacrimaeque per ora non sua fluxerunt** (202-203) ([E4e.9d](#))
- ³⁵⁸ de verteller verplaatst zich in het personage en denkt voor Actaeon na: de CON *dubitativus*, maar nu in 3 SG
- ³⁵⁹ het achtervoegsel / suffix **-ne** wordt vaak aan de persoonsvorm van een vraagzin vastgeplakt. Het antwoord op die vraag is dan open. Gebruik je in een vraagzin **nonne** dan stuur je aan op het antwoord "ja". Wil je op het antwoord "nee" aansturen, dan gebruik je in de vraagzin het partikeltje **num**. Interessant hè? Wij hebben ook van dat soort woordjes. Denk maar eens aan "soms" in Wil je soms een lef?
- ³⁶⁰ een **METONYMIA** in het wild. Toch? Een dak is een onderdeel van een huis, dus hebben we een **PARS PRO TOTO**. Nou, en dat valt onder **METONYMIA**. Klaar. Helaas niet gevraagd in de examenbundels
- ³⁶¹ ook deze twee CON zijn *dubitativus* en geven de weifeling van Actaeon aan, die in zekere zin nog logisch kan nadenken over voor- en nadelen van keuzes die hij denkt te hebben. Als hij naar huis terug gaat, zullen ze hem niet kennen. Hij zal zich dan schamen voor wie hij geworden is. Maar als hij in de bossen blijft rondzwerven, vindt hij dat – terecht, gezien het vervolg – niet een fijne optie. Ze zullen het op hem voorzien hebben en hij zal moeten leven met de angst voor de dood. De lezer weet dat het gewiefel allemaal geen **** uit maakt, omdat hij het eind van de dag toch niet haalt, en de kerst ook niet
- ³⁶² heeft betrekking op **Repetatne domum et regalia tecta** (204) ([H7.26-1](#))
- ³⁶³ en dit heeft dan weer betrekking op **lateat silvis** (205) ([H7.26-2](#)) Daar hebben we dan ineens, out of the blue, weer een **PARALLELLISME**: **repetatne** t/m **tecta** (a) **lateat silvis** (b) **hoc** (a) **illud** (b). Hij blijft toch imponeren, die Ovidius! Voor de duidelijkheid (en ook de beantwoording van een vraag uit de Eismabundel hoor): **hoc** verwijst naar **repetat domum** ([E4e.10a](#)) en **illud** naar **lateat silvis** ([E4e.10b](#))

H4 – ACTAEON 4.1 (DE ONSCHULD VAN ACTAEON) > Met. III, (p.59, vv.228 - 231); g. De honden slaan toe (1)

<p>Ille³⁶⁴ <u>fugit</u> per <u>quae</u> fuerat loca³⁶⁵ saepe <u>secutus</u>³⁶⁶ eos, (heu!) famulos <u>fugit</u> ipse suos³⁶⁷. Clamare <u>libebat</u>³⁶⁸. 230 ['Actaeon ego <u>sum</u>³⁶⁹: dominum <u>cognoscite</u> vestrum!']³⁷⁰ Verba³⁷¹ animo <u>desunt</u>³⁷²; <u>resonat</u> latratibus aether³⁷³.</p>	<p>Hij vlucht over die plaatsen waarover hij hen vaak had gevolgd, (ach!) zelf vlucht hij voor zijn eigen dienaren. Hij wilde graag schreeuwen ['Ik ben Actaeon: herken jullie meester!'] Woorden ontbreken aan zijn geest; de lucht weerklinkt van geblaf.</p>
--	--

Hier mag je zelf een leuk poppetje tekenen, van een hert of zo? Leuk rijmpje erbij:

Eerst moest hij door de bergen ijlen,
 maar nu is hij dan toch kassie wijlen.
 Dat kwam dan weer door de wonden
 opgelopen door z'n eigen trouwe honden.
 Tot zover de wraak van een goddelijke trien,
 omdat hij haar per ongeluk bloot had gezien.

- ³⁶⁴ Actaeon, in hertenvorm. We hebben een stukje overgeslagen (weet niet of het je opgevallen was), namelijk waarin Ovidius per hond, inclusief naam (POETA DOCTUS!) beschrijft hoe die baasje aanvalt. De amusante vertaling van mevrouw – meesteres vertaler – M (ze heet Marietje). d'Hane-Scheltema is zeer aan te bevelen. Staat ook in allebei de bundels
- ³⁶⁵ lees hier: per loca quae (waarbij die laatste twee woorden allebei PL N zijn). Dichters gebruiken vaak het N SUBST **locum**, PL **loca**, waar prozaïsten gewoon **locus**, PL **loci** gebruiken
- ³⁶⁶ hij, de jager van voorheen (fuerat (...) secutus *hij had gevolgd*), is nu zelf de prooi waarop gejaagd wordt (fugit *hij vlucht*): een PARADOX volgens Eisma, een schijnbare tegenstelling (E4g.1), waar een ANTITHESE volgens mij zeker zo'n goed antwoord is
- ³⁶⁷ er is sprake van IUXTAPOSITIE: de woorden zijn bewust naast elkaar (**iuxta**) geplaatst (E4g.2a). Komt trouwens ook door het HYPERBATON **famulos** (...) **suos**, hè! De PARADOX/ANTITHESE (uit vers 228) tussen de prooi (voorheen de jager) en de jagende honden (voorheen de schoothondjes) wordt extra door de IUXTAPOSITIE geaccentueerd (E4g.2b). En als je dan ook nog oog hebt voor de ALLITERATIE van **famulos fugit**, dan zie je het echt allemaal goed. Complimentje, ventje! (E4g.2c)
- ³⁶⁸ het IMPF is hier een wat je noemt IMPF *de conatu*, een *conatief* IMPF, dat een poging aanduidt. Actaeon probeert menselijke taal te spreken maar er komt niets meer aan woorden uit het hijgend hert. Andere gebruikswijzen van het IMPF zijn *duratief* (langdurige situatie in het verleden) en *iteratief* (een herhaalde handeling in het verleden). Onthouden maar! Komt altijd van pas
- ³⁶⁹ er zijn moeilijke zinnen in het pensum te vinden, maar deze slaat alles. Hier kom je gewoon niet uit! Hup, KLG d'r bij, woordenboek en spitten maar! Maar één aantekening ook. Belachelijk! Actaeon: eigenaam. Nou, lekker vaag. Nee, dat helpt pas echt! Ik geef het op, meneer/mevrouw/x.
- ³⁷⁰ leuk, hè? Weer een regel pensum minder... Meneer Heinsius is weer bezig geweest: dit vers moest er volgens hem uit. Het zou later toegevoegd zijn (en dus niet origineel) om **clamare libebat** (229) toe te lichten. Sja. Ik wil Heinsius best geloven, de goede man. Maar er staat in 231 ook **verba animo desunt**, wat aangeeft dat Actaeon niet meer in woorden kan denken. Het contrast met wat hij wilde en wat hij nog kon wordt extra groot (E4g.3) vlak voor **verba** in 231 ontbreekt dan hier het tegenstellend voegwoord, dat je wel in al je vezels voelt. Toch? ADVERSATIEF ASYNDETONnetje, mag dat op het bonnetje?
- ³⁷¹ **verba** (*woorden*) vormt hier een contrast, zeg maar gerust een ANTITHESE met het verderop staande **latratibus** (*geblaf*) (H7.29)(E4g.4)
- ³⁷² zoals de dichter de hondenaanval beeldend beschrijft, schetst hij ook de hopeloze situatie van het slachtoffer. **Verba animo desunt** is daar het eerste voorbeeld van. In 237-239 **gemit** t/m **cervus** is het tweede, in 239 **maestis** (...) **querelis** het derde, **genibus pronis** in 240 het vierde en een vers verderop **tacitos** (...) **vultus** het laatste (H7.28b). Kenmerken van een "locked in syndroom" (pseudocoma), voor wie geïnteresseerd is in moderne neurologische aandoeningen. Wie daar een spannende film, een thriller zeg maar, over wil zien kan ik Thorne: Sleepyhead uit 2010 aanbevelen!
- ³⁷³ op een of andere manier klinkt dit onheilsPELLEND. Bijna filmisch verteld. De camera heeft Actaeon in beeld, zoomt in. Op de achtergrond hoor je hondengeblaf, dat steeds luider wordt, luider en luider

H4 – ACTAEON 4.1 (DE ONSCHULD VAN ACTAEON) > Met. III, (p.59, vv.232 - 236); g. De honden slaan toe (2)

Prima³⁷⁴ Melanchaetes in tergo vulnera fecit³⁷⁵,
 proxima³⁷⁶ Therodamas, Oresitrophos haesit in armo³⁷⁷,
 (tardius³⁷⁸ exierant³⁷⁹, sed per compendia montis
 235 anticipata via est³⁸⁰); dominum retinentibus illis³⁸¹,
 cetera turba coit confertque in corpore dentes.

Zwarthaar maakte de eerste wonden op zijn rug, de volgende Dieren-
 bedwinger, Gevoed in de bergen bleef steken in zijn schoft
 (zij waren langzamer weggegaan, maar langs de kortste weg van de berg is de
 weg eerder afgelegd); terwijl deze hun meester tegenhielden,
 komt de overige troep (honden) samen en zet hun tanden in zijn lichaam.

³⁷⁴ bij **vulnera** nemen, klein **HYPERBATON**neke dus. Allebei de woorden zijn ook keurig ACC PL N, lijdend voorwerp/object bij **fecit**

³⁷⁵ de dichter beoogt de beschrijving van de aanval van de honden op hun eigen meester beeldend te maken. Dit is het eerste voorbeeld. Een vers verder staat **haesit in armo**, in 236 komt **confert(que) in corpore dentes** voor en in 237 **iam loca vulneribus desunt** (H7,28a).

³⁷⁶ Tuurlijk kun je **proxima** beschouwen als ACC PL N, bij **vulnera**. Maar wie goed gelezen heeft, weet uit het begin van het verhaal dat **vosque, canes satiatiae sanguine erili** (140) erop wees dat de honden vrouwtjes waren, teefjes dus. Dan zou **proxima Therodamas** dus ook kunnen betekenen **de volgende (was) Dierenbedwinger**. (E4g,5) Veel logischer is **de volgende wonden**, omdat er eerder ook **prima** (...) **vulnera** stond, **de eerste wonden**. Vind ik wel

³⁷⁷ niet verwarren met **arma** (**wapens**), want daar krijg je hele rare vertalingen van. Grappig is dat onze min of meer gewaardeerde Hermaionauteurs hier **schouder** vertalen, terwijl het illustere Eisma-duo **schoft** vertaalt. Enig idee waar de schoft van een mens zit? Nou, ja, mens. In dit geval dus van een dier. Het is dat gedeelte, niet ver van de schouders verwijderd dus, waar de nek overgaat in de rug. Nou, dat ene keffertje, dat dier dat in de bergen opgevoed was, dat zette zijn kaakjes vast in de schoft van Actaeon, hertenmans Actaeon dus. Akelig beestje dus

³⁷⁸ **tardius** is de COMP van het ADV. Hoe maak je die vorm? Nou, je neemt de COMP van het ADI. Die eindigt op **-ior** en laat zich natuurlijk in M,F,N, SG, PL, verbuigen. Vervang **-ior** door **-ius** en je hebt de vergrotende trap van het bijwoord. Fikkie rent snel (snel is het ADV, omdat het iets zegt van de persoonsvorm rent), Melas (ons eigen katertje) rent sneller. Simpel

³⁷⁹ er zijn handschriften met **exierat** in plaats van **exierant** (3 SG i.p.v. 3 PL). Van **exierat** zou Oresitrophos onderwerp zijn (E4g,6a). Boeien. De in de bergen opgevoede hond kent de bergen op zijn duimpje en dan heeft de parentese alleen betrekking op die laatste hond (E4g,6b). Zou best kunnen hoor. Overigens, de parentwatte? De parentese is een duur woord voor het gedeelte tussen haakjes. Onthouden! Je weet nooit wanneer het eens van pas komt

³⁸⁰ ja ja. De honden hadden de kortste weg genomen om Actaeon aan te vallen. Dat kan alleen een alwetende verteller weten. De honden zullen er niets over gezegd hebben (H7,30)

³⁸¹ een doodeenvoudige ABL **absolutus**. Gewoon, om je in shape te houden. Enkele honden (**illis**) houden dus hun voormalig meester, hun huidige prooi tegen. Die kan niet weg. Dan komt de rest zijn ledematen en andere uitsteeksels eraf grazen

H4 – ACTAEON 4.1 (DE ONSCHULD VAN ACTAEON) > Met. III, (p.59, vv.237 - 241); g. De honden slaan toe (3)

<p>lam³⁸² loca vulneribus <u>desunt</u>³⁸³; <u>gemit</u> ille sonumque, <i>etsi</i> non hominis, <i>quem</i>³⁸⁴ non tamen³⁸⁵ edere³⁸⁶ <u>possit</u>³⁸⁷ cervus, <u>habet</u>³⁸⁸ maestisque <u>replet</u> iuga nota³⁸⁹ querelis³⁹⁰ 240 et genibus pronis <u>supplex</u>³⁹¹ similisque roganti³⁹² <u>circumfert</u> tacitos tamquam sua bracchia vultus³⁹³.</p>	<p>Reeds ontbreekt er plaats voor wonden; hij zucht en geeft (zo) een geluid, hoewel niet van een mens, dat een hert toch niet zou kunnen voortbrengen, en hij vult de hem bekende bergruggen met droevige jammerklachten en smekend met voorover gebogen knieën en gelijkend op iemand die vraagt / smeeft draait hij zijn zwijgende gezicht / ogen rond alsof het zijn armen zijn.</p>
--	--

³⁸² het tempo is ijzingwekkend hoog. De honden brengen de ene na de andere wond toe. Het moet een afgrijselijk beeld zijn. Voor de aardigheid neem ik hier dus de vertaling van deze passage op van de hand van mevrouw M. d'Hane-Scheltema. Moet je eens goed kijken wat zij allemaal met dat verrekte Latijn kan! Komt ie, de vertaling dus. "*Al gauw is er geen plek meer om te bijten; kreunend stoot hij geluiden uit niet van een mens en ook niet wat een hert normaal laat horen: droef geklaag, dat die vertrouwde bergen vervult. Voorover, op zijn knieën, richt hij nu zijn kop, zoals een smekeling zijn handen, woordeloos ten hemel.*" Hier heb je een hele leuke praktische opdracht aan! Wijs de 27 verschillen aan tussen Latijn (brontaal) en het Nederlands (doeltaal). Geef daarbij aan of er woorden door de vertaalster worden weggelaten of toegevoegd, en of en zo ja waar zij de zinsstructuur aanpast. Van aanpassing van de zinsstructuur is bijvoorbeeld sprake als er in het Latijn een BZ staat waar de vertaalster een HZ van heeft gemaakt, wat vaak gebeurt. HZ lezen gemakkelijker dan ondergeschikte en ingebedde BZ. Of denk eens verder: als de vertaalster van een ABL *absolutus* (waar wij leraren toch meestal een BZ van laten maken door jullie) ook een nieuwe HZ maakt. Van grammaticale aanpassingen is sprake als een ACT zin door de vertaalster als een PASS zin weergegeven wordt, of andersom natuurlijk. Of als zij een IMPF met een o.v.t. weergeeft, of een SG met een PL. Of als zij de originele functie van de naamvallen niet aanhoudt in de vertaling. En zo zijn er nog wel meer aanpassingen te bedenken

³⁸³ arme Actaeon, overall bites. En geen love bites! Daar ging zijn gave perzikhuidje

³⁸⁴ het *antecedent* van dit *quem* is *sonum* in het vers ervoor. PRON *relativa* komen met hun *antecedent* overeen in geslacht (M,F,N) en getal (SG,PL). De naamval is bij beide onderdelen afhankelijk van de grammaticale functie in de eigen HZ/BZ.

³⁸⁵ logisch vervolg op *etsi* (*hoewel, ook al*). Dat zie je ook bij *quamquam* (ander woord voor *hoewel*): wordt ook gevolgd door *tamen* (*toch*). Vaak een tegenstelling in de zin dus

³⁸⁶ heel veel Latijnse werkwoorden eindigen op *-dēre* (zoals *dare* er in een samengesteld woord, een compositum, uit ziet). Denk aan *tradēre, condēre, abdēre, dedēre*. Nou, *edēre* is er dus ook eentje van

³⁸⁷ de CON is een CON *definitivus* in een betrekkelijke/relatieve BZ. Doet een beetje denken aan een CON *consecutivus* (consecutieve BZ), die het gevolg van een handeling in de HZ aangeeft. Het dier (Actaeon helaes pindakaes) brengt een geluid voort dat zo was dat een hert het eigenlijk niet kan voortbrengen

³⁸⁸ het is maar goed dat de combinatie *sonum habeo* opgegeven staat als *een geluid geven*. Anders waren we toch niet op dat idee gekomen

³⁸⁹ *bekend*, zeker. Maar dat wisten we al. In het begin van de passage staat *per quae fuerat loca saepe secutus* (228) [\(H7.31a\)](#). Met beide situatieschetsen doet de verteller een beroep op het medeleven van de luisteraar, wekt hij dus *PATHOS* op: van jager is Actaeon nu prooi geworden, voorwaar geen echte promotie en dat nota (toeval, dit woordgebruik) bene in gebied dat hij als jager zo goed kende [\(H7.31b\)](#). Ook bij Eisma wordt naar *nota* gehengeld, namelijk waarom het ironisch taalgebruik is. Dat is dus omdat Actaeon de prooi geworden is, terwijl hij jager was. In hetzelfde gebied [\(E4g.7\)](#)

³⁹⁰ een *HYPERBATON*: *maestis* en *querelis* staan betrekkelijk ver uit elkaar. Niks om je zorgen over te maken. Het heeft ook, net als meer stijlmiddelen, niet zo heel veel te accentueren, highlighten, onderstrepen, benadrukken, illustreren, voor het voetlicht te brengen

³⁹¹ *met de knieën voorovergebogen smekend/als smekeling*, oftewel *genibus pronis supplex*: het gebaar in de Oudheid van iemand die smeekt [\(E4g.8\)](#). Actaeon stelt zich, in zijn gedachten nog als mens, zelfs als hert smekend op t.o.v. zijn eigen honden

³⁹² de DAT (SG) van het PPA van *rogare*. Waarom DAT? Omdat *similis* zijn verplichte aanvulling (in sommige taalkundige theorieën wordt dat wel complement genoemd) in de DAT heeft

³⁹³ het arme hert draait waarschijnlijk zijn ogen in paniek rond. Zwijgend zegt natuurlijk iets van Actaeon, niet van zijn ogen en dus hebben we een *ENALLAGE*: *tacitos* hoort grammaticaal bij *vultus* (door Eisma niet aangetekend, dus *gelaat, gezicht*, maar bij Hermaion als *ogen* geannoteerd/opgegeven) maar inhoudelijk bij het onderwerp van de zin (Actaeon/hert). M. d'Hane vertaalt 240-241 erg compact en vrij: "*Voorover, op zijn knieën, richt hij nu zijn kop, zoals een smekeling zijn handen, woordeloos ten hemel.*" Prachtig, omdat het ons duidelijk maakt wat er gebeurt. Ik ben fan van Marietje! Hup Marietje!

H4 – ACTAEON 4.1 (DE ONSCHULD VAN ACTAEON) > Met. III, (p.60, vv.242 - 248); h. Het einde van Actaeon (1)

<p>At³⁹⁴ comites rapidum solitis hortatibus agmen ignari³⁹⁵ <u>instigant</u> oculisque Actaeona³⁹⁶ <u>quaerunt</u> et velut absentem certatim Actaeona <u>clamant</u> 245 (ad nomen caput ille <u>refert</u>³⁹⁷) et abesse^{eum} <u>queruntur</u> nec capere^{eum} oblatae segnem³⁹⁸ <u>spectacula praedae</u>³⁹⁹. <u>Vellet</u> abesse quidem, sed <u>adest</u>, <u>velletque</u>⁴⁰⁰ videre, non etiam sentire canum fera facta⁴⁰¹ suorum.⁴⁰²</p>	<p>Maar zijn vrienden hitsen onwetend de wilde meute / troep met hun gebruikelijke aansporingen op en met hun ogen zoeken ze Actaeon en alsof hij afwezig is roepen zij in wedijver Actaeon (bij zijn naam wendt hij zijn hoofd) en zij klagen dat hij afwezig is en dat hij traag niet het schouwspel van de buit die zich voordeed ondervindt. Hij zou weliswaar afwezig willen zijn, maar hij is aanwezig, en hij zou willen toekijken, en niet de wilde daden van zijn eigen honden zelfs voelen.</p>
---	---

³⁹⁴ leidt vaak een verwisseld point of view in. In dit geval schakelt de camera over naar de makkers van Actaeon, die blijkbaar ook (ineens?) in de buurt zijn. **Agmen** doet denken aan een georganiseerde militaire actie (**agmen** betekent vaak *kolonne*). Het woord voor zo'n troep jachthonden is *meute*, jargon zeg maar. Vaktaal onder jagers. Prachtig beschreven door Ovidius! Je ziet het voor je gebeuren: die honden zijn bloeddorstig (**satiatae** in 140, weet je nog? Later in 252 ook gezegd van Diana, **satiata**) en zijn een hert neer aan het halen en aan het doodbijten en aansluitend verslinden. Die maten van Actaeon hebben ineens succes en zoeken naar Actaeon, die dit toch echt moet zien! Vertwijfeld roepen ze hem, maar hij is er niet. Sja, hij is er wel, maar niet in de hoofdrol die hij zich gewent had ³⁹⁵ in ENJAMBEMENT (en dus extra opvallend aan het begin van het vers)^(H7.33). De vroegere collega's van Actaeon (de **participes operum** 147 en de **comites** in 148) weten niet dat het hert waaraan de honden zich te goed doen hun vriend is, dus dat die beestjes hun eigen meester aan het verorberen zijn ^(E4h.1). Jakkie bah

³⁹⁶ Griekse ACC, niet te verwarren met de ACC graecus, die als neventerm in gebruik is voor een ACC van betrekking

³⁹⁷ het hert reageert wel, maar ze hebben het niet door. In zoverre gaat de vergelijking met het locked in syndroom (eerder genoemd) niet helemaal op. Het dier beweegt nog wel, kan alleen niet duidelijk maken dat het geen hert is, maar een door Diana in een hert veranderd mens

³⁹⁸ Actaeons makkers bekritisieren hem (**segnis: onverschillig, lui**) omdat hij er juist nu niet is. Ze hadden willen zeggen: Actaeon, kijk eens wat een geweldige buit de honden hebben gevangen! Ja, ja ^(E4h.2).

³⁹⁹ deze passage wordt ook weer door mevrouw d'Hane-Scheltema vertaald. "*En als zo vaak hitsen zijn makkers, zich van niets bewust, die prooibeluste meute op. Zij kijken of Actaeon eraan komt, roepen steeds 'Actaeon' – hij, die zo dichtbij is, zijn kop knikt heftig bij die naam! – en vinden het maar jammer dat hij zo laat is en dit jachttaf'reel hem nu ontgaat.*" In de Hermaionbundel wordt over deze vertaling een aantal vragen gesteld ^(H7.34a-h). Ik loop die af: *als zo vaak* is de weergave van **solitis** (242); *prooibeluste* is de weergave van **rapidum** (242); *kijken* is de weergave van **oculis (...)** **quaerunt**; *Actaeon!* is als **DIRECTE REDE** opgevat, terwijl het in de tekst een ACC van uitroep is (*exclamationis*); dat heeft tot gevolg dat ze **velut absentem**, een bepaling bij die ACC **Actaeona** hoort, niet letterlijk kan weergeven; ze maakt van die bepaling **velut absentem** nu *hij, die zo dichtbij is*; de vertaling *zijn kop knikt heftig* bevat een grammaticale aanpassing van het Latijn, want *kop* is onderwerp en *caput* is lijdend voorwerp. Onderwerp en lijdend voorwerp zijn verschillende grammaticale functies. Ook *en dit jachttaf'reel hem nu ontgaat* wijkt grammaticaal af van het origineel, want in het Latijn is Actaeon onderwerp (Actaeona, de A in de Acl, afhankelijk van **queruntur**) van **capere (...)** **spectacula** en in de vertaling is **spectacula** (dit jachttaf'reel) onderwerp geworden. De GEN van **oblatae (...)** **praedae** is een *explicativus*

⁴⁰⁰ ANAFOOR: **vellet** wordt aan het begin van een tekstelement herhaald. De ANAFOOR onderstreept de wanhoop van Actaeon. Om moedeloos van te worden, arme Actaeon. De CON is tweemaal een *irrealis*

⁴⁰¹ de ALLITERATIE **fera facta** zou heel goed treffend kunnen zijn. Hoe scherper je dit uitspreekt, des te groffer wordt het door de jachthonden gebruikte geweld tegen hun eigen meester

⁴⁰² in de beschrijving van deze situatie (zijn eigen vrienden missen Actaeon, terwijl hij er wel is) zit iets PARADOXaals. Actaeon is tegelijkertijd wel én niet aanwezig ^(H7.32a). Die PARADOX komt op drie plaatsen naar voren. Ten eerste in 244 door **velut absentem**. In 245 staat vervolgens **ad t/m queruntur** (Actaeon reageert op het geroep van zijn makkers, maar die herkennen dat natuurlijk niet) en in 247 **vellet abesse quidem, sed adest** ^(H7.32b). Eisma omschrijft dezelfde PARADOX zo: enerzijds is Actaeon zelf aanwezig en wordt hij daadwerkelijk verslonden. Hij wenst dat hij er niet zou zijn, maar dat is een irrealis. Anderzijds is hij voor zijn vrienden niet aanwezig, terwijl ze hem juist missen en willen dat hij aanwezig zou zijn bij de vangst van zo'n prooi ^(E4h.4). Let op de WOORDPLAATSING van **suorum**: helemaal achteraan

H4 – ACTAEON 4.1 (DE ONSCHULD VAN ACTAEON) > Met. III, (p.60, vv.249 - 252); h. Het einde van Actaeon (2)

<p>Undique <u>circumstant</u>, mersisque in⁴⁰³ corpore rostris⁴⁰⁴ ²⁵⁰ <u>dilacerant falsi</u>⁴⁰⁵ dominum sub imagine cervi, nec nisi finita⁴⁰⁶ per plurima vulnera vita⁴⁰⁷ ira⁴⁰⁸ pharetratae⁴⁰⁹ <u>fertur</u>⁴¹⁰ satiata⁴¹¹ esse Dianae⁴¹².</p>	<p>Van alle kanten staan zij om hem heen, en nadat zij hun bekken in zijn lichaam hebben gestoken, verscheuren zij hun meester in de bedriegelijke gedaante van een hert en men zegt dat de woede van de met pijlen uitgeruste Diana niet is gestild, tenzij toen zijn leven beeindigd was door de zeer vele wonden.</p>
--	--

- ⁴⁰³ door de *elisie* (*mērsisquīn cōrpōrē* lees je..) lijkt je als het ware met eigen ogen te zien hoe de snuiten van de honden diep in --- even wachten met lezen als je zit te lunchen nu ---- het lichaam van Actaeon naar allerlei ingewanden zitten te graven en hoe de hondenkop vrijwel geheel verdwenen is in het onderlijf van het hert en hoe zeg maar alleen nog de staart boven de lillende ingewanden uit komt
- ⁴⁰⁴ nog eens een ABL *absolutus* in het wild: *mersis* is het PPP ABL PL N (want *rostrum* is N!) bij *rostris*. En grammaticaal is *rostris* het onderwerp van *mersis*. Voilà. ABL abs
- ⁴⁰⁵ ook de honden hebben niet door dat het avondeten eigenlijk hun geliefde meester was. Het is ze niet kwalijk te nemen, die beestjes. Het is de natuur
- ⁴⁰⁶ leuk, vanwege alle woorden die eindigen op een -a, om dit vers eens à l'improviste te scanderen: *nēc nīśī finītā pēr plūrīmā vūlnērā vītā*. We zien dus dat *plurima* bij *vulnera* hoort en *finita* samen met *vita* een ABL moet zijn (lange slot -a!), een ABL *absolutus* zelfs
- ⁴⁰⁷ de verteller roept door deze formulering boosheid op bij de luisteraar: Diana is onredelijk wreed (*H7.35*). We zien hier een typerend aspect van het "anti-epos" van Ovidius: de boosheid van Diana en haar wraakzucht verhouden zich niet tot elkaar. Ook in de Aeneis komt een boze godheid voor, Juno. Toch is daar voor Juno's boosheid nog een zeker begrip op te brengen. Bij Ovidius gedraagt deze godheid zich buitensporig boos. Overigens, het oproepen van een emotie, welke dan ook, wie weet nog hoe dat heet? Begint met pa- en eindigt op -thos. Wat denk je? Patatos? Nee. Fout.
- ⁴⁰⁸ de NOM in een Ncl, de PASS tegenhanger van een Acl. Een Ncl is vaak afhankelijk van een PASS persoonsvorm als *fertur* (hier), *dicitur* etc. Letterlijk staat hier *de woede wordt gezegd gestild te zijn** (het tussengevoegde, maar dus niet in de tekst voorkomende *esse*! De asterisk * geeft aan dat er sprake is van slecht Nederlands). *Van de woede wordt gezegd dat hij gestild is*, klinkt dan al een heel stuk beter (al doet die vertaling wat denken aan een Acl). En bij *Men zegt dat de woede gestild is* moet je echt goed opletten dat je snapt dat er sprake is van een Ncl, niet van een Acl. Afijn, het zit dicht bij elkaar
- ⁴⁰⁹ het EPITHETON ORNANS bij Diana. Epitheta ornantia (niet schrikken, gewoon het PL van EPITHETON ORNANS) komen in het epos van Homerus vaak voor. Dat het EPITHETON juist hier vermeld wordt is een tikkie awkward, want van Diana was gezegd (165-166) dat ze haar pijlenkoker voor het baden aan één van haar nimfen, de *armigera*, gegeven had. Ze was dus zo bloot als een pasgeboren baby toen Actaeon in stukken gescheurd werd, niks pijlenkoker (*E4h.5a*). Aan de andere kant wordt Diana zo wel extra neergezet als de godin van de jacht, zelf een jaagster (*E4h.5b*). Dus dat maakt het weer allemaal wrang voor Actaeon. Actaeon was zelf een jager en is nu gestraft, prooi geworden van de jaagster bij uitstek, de godin Diana (*E4h.5c*). De auteurs van Hermaion wijden ook een vraag aan pharetratae. Ze stellen de vraag of dat ADI op deze plaats in de tekst wel of niet functioneel is. Het antwoord, dat ze ook zelf bedacht hebben, luidt dan, dat het zeker wel functioneel is, omdat je het spatten met het water als een soort geïmproviseerde pijlen kunt beschouwen. Daarmee heeft Diana dan toch de straf voltrokken (*H7.36*). Hoe dan ook, het is een ander inzicht dan dat van de Eisma-auteurs, die toch suggereren dat pharetratae echt ter versiering was, omdat ze haar pijlen afgegeven had. Ach, is ook wel eens een keertje leuk. Ik stel op dit moment een applausje voor, zowel voor de Eisma-auteurs (die van ons eigen boek...), Elly Jans en Charles Hupperts (die van het woordenboek Grieks-Nederlands, ja!!) als voor de Hermaion-auteurs, Fanny Struyk en Ton Jansen.
- ⁴¹⁰ grammaticaal de typische inleiding tot een Ncl. Inhoudelijk grappig dat Ovidius aangeeft dat ie natuurlijk ook niet zeker weet dat Diana's honger naar wraak pas toen gestild was. Mooi verhaal, hoe dan ook. En de mooiste verhalen hebben altijd wel een element waarover wij als kritische lezers denken: ahum. Is dat nou echt zo?
- ⁴¹¹ door nogmaals (eerste keer in 140, *satiatae*) het werkwoord *satiare* te gebruiken in de weergave van het lot van Actaeon suggereert de verteller eigenlijk dat niet de honden wreed zijn (al wordt van hen beweerd dat ze *fera facta* verrichten en laten zij zich in 249-250 ook van hun wreedste kant zien), maar dat het eigenlijk alleen Diana is die zich laaft aan het bloed/de dood van Actaeon. Dat Diana de honden eigenlijk alleen als middel gebruikt heeft voor het bevredigen van haar wraakgevoelens. Het is de blinde woede van Diana die Actaeons dood veroorzaakt, niet Actaeon zelf. Actaeon zelf komt er alleen nog sterker uit als onschuldig. Wrong time, wrong place, en hier dus ook wrong goddess (*E4h.6*). Shit happens
- ⁴¹² laatste woord van het Actaeon-verhaal, van de Actaeon-episode zoals men de verhalen van Ovidius ook wel eens noemt. Krachtig laatste woord, hoor! Geval van (bewuste) WOORDPLAATSING. Om de lezers van dit documentje te belonen volgt hier de prachtige vertaling van mevrouw Marietje. "*Zij dringen om hem heen, een en al bek rukt aan dat lichaam dat van hun meester is, in de vermomming van een hert. Pas toen zijn levensgeest uit al die wonden was verdwenen, bekoelde ook de wrok van jageres Diana, zegt men.*" Prachtig toch? Let op de handige vertaling van *nec nisi pas!*

Philemon en Baucis

<p>Amnis⁴¹³ ab his⁴¹⁴ <u>tacuit</u>. Factum mirabile⁴¹⁵ cunctos moverat; <u>inridet</u> credentes⁴¹⁶, <u>utque</u> deorum spretor <u>erat</u> mentisque ferox, Ixione natus⁴¹⁷: ‘Ficta <u>refers</u>⁴¹⁸ nimiumque <u>putas</u>, Acheloe⁴¹⁹, potentes 615 esse deos,’ <u>dixit</u>, ‘<u>si</u> <u>dant</u> <u>adimuntque</u> figuras⁴²⁰.’</p>	<p>De riviergod zweeg direct na deze verhalen. Het bijzondere voorval had allen bewogen; de zoon van Ixion lacht degenen die het geloven uit, in zoverre als/aangezien hij een verachter van de goden was en fel/onstuimig van geest: ‘Je vertelt verzinsels en je meent, Acheloüs, dat de goden al te machtig zijn’, zei hij, ‘als zij gestalten geven en wegnemen.’</p>
--	---

⁴¹³ de riviergod Acheloüs was aan het vertellen geweest. Hij had de held Theseus op weg naar Athene ontmoet en gastvrij onthaald. Ook Acheloüs vertelt over oneerbiedig gedrag dat door de goden bestraft wordt. Na het verhaal van Apollo en Diana (Met. I), Actaeon (Met. III) hebben jullie in vertaling gelezen over Minyas’ dochters (Met. IV), ook uit Met. IV over Pyramus en Thisbe (waar geen goden een rol in spelen, maar wel een metamorfose plaatsvindt – de kleur van de moerbeien veranderde door het opspuitend bloed van wit in rood), eveneens uit Met. IV over Mars en Venus (en de Homerische variant daarop, Ares en Aphrodite), in Met. VI over Niobe (die al haar 14 kinderen kwijtraakt en verandert in steen) en over de Lycische boeren die Latona water weigeren (dom, dom, dom) en in kikkers veranderd worden. Nu, in Met. VIII, neemt de wat oudere, en wijzere Lelex het woord: niet alleen wordt slechtheid of gebrek aan eerbied voor de goden gestraft, maar vroom gedrag tegenover de goden wordt ook beloond. Daar past het verhaal van Philemon en Baucis perfect in.

De **Metamorphoses** is heel listig gecomponeerd. De ordening is thematisch of cyclisch, wat wil zeggen dat de verhalen samengevoegd worden omdat ze over dezelfde god, mens of plaats gaan. Actaeon past in de Thebe-cyclus, Pyramus en Thisbe in de Bacchus-cyclus. Het verhaal van Philemon en Baucis past in de Athene-cyclus, omdat het door een Athener verteld wordt, Lelex. Een verhaal als het Pygmalionverhaal (in vertaling in je boek: ook echt lezen!!) past dan weer in de Orpheus-cyclus. Er is in de metamorphoses nogal eens sprake van **RAAMVERTELLING** (denk aan Chaucer’s Canterbury Tales). Als het gaat om het genre waartoe de **Metamorphoses** gerekend worden, het epos, dan zien we wel afwijkingen van het traditionele epos, maar ook grote overeenkomsten. Om met die laatste te beginnen. We hebben 1. een werk van monumentale omvang (15 boeken), 2. met een centraal thema (gedaanteverandering), 3. in een verhalende tekst, verteld door een alwetende verteller die zelf geen rol in het verhaal speelt, 4. in een chronologische ordening, 5. waarin goden een actieve, sturende rol spelen en legendarische helden centraal staan. 6. En dat allemaal in de dactylische hexameter. En de verschillen dan? 1. Er is niet echt één verhaal, met één centrale held. 2. De goden zijn weinig serieus, de helden weinig heldhaftig, 3. net als de toon van vertellen, die niet echt verheven is, eerder veel humor bevat. 4. Ovidius heeft grote aandacht voor de psychologie en 5. Alexandrijn als hij eigenlijk is presenteert hij zich als **POETA DOCTUS**. De term anti-epos is op de **Metamorphoses** zeer van toepassing

⁴¹⁴ verwijst, net als **factum mirabile** (H10.1) naar de metamorfose in het vorige verhaal, de verandering van nimfen in eilanden, ook die van Perimèle (E7a.1).

⁴¹⁵ de dichter heeft de metamorfose in zijn hoofd van de nimfen/het meisje Perimèle (E7a.2).

⁴¹⁶ zelfstandig gebruikt/gesubstantiveerd PPA. Een gesubstantiveerd PTC of ADI kun je vaak beginnen met degene die (SG)/ degenen die (PL). **Credentes** vormt een inhoudelijke tegenstelling, **ANTITHESE** (H10.2b), met de ongelovigen, de godslasteraars (**deorum spretor**, 612-613) (H10.2a). Dus.. **credentes** en (**deorum**) **spretor** vormen een **ANTITHESE**, maar daardoor **moverat** en **inridet** ook (H10.2c). Dat moet je maar net ff zien. Bij dezen gezien. Kijk je nóg dieper, dan zie je dat door de naast-elkaar-plaatsing (**IUXTAPOSITIE**) van **moverat** en **credentes** (moet niet **credentes** zijn maar **inridet**, volgens mij. **moverat** en **inridet** zijn van dezelfde categorie), door het uit elkaar plaatsen van **inridet** en het subject daarvan, **Ixione natus**, én door het **ENJAMBEMENT** van **spretor** (bepaling bij **Ixione natus**) die tegenstelling tussen gelovers en ongelovigen benadrukt wordt, extra voor het voetlicht gebracht wordt (H10.2d). Wat kan die Ovidius dichten!

⁴¹⁷ letterlijk: zoon vanuit Ixion (**Ixione** ABL *originis*), waarmee de dichter zijn genealogische kennis tentoonspreidt. Tegelijkertijd maakt Ovidius duidelijk dat deze Pirithoüs ook op het gebied van respectloos zijn t.o.v. de goden een echte zoon van zijn vader is (H10.3). Ixion, koning van de Lapithen, werd door Zeus onsterfelijk gemaakt. Hij mocht daardoor bij de goden aan tafel plaatsnemen. Maar hij sjanste te veel met Hera en werd door Zeus bestraft. In de Onderwereld werd hij voor eeuwig aan een brandend rad vastgebonden. Zeus had wellicht eerst Ixions vrouw bevrucht, dus het was wellicht gewoon kille wraak

⁴¹⁸ als iemand naar jouw idee onzin uitkraamt, uit zijn nek lult, dan kun je hem ook **ficta refers** toevoegen. Je loopt de kans op een mep, of een anderszins agressieve benadering, maar je hebt wel lol zelf

⁴¹⁹ niet uitspreken als Aggeloe, hè. Het is wel mammaloe en ratjetoe, maar hier Acheloë (het trema/deelteken op de e duidt erop dat je die letter als een lettergreep opvat). Let op als je moet scanderen

⁴²⁰ Pirithoüs doet het vermogen van de goden om te vormen en te vervormen af als verzinsels (gebrek aan respect, dat mannetje), terwijl iedereen weet dat dat nou nèt het onderwerp is van de **Metamorphoses**! Ovidius houdt wel van een steekje onder water, een grapje (H10.4).

H7 – PHILEMON EN BAUCIS 7 (PHILEMON EN BAUCIS) > Met. VIII, (p.86, vv.616- 619); a. De goden zijn almachtig (2)

Obstipuere omnes⁴²¹ nec talia⁴²² dicta probarunt⁴²³,
ante omnesque⁴²⁴ Lelex animo maturus⁴²⁵ et aevo
sic ait: 'Immensa⁴²⁶ est finemque potentia caeli⁴²⁷
non habet⁴²⁸ et, *quidquid* superi⁴²⁹ voluere, peractum est.

Allen verbaasden zich en keurden dergelijke woorden niet goed,
en voor allen sprak Lelex, rijp van geest en van leeftijd,
als volgt: 'Oneindig is de macht van de hemel/goden en zij heeft/kent geen
einde, en alwat de goden hebben gewild, is volbracht.

Ixion (Jules-Elie Delauney, 1876)

⁴²¹ iets dergelijks komt ook voor aan het begin van Aeneis II, alleen staat daar **conticuere omnes**, wat metrisch dus zo over te nemen is. In de Aeneis maakt Vergilius deze opmerking in de situatie dat Aeneas met zijn makkers, na een heel lange, gevaarlijke en ook emotionele tocht, bij koningin Dido van Carthago aangekomen is. Hij is bekap en wil gewoon eten, slapen en verder. Dan heeft Dido de "guts" om te vragen of Aeneas over zijn tocht wil vertellen, verliefd op hem als ze is. De tafelgenoten vermoeden dat dit een lastige uitnodiging voor hem zal zijn en vallen van het ene op het andere moment stil. Ai, ai, verkeerde vraag, slechte timing. Hoe gaat ie reageren? Hier valt iedereen stil omdat Pirithoüs zo'n godslasterende taal sprak [\(E7a.4\)](#).

⁴²² de nogal groffe en beledigende woorden van Ixions zoon uit het voorgaande vers

⁴²³ lees als **probaverunt**. Je begrijpt wel dat **probavere** metrisch iets handiger is dan **probaverunt**. En let even op bij de scansie. De woorden **talia dicta** hebben, omdat ze allebei ACC N PL zijn, een korte slot -a, ð dus. We weten dat de laatste twee lettergrepen van **probarunt** een spondee zijn (— —), en dat de voorlaatste voet een dactylus is (— UU), en dus is het prð. Na de ð van **dicta** zou je verwachten dat de twee medeklinkers/consonanten (p en r) ervoor zouden zorgen dat de o van **probarunt** lang is. Maar hij is dus kort. Hoe dat kan? Muta cum liquida. Een combinatie van een p/b, c/g, t/d met een "molenaarletter", m/l/n/r dus, kan ervoor zorgen dat de regel van lengte door positie (een klinker die gevolgd wordt door twee of meer medeklinkers is lang) niet opgaat. Hier is dat het geval

⁴²⁴ Lelex nam dus het woord, omdat iedereen stil bleef. Men vond het niet kunnen wat Pirithoüs zei, maar niemand zei er iets van. Totdat een wijs man vond dat het genoeg was: Lelex

⁴²⁵ contrasteert (**ANTITHESE!!**) met het eerder genoemde **mentis ferox** (613) [\(E7a.3\)](#). Lelex is de wat rijpere (**animo maturus**), wat oudere (**maturus aevo**) Atheense man, die het verhaal van de oudjes Philemon en Baucis zal vertellen. Tegenwicht voor de door de goden gestrafte lieden. Mooi verhaal ook

⁴²⁶ hoe Lelex over de macht van de goden denkt, wordt meteen duidelijk: die is **immensa**, niet te meten, onmetelijk. Let ook op de *elisie*!

⁴²⁷ **caeli** staat hier eigenlijk voor de goden. De plaats van de goden in plaats van de goden zelf. Hoe heet dat ook alweer? **METONYMIA** [\(H10.5b\)](#). Het gebruik van **caeli** roept inderdaad de associatie met goden op, en dat is precies wat **METONYMIA/METONYMIE** doet

⁴²⁸ **Immensa** t/m **habet** is natuurlijk een reactie op de eerder door Pirithoüs gemaakte opmerking over de beperktheid van de macht van de goden: **nimiumque putas** (...) **potentes esse deos** (614-615) [\(H10.5a\)](#).

⁴²⁹ een typisch dichterswoord voor **goden**. Wij kennen uit proza **dei**. Typisch dichterswoorden heb je vaker. Denk aan **ensis** (**zwaard**) i.p.v. **gladius**, **dictum** (**woord**) i.p.v. **verbum**, **natus** (**zoon**) i.p.v. **filius**

H7 – PHILEMON EN BAUCIS 7 (PHILEMON EN BAUCIS) > Met. VIII, (p.86, vv.620 - 625); a. De goden zijn almachtig (3)

<p>620 Quoque minus <u>dubites</u>⁴³⁰, tiliae⁴³¹ contermina quercus⁴³² collibus <u>est</u>⁴³³ Phrygiis, medio⁴³⁴ circumdata muro⁴³⁵. (Ipse locum <u>vidi</u>⁴³⁶; nam me Pelopeia⁴³⁷ Pittheus⁴³⁸ <u>misit</u> in arva suo quondam regnata parenti⁴³⁹.)⁴⁴⁰ Haud procul hinc⁴⁴¹ stagnum <u>est</u>, tellus habitabilis olim, 625 nunc⁴⁴² celebres mergis fulicisque⁴⁴³ palustribus undae.'</p>	<p>En opdat je des te minder twijfelt, (luister,) op de Phrygische heuvels is een eik naast een linde, omgeven door een gewone/lage muur. (Ik heb de plek zelf gezien; want Pittheus stuurde mij naar het land van Pelops, dat eens bestuurd werd door zijn vader.) Helemaal niet ver hiervandaan is een meer, eens een bewoonbaar gebied, nu water, drukbezocht door in het moeras levende duikers en meerkoeten.'</p>
--	---

⁴³⁰ con *finalis*, die een doel aangeeft. Een logisch vervolg op de opmerking dat de macht van de goden onbepert is en geen grenzen kent is dat het dus nu over die onbegrensde goddelijke macht verder gaat. Maar nee, Lelex beschrijft alleen maar een omgeving. In die omgeving, maar dat blijkt later pas, kun je het bewijs van de onbeperte goddelijke macht waarnemen (H10.6).

⁴³¹ DAT SG van *tilia* (*linde*, niet te verwarren met Pieter van der ..., en ook niet met Arne van de ...), waarbij de DAT wordt veroorzaakt doordat **conterminus** (grenzend aan) een aanvulling nodig heeft, en die staat in de DAT hier

⁴³² namen van bomen zijn F. Dat geldt voor woorden van de o-declinatie op -us. Dit **quercus** (*eik*) is van de u-declinatie en die zijn vrijwel altijd mannelijk. We kennen daar al een vaak voorkomende uitzondering op, namelijk **manus** (*hand, troep, bende*)

⁴³³ hier **esse** in de betekenis *zich bevinden*, het zelfstandig werkwoord, niet het koppelwerkwoord

⁴³⁴ ik blijf het dikke fun vinden, als de ene examenbundel (E) **medius** weergeeft met *gewoon, middelmatig* (waarbij ik me dan afvraag wat een niet-gewone muur dan is), en de andere met *laag* (H)

⁴³⁵ het is wel een heilige plek, dat plekje waar eens het huis van Philemon en Baucis stond. Vandaar de ommuring (E7a.5).

⁴³⁶ Lelex denkt misschien dat de anderen hem niet geloven. De mens is van nature geneigd lekker mee te deinen in slecht aflopende verhalen, waarbij de plurken terechte straf krijgen voor hun onuitsprekelijke overtredingen. Nu gaat het over super brave mensen, die beloofd worden. Om des te overtuigender over te komen maakt Lelex zichzelf een soort eye witness (H10.7).

⁴³⁷ in plaats van de GEN *possessivus* bij **arva** (623). Taaleigen van Ovidius, idioom, met een moeilijk woord

⁴³⁸ Pittheus heeft niks te maken met pita's (pita met giros, mjamme!), maar is gewoon een zoon van Pelops. In Eisma staat dat Pittheus een zoon is van Peleus. Ook een interessante genealogie, natuurlijk. Volgens mij is Achilles de zoon van Peleus (en Thetis), maar ... Wikipedia en ik kunnen er naast zitten! Wij willen ons niet bezondigen aan enige vorm van hybrisis! Ik vermoed een tikfoutje. Die worden er in dit document uit gevist door mijn studiegenoot van lang geleden, Gjalt Lucassen. Misschien kan Gjalt de typistes (foei, Marc. Vooringenomenheid!) van Eisma eens contacten

⁴³⁹ een DAT *auctoris*, die de handelende persoon aangeeft, meestal bij een GRV-constructie. Maar incidenteel, hier bijvoorbeeld, in combinatie met een PPP (**regnata, bestuurd door**). Die vader, dat is natuurlijk Pelops. Die had wel een merkwaardige geschiedenis. Hij was de zoon van Tantalus door wie hij gedood werd en opgediend aan de goden. Demeter nam een hap uit zijn schouder, en die werd vervangen door een prothese van ivoor. Later maakte Pelops zich niet echt geliefd bij Oenomaüs en Myrtilus. Zoek die verhalen maar eens op. Lekker griezelen, veel bloed, weinig humor

⁴⁴⁰ verklaring voor de haakjes heb ik niet. Jammer, hè!

⁴⁴¹ verwijst naar **collibus Phrygiis** (621) (E7a.6). Phrygië in Klein-Azië was het land van koning Pelops. Dat was voordat Pelops naar de naar hem genoemde Peloponnesos (letterlijk: het eiland van Pelops) kwam

⁴⁴² sterk gevalletje van **ANTITHESE**, nietwaar? De woorden **olim** (*ooit*) en **nunc** (*nu*) staan inhoudelijk diametraal tegenover elkaar, en die tegenstelling wordt nog scherper door de **IUXTAPOSITIE** (de woorden staan in feite naast elkaar). Voeg daar een lekker **CHIASMÉ** aan toe en je bent het gelukkigste wezen op aarde (behalve de goden dan, hè! Waak voor hybrisis, gij onverhoedse brallers). **habitabilis** (a) **olim** (b) **nunc** (b) **celebres** (a) (H10.8) (E7a.7).

⁴⁴³ een **fulica** is een meerkoet. Meerkoetjes worden ook wel, o.a. door mijzelf, waterhoentjes genoemd. Waterhoentjes, en ook duikertjes trouwens, leven niet op open water, eerder in moerassig gebied

H7 – PHILEMON EN BAUCIS 7 (PHILEMON EN BAUCIS) > Met. VIII, (p.88, vv.626 - 630); b. Jupiter en Mercurius bezoeken Phrygië (1)

<p>‘Iuppiter huc⁴⁴⁴ specie mortali⁴⁴⁵ cumque parente venit Atlantiades⁴⁴⁶ positis⁴⁴⁷ caducifer⁴⁴⁸ alis⁴⁴⁹. Mille⁴⁵⁰ domos <u>adiere</u> locum requiemque⁴⁵¹ petentes, mille domos⁴⁵² <u>clausere</u>⁴⁵³ serae. Tamen una⁴⁵⁴ <u>recepit</u>, 630 parva quidem, stipulis et canna tecta⁴⁵⁵ palustri, ...</p>	<p>‘Jupiter kwam hierheen in sterfelijke gedaante en met zijn vader de nakomeling van Atlas met de herautstaf nadat hij zijn vleugels had afgedaan. Naar duizend huizen gingen ze, vragend om een rustplaats, grendels sloten duizend huizen. Toch ontving één (huis) (hen), weliswaar klein, bedekt met stro en moerasriet, ...</p>
--	--

- ⁴⁴⁴ naar wat nu natuurgebied is, met allerlei voor ornithologen interessante vogeltjes. Vroeger woonden daar mensen. En wát voor mensen!! Eerst en vooral vele ongastvrije mensen. Die laten vreemdelingen niet binnen (hoe treffend is de parallel!), nee sluiten hun grenzen, ehm, hun deuren. Gelukkig is er een bejaard echtpaar dat wel menselijk is. Ze heten (meneer) Philemon en (mevrouw) Baucis. Zij weten, even voor een goed begrip, dus niet dat er goden aan hun deurtje staan
- ⁴⁴⁵ **specie mortali** (ABL *modi*) is één van de twee tekstelementen die erop wijzen dat de goden in menselijke gedaante op aarde verschijnen, lekker incognito. Het andere tekstelement is **positis (...)** **alis** (627), ze zijn naar de aarde gevlogen vanaf hun Olympushuiskamer en leggen hun vleugels af ([H10.9](#)).
- ⁴⁴⁶ dít is er weer eentje, een **PATRONYMICUM**. Mercurius was de zoon van Maia (nee, niet Maja de bij, nee) die weer de dochter van Atlas was. Eén keer raden, wie de vader van Mercurius was! Jupiter, spermalflex maximus, ambulans inseminator, niet voor niets de vader van goden en mensen genoemd. **Ixione natus** (613) was er geen, omdat daar duidelijk het woord voor **zoon (natus)** zelf ook in voorkomt. **Atlantiades** is wel poëtisch / dichterslijk taalgebruik ([H10.10a](#)).
- ⁴⁴⁷ eigenlijk **depositis** (van **deponere** neerleggen): je noemt dit *simplex pro composito*, een niet samengesteld woord i.p.v. een samengesteld woord. Soms heeft een dichter net een lettergreepje te veel
- ⁴⁴⁸ een **EPITHETON ORNANS**, zoals ze bij Homerus ook wel voorkomen. Een bijvoeglijk naamwoord, dat puur ter versiering dient. Hier is een epitheton ornans ook echt aannemelijk, omdat Mercurius die herautstaf (staf van een boodschapper, don't shoot the messenger, al dan niet die van Facebook) niet bij zich zal dragen, omdat ie dan toch als god herkenbaar is ([E7b.1](#)) ([H10.10b](#)). Beetje hetzelfde idee als wanneer Jupiter in zijn mensenkloffie aan tafel met bliksems zit te gooien. Best opvallend. **Caducifer** is een samengesteld ADI (met herkenbaar **-fer** dat **-drager** betekent) en dat is typisch poëtisch taalgebruik ([H10.10a](#)).
- ⁴⁴⁹ een kleine lieve ABL *absolutus*. Toch? **alis** is de ABL PL van **ala** (vleugel) en **positis** is het PPP van **ponere**, hier ABL F PL, net als **alis**. Nadat de vleugels neergelegd waren, maar ... we weten wie ze neerlegt, dus mag je ook vertalen nadat hij (Mercurius) zijn vleugels neergelegd had
- ⁴⁵⁰ één van de paar hoofdtelwoorden (*numeralia cardinalia*) die wel te verbuigen zijn. Zo komt de NOM/ACC N voor met **milia**, de DAT/ABL PL **milibus** en de GEN PL met **miliūm**. Andere verbuigbare telwoorden zijn **unus (één)**, **duo (twee)**, dat hetzelfde verbogen wordt als **ambo, beide**) en **tres (drie)**. Alle andere telwoorden zijn onverbuigbaar en hebben dus in alle naamvallen dezelfde vorm
- ⁴⁵¹ heel mooi stijlmiddel, dat helaas niet verplicht is voor jullie. Het gaat erom dat met **locum requiemque** (plaats en rust) eigenlijk een plaats om te rusten bedoeld wordt. In het Latijn zijn de twee SUBST nevenschikt, terwijl er in de vertaling iets van onderschikking (hypotaxis, leuk woord voor bij het kerstdiner) uit blijkt. Eigenlijk heb je één (uitdrukking) door twee (nevenschikte woorden). Stilus.nl: één door twee: één samengesteld begrip wordt weergegeven door twee substantiva. Het Grieks voor één door twee is hendiadys / hendiaduoin. In het Grieks $\acute{\epsilon}\nu\ \delta\iota\acute{\alpha}\ \delta\iota\varsigma$ of $\acute{\epsilon}\nu\ \delta\iota\acute{\alpha}\ \delta\upsilon\omicron\tau\acute{\iota}\nu$
- ⁴⁵² zo! Een knaller van een **ANAFLOOR** ([H10.11a](#)) ([E7b.2](#))! En een **HYPERBOOL**, nemen we maar ff aan. Die twee goddelijke knakkers gaan wel veel huizen langs, maar geen duizend. Dat **mille** staat in schril contrast met **una** in de volgende zin: die tegenstelling wordt zo extra wat je noemt gemarkeerd ([H10.11b](#)). Je kunt ook weer de term **ANTITHESE** uit de kast halen. Als ie al niet uit de kast is dan
- ⁴⁵³ heb je het door? **PARALLELLISME**? **mille domos** (a) **adiere** (b) **mille domos** (a) **clausere** (b). Klein probleemje hier vind ik dat het onderwerp van **adiere** en **clausere** niet hetzelfde is. Bij **adiere** zijn Jupiter en Mercurius het onderwerp, bij **clausere** is het **serae** (**grendels**). Je had al wel gezien dat dit geen INF zijn, toch? Lees: **adiere** en **clausere** (allebei 3 PL IND PF)
- ⁴⁵⁴ kort voor **una domus**. Daaruit blijkt dat **domus** (soms o-declinatie, soms u-declinatie) hier F is. Hier, want soms is het woord ook wel M. Je hebt een paar van die merkwaardige exemplaren. **Dies** (**dag**) is er ook eentje. Soms keurig F (net als de andere woorden uit de e-declinatie), maar soms ook M. Tja
- ⁴⁵⁵ het PPP van **tegere**, bedekken. Het huisje is bedekt met stro en moerasriet en hoogstwaarschijnlijk niet helemaal waterdicht. Een klein hutje, bij arme mensen. Juist dat laat vreemde gasten binnen...

H7 – PHILEMON EN BAUCIS 7 (PHILEMON EN BAUCIS) > Met. VIII, (p.88, vv.631 - 636); b. Jupiter en Mercurius bezoeken Phrygië (2)

<p>sed pia⁴⁵⁶ Baucis anus⁴⁵⁷ pariliq̄ue aetate⁴⁵⁸ Philemon illa <u>sunt</u> annis <u>iuncti</u> iuvenalibus, illa⁴⁵⁹ <u>consenuere</u>⁴⁶⁰ casa⁴⁶¹ paupertatemque fatendo⁴⁶² <u>effecere</u> leuē nec iniqua⁴⁶³ mente ferendo⁴⁶⁴ . 635 Nec <u>refert</u>, dominos⁴⁶⁵ illic famulosne <u>requiras</u>⁴⁶⁶ : tota domus duo <u>sunt</u>, idem⁴⁶⁷ <u>parentque</u> <u>iubentque</u> .’</p>	<p>maar de vrome oude vrouw Baucis en Philemon met/van gelijke leeftijd zijn in dat huisje verbonden in hun jeugdijaren, in dat huisje zijn ze oud geworden en ze maakten de armoede licht door (haar) te erkennen en door haar blijmoedig te dragen. En het maakt niet uit, of jij daar vraagt naar meesters of bedienden: zij tweeën zijn het hele huis, dezelfde (en) gehoorzamen en bevelen.’</p>
--	--

- ⁴⁵⁶ Hermaion werpt een bereninteressante vraag op. Namelijk, dat er ook andere lezingen zijn waarin achter **pia** een : of een ; staat. Die hadden ze in de oudheid weliswaar niet, maar in dat geval zou **pia** nog iets zeggen van dat huisje in de vorige regel. Daar een **ENJAMBEMENT** bij veroorzaken. Het zou dan zo zijn – men merke mijn reserve op – dat **pia** een contrast vormt met **parua** (630). Een ander voordeel zou zijn dat Baucis en Philemon op gelijke wijze getypeerd worden. Die laatste snap ik wel. Het is lichtelijk raar dat Baucis expliciet vroom wordt genoemd terwijl er geen expliciete positieve eigenschap van de oude knar genoemd wordt. Inderdaad. Nou ja. Ik zet dit er gewoon in dus [\(H10.12\)](#). Interessant is wat Marietje doet. Vertalen, ja dat weet ik. Maar dat doet ze zo: “*Twee oudjes woonden er, de vrome Baucis en Philemon.*” Marietje kiest dus niet voor het tamelijk ingewikkelde verhaal van de vermiste interpunctie maar gewoon voor een bepaling bij Baucis. Ook een vrouw, denk ik dan. Solidariteit. Prima!
- ⁴⁵⁷ haha, een gebleekte **anus** is dus een gebleekte oude vrouw! Humor!!! Leuk!!! Lachen!!! Oké. Klaar. Dit is gewoon Baucis, een superlieve oude vrouw
- ⁴⁵⁸ ABL *qualitatis*, de ABL die de hoedanigheid aanduidt
- ⁴⁵⁹ een **ANAFLOOR** [\(H10.14b\)](#), maar dat had je al gezien. Waarvoor **ANAFLOOR**? Omdat het bijna Sinterklaas is, dan gaan we extra rijmen. Hun hele leven en huwelijk lang hebben Baucis en Philemon in dat hutje gewoond [\(E7b.3\)](#). Doorzettingsvermogen en opofferingsgezindheid. Toffe luitjes eten spruitjes. Het **ENJAMBEMENT** van 632-633 ondersteunt het beeld van de indrukwekkende band die Philemon met zijn Baucis heeft [\(H10.14e\)](#).
- ⁴⁶⁰ vormt een contrast met **annis iuncti iuvenalibus** (632): **ANTITHESE**. Jippie!!
- ⁴⁶¹ jou moet de **ALLITERATIE** van de c opvallen: **consenuere casa** [\(H10.14b\)](#). Mij in ieder geval wel
- ⁴⁶² GRD. Van DEP **fateri** (*toegeven*). Geen GRV, want er staat geen SUBST bij waarmee het congrueert en dat de functie object erbij vervult. Ze erkennen dat ze arm zijn, de twee schattige oudjes [\(E7b.4\)](#).
- ⁴⁶³ een **LITOTES** [\(H10.14a\)](#). De dubbele ontkenning zit ‘m in **nec** en in het voorvoegsel **in-** van **iniqua**. Is **iquus** dan ook een Latijns woord? In samenstellingen wordt de letter **a** / de tweeklank **ae** vaak –i–. Denk aan **quaerēre** dat **inquirēre** wordt, **facēre** dat **efficēre** wordt. Zo wordt **aequus** in samenstellingen **iquus**. Voilà! Niet met bezwaard gemoed, nee: welgemoed! Alle stijlmiddelen m.b.t. Philemon en Baucis dienen het beeld te ondersteunen van de kracht van hun levenslange samenzijn [\(H10.14d\)](#).
- ⁴⁶⁴ **WOORDPLAATSING** en **KLANKEFFECTEN** ondersteunen de inhoud van de verzen. Hoor de gelijke klanken in **consenuēre** en **effecēre** (aan het begin) en **fatendo** en **ferendo** aan het eind van de twee verzen [\(H10.15\)](#).
- ⁴⁶⁵ **dominos** (*meesters*, niet te lezen als domino’s) vormt een contrast met **famulos** (*dienaren*, 635). En dat is niet het enige contrasterende paar tekstelementen! We zien ook nog **tota** (*heel*) en **duo** (*twee*), én **parent** (*zij gehoorzamen*) met **iubent** (*zij bevelen*, 636) [\(H10.16a\)](#). **parent** en **iubent** verwijzen naar **famulos** en **dominos** [\(H10.16b\)](#), maar die staan nu even in omgekeerde volgorde. Dus wat denk je dat het gevolg is? Ja, ja, ja! Nou? **CHIASME**? Goed zo. **dominos** (a) **famulos** (b) **parent** (b) **iubent** (a) [\(H10.16c\)](#).
- ⁴⁶⁶ de CON is een *obliquus*, namelijk de afhankelijke vraag. Er zijn meer vormen van CON *obliquus*. *Obliquus* heeft te maken met indirect in de zin van **INDIRECTE REDE** (oratio obliqua). De **INDIRECTE REDE** wordt in het Latijn vaak weergegeven met een Acl-constructie. Als in de **DIRECTE REDE** sprake is van 1) een vraag; 2) een bevel; 3) een BZ, dan is in de **INDIRECTE REDE** op die plaats een CON vereist
- ⁴⁶⁷ te lezen als **iidem**. De basisvorm van dit woord (het zogenaamde PRON *determinativum*) is **isdem**. Dat bestaat uit het bekende **is** (**ea**, **id**) plus het vaste achtervoegsel **-dem**. Je hoeft dus alleen het rijtje van **is**, **ea**, **id** te kennen en je kent ook de verbuiging van **isdem**: Voorbeeld M: **isdem**, **eiusdem**, **eidem**, **eumdem** (bijna altijd **eundem**), **edodem** // **eidem** (of **iidem**), **eorumdem** (**eorundem**), **eisdem** (**iisdem**), **eosdem**, **eisdem** (**iisdem**).

H7 – PHILEMON EN BAUCIS 7 (PHILEMON EN BAUCIS) > Met. VIII, (p.90, vv.637 - 645); c. Philemon en Baucis onthalen hun gasten (1)

<p>‘Ergo ubi caelicolae⁴⁶⁸ parvos <u>tetigere</u> Penates⁴⁶⁹ submissoque humiles <u>intrarunt</u> vertice⁴⁷⁰ postes, membra senex⁴⁷¹ posito <u>iussit</u> relevare sedili, 640 <u>cui</u> <u>superiniecit</u> textum rude sedula Baucis. Inde foco tepidum cinerem <u>dimovit</u> et ignes <u>suscitat</u> hesternos foliisque et cortice sicco <u>nutrit</u>⁴⁷² et ad flammas anima <u>producit</u> anili⁴⁷³, multifidasque faces ramaliaque arida tecto⁴⁷⁴ 645 <u>detulit</u> et <u>minuit</u> parvoque <u>admovit</u> aeno⁴⁷⁵, ...</p>	<p>‘Welnu, zodra de goden het kleine huis bereikt hadden en de nederige deur betreden hadden, nadat ze hun hoofd hadden gebogen, nodigde de oude man, nadat hij een bank had geplaatst, hen uit om hun ledematen te laten uitrusten, waaroverheen de ijverige Baucis een grof kleed wierp. Vervolgens verwijderde zij in de haard de lauwe as en wakkert het vuur van gisteren aan en ze voedt het met (droge) bladeren en droge schors en met haar oude-vrouwtjes-adem wakkert ze het tot vlammen aan, en ze haalde vaakgekloofde spaanders en droge takken van de vliering en brak ze in stukken en bracht ze naar de kleine koperen ketel, ...</p>
---	---

⁴⁶⁸ deze typisch dichterlijke samenstelling (compositum) is opgebouwd uit **caelum** (*hemel*) en **colēre** (*bewonen*) en eigenlijk een dichterlijk woord voor **dei** of **superi** (*de goden, de hemelgoden*) ([H10.17b](#)).

⁴⁶⁹ **Penates** is een goed voorbeeld van **METONYMIA**: het betekent hier *huis* ([H10.17a](#)). De combinatie **parvos Penates** is één van de manieren die de verteller hanteert om te benadrukken dat het huisje klein is, eenvoudig en andere dingen ook. Een ander voorbeeld is **humiles postes** (638), en ook **parvo aëno** (645) is zo’n aanduiding. Verderop in het verhaal voldoet ook **partem exiguum** (649-650) aan de beschrijving van klein, popperig, petieterig ([E7c.1](#)). **parvos Penates**, **humiles postes** en **textum rude** (640) worden door Hermaion genoemd als typerend voor het huisje van de twee oudjes. Bijna dezelfde elementen dus ([H10.19](#)).

⁴⁷⁰ **submisso vertice** is ons aller ABL *absolutus* weer, maar het geeft ook aan dat de goden toch nog groter zijn dan een mens ([H10.18](#)) ([E7c.2a](#)). **Submisso** wordt naast **humiles** geplaatst (**IUXTAPOSITIE**), waardoor het contrast van de goden die te hoog zijn voor de deur van het huisje van Philemon en Baucis benadrukt wordt ([E7c.2b](#)). Behalve dat het ADI **submisso** naast een ander ADI **humiles** geplaatst wordt, signaleert Hermaion ook dat achteraan in dit vers twee SUBST naast elkaar geplaatst worden, **vertice** en **postes**. En ja, dan staat het werkwoord, de persoonsvorm daar tussen ([H10.20](#)). De goden worden overigens ook in de schilderkunst groter afgebeeld dan mensen

⁴⁷¹ de oude baas, Philemon. Hij slaapt een bankje aan voor de gasten (**membra** t/m **sedili**, 639) ([H10.21](#)), zodat ze even bij kunnen komen. Was ook wel nodig, want ze waren duizend huizen langs geweest voor onderdak. De oude vrouw, Baucis, is zo te zien aan de beschrijving verderop veel actiever. Zij gooit een kleed over dat bankje, wakkert het vuur aan en haalt hout voor onder de ketel. Oké, Philemon is ook nog even de tuin in geweest om groente uit de moestuin te halen (**holus** t/m **horto**, 646) ([H10.21](#)) ([E7c.3](#)), maar die ontdoet Baucis dan weer van alle onnodige blaadjes. Een bedrijvig stel, in de weer voor hun gasten. Voor de duidelijkheid: Philemon en Baucis hadden, zelfs niet toen de twee heren moesten bukken om onder de deur door te kunnen, geen idee dat hun gasten twee goden waren. Het verteltempo – het zal niemand verbazen – is heel hoog.

⁴⁷² de zin loopt gewoon door op de volgende regel, en dat heet nog steeds **ENJAMBEMENT** ([E7c.4](#)). **Nutrit** zelf is niet echt te eten geven, maar het neerleggen van droge takjes bij een flauw vuurtje lijkt daar wel op. Het is een mooie beeldspraak. **METAFOOR** dus

⁴⁷³ **anima anili** is **ALLITERATIE** ([E7c.4](#)) (al beweren sommigen dat **ALLITERATIE** alleen voor medeklinkers geldt...)

⁴⁷⁴ ABL *separativus*: de takken worden van het zoldertje af gehaald. Scheiding / verwijdering, dus ABL *separativus*

⁴⁷⁵ goed uitkijken met scanderen. *Elisie*, maar ook het laatste woord! Let op! **dētūlīt ēt mīnūīt pārvoquādmōvīt āēnō**. In het woord **aenum** is **ae** geen Latijnse tweeklank, maar bestaat dat uit twee losse Griekse klanken. **Aenum** is eigenlijk het materiaal koper, en hier dus (**METONYMIA**) gebruikt voor een van koper gemaakt voorwerp

H7 – PHILEMON EN BAUCIS 7 (PHILEMON EN BAUCIS) > Met. VIII, (p.90, vv.646 - 650); c. Philemon en Baucis onthalen hun gasten (2)

<p><i>quod</i>que suus⁴⁷⁶ coniunx riguo <u>collegerat</u> horto, <u>truncat</u> holus⁴⁷⁷ foliis⁴⁷⁸; furca⁴⁷⁹ <u>levat</u> illa⁴⁸⁰ bicorni⁴⁸¹ sordida⁴⁸² terga⁴⁸³ suis⁴⁸⁴ nigro⁴⁸⁵ pendentia tigno servatoque diu <u>resecat</u> de terгоре partem 650 exiguam⁴⁸⁶ sectamque <u>domat</u>⁴⁸⁷ ferventibus undis⁴⁸⁸.</p>	<p>en de groente die haar echtgenoot had verzameld in/van de besproeide tuin, ontdoet zij van bladeren; met een vork met twee tanden tilt zij een gerookt rugstuk van een zwijn omlaag dat aan een zwarte balk hangt en ze snijdt van de lang bewaarde rug een klein deel af en nadat ze het heeft afgesneden kookt ze het gaar in kokend water.</p>
---	--

⁴⁷⁶ dit soort woorden, denk aan **suus, sibi, se**, verwijst naar het onderwerp van de zin: Baucis dus. Nou heeft Baucis maar één echtgenoot dat wij weten en er is ook maar sprake van twee oude mensen. Twee? Vier toch? Nee, die andere twee zien er als mensen uit, maar het zijn goden, weet je nog?

⁴⁷⁷ **holus** is N, dus vandaar dat PRON *relativum quod* (646)

⁴⁷⁸ ABL: de groente wordt gescheiden, ontdaan van bladeren. ABL *separativus* dus. Ook van onze groente moet je vaak de buitenste blaadjes af halen

⁴⁷⁹ ABL (kijk maar verderop naar de scansie) *instrumenti*: het middel waarmee je iets doet

⁴⁸⁰ dat is Baucis dus. Het PRON *demonstrativum*, ook wel aanwijzend voornaamwoord genoemd, **ille** kan als verwijzend woord worden gebruikt en dan overkomen als een PRON *personale* (persoonlijk voornaamwoord). Maar kan dit **illa** misschien ook horen bij **furca**? Denk het niet, anders vragen ze dat niet bij Eisma. FF lekker scanderen dan: **trūncāt hōlūs fōlīīs; fūrcā lēvāt illā bīcōrnī**. Nee dus. **Furca** moet ABL zijn (lange -a) en **illa** heeft een korte -a. Klopt, want **furca** is ook ABL en **illa** is NOM, onderwerp, Baucis (^{E7c.5}). Er zijn handschriften die niet **illa** hebben staan, maar **ille**. Hermaion heeft die versie. Dank, Gjal! Dat zou dus om Philemon gaan, en niet om Baucis. Wat is daarvoor te zeggen? Nou, Baucis is bezig met het eten, het vuur weer aanblazen en zo, dus dan zou het logisch zijn dat Philemon dat stuk vlees omlaag haalt. Je zou ertegen in kunnen brengen dat Baucis dan wel erg weinig doet, behalve een kleedje over een bank heen draperen en wat blazen tot het vuur weer aan gaat (^{H10.22}).

⁴⁸¹ twee tanden. Misschien ook in de gebitten van de oudjes, maar hier in de vork, waarmee dat stuk vlees naar beneden getakeld wordt

⁴⁸² wel grappig, waar dat Engelse woord sordid dan vandaan blijkt te komen, hè? Latijn? Altijd handig! Grieks ook, hoor.

⁴⁸³ gek, dat PL. Een zwijn heeft maar één rug. Misdadigers hebben vaak meerdere ruggen, vaak super veel ruggen. **DICHTERLIJK MEERVOUD**.

⁴⁸⁴ o, o.o. Wat gaat dit woord vaak fout! Het woordenboek is vaak handig, maar af en toe een ramp. Zeker als je slecht zoekt en niet kritisch bent. Een **sus** (GEN **suis**; **zwijn**) is iets anders dan een **suis** als DAT/ABL PL M/F/N van het PRON *reflexivum suus*

⁴⁸⁵ die balk, waar dat rugstuk van dat zwijn aan hangt, is zwart. Nou zijn niet alle balken zwart (net zomin als alle Zwarte Pieten, net zomin als Black Fridays), maar deze dus wel. Het roet in het huisje is overal op gaan zitten (^{E7c.6}). **nigro tigno** is een ABL *separativus*. Ja maar, ik zie in het Nederlands “aan” staan, dan is het toch een DAT. Nee! Bij een meewerkend voorwerp kun je aan/voor weglaten, hier niet

⁴⁸⁶ tot twee keer toe een bevestiging van het idee dat hier sprake is van eenvoudige mensjes, die bescheiden leven: het vlees is lang bewaard (**servato diu** (...) **terгоре**: dat kan. Als je vlees eerst rookt, dan kun je het, net als gerookte vis, lang bewaren) en ze snijdt maar een klein stukje af, **partem exiguam** (^{H10.23}). Doordat **exiguam** op de volgende regel staat en er dus sprake is van **ENJAMBEMENT**, (^{E7c.7}) (^{H10.24a}) krijgt dat woord nadruk. De kleine omvang van het stukje vlees wordt verbeeld (^{H10.24b}). Minder vlees! Ik moet er niet aan denken, maar ja. Preventieakkoord, hè! Politiek statement, dat dus wel weer ingewisseld zal worden voor een beleidsverandering bij Onderwijs

⁴⁸⁷ geen idee wat voor gerecht dat nou precies gaat worden. Eerder gerookt vlees wordt gekookt, waarschijnlijk om het zachter te maken. Dat gerookte vlees, dat al een hele tijd aan die balk hing, zal hard geworden zijn. Nou, groenten erbij, drank straks en klaar is Kees. En Philemon en Baucis ook

⁴⁸⁸ leuk, dat interpreteren van teksten! We kunnen Ovidius nooit meer vragen of hij dat nou echt bedoelde, dat bewuste stijlmiddel, die verandering van werkwoordstijd. Maar goed. **unda** is eigenlijk **golf**, al wordt het in poëzie geregeld gebruikt voor water. Hier is het wel grappig bij **ferventibus** (**kokend**). Kokend water geeft golfjes in de pan (^{H10.25}). Nooit gezien? Vaker in de keuken gaan staan! En niet alleen staan. Ook een heerlijke verantwoorde maaltijd koken voor je lieve huisgenoten

<p>Interea medias <u>fallunt</u>⁴⁸⁹ sermonibus horas⁴⁹⁰ sentirique moram <u>prohibent</u>. Erat <u>alveus</u>⁴⁹¹ illic fagineus, dura clavo suspensus ab <u>ansa</u>⁴⁹²; is tepidis <u>impletur</u> aquis artusque fovendos⁴⁹³ 655a <u>accipit</u>. In medio⁴⁹⁴ torus <u>est</u> de mollibus ulvis 656a <u>impositus</u> lecto sponda pedibusque salignis⁴⁹⁵; 655 [<u>concutiuntque</u> torum de molli fluminis ulva 656 <u>impositum</u> lecto sponda pedibusque salignis;]...</p>	<p>Intussen laten zij de tussentijd ongemerkt voorbij gaan door gesprekken en zij verhinderen dat het oponthoud wordt gemerkt. Er was daar een teil van beukenhout, met een spijker opgehangen aan een stevig oor; hij wordt gevuld met lauw water en ontvangt de ledematen om ze een warm bad te geven. Midden op het bed met een onderstel en poten van wilgenhout werd een kussen/matras gelegd van zacht riet; [en zij schudden een kussen van zacht rivierriet op dat gelegd is op een bed met een onderstel en poten van wilgenhout</p>
---	---

Philip Gyselaer: de goden poedelen in een teiltje

- ⁴⁸⁹ terwijl het eten op staat, vullen de oudjes de tijd. Ze denken niet aanzichzelf: ze zijn gastvrij. Eerder hadden we al **membra** t/m **sedili** (de goden mogen op de bank) als bewijs van hun gastvrijheid en later mogen de gasten ook in de teil (de kuip. De Kuip??) ontspannen (H10.30). Er vallen geen ongemakkelijke stiltes, ze lullen maar door. Ze willen dat de gasten, van wie ze niet weten dat het vermomde goden zijn, niet door hebben dat het allemaal wat langer duurt. Maar die gasten, dat zijn goden. En die hebben natuurlijk alles door! Het verteltempo is hoog hier. Het gaat de verteller straks om de afloop van het verhaal en hij werkt daar, met allerlei kleine elementjes, zorgvuldig naar toe. De luisteraars moeten ook het idee krijgen dat er geen betere, lievere, respectvollere mensen zijn dan Philemon en Baucis
- ⁴⁹⁰ uren? Nou, zeg. Alsof het koken van een piepklein stukje vlees en wat groenten uren duren! Komt wel grappig over, komisch effect zelfs (H10.26). Of gewoon een **HYPERBOOL**. Kan ook
- ⁴⁹¹ nieuw detail. En het past allemaal in die voorloper op een tiny house! Dit gaat om de verplaatsbare badkamer. Een teil hangt ergens aan de muur en die vullen ze met lauw water, zodat de gasten voor het eten nog even kunnen badderen. Nou zijn Jupiter en Mercurius als goden al groter dan mensen, dus het is wel interessant je voor te stellen hoe die goden dan opgevouwen in die teil samen poedelen. Waarschijnlijk dompelen ze hun voeten in die teil en de rest niet
- ⁴⁹² wij zouden het zelf net iets anders formuleren: met een oor aan een stevige spijker opgehangen. Maar het komt op hetzelfde neer: het ding lazert niet van de muur
- ⁴⁹³ natuurlijk een GRV (E7d.2)! Dûh! Een GRD eindigt nooit op **-ndos**. En het hoort bij/congrueert met een naamwoord, **artus** (ACC PL M dus!), dat er inhoudelijk een object bij is. Kenmerkend voor een GRV
- ⁴⁹⁴ dit gebruik van **medio** (bij **lecto** in 656) kennen we: *dominant* gebruik heet dat. Het gaat eerder op het ADI **medius** dan om het SUBST **lectus**. Niet het middelste bed, maar het midden van het bed
- ⁴⁹⁵ beschrijft het bed. ABL *qualitatis*. Wist je nog. Vast. Het bed heeft een onderstel en ook pootjes, die gemaakt zijn van wilgenhout. Je ziet aan de vierkante haken om de verzen 655 en 656 heen, dat de uitgever meent dat deze verzen niet in de door Ovidius bedoelde tekst thuishoren. Ze lijken te veel, ook inhoudelijk op de verzen 655a en 656a, zoals wij ze lezen. Ik heb wel eens sterkere argumenten gehoord, maar oké! In de "corrupte" verzen schudden de twee oudjes een kussen op. Kussengevecht misschien? Twee mensen die een kussen opschudden, kom op!

H7 – PHILEMON EN BAUCIS 7 (PHILEMON EN BAUCIS) > Met. VIII, (p.92, vv.657 - 663); d. De gasten gaan aan tafel (2)

vestibus hunc⁴⁹⁶ velant, quas⁴⁹⁷ non nisi tempore festo
sternere consuerant, sed et haec vilisque vetusque
vestis⁴⁹⁸ erat⁴⁹⁹, lecto non indignanda⁵⁰⁰ saligno⁵⁰¹.

660 Accubuere dei. Mensam⁵⁰² succincta⁵⁰³ tremensque⁵⁰⁴
ponit anus, mensae sed erat pes tertius impar;
testa parem⁵⁰⁵ fecit, quae⁵⁰⁶ postquam subdita clivum
sustulit, aequatam mentae tersere virentes⁵⁰⁷.

met een deken bedekken zij het, die zij niet gewend waren geweest neer te leggen behalve op een feestelijk moment, maar ook dit kleed was én goedkoop én oud, niet schandelijk voor een bed van wilgenhout.

De goden namen plaats. De oude vrouw plaatst met opgeschorte rokken en trillend een tafel, maar de derde poot van de tafel was ongelijk; een scherf maakte hem gelijk en nadat deze, eronder gelegd, de helling had weggenomen, veegden groene kruizemuntbladeren de gelijkgemaakte af.

⁴⁹⁶ verwijst naar het eerder genoemde bed (**lectus**).

⁴⁹⁷ kan, gezien het getal (F) en geslacht (PL), alleen verwijzen naar **vestibus**. Dat is inderdaad F en PL

⁴⁹⁸ wat een prachtig voorbeeld van een **ALLITERATIE**! Ja toch? Niet dan? Drie woorden achter elkaar met een v-: **vilis vetus vestis** (E7d.1) (H10.27). Het benadrukken van de eenvoud van dit kleed (o.a. door deze **ALLITERATIE**) relateert enigszins de eerdere mededeling (657) dat het alleen op feestdagen gebruikt werd: **non nisi tempore festo** (H10.28). Tegelijkertijd worden **vilis** en **vetus** allebei door een voegwoord geschakeld. Terwijl eentje genoeg was. Oké, mup: vertel. Ik gok op **POLYSYNDETON**. Ik ook. Staat ook in de Eismabundel (E7d.1). Is er misschien nog een stilistisch middel in deze verzen gebruikt? Misschien? Zeker! Wat te denken van **non indignanda**, wat een keiharde **LITOTES** is (accent op de eerste lettergreep) (E7d.1) (H10.27). En behalve **LITOTES** is er ook nog sprake van **IRONIE**. Ook al zo'n leuk stijlmiddel. Je zegt het tegenovergestelde van wat je bedoelt en iedereen snapt het ook nog eens. Nou ja. In de klas niet altijd. Over het kleed hoeven Philemon en Baucis zich niet te schamen, omdat ook de bank en andere spulletjes niet veel soeps zijn (E.7d.3).

⁴⁹⁹ IMPF. Niet moeilijk. Wordt hier gebruikt voor het beschrijven van de situatie. Daar wordt een IMPF vaker voor gebruikt. Verderop gebeurt er iets in die situatie: de gasten gaan aan tafel. Het PF **accubuere** (niet echt aanliggen – op de linker elleboog – zoals bij de rijke Romeinen) wordt gebruikt voor de handeling binnen de eerder geschetste situatie (E.7d.5).

⁵⁰⁰ **non indignanda**. Is dit niet een dubbele ontkenning (**non** en **in-**) ter versterking van het tegendeel? Oftewel een **LITOTES**? Paste heel goed bij zo'n eenvoudig wilgenhouten bedje. Dat? Ja! **LITOTES**!

⁵⁰¹ kan een bed een gevoel hebben? tevreden zijn met iets? Zich over iets verontwaardigen? Nope. Dus... **PERSONIFICATIE** (H10.29).

⁵⁰² het tafeltje – veel zal het niet zijn geweest – had kennelijk drie poten (H10.32a). En eentje van die poten is korter dan de andere twee. Als je dat in een restaurant een keer hebt, leg je een opgevouwen bierviltje onder dat ene pootje. Hier doet Baucis dat met een **tersa**, een scherf (H10.32b).

⁵⁰³ wijst er op dat de oude vrouw druk in de weer is en makkelijk moet kunnen bewegen. Eerder werd **succincta** gemeld van Diana, in het verhaal van Actaeon. Ook Diana moest zich makkelijk kunnen bewegen, namelijk om te kunnen jagen. Eerder in de tekst (639) werd Baucis **sedula** genoemd, wat op hetzelfde neerkomt (H10.31).

⁵⁰⁴ lastig als je trilt. Ouderen lijden vaak aan een zogenaamde tremor, wat echt heel vervelend is. Realiseer je eens hoeveel precisiewerk van je vingers of handen vereist is bij iets wat wij allemaal volstrekt normaal vinden! Een pincode intoetsen op een toetsenbord is voor mensen met een tremor een ramp. Elke twee weken een nieuwe pincode aanvragen. Goed. Ook Baucis trilt. Verklaring is dat ze al oud is. Kan ook zijn dat ze ineens erg veel moet doen voor haar gasten. En ze kan natuurlijk zenuwachtig zijn. O, o, o. Wat zullen ze van dat kleed vinden? Is het eten wel lekker genoeg, dat soort dingen (E7d.4).

⁵⁰⁵ dit is een andere manier van zeggen (aangeven dat het tafeltje nu niet meer wiebelt) dan **clivum sustulit** (662-663) en **aequatam** (663) (H10.33).

⁵⁰⁶ en dit PRON *relativum* heeft **testa** als *antecedent*, is dus NOM SG F

⁵⁰⁷ alsof de kruizemunt bladeren zelf aan het vegen gaan, wat sterk doet denken aan een **PERSONIFICATIE**. Bladeren vegen niet, mensen vegen

H7 – PHILEMON EN BAUCIS 7 (PHILEMON EN BAUCIS) > Met. VIII, (p.94, vv.664 - 670); e. Het eten wordt opgediend (1)

<p>665 <u>Ponitur</u> hic⁵⁰⁸ <u>bicolor</u>⁵⁰⁹ <u>sincerae</u>⁵¹⁰ <u>baça</u> Minervae <u>conditaque</u>⁵¹¹ <u>in liquida</u>⁵¹² <u>cornā autumnalia</u> <u>faece</u>⁵¹³ <u>intibaque</u> et <u>radix</u> et <u>lactis</u> <u>massa</u> <u>coacti</u>⁵¹⁴ <u>ovaque</u> non <u>acri</u> <u>leviter</u>⁵¹⁵ <u>versata</u> <u>favilla</u>⁵¹⁶ , <u>omnia</u> <u>fictilibus</u>⁵¹⁷ ; <u>post haec</u>⁵¹⁸ <u>caelatus</u> <u>eodem</u> <u>sistitur</u> <u>argento</u>⁵¹⁹ <u>crater</u>⁵²⁰ <u>fabricataque</u> <u>fago</u> 670 <u>pocula</u>, <u>qua</u> <u>cava</u> <u>sunt</u>, <u>flaventibus</u> <u>inlita</u>⁵²¹ <u>ceris</u>⁵²² .</p>	<p>Hier worden de tweekleurige olijf van de maagdelijke Minerva geplaatst/neergelegd en herfstkornoeljebessen, ingelegd in vloeibaar/helder wijndroesem en andijvie en wortel en een stuk kaas en eieren licht gewenteld in niet gloeiende as, alles in aardewerk; hierna wordt een mengvat/kan, gedreven uit hetzelfde zilver, neergezet en bekers, vervaardigd van beukenhout, ingesmeerd met gele was, waar barsten zijn.</p>
---	--

⁵⁰⁸ waarschijnlijk op dat tafeltje. Goed dat er iets onder dat derde pootje lag, want anders was alles van tafel gezeild

⁵⁰⁹ de olijf wordt hier tweekleurig (**bicolor**) genoemd, omdat hij groen is bij het plukken en donker, bijna zwart bij het consumeren (E7e.1). Dat de olijf bij Minerva hoort, heeft te maken met het gegeven dat de olijf geassocieerd wordt met strijd en de overwinning daarin en zo wordt ook Minerva gezien als enerzijds krijgslustige, anderzijds vredelievende godin. Minerva, maar dan de Griekse variant Pallas Athene schonk Athene de olijfboom. Dus de olijf associëren met Minerva is niet heel gek

⁵¹⁰ Minerva is, net als Diana bijvoorbeeld, ongehuwd gebleven (E7e.2). De toevoeging **sincerae** lijkt hier op een EPITHETON ORNANS, omdat de toevoeging zelf weinig toevoegt aan het verhaal

⁵¹¹ het eerste van wat nevenschikkende voegwoorden die een reeks gerechtjes verbinden: POLYSYNDETON (H10.34a). Het stilistisch middel zelf zorgt ervoor dat het lijkt alsof er heel wat eten op tafel komt (H10.34b).

Verder is het wel grappig, dat er een paar *elisies* (**conditaque in** en ook **cornā autumnalia** in 665, en **intibaque et** in 666) de doorlopende aanvoer van voedsel, tapas zeg maar, ondersteunen

⁵¹² scandeert en gij zult weten! Wat weten? Dat **liquidā** bij **faece** (ABL SG F) hoort en niet bij **cornā** of **autumnaliā** (NOM PL N)

⁵¹³ dit is een kerstgerecht, weet ik toevallig. Alle plaatjes die ik kon vinden van herfstkornoeljebessen waren, nou ja, laat ik zeggen niet gratis

⁵¹⁴ **lac coactum** is gestremde melk. Als je daar een beetje je fantasie op loslaat krijg je inderdaad een vorm van kaas

⁵¹⁵ ADV bij **versata**. ADV eindigen vaak op **-ter** of **-iter** als ze afgeleid zijn van ADI van de derde / gemengde declinatie

⁵¹⁶ als je rauwe eieren verhit door ze om te rollen in iets warmes, bijvoorbeeld niet al te hete as, dan krijg je na verloop van tijd "hardgekookte" eieren. En die kun je eten

⁵¹⁷ weer een element dat de eenvoud, daarmee de oprechtheid van de twee oudjes onderstreept: het gaat allemaal in (goedkoop) aardewerk (E7e.3).

⁵¹⁸ ACC PL N: bedoeld is na het voorgerecht. Het eten komt in drie gangen, met eerst een redelijk ruim voorgerecht (een primo) met olijven, kornoeljebessen, andijvie, wortel/radijs, kaas en eieren, vervolgens een hoofdgerecht (gaat in het Latijn heel snel: zwijnevlees met groenten) en daarna een nagerecht, dat voornamelijk bestaat uit vruchten (noten, vijgen, dadels, pruimen etc en honing) (E7e.6a/b).

⁵¹⁹ uit hetzelfde zilver (nudge, nudge, wink, wink) gedreven is ironisch van toon (H10.35b): er is helemaal geen zilver daar! Het is echt allemaal aardewerk (E7e.4), maar voor de oudjes is aardewerk hetzelfde als zilver. **Eodem** verwijst naar **fictilibus** (H10.35a).

⁵²⁰ niet te verwarren met het gat dat een bom achterlaat of dat is overgebleven na een forse vulkaanuitbarsting. Een κρατήρ is een mengvat, waarin dus pure wijn met water aangelengd werd

⁵²¹ de bekers zijn gemaakt van beukenhout. Maar hout heeft de neiging te splijten. Bij openhaardhout juist prettig, maar niet in een nap waaruit je wilt drinken. Die kieren in die nap worden door Philemon en Baucis provisorisch gedicht met was, zodat de drank niet verspild zou worden (E7e.5).

⁵²² dichterbij PL, of gewoon om aan te geven dat er meerdere barsten in meerdere houten bekers zijn, waardoor er meer afdichtingen van was moeten zijn

H7 – PHILEMON EN BAUCIS 7 (PHILEMON EN BAUCIS) > Met. VIII, (p.94, vv.671 - 678); e. Het eten wordt opgediend (2)

<p>Parva mora <u>est</u>⁵²³, epulasque foci⁵²⁴ <u>misere</u> calentes⁵²⁵; nec longae rursus <u>referuntur</u>⁵²⁶ vina senectae⁵²⁷ <u>dantque</u> locum mensis paulum seducta secundis⁵²⁸. Hic nux, hic⁵²⁹ <u>mixta est</u> rugosis carica palmis 675 prunaque et in patulis redolentia mala canistris et de purpureis⁵³⁰ collectae vitibus uvae; candidus in medio fавus <u>est</u>. Super omnia vultus <u>accessere</u> boni nec iners⁵³¹ pauperque voluntas⁵³².</p>	<p>Klein is het oponthoud, en de haard stuurde warme gerechten; en de wijn van niet hoge ouderdom wordt weer teruggebracht, en deze, een beetje opzij geschoven, geeft plaats voor het nagerecht. Hier (werd) de noot, hier werd de gedroogde vijg gemengd met rimpelige dadels en pruimen en geurige appels in wijde mandjes en druiven, verzameld van de donkerrode wijnranken; stralend in het midden ligt de honingraat. Boven alles kwamen hier nog bij hun opgewekte gezichten en hun niet trage en niet arme bereidwilligheid.</p>
--	--

⁵²³ dat is wel fijn ja. Na het ruime voorgerecht mogen de gasten even uitbuiken. Het verhaal kan natuurlijk geen rekening houden met die korte pauze en dus ligt het verteltempo behoorlijk aan de hoge kant: VERTELTijd is veel kleiner dan de VERTELDE TIJD. Check! Nee, nee, niet check please

⁵²⁴ dichterlijk PL en een PERSONIFICATIE als toetje. Mensen kunnen sturen (nou ja, sommige brokkenpiloten kunnen dat niet echt), maar een haard niet. Een menselijke eigenschap wordt aan een niet-mens toegeschreven

⁵²⁵ het hoofdgerecht! Het is lekker warm, dat zwijnevlees, want het heeft lang gekookt

⁵²⁶ weer zo'n detail, waaruit kenners kunnen opmaken dat de goden bij zeer eenvoudige mensen te gast zijn. De wijn die al eerder geschenken was wordt nu weer geschenken. Oké, filosofisch gezien natuurlijk niet exact dezelfde wijn, maar goed. Bovendien is het een jonge wijn (**nec longae senectae**) en geen goede, dure wijn die al enige tijd heeft gelegen (H10.36a). Wij noemden dat vroeger dan een HEMA-wijn, waarmee we aangaven dat hij niet duur kon zijn, gezien de plaats van aankoop. Als student houd je straks dezelfde standaarden aan als Philemon en Baucis, misschien de promiscue en lascieve activiteiten uitgezonderd. Even stilistisch doen: **nec longae** is een LITOTES, **longae** staat een stukje van **senectae** verwijderd (HYPERBATON), en bij **rursus referuntur** hebben we ALLITERATIE én PLEONASME tegelijkertijd (H10.36b). Hoe stilistisch wilde je het hebben?

⁵²⁷ een GEN *qualitatis*, een GEN die de eigenschap van iets of iemand aanduidt. Hier is de wijn niet oud, wat duidt op een goedkoop wijntje. Dat de wijn toch best goed smaakt blijkt verderop uit **totiens haustum cratera** (H10.38) (Griekse ACC): elke keer wordt er weer bijgeschonken als de nap leeg raakt

⁵²⁸ een secundo is in de huidige Italiaanse keuken nu juist wat wij het hoofdgerecht zouden noemen. Als je in Italië gaat eten kun je een primo bestellen en dan denken dat er nog wel ruimte voor een behoorlijk hoofdgerecht over blijft. Maar met een enorm vol bord pasta valt dat uiteindelijk vaak tegen

⁵²⁹ ANAFOORTje tussendoortje moet kunnen: **hic** wordt aan het begin van een tekstelement herhaald, ook weer om de ruime hoeveelheid vruchten aan te duiden

⁵³⁰ de wijnstok zal niet donkerrood zijn, maar de druiven zullen donkerrood zijn, purper bijna. Toch congrueert **purpureis** hier met **vitibus**, terwijl het inhoudelijk iets zegt van **uvae**: ENALLAGE

⁵³¹ alweer een LITOTES (H10.37a), een dubbele zelfs: **nec iners** (*niet traag*) en (**nec pauper** (*niet arm*): **nec** moet met zowel **iners** als met **pauper** verbonden worden. De oude mensen bulken op hun manier van de energie en de vrijgevigheid (H10.37b). Ze zijn ontwapenend hartelijk en gastvrij, terwijl ze het toch zelf ook niet breed hebben. Het kan bijna niet anders of deze mensen gaan van de goden positieve feedback krijgen!

⁵³² Philemon en Baucis sloven zich voor hun gasten uit. Het eten is opgediend en waarschijnlijk tot tevredenheid naar binnen gewerkt. Dat is de status van het verhaal op het moment dat er iets opvallends gebeurt. Het keerpunt van het verhaal zit er dus aan te komen en het heeft te maken met de wijn

H7 – PHILEMON EN BAUCIS 7 (PHILEMON EN BAUCIS) > Met. VIII, (p.96, vv.679 - 685); f. De gasten maken zich bekend (1)

<p>Interea⁵³³ totiens⁵³⁴ haustum cratera repleti 680 sponte sua⁵³⁵ per seque <u>vident</u>⁵³⁶ succrescere⁵³⁷ vina⁵³⁸; attoniti novitate⁵³⁹ <u>pavent</u> manibusque supinis <u>concipiunt</u> Baucisque preces timidusque⁵⁴⁰ Philemon et veniam dapibus nullisque⁵⁴¹ paratibus <u>orant</u>. Unicus⁵⁴² anser⁵⁴³ <u>erat</u>, minimae custodia⁵⁴⁴ villae, 685 <i>quem</i> dis hospitibus domini mactare⁵⁴⁵ <u>parabant</u>; ...</p>	<p>Intussen zien zij dat de zovaak uitgeschonken kan vanzelf/uit eigen beweging weer gevuld wordt en dat de wijn vanzelf zich aanvult; ontsteld door het verrassende zijn ze bang en met de handpalmen naar de hemel opgeheven smeken en Baucis en de angstige Philemon en ze bidden om vergiffenis voor het eten en voor geen voorbereidingen. Er was één enkele gans, de bewaker van het zeer kleine landhuis, die zijn meesters van plan waren te slachten voor de goden als gasten; ...</p>
---	---

- 533 je hebt geen idee van de tijd, die de goden bij Philemon en Baucis in het huisje zijn. **Interea** suggereert dat een en ander zich een beetje ongemerkt voltrekt. Vanaf dit punt wordt de oudjes iets duidelijk
- 534 ADV bij **haustum**: het mengvat is al zovaak leeg gedronken. Ze zitten kortom te zuipen als tempeliers daar bij Philemon en Baucis thuis. De constructie is een dubbele Acl die afhankelijk is van **vident** (680). *SubjectsACC* is **totiens haustum cratera** (Griekse ACC) en de INF is **repleti**. De tweede *subjectsACC* is **vina** en de tweede INF is **succrescere**
- 535 **sponte sua** is synoniem met **per se** en we hebben dus twee keer dezelfde mededeling. **TAUTOLOGIE**. Wis en waarachtig, zeker en vast, open en bloot, altijd en eeuwig, enkel en alleen, nooit ofte nimmer, het zijn wat voorbeelden van een **TAUTOLOGIE** in de Nederlandse taal.
- 536 onderwerp zijn Philemon en Baucis, niet de goden. Die weten wel wat voor soort geintjes ze uit kunnen halen
- 537 hee! Wat is dat nu? Het vierde woord dat begint met een -s in dit vers: **ALLITERATIE**: **sponte sua** (...) **seque** (...) **succrescere** (E7f.1). En het lijkt alsof de wijn niet op raakt! Magic! Ik dacht toch serieus dat mijn nappie bijna leeg was, en nou is ie in één keer weer vol! Hans Klok klok klok klok?
- 538 dichterlijk PL
- 539 dat is wel tamelijk verrassend ja, dat de wijn vanzelf bijgevoerd wordt. Philemon en Baucis staan versteld (**attoniti**) door het ongekende trucje (H10.39a). Ze realiseren zich meteen wat er aan de hand is. Ze heffen hun handen ten hemel, vragen vergiffenis voor het karige eten (H10.39b). Zelf zouden wij, bij zoveel drank, gaan twijfelen aan onze scherpe visuele waarneming en niet in eerste instantie denken aan goden, die dat regelen. Je wordt aangehouden door de politie en die beweert dat je wel erg veel gedronken hebt. Dan zeg je ook niet dat de goden steeds je glas bij hebben gevuld en dat je dat eigenlijk nu pas doorhebt. De goden?, zeggen ze dan. De goden? De barman, bedoel je!
- 540 alleen van Philemon wordt aangegeven dat hij bang is. Maar ook Baucis zal het toch wel dun door de naad lopen, vermoedelijk
- 541 weer een voorbeeld van een *dominant ADI*. Het gaat hier om het feit dat de oudjes vergiffenis vragen voor het naar hun idee ontbreken van een fatsoenlijk maal. Ze vragen geen vergiffenis voor het eten. Het ADI is belangrijker dan het SUBST. Kenmerkend voor *dominant* gebruik
- 542 er is maar één gans (E7f.2) en ze zijn bereid die te slachten om een betere indruk op hun gasten te maken: de oudjes hadden niet veel te makken, en het gansje niet veel meer te gakk
- 543 ganzen spelen een belangrijke rol in de Romeinse geschiedenis. Toen Galliërs het Capitool al beklommen gakten de ganzen en ze wekten op die manier ene Marcus Manlius. Die zette vervolgens alsnog een adequate verdediging op touw waardoor Rome gespaard bleef (E7f.3). Ongetwijfeld een verhaal dat de Romeinen die Ovidius' verhalen lazen kenden
- 544 haha, bewaking (*een bewaker*, die gans dus, een vorm van **METONYMIA**, **ABSTRACTUM PRO CONCRETO** om precies te zijn (H10.40b)! Voor een **villa**? Een landhuis? Kleintje zeker? Klopt: **minimae**. Typisch Ovidius om hierover ironisch te doen (H10.40a) (E7f.4).
- 545 de oudjes moeten nog steeds denken dat ze de goddelijke gasten te weinig eten hebben voorgeschoteld. Anders wilden ze die gans niet slachten. Het zou kunnen zijn dat ze die wilden offeren

<p>ille celer penna tardos⁵⁴⁶ aetate fatigat eluditque diu tandemque est visus ad ipsos confugisse⁵⁴⁷ deos. Superi vetuere necari “Di”⁵⁴⁸ que “sumus, meritasque luet vicinia⁵⁴⁹ poenas 690 impia”⁵⁵⁰ dixerunt; “vobis immunibus⁵⁵¹ huius esse mali dabitur. Modo vestra relinquite tecta ac nostros comitate gradus et in ardua montis 693 ite simul!” Parent⁵⁵² ambo baculisque levati 693a [ite simul.” Parent et dis praeuntibus ambo 693b membra levant baculis tardique senilibus annis] 694 nituntur longo vestigia ponere clivo⁵⁵³.</p>	<p>die, snel met zijn vleugels, vermoeit de tragen/hen die traag zijn door hun leeftijd en lange tijd is hij hun te vlug af en eindelijk zag men dat hij zijn toevlucht had genomen tot de goden zelf. De goden verboden dat hij gedood werd en ze zeiden: “Wij zijn goden en jullie goddeloze buurt zal zijn verdiende straf ondergaan; aan jullie zal gegeven zijn om vrij van die ramp te zijn. Verlaat slechts jullie huis en volgt onze stappen en gaat tegelijk met ons de helling(en) van de berg op!” Beiden gehoorzamen en steunend op hun stokken [gaat tegelijk. Beiden gehoorzamen en terwijl de goden voorgaan, verlichten zij hun ledematen met stokken en traag door hun oude jaren] spannen zij zich in hun voeten te zetten op de lange helling/tegen de lange helling op.</p>
---	---

⁵⁴⁶ vormt een ANTITHESE met **celer**: de gans is snel, de oudjes traag (E7f.5).

⁵⁴⁷ de gans vlucht niet voor niets naar de gasten toe. Dat zijn goden en die gans weet dat die hem niet willen opeten. De oudjes hebben hun best gedaan het dier te vangen, maar het is niet gelukt

⁵⁴⁸ Jupiter en Mercurius maken zich bekend als goden, iets waar Philemon en Baucis al rekening mee hadden gehouden, gezien het magische vol blijven van het mengvat met wijn. Mevrouw d’Hane-Scheltema vertaalt de woorden van de goden zo: “Ja, wij zijn goden,” zeggen ze, “en deze streek vol zondaars krijgt straks de straf die men verdiend heeft. Jullie gaan vrijuit en blijven ongedeerd, maar moeten wel dit huis verlaten. Kom mee met ons, naar buiten, blijf ons volgen in ons spoor, de helling op ...” Het woordje *straks* is de weergave van het FUT van **luet** in 689 (H10.42a). Het Latijnse woordje **modo** in 691 vertaalde de vertaalster met *maar ... wel* (H10.42b), terwijl *blijf ons volgen* de vertaling is van **nostros comitate gradus** 692 (H10.42c). DIRECTE REDE zorgt hier vanzelfsprekend voor een vertraging in het VERTELTEMPO

⁵⁴⁹ de buurt? Nee, de mensen die daar in de buurt wonen! Vorm van METONYMIA, te weten ABSTRACTUM PRO CONCRETO. **Vicinia** hoort bij **impia** (690)

⁵⁵⁰ de woorden die nadrukkelijk vooraan staan in de verzen 689 en 690 zijn **di** en **impia** (H10.41a). Die vormen als het ware een contrast. Het HYPERBATON uit de vraag is natuurlijk **meritas** (...) **poenas** (H10.41a). Dat contrasteert weer met **immunibus huius esse mali** (690-691) (H10.41b). De mensen die in de buurt wonen bij Philemon en Baucis, en die de goden op hun zoektocht naar onderdak buiten sloten (629 **mille domos clausere serae**), worden gestraft. Philemon en Baucis worden niet gestraft, zij worden beloond

⁵⁵¹ dit ADI heeft de naamval overgenomen van **vobis**. Waar je wellicht **immunes** zou verwachten in een constructie als **vos immunes eritis** is hier grammaticaal de juiste keuze voor **immunibus** gemaakt

⁵⁵² Philemon en Baucis hebben niet veel aansporing nodig: meteen laten ze hun huisje voor wat het is en gaan met Jupiter en Mercurius mee. De goden komen kennelijk erg betrouwbaar over. Tegenwoordig zou er neem ik aan kritisch geluisterd worden, met 112 binnen handbereik, als twee vreemden zouden zeggen: Hoi. Wij zijn goden. Gaan jullie met ons mee? Loop ons maar achterna. We gaan naar die bosjes daar.

⁵⁵³ in 694 heb je een mooi voorbeeld van hoe de metriek /de scansie de inhoud ondersteunt. Beide methodes stellen hier dezelfde vraag over. Eerst maar eens scanderen en dan zullen we zien dat de spondeëen (E7f.6b) aan het begin van het vers de moeizame tocht van Philemon en Baucis naar boven onderstrepen (H10.43b) (E7f.6c). **nītūntūr lōngō vēstīgā pōnērē clīvō** (H10.43a) (E7f.6a).

H7 – PHILEMON EN BAUCIS 7 (PHILEMON EN BAUCIS) > Met. VIII, (p.98, vv.695 - 702); g. De eerste metamorfose (1)

<p>695 Tantum <u>aberant</u>⁵⁵⁴ summo, <i>quantum</i> semel ire sagitta missa <u>potest</u>; <u>flexere</u> oculos et mersa ^{esse} palude⁵⁵⁵ cetera <u>prospiciunt</u>, tantum⁵⁵⁶ sua tecta⁵⁵⁷ manere. <i>Dum</i>que ea <u>mirantur</u>, <i>dum</i>⁵⁵⁸ <u>deflent</u> fata suorum⁵⁵⁹, illa vetus⁵⁶⁰, dominis etiam casa parva duobus⁵⁶¹, 700 <u>vertitur</u> in templum⁵⁶²; furcas <u>subiere</u> columnae, stramina <u>flavescent</u> aurataque tecta <u>videntur</u>⁵⁶³ caelataeque⁵⁶⁴ fores adopertaque marmore tellus⁵⁶⁵.</p>	<p>Zoveel/zover waren ze afwezig van de top, als een pijl, eenmaal afgeschoten, kan gaan; ze keken om en ze zien in de verte dat de overige dingen in een poel zijn verzonken, dat slechts hun huis overeind staat.</p> <p>En terwijl zij zich hierover verbazen, terwijl zij het lot van de hunnen/hun burenen bewenen, verandert dat oude huisje, ook voor twee meesters klein, in een tempel; zuilen namen de plaats in van steunpalen, het stro wordt goudgeel, en een verguld dak worden gezien, en een deur met reliëf versierd en een vloer bedekt met marmer.</p>
--	---

⁵⁵⁴ het gaat snel in het verhaal. het verteltempo is hoog. We weten al dat de oudjes langzaam lopen dus we kunnen een sprongetje in het verhaal maken. Ze zijn bijna bij de top van de berg. Ovidius gebruikt een leuke aanduiding om de nog af te leggen afstand aan te duiden: zover als een pijl kan gaan

⁵⁵⁵ al in 624 is aangegeven dat het verhaal zich afspeelt in moerassig gebied (*stagnum* t/m *undae*) ([E7g.1](#)) ([H10.46](#)).

⁵⁵⁶ een ander *tantum* dan in 695. In 695 is *tantum* een onderdeel van de zogenaamde ADV *correlativa*, hier *tantum* .. *quantum* (*zoveel ... als*). In 697 is *tantum* een gewoon ADV dat *slechts* betekent

⁵⁵⁷ PARS PRO TOTO, dus METONYMIA. En daarbij nog eens een DICHTERLIJK PL. Tjonge, jonge. Het moet niet veel gekker worden

⁵⁵⁸ met stijlmiddelen worden de emoties van de oudjes door Ovidius benadrukt: de herhaling van *dum* wijst op een ANAFOOR, *dum deflent* is een ALLITERATIE en dan is er ook nog een CHIASME te bespeuren in *ea* (a) *mirantur* (b) *deflent* (b) *fata* (a) ([E7g.2](#)). Philemon en Baucis zijn geëmotioneerd en dat is te begrijpen. Net waren ze nog bevreesd dat ze hun gasten niet voldoende voorgezet hadden, bleken dat goden te zijn en nu lopen ze al achter Jupiter en Mercurius aan te sjouwen. Nog goed dat die laatste niet vliegt! En bij het omkijken zien ze alles wat hen lief was veranderen. Wie zou niet aangedaan zijn?

⁵⁵⁹ ook nu tonen Philemon en Baucis zich vroom: ze zijn verdrietig over het nare lot van de anderen mensen uit hun buurtje. Zelf hebben ze daar geen last van, maar ze zijn niet egocentrisch! En tenslotte zullen ze in 707-708 de goden vragen of ze hun priesters mogen zijn ([H10.45](#)). En dat wordt hun natuurlijk toegestaan. De beloning is compleet

⁵⁶⁰ lijkt een maf ADI bij *casa*, omdat het op *-us* eindigt. Het is een ADI van de gemengde declinatie, maar met een klein verschil met de meeste ADI uit die groep. Als je de verbuiging van *fortis* als voorbeeld neemt (*fortis, fortis, forti, fortem, forti // fortes, fortium, fortibus, fortes, fortibus*) dan zie je in de ABL SG een *-i* als uitgang en in de GEN PL *-ium*. In NOM/ACC N PL staat daar ook nog de uitgang *-ia*. Welnu, drie ADI van de gemengde declinatie hebben een *-e* in de ABL SG, *-um* in de GEN PL en *-a* in de NOM/ACC PL N: dat zijn *vetus* (*oud*), *pauper* (*arm*) en *dives* (*rijk*). Voilà!

⁵⁶¹ het huisje, het hutje eigenlijk was klein, zelfs te klein voor mensen die niet veel nodig hadden. Maar nu! Nu wordt dat hutje een prachtige tempel! Het wonder lijkt nog groter dan het al was ([E7g.3](#)).

⁵⁶² twee metamorfoses voor de prijs van één! De wijde omgeving verandert in een moeras (*mersa palude cetera*) en vervolgens verandert hun huisje in een tempel (*illa* 699 t/m *tellus* 702) ([H10.44a](#)). De metamorfose van de omgeving gaat in enkele woorden, waarna het verteltempo daalt en de tweede metamorfose uitvoerig beschreven wordt ([H10.44b](#)). Vroomheid wordt aldus beloond ([H10.42c](#)).

⁵⁶³ niet het beruchte koppelwerkwoord hier! *Vidēre* (*zien*) heeft een PASS variant (*gezien worden*), die niet vaak voorkomt. Veel vaker is *vidēri* het koppelwerkwoord *schijnen, lijken, de indruk wekken*. Dat zou hier een rare vertaling zijn! Het dak van hun huisje is echt van goud geworden

⁵⁶⁴ met drijfwerk versierd. Weet je nog? Het van binnen uit met een fijn dreveltje bewerken van zilver of goud waardoor er aan de buitenkant reliëf zichtbaar wordt. Heel knap als je dat kunt!

⁵⁶⁵ vrouwelijk woord, vandaar *adoperta*. Het ziet er wel totaal anders uit nu, door het gegoochel van de goden, dan eerst

<p>Talia tum placido Saturnius⁵⁶⁶ <u>edidit</u> ore:</p> <p>“<u>Dicite</u>, iuste senex et femina coniuge iusto⁵⁶⁷</p> <p>705 digna, quid optetis.⁵⁶⁸” Cum Baucide pauca locutus</p> <p>iudicium superis <u>aperit</u> commune⁵⁶⁹ Philemon:</p> <p>“Esse⁵⁷⁰ sacerdotes delubraque⁵⁷¹ vestra tueri</p> <p><u>poscimus</u>, et⁵⁷² quoniam concordēs⁵⁷³ <u>egimus</u> annos,</p> <p>auferat hora duos eadem⁵⁷⁴, nec coniugis umquam</p> <p>710 busta meae <u>videam</u> neu <u>sim</u> <u>tumulandus</u>⁵⁷⁵ ab illa.”</p>		<p>Toen zei de zoon van Saturnus met rustige stem het volgende:</p> <p>“Zegt, rechtschapen oude man en vrouw, een rechtschapen echtgenoot waardig, wat jullie wensen.” Nadat Philemon weinig met Baucis had gesproken, geeft hij aan de goden hun gemeenschappelijke keuze te kennen:</p> <p>“Priesters te zijn en jullie tempel te beschermen vragen wij, en aangezien wij in harmonie onze jaren hebben doorgebracht, moge hetzelfde uur ons tweeën wegnemen, en moge ik nooit het graf van mijn echtgenote zien en moge ik niet door haar begraven moeten worden.”</p>
---	--	---

⁵⁶⁶ Jupiter, hier genoemd met de naam van zijn pappie Saturnus. Een **PATRONYMICUM** in het wild dus. Jupiter zegt dat de oudjes een wens mogen doen. Het lijkt op een verhaal met een geest uit een fles die, omdat hij bevrijd is, drie wensen laat doen. Which reminds me... Een getrouwd stel is aan het golf spelen op de meest luxeuze golfcourt van het land, midden in een super exclusieve villawijk. Bij het derde holer gekomen zegt de man tegen zijn vrouw: 'Hier moet je goed oppassen waar je slaat, want we staan dicht bij de huizen en een kapotte ruit zal hier wel veel geld kosten.' Alsof het zo was gepland slaat de vrouw inderdaad haar golfbal dwars door de ruit van de mooiste villa in de wijk. Beduusd belt het koppel aan de deur. Een geheimzinnige stem roept hen binnen. In de hal aangekomen zien ze de scherven van het raam en zien ze ook nog een grote Chinese vaas aan diggelen, met daarin hun golfbal. Daarnaast staat een klein, oud ventje dat zegt: 'Ik veronderstel dat U verantwoordelijk bent?' Het koppel begint zich direct te verontschuldigen, maar het ventje onderbreekt hen: 'Wat U gedaan heeft was een goede zaak, want ik ben een geest die al duizend jaar opgesloten zat in die Chinese vaas. Door de vaas te breken ben ik bevrijd en vanaf nu ben ik weer een gewoon mens. Ik kan wel nog drie wensen vervullen. Omdat jullie mij hebben bevrijd en met jullie tweeën zijn mogen jullie elk 1 wens doen. De laatste wens wil ik na 1000 jaar wel voor mijzelf houden, akkoord?' Het koppel knikt hevig, en de man doet direct zijn wens: 'Ik zou graag elke maand 1 miljoen euro verdienen!' De geest knikt en zegt: 'Het is in orde, kijk morgenavond uw bankrekening maar na. En wat zal het voor U zijn, mevrouw?' Waarop de vrouw zegt: 'Ik zou graag een luxevilla hebben in elk land van de wereld!' Weer knikt de geest en zegt: 'Dat is een makkie, ga morgen maar bij uw notaris langs, daar liggen de eigendomsakten.' De man en de vrouw vallen in elkaars armen van geluk. Na de eerste emoties vraagt de man aan de geest: 'En geest, wat gaat u voor uzelf wensen?' 'Wel', zegt de geest, 'gedurende duizend jaar heb ik in die vaas gezeten. Terwijl ik maar naar één ding verlangde: een passionele nacht met een vrouw, en nu zijn jullie tot mij gekomen, en ben ik bevrijd door een mooie vrouw en daarom is mijn wens, IK WIL HET NU DOEN met mevrouw hier!' Het koppel kijkt naar elkaar, waarop de vrouw zegt: 'Voor een miljoen per maand en een huis in elk land wil ik dat wel doen!' Waarna ze zich met de geest in de slaapkamer terugtrekt. De geest blijkt inderdaad veel zin in seks te hebben en blijkt ook nog veel leuke standjes en fantasietjes te kennen waarmee hij de vrouw de godganse nacht afjakkert. Als de ochtend aanbreekt stopt de geest ermee, en vraagt aan de uitgeputte vrouw: 'Hoe oud bent u eigenlijk?' '37 jaar, maar waarom wilt u dit weten?', vraagt de vrouw. Zegt de geest: 'Ik ben altijd verbaasd dat er op die leeftijd nog mensen zijn die in geesten en sprookjes geloven...'

⁵⁶⁷ het **CHIASMES** spat je tegemoet: **iu**ste (a) **sen**ex (b) **coni**uge (b) **i**usto (a) ([E7g.4](#)). Het **CHIASMES** is ook gesignaleerd door Hermaion ([H10.47](#)), maar die ziet er nog eentje: **iu**ste (a) **sen**ex (b) **fem**ina (b) **d**igna (a) ([H10.47](#)). Ff uitleggen deze? Je moet **iu**ste net als **d**igna zien als ADI in de VOC die horen bij respectievelijk de SUBST **sen**ex en **fem**ina, die natuurlijk ook VOC zijn

⁵⁶⁸ CON van de afhankelijke vraag, oftewel CON *obliquus*

⁵⁶⁹ **iudicium commune** is een aanduiding voor de saamhorigheid die het oude duo zo kenmerkt. Even later volgt met **concordes egimus annos** nogmaals die aanduiding van saamhorigheid ([H10.48](#)), maar nu uitgesproken door Philemon. Ovidius is een meester in het typeren van mensen, hetzij door zijn beschrijving van die mensen hetzij door weer te geven wat zij zeggen

⁵⁷⁰ de ene helft van de wens formuleert Philemon in een INF (**esse**, **tueri**) zoals: Wat wens jij, Jantje? Slim zijn, geest! En de andere helft met een CON van wens/*desiderativus* (3x: **auferat**, **videam**, **sim**)

⁵⁷¹ een typisch dichterdijk woord voor **templum**, hier zelfs dichterdijk PL. Als ze priester mogen zijn in de tempel die net op wonderbaarlijke manier ontstaan is, zijn ze toch nog een beetje thuis

⁵⁷² een andere vertaler, de heer Eddy de Laet, vertaalt het laatste stukje directe rede zo: “*omdat wij al die jaren eensgezind hebben doorgebracht, vraag ik bovendien dat hetzelfde vuur ons komt halen, zodat ik nooit het graf van mijn vrouw moet zien of dat ik niet door haar begraven hoeft te worden.*” Hij vertaalt het ingewikkelde **auferat** dus met *vraag ik dat ... komt halen* ([E7g.7a](#)). Nu is het zo, en het is goed dat Eisma ons dat duidelijk maakt, dat in bepaalde handschriften in 709 niet **nec** staat, maar **ne**. O jee! De monnik heeft een lettertje vergeten? Zeker aan de Trappist! Eddy De Laet heeft duidelijk die laatste versie voor zijn snufferd gehad bij het vertalen. Hij maakt er namelijk een BZ van (*zodat ik nooit/niet ooit*) terwijl de tekst die wij aanhouden, dus niet die van de monnik, twee HZ bevat met een CON van wens (**videam** en **sim**), logisch omdat ook **auferat** al vertaald was als zo'n CON *desiderativus* ([E7g.7b](#)).

⁵⁷³ niet bijvoeglijk bij **annos**, maar predicatief bij het onderwerp (wij, in **egimus**)

⁵⁷⁴ verbloemende aanduiding voor hun wens samen te sterven. Philemon gebruikt hier een **EUFEMISME** ([E7g.5](#)). Die bestaan er in allerlei soorten en maten als het om taboe onderwerpen gaat. Denk aan de dood, denk aan seks, denk aan je inkomen en misschien kun je er zelf nog wel meer verzinnen. Philemon en Baucis vragen twee dingen: ze willen in dienst treden bij de goden (=hun priesters zijn) en ze willen tegelijkertijd het tijdelijke met het eeuwige verwisselen ([E7g.6a/b](#)), de pijp aan Maarten geven, de eeuwige jachtvelden opzoeken, het loodje leggen, hun klompen wegzetten, de laatste adem uitblazen

⁵⁷⁵ een overduidelijk GRV. De uitgang **-ndus** laat niets aan duidelijkheid te wensen over. Met **sim** (CON PR van **esse**) is er sprake van een GRV van verplichting: *moge ik niet begraven moeten worden*.

H7 – PHILEMON EN BAUCIS 7 (PHILEMON EN BAUCIS) > Met. VIII, (p.100, vv.711 - 715); h. Hun wensen gaan in vervulling (1)

Vota fides sequitur⁵⁷⁶; templi tutela fuere⁵⁷⁷,
donec vita data est⁵⁷⁸. Annis⁵⁷⁹ aevoque soluti
 ante gradus sacros *cum* starent⁵⁸⁰ forte locique
narrant casus⁵⁸¹, frondere Philemona Baucis,⁵⁸²
 715 Baucida conspexit⁵⁸³ senior frondere Philemon⁵⁸⁴.

De vervulling volgt op de wensen; ze waren beschermers van de tempel, zolang het leven (hun) is gegeven. Toen zij, verzwakt door de jaren en de leeftijd, toevallig vóór de heilige tredes stonden en spraken over de lotgevallen van de plek, zag Baucis dat Philemon bladeren kreeg, zag de oude man Philemon dat Baucis bladeren kreeg.

⁵⁷⁶ die twee wensen waren dus *esse* t/m *tueri* (707) en *auferat* t/m *eadem*(709) ([H10,49a](#)). Direct hierna komt ook de vervulling van hun wensen tot stand: *templi tutela fuere* (711) en *frondere* t/m *Philemon* (714-715) ([H10,49b](#)).

⁵⁷⁷ dit is een PF 3 PL, maar het onderwerp lijkt SG: *tutela* is SG. We hebben, om dit probleempje op te lossen, het verschijnsel *METONYMIA*, *ABSTRACTUM PRO CONCRETO*, waardoor we kunnen zeggen dat met *tutela* eigenlijk de beschermers bedoeld worden, Philemon en Baucis. Nou ja, en dan klopt het PL wel

⁵⁷⁸ kleine *PROSPECTIE*: ze leven dus nog even door, Philemon en Baucis. Ze sterven niet meteen. Het verteltempo is heel hoog in deze passage. Hoe lang ze nog leven en priesters zijn, het is allemaal niet van belang. De verteller, Lelex nog steeds dus, werkt nu snel naar het uiteindelijke hoogtepunt toe. De metamorfose, die je in het begin van de tekst al aan zag komen. Toen bleken er, hij had het zelf gezien, twee bomen te staan, vlak bij elkaar. Op een terrein dat ommuurd was met een niet al te hoog muurtje

⁵⁷⁹ ABL *causae*, die de oorzaak aangeeft. Hetzelfde geldt voor *aevo*.

⁵⁸⁰ niet wakker liggen van de CON. Die staat er na *cum* wel vaker. In de betekenis *omdat* of *hoewel* staat de CON er altijd, maar in een temporele betekenis soms.

⁵⁸¹ ACC PL van *casus*, de lotgevallen van de plek. Ja, die straf dus. De overstroming van de buurt en het wonder van de metamorfose van hun huisje in een tempel, allemaal het werk van de goden ([E7h,1](#)).

⁵⁸² geen voegwoord tussen de zinsdelen: *ASYNDETON* gespot!

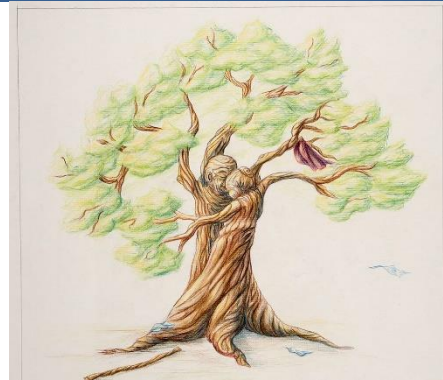
⁵⁸³ een synoniem van *vidēre*, hier ook braaf met een Acl. *Philemona* is de eerste *subjectsACC* en *frondēre* de eerste INF. In 715 is *Baucida* de tweede *subjectsACC* en het herhaalde *frondēre* de tweede INF

⁵⁸⁴ probeer hier maar eens geen stijlmiddel te zien! Puur grammaticaal een *PARALLELLISME*: *Philemona* (acc, a) *Baucis* (nom, b) *Baucida* (acc, a) *Philemon* (nom, b). Maar qua volgorde van de namen weer een *CHIASM*: *Philemona* (a) *Baucis* (b) *Baucida* (b) *Philemon* (a). De, nu echt zeer oude, oudjes staan een keertje te keuvelen, te bomen zeg maar, over vroeger, wat voor een geinig huisje ze toch ooit hadden gehad, en wat een bijzondere gasten ze daar toch ooit ontvangen hadden. Dan voltrekt zich de metamorfose. Beiden worden een boom. Nou, wat denk je? Welke twee bomen worden Philemon en Baucis? Eik? Linde? O dennenboom? Appelboom? Echt geen idee? Stamboom? Welbeschouwd is er sprake van *RINGCOMPOSITIE* in dit verhaal. Lelex begint (620) en eindigt (720) met de bomen die hij zag ([H10,51](#)).

H7 – PHILEMON EN BAUCIS 7 (PHILEMON EN BAUCIS) > Met. VIII, (p.100, vv.716 - 720); h. Hun wensen gaan in vervulling (2)

lamque super geminos crescente⁵⁸⁵ cacumine⁵⁸⁶ vultus⁵⁸⁷
mutua, *dum* licuit, reddebant dicta “Vale” que
“o coniunx” dixere simul, simul⁵⁸⁸ abdita⁵⁸⁹ textit
ora frutex. Ostendit adhuc Thyneius illic
720 incola de gemino vicinos corpore truncos⁵⁹⁰.

En toen er al een kruin groeide boven op beide gezichten,
wisselden ze woorden, zolang het mogelijk was, en zij zeiden tegelijk: “Vaarwel
echtgenoot” en tegelijk verborgen takken hun gezichten door ze te bedekken.
Nog steeds toont de Phrygische bewoner daar de bomen naast elkaar
(ontstaan) uit twee lichamen.

⁵⁸⁵ typisch een vorm van het PPA, waaraan je kunt zien dat we een ABL *absolutus* hebben. *Cacumine* is het onderwerp, maar staat dus ook in de ABL, en *crescente* is de persoonsvorm van de BZ die je vaak vertaalt. De gezichten van de twee oudjes staan al in bloei. Ze kunnen nog spreken en dat is meer dan Daphne kon, toen ze eenmaal een laurierboom aan het worden was. En ook Actaeon kan bij zijn downgrade naar een hert niets meer zeggen. In zoverre is het Philemon en Baucis in het kader van hun beloning vergund nog te spreken

⁵⁸⁶ de metamorfose gaat snel: er groeit reeds een kruin op beider gezicht. In twee van de drie metamorfoses zie je aetiologische motieven: de eerste (land overstroomt) verklaart het moeras, de derde de twee naast elkaar geplaatste bomen ([H10.52](#)). De tweede metamorfose, de verandering van hun huisje in een tempel bevat geen aetiologische motieven

⁵⁸⁷ ACC PL, bij *geminos*, dat heel vaak in poëzie gebruikt wordt voor het telwoord 2

⁵⁸⁸ twee keer *simul*! Tja, je mag dat geen anafoor noemen, omdat de tekstelementen niet allebei aan het begin van het zinsdeel staan. Jammerrrrrr, dat we de term repetitio hebben geloofd. Maar goed, Eisma noemt dat wel een ANAFOOR en dus doen wij dat voor één keertje ook ([E7h.2](#)): het herhalen van *simul* benadrukt het feit dat de goden de wens van Philemon en Baucis om tegelijk te sterven respecteren

⁵⁸⁹ een gevalletje PROLEPSIS. Die gezichten van Philemon en Baucis raken verborgen doordat er takken voor gaan hangen. Grammaticaal staat er dat ze al verborgen zijn. Denk maar aan het schoolvoorbeeld van een PROLEPSIS een peuk roken: de sigaret wordt pas een peuk doordat je hem rookt

⁵⁹⁰ weer eens een ander woord voor *boom*, eigenlijk meer een *boomstam* en in die redenering een METONYMIA-gevalletje: PARS PRO TOTO. Maar ga je lekker ongenueanceerd zoeken bij *truncus*, dan vind je ook *boerenkinkel*, het scheldwoord. Zoek je bij een ADI, dan vind je *verminkt*. Alles kan, in het woordenboek. Philemon en Baucis veranderen in een eik en een linde ([E7h.3](#)), Philemon in een eik, Baucis in een linde

H7 – PHILEMON EN BAUCIS 7 (PHILEMON EN BAUCIS) > Met. VIII, (p.100, vv.721 - 724); h. Hun wensen gaan in vervulling (3)

Haec⁵⁹¹ mihi⁵⁹² non vani⁵⁹³ (neque erat, *cur* fallere vellent⁵⁹⁴)
narravere senes; equidem pendentia vidi
 serta⁵⁹⁵ super ramos ponensque⁵⁹⁶ recentia dixi:
 “Cura deum⁵⁹⁷ di sunt, et *qui* coluere coluntur⁵⁹⁸.”⁵⁹⁹

Dit vertelden mij zeer betrouwbare oude mannen (er was geen reden waarom zij wilden bedriegen); inderdaad heb ik kransen zien hangen op de takken en terwijl ik er nieuwe plaatste zei ik: “De lievelingen van goden zijn goden, en zij die (hen) vereerd hebben, worden vereerd.” ‘

⁵⁹¹ het voorgaande: het verhaal over Philemon en Baucis. Een mooie tegenhanger voor de onbeschofte opmerking van Ixions zoon Pirithoüs. Die geloofde niet dat de goden onbeperkte macht hebben

⁵⁹² dit is de verteller, Lelex, de Athener (E7h.4).

⁵⁹³ *non vani* niet onbetrouwbaar, dus heel betrouwbaar. Dat noemen wij ook wel een LITOTES, en meteen hebben we weer een antwoord op een vraag (H10.50b). Dat zijn (van Lelex) verhaal echt waar is, had hij al aangegeven in 622 *ipse locum vidi*. Maar nu onderstreept hij de geloofwaardigheid van zijn verhaal nogmaals door aan te geven dat hij het verhaal van betrouwbare oude mensen gehoord heeft en door te benadrukken dat hij de kransen heeft zien hangen, zélf heeft zien hangen (H10.50a).

⁵⁹⁴ de CON is van de afhankelijke vraag. Het indirecte vraagwoord is hier *cur*

⁵⁹⁵ latere bezoekers van de plek weten dat het daar om heilige bomen gaat. Hoe dan? De bomen staan bij een tempel. Dat is één. Er hangen kransen in de bomen. Dat is twee. En men vertelt erover (E7h.6).

⁵⁹⁶ ook Lelex zelf is godvruchtig. Hij meldt even langs zijn Atheense neus weg dat hij verse kransen opgehangen heeft aan de takken van de eik en de linde. Om respect te tonen. En hij heeft ook gevleugelde woorden gesproken: degenen die goden vereren worden zelf ook goden

⁵⁹⁷ is in ieder geval een GEN. Maar wát voor GEN dan? Dat wil iedereen weten. Nou, het kan een GEN *subiectivus* zijn (is het hier waarschijnlijk: *de zorg/de lievelingen van de goden*>de goden hebben lief) en het kan een GEN *obiectivus* zijn. De kans dat dit een GEN *obiectivus* is en dus *de zorg voor de goden* betekent (*deum*, goden object van *cura*) is klein, omdat in het tweede gedeelte van de zin dan hetzelfde staat (E7h.5).

⁵⁹⁸ de moraal van het verhaal is een beetje: wie de goden respectvol bejegt, *pietas* toont, wordt beloond. Wie ze onheus bejegt, wordt gestraft (E7h.7). Let op de mooie ALLITERATIE van *coluere coluntur*. Het verhaal is een schoolvoorbeeld van wat eerder al door Lelex genoemd is: *immensa est finemque potentia caeli non habet et, quidquid superi voluere, peractum est* (618-619) (E7h.8). In het verhaal komen nauwelijks de typisch epische kenmerken voor: er is geen legendarische held, al dan niet op sokken, en ook diens daden ontbreken. De sturende power van de goden, die is er wel. Zij bestraffen en belonen mensen (H10.53). Waar het verhaal uitzonderlijk goed in past is in Augustus’ herstelprogramma van normen en waarden, het verheerlijken van de oude Romeinse virtutes, zoals huwelijkstrouw, eenvoud, eerbied voor de goden, gastvrijheid (H10.54).

⁵⁹⁹ weinig aandacht voor leestekens in dit document, maar nu toch even wel. De eerste dubbele aanhalingstekens staan er omdat ze de woorden besluiten die Lelex bij de eik en de linde gesproken had. Het tweede enkele aanhalingsteken staat er omdat Lelex nu uitgesproken is

Paris @ Helena

H9 – PARIS' BRIEF AAN HELENA 9 (PARIS' BRIEF AAN HELENA) > Her. XVI, (p.114, vv.163 - 164); e. Ik zal altijd van je blijven houden (1)

Da⁶⁰⁰ modo te⁶⁰¹, *quae sit* Paridis⁶⁰² constantia, *nosces*⁶⁰³:

flamma rogi⁶⁰⁴ flammis⁶⁰⁵ *finiet* una⁶⁰⁶ meas.

Geef je slechts, (en) je zult leren kennen welke standvastigheid van Paris is:
alleen de vlam van de brandstapel zal mijn vlammen/vuur/liefde beëindigen.

⁶⁰⁰ we schakelen over op een ietwat ander metrum, namelijk het elegisch distichon. Je ziet het meteen aan de lay-out met een lange versregel gevolgd door een kortere die inspringt. Heel spannend is het allemaal niet: de lange regel is gewoon een standaard dactylische hexameter. De tweede regel bevat eigenlijk twee halve dactylische hexameters. Sommigen noemen die tweede regel een pentameter, ik ook. FF opletten: je mag in de dactylische hexameter overal twee korte lettergrepen vervangen door één lange. Dat mag in de eerste helft van de pentameter ook, maar niet in de tweede helft. Regels voor elisie blijven exact hetzelfde. Klaar. Simpel. Niet zo gek moeilijk in de praktijk. Test maar

⁶⁰¹ je zou **mihi** kunnen aanvullen, want dat is wat Paris bedoelt. Helena moet zich aan hem overgeven. Pas op! Je bent, hoe verder de brief vordert, des te meer geneigd te geloven dat dit een echte brief is

⁶⁰² Paris schreef zogenaamd een brief aan Helena. Zogenaamd, want er was geen echte briefwisseling tussen die twee. De briefwisseling ontsproot aan Ovidius' fantasie en tegelijkertijd creëerde hij daarmee een nieuw (vernieuwd?) genre: brieven van heldinnen (**Epistulae Heroïdes**). Een soort van stijloefening! Omdat in het tweede boek van de **Amores** (in de vroege schrijverscarrière van Ovidius tot stand gekomen) sprake is van "woorden die Penelope zond aan Ulixes", en verderop "brieven voor Paris" (vertaling van J. Nagelkerken) moeten we aannemen dat het werk **Heroïdes** eveneens uit het prille begin van Ovidius' carrière stamt. De brief bevat tal van ingenieuze verwijzingen en hints (van Ovidius, niet van Paris!), die de intellectuele en geëngageerde eigentijdse lezer wel begrepen zal hebben. Een ragfijne afstemming van schrijver op ontvanger. Ovidius moet zich volledig hebben ingeleefd in de gevoelens van Paris (en in de volgende brief die van Helena). De brief is in de tijd gesitueerd dat Paris in Sparta is. Hij is daar zo te lezen enige tijd en probeert in de brief Helena's hart te winnen. Menelaus, haar echtgenoot, is een tijdlang aanwezig geweest, maar hij is op enig moment weer op reis gegaan (300-301 in vertaling). Over Paris en Helena zelf kunnen we kort zijn. Paris liep bij het zogenaamde Parisoordeel (wie kreeg de gouden appel omdat ze de mooiste godin was?) niet warm voor de beloningen van respectievelijk Hera/Juno (heerschappij) en Athena/Minerva (oorlogsroem), maar wel voor die van Venus: de mooiste vrouw op aarde. De mooiste vrouw, dat was Helena. Probleem was wel dat Helena al getrouwd was. Met ene Menelaus, de broer van ene Agamemnon. Paris slaagde erin Helena te schaken en "the rest is history". Nou ja, mythe dan. Het blijft een mooi verhaal, maar dat een compleet Grieks leger alleen om een overspelige vrouw terug te halen een oorlog begint tegen Troje en daar dan tien jaar mee bezig is, het lijkt redelijk ongeloofwaardig. Het begin van de brief van Paris aan Helena staat in vertaling afgedrukt in je boek. Hieronder volgt een kleine samenvatting. Paris richt zich in de aanhef van de brief tot de dochter van Leda. Leda? Ja, Helena was een van de dochters van Jupiter die Leda in de gedaante van een zwaan (vaak afgebeeld: Google maar eens op Leda en de zwaan) bezocht. Jupiter liet het nooit bij alleen maar bezoeken, kopje koffie, stukje appeltaart. Dat deed hij ook nu niet, want hij maakte Leda zwanger. Paris noemt zichzelf in de aanhef van de brief, terecht, zoon van Priamus, de koning van Troje. Voorts begint hij Helena te vertellen dat hij tot over zijn oren verliefd op haar is. Dat heeft zo moeten zijn, vindt hij. Jupiter zelf heeft daar schuld aan. Als die het oordeel over de mooiste godin zelf had uitgesproken en niet aan Paris overgelaten had, was dit nooit zo gegaan. Dan was hij nooit gezwicht voor Venus' beloning. Nu heeft Venus hem zelfs op reis vanuit Troje richting Sparta (waar Helena met Menelaus woonde) begeleid. Het was Paris' lot. Vervolgens vertelt Paris hoe hij als baby in het Idagebergte te vondeling gelegd is, toen zijn moeder Hecuba een slecht voorteken kreeg: Paris zou de ondergang worden van Troje. Paris weet, op het moment van het zogenaamde schrijven, natuurlijk niet dat de ondergang van Troje niet te vermijden is. De mensen uit de tijd van de werkelijke auteur, Ovidius, weten dat wel. Paris keuvelt verder. Wanneer hij zijn kuddes hoedt, verschijnt aan hem Mercurius die hem namens Jupiter opdraagt een oordeel uit te spreken over de schoonheid van Minerva en Juno. De scheidsrechter kiest Venus als mooiste godin. Paris maakt vervolgens, weinig kies in onze ogen, opmerkingen over alle vrouwen die hem hadden willen hebben. Maar Helena was volgens Paris, de womanizer, ver boven die andere vrouwen te verkiezen. Toch een mooi compliment. Aan het einde van de reis naar Sparta wordt Paris gastvrij ontvangen door Menelaus, die geen idee heeft wat de vreemdeling uit Troje komt doen. Menelaus leidt hem rond in Sparta maar Paris heeft alleen oog voor Helena, die volgens hem even mooi is als Venus. Na enige tijd vertrekt Menelaus naar Kreta. In aanloop naar het Latijn noemt Paris nog Theseus. Die roofde Helena ook al een keer, maar toen was zij nog een kind. Theseus liet haar tenslotte gaan. Paris zal dat nooit doen.

⁶⁰³ om het ene zinnetje met het andere te verbinden kun je vóór **nosces et tum** aanvullen, waarna de afhankelijke vraag (**sit** is CON *obliquus*) volgt op **nosces**. De twee persoonsvormen **da** en **nosces** zijn niet van dezelfde orde: **da** is IMP PR en **nosces** is IND FUT.

⁶⁰⁴ een verwijzing naar een gewone begrafenis voor een adellijke familie ([E9e.1a](#)). Maar de lezer die de afloop van het verhaal kent denkt onmiddellijk aan de brand/ondergang van Troje ([E9e.1b](#)). Omdat Paris die associatie natuurlijk niet heeft bevatten zijn woorden als het ware een dubbele bodem. Hij is zich de reikwijdte van zijn woorden niet bewust. Typisch de situatie waarin de lezer van meer op de hoogte is dan het personage in het verhaal. **DRAMATISCHE IRONIE** heet dat ([E9e.1c](#)).

⁶⁰⁵ niet dezelfde vlammen als de eerder genoemde. De eerste vlam (**flamma**) is de letterlijke brandstapelvlam, de tweede vlam (**flammis**) is een **METAFOR**, zoals zo vaak voor "brandende" liefde ([H13.16](#)).

⁶⁰⁶ **una** is dubbelverbonden (predicatief) met **flamma**.

H9 – PARIS' BRIEF AAN HELENA 9 (PARIS' BRIEF AAN HELENA) > Her. XVI, (p.114, vv.165 - 168); e. Ik zal altijd van je blijven houden (2)

165 Praeposui⁶⁰⁷ regnis ego te⁶⁰⁸, quae maxima⁶⁰⁹ quondam⁶¹⁰
 pollicita est nobis⁶¹¹ nupta sororque⁶¹² Iovis,
 dumque tuo possem⁶¹³ circumdare brachia collo⁶¹⁴,
 contempta est virtus Pallade dante⁶¹⁵ mihi⁶¹⁶.

Ik heb jou verkozen boven de heerschappij, die ons/mij eens
 de echtgenote en zuster van Juno als zeer groot heeft beloofd,
 en als ik maar mijn armen om jouw nek kon leggen,
 werd de moed geminacht terwijl Pallas (die) aan mij gaf/aanbood.

⁶⁰⁷ praeponēre heeft verplichte aanvullingen in de DAT (hier regnis) en de ACC (hier te).

⁶⁰⁸ bewust naast elkaar geplaatst, ego en te. IUXTAPOSITIE heet dat. Er is, in de visie van Hermaion, ook sprake van een HYPERBATON door het uit elkaar plaatsen van maxima en nupta sororque (H13,17a). De IUXTAPOSITIE duidt op Paris' wens dicht bij Helena te willen zijn, het HYPERBATON benadrukt de grootheid van Juno (H13,17b).

⁶⁰⁹ de twee uitgevers vatten dit maxima verschillend op. De onze, Eisma, laat dit predicatief horen bij quae, dat zelf weer verwijst naar het antecedent regnis. Kortom, maxima is dan N PL (net als regnis en quae). Maar Hermaion laat maxima vertalen als bepaling bij nupta sororque Iovis, oftewel bij Juno. Dan is het dus F NOM SG. Metrisch maakt dat inderdaad niet uit: de laatste -a van maxima is kort

⁶¹⁰ ooit, bij het Parisoordeel

⁶¹¹ dichterlijk PL. De godinnen deden hun beloftes aan één man, aan Paris

⁶¹² bijzondere familierelatie. Jupiter en Juno waren allebei kinderen van Cronus en Rhea, maar Jupiter was ook de man van Juno.

⁶¹³ de CON na dum lijkt hier op een CON van de onverwulbare wens (die heel vaak in het IMPF staat). Maar Paris' wens ging wel degelijk in vervulling. Dus is de CON puur veroorzaakt door het voegwoord dum. Er lijkt eerder sprake te zijn van een voorwaarde waaraan voldaan moet worden.

⁶¹⁴ tuo en collo zijn uit elkaar geplaatst: HYPERBATON

⁶¹⁵ ABL absolutus, met Pallade als onderwerpsgedeelte en dante als persoonsvormgedeelte. Pallas is onderdeel van de Griekse naam Pallas Athene, hier overgeheveld naar het Latijn

⁶¹⁶ een zogenaamde DAT auctoris (volgens Hermaion!), die de handelende persoon aanduidt bij een GRV-constructie of bij een PASS persoonsvorm. mihi wordt bij Eisma opgevat als indirect object. mihi is Paris zelf. Hij doelt op het feit dat de godinnen Juno en Minerva hem respectievelijk de hoogste macht en wijsheid en moed aanboden als hij hen de mooiste godin vond en de gouden appel gaf (E9e,2).

H9 – PARIS' BRIEF AAN HELENA 9 (PARIS' BRIEF AAN HELENA) > Her. XVI, (p.114, vv.169 - 174); e. Ik zal altijd van je blijven houden (3)

<p>Nec <u>piget</u> aut umquam stulte legisse <u>videbor</u>⁶¹⁷:</p> <p>170 <u>permanet</u> in voto⁶¹⁸ mens mea⁶¹⁹ firma suo.</p> <p>Spem⁶²⁰ modo ne nostram fieri <u>patiare</u>⁶²¹ caducam, <u>deprecor</u>⁶²², o tanto digna⁶²³ labore⁶²⁴ peti.</p> <p>Non⁶²⁵ ego coniugium generosae⁶²⁶ degener⁶²⁷ <u>opto</u>, nec mea, <u>crede</u> mihi, turpiter uxor <u>eris</u>⁶²⁸.</p>	<p>En ik heb geen spijt of niet zal ik ooit denken dat ik dom heb gekozen: mijn geest blijft/volhardt standvastig in zijn wens.</p> <p>Duld slechts niet dat mijn hoop nietig wordt, smee ik, o jij, waard om met zo grote inspanning het hof te worden gemaakt.</p> <p>Niet wens ik (als) onwaardig(e) een huwelijk met een adellijke vrouw, en niet zul je, geloof mij, (op) schandelijk(e wijze) mijn vrouw zijn.</p>
---	---

⁶¹⁷ Paris heeft geen spijt van wat hij niet gekozen heeft. De Latijnse tekstelementen die daarover gaan zijn **Praeposui regnis ego te** (165) en **contempta est virtus** (168) ([H13,18](#)). Heel subtiel ga je je inleven in de gevoelens van Paris voor Helena, wat je daar op zich ook van mag vinden. Is ie te direct, te hitsig, blaast ie te hoog van de toren? Realiseer je dat je heel sneaky mee gevoerd wordt in de fantasie van Ovidius! Er was geen echte brief! Er is een brief van de vrouwenexpert pur sang Ovidius, die zich ingeleefd heeft in het personage Paris. Omdat veel details over de achtergrond van Paris en Helena "kloppen" met de mythe over de schaking van Helena door Paris ben je snel geneigd alle door Ovidius vermelde gegevens voor waar aan te nemen. Ook door het commentaar (voetnoten, in je boek etc.) word je meegezogen in de fabeltjes van Ovidius, omdat ze de tekst serieus nemen. Overal waar Paris iets zegt, denkt, voelt is het op de achtergrond Ovidius die dat allemaal uit de grote duim zuigt

⁶¹⁸ **voto** verwijst naar Paris' wens om Helena als vrouw mee naar Troje te nemen ([E9e,3](#)).

⁶¹⁹ kleine **ALLITERATIE** in het wild: **mens mea**.

⁶²⁰ is een F woord (e-declinatie), vandaar dat **nostram** en **caducam** ook F zijn

⁶²¹ een CON **prohibitivus** (eigenlijk de ontkende CON **adhortativus**): Paris hoeft maar één ding van Helena terug te horen/lezen: dat ze zijn hoop niet de bodem in slaat

⁶²² Paris smeekt Helena om zijn hoop niet de grond in te boren. De persoonsvorm **deprecor** heeft als lijdend voorwerp een zin, een objectzin dus. Die objectzin wordt ingeleid door het voegwoord **ne** en de persoonsvorm in de BZ is **patiare**

⁶²³ Helena wordt hier door Paris direct aangesproken en **digna** is dus een VOC. Geeft niks, gewoon korte slot -a

⁶²⁴ met de grote inspanning waarover Paris hier spreekt bedoelt hij waarschijnlijk de lange reis die hij van Troje naar Sparta heeft gemaakt. Venus heeft namelijk voor de rest gezorgd. Het is de vraag of Helena dat wil horen, dat ze onderdeel van een wedstrijd geweest is. Uit "haar brief" blijkt van niet. Zie de verzen 121 t/m 124 van Helena's brief aan Paris. Daar zegt Helena dat het waarschijnlijk een verzinsel van Paris is dat zij de prijs van een wedstrijd zou zijn geweest. Dat zij te weinig overtuigd is van haar eigen schoonheid om onder auspiciën van een godin tot hoofdprijs benoemd te worden

⁶²⁵ de verzen 173-174 worden door W.A.M. Peters vertaald: **Niet als een burgerman ben ik op zoek naar een bruid uit de adel, heus, vrouw van Paris te zijn houdt geen vernedering in**. Daarbij wordt **degener** vertaald met **als een burgerman**. Ook het woordje **heus** komt van het Latijn, namelijk **crede mihi**. En **nec ... turpiter** is dan weergegeven als **houdt geen vernedering in** ([E9e,6a + b + c](#)).

⁶²⁶ **generosae** staat hier voor **generosae uxoris** en is een GEN bij **coniugium** (**huwelijk met**). Gebruikswijze GEN is **obiectivus**.

⁶²⁷ een **ANTITHESE**: de begrippen **generosae** en **degener** zijn bewust naast elkaar geplaatst (**IUXTAPOSITIE**) waardoor de **ANTITHESE** benadrukt wordt ([E9e,15 a + b](#)). Paris was wel degelijk afkomstig uit een adellijk geslacht, ook al was hij te vondeling gelegd. Hierna wijdt hij over zijn luisterrijke afkomst uit en de manier waarop hij dat doet, doet denken aan de manier waarop Apollo zich nogal nadrukkelijk op de borst klopt als hij Daphne voor zich probeert te winnen (Met. I, 504 – 524 op p.34 bij Eisma en op p.50 bij Hermaion). Vragen over deze twee passages zouden op het examen niet onverwacht komen!

⁶²⁸ vindt hij, vindt Paris. In wezen is iedereen bekend, behalve Paris dan (**DRAMATISCHE IRONIE**), met het gegeven dat Helena's verbintenis met Paris juist wel grote schande betekende ([E9e,4](#)).

H9 – PARIS' BRIEF AAN HELENA 9 (PARIS' BRIEF AAN HELENA) > Her. XVI, (p.116, vv.175 - 182); f. Je zult in de weelde leven die bij je past (1)

<p>175 Pliada⁶²⁹, <i>si quaeres</i>, in nostra gente lovemque <i>invenies</i>, medios <i>ut taceamus</i> avos⁶³⁰. Regna parens⁶³¹ Asiae, <i>qua</i>⁶³² nulla beatior ora <i>est</i>, finibus immensis⁶³³ vix obeunda⁶³⁴, <i>tenet</i>. Innumeras urbes atque aurea tecta⁶³⁵ <i>videbis</i>⁶³⁶ 180 <i>quaeque</i> suos <i>dicas</i>⁶³⁷ templa decere deos. Ilion⁶³⁸ <i>aspicies</i> firmataque turribus altis moenia, Phoebeae⁶³⁹ structa canore lyrae.</p>	<p>Als je zult zoeken, zul je in ons/mijn geslacht/familie een Plejade en Jupiter vinden, om van de voorvaderen ertussenin maar te zwijgen. Mijn vader houdt/heeft het rijk van Klein-Azië, de welvarendste streek die er is, (dat) door zijn onmetelijke gebied nauwelijks bereisd kan worden/te bereizen is. Je zult er ontelbare steden en gouden huizen zien en tempels die/waarvan je kunt zeggen dat ze bij hun goden passen. Je zult Ilion zien en de muren versterkt door hoge torens, gebouwd door de klank van de lier van Phoebus.</p>
--	---

- ⁶²⁹ typisch Ovidius om dit woord te gebruiken. Een sterrenbeeld om te verwijzen naar de moeder van Dardanus, Electra. Dardanus was de stamvader van de Trojanen. Om die reden worden Trojanen, bij Vergilius met name, vaak **Dardanidae** genoemd. Electra was als dochter van Atlas en Pleione één van de zeven Plejaden. Jupiter en Electra sportten samen en kregen vervolgens Dardanus als kind
- ⁶³⁰ deze woorden van Paris illustreren wat hij eerder aangegeven had, namelijk dat hij niet zomaar iemand was (**non ego ... degener** in 173) ^(H13.19). Hij heeft een aantal argumenten om Helena over te halen hem ook als haar echtgenoot te kiezen en somt die in deze en de volgende passages ook op. Hij heeft een illuster voorgeslacht, hij is van goddelijke komaf. Zijn vader is koning over een immens rijk en in dat rijk bevindt zich onmetelijke rijkdom. Daarnaast is zijn stad, Troje dus, een drukbevolkte stad, omringd door bolwerken en gastvrij. Elk huis in Troje is erg rijk en er heerst een luxe levensstijl en Helena is zo'n luxe levensstijl wel waard ^(E9f.1). Bij zijn beschrijving "zoomt" Paris in van groot naar klein: hij noemt **regna ... Asiae ... finibus immensis** (177 – 178) als eerste (de groothoeklens als het ware). Met **innumeras urbes** (179), vervolgens **Ilion ... firmataque turribus altis moenia** (181-182) "zoomt" hij in van steden naar één stad, Troje. Binnen de stad is eerst sprake van **atria nostra** (186) en tenslotte van **una domus** (188) ^(H13.20a), de powerzoomlens, bij wijze van spreken. Dat hij in zijn beschrijving aardig kan overdrijven (**HYPERBOOLTJE** meer of minder, ze dienen allemaal een goed doel: Helena in bed krijgen) laat hij zien met **qua** t/m **tenet** (177-178), **innumeras** t/m **videbis** (179), **vix** t/m **suum** (184), **nec** t/m **nurus** (186) en **una** t/m **opes** (188) ^(H13.20b).
- ⁶³¹ Paris' vader heet Priamus. Priamus was een verre nazaat van Electra (en Jupiter natuurlijk). Als je helemaal terug gaat in de lijn met voorvaderen van Priamus kom je Atlas tegen, diens dochter Electra, Dardanus, Erichthonius, Tros, Ilos, de grootvader van Priamus, en Laomedon, Priamus' vader. Over Priamus zelf gaan de wildste verhalen qua aantallen kinderen. Het grappigste is dat hij 50 zonen zou hebben verwekt en ook 50 dochters. Dat was nog eens een potente baas
- ⁶³² de ABL die in een vergelijking het vergeleken aanduidt, oftewel de zogenaamde ABL *comparationis*: **dan welke (streek) er geen welvarender streek is**.
- ⁶³³ ABL *causae*: waardoor kan het rijk met moeite bereisd worden? Doordat het gebied zo gigantisch groot is. **Finis** betekent **grens**, maar in het PL behalve **grenzen** ook **gebied**.
- ⁶³⁴ een GRV, horend bij **regna** (177): **regna obeunda** betekent dus letterlijk zoets als **een rijk** (dichterlijk PL) **dat bereisd moet/kan worden**.
- ⁶³⁵ ja ja, maar het is heus niet alles goud wat er blinkt, hoor Paris. **Tecta** is een **PARS PRO TOTO**, **METONYMIA** dus.
- ⁶³⁶ al eerder sprak Paris nadrukkelijk in het FUT (**eris** 174 bijvoorbeeld). Vlak hiervoor met **quaeres** (175) en **invenies** (176) ook, en nu weer. Hij is er kennelijk van overtuigd dat Helena zal zwichten voor zijn avances en mee zal gaan met hem. Naar Troje toe
- ⁶³⁷ de CON zal een *definitivus* zijn, eigenlijk een subvariant van de gevolgaangevende CON, de *consecutivus*.
- ⁶³⁸ de Homerische naam voor Troje, vaak door dichters gebruikt
- ⁶³⁹ apart verhaal. Laomedon, pa van Priamus, zou Neptunus en Apollo ingehuurd hebben om de muren van Troje te bouwen. Hij betaalde hen niet. Prompt verrezen de muren vanzelf. Goden, hè

H9 – PARIS' BRIEF AAN HELENA 9 (PARIS' BRIEF AAN HELENA) > Her. XVI, (p.116, vv.183 - 190); f. Je zult in de weelde leven die bij je past (2)

<p>Quid tibi de turba <u>narrem</u>⁶⁴⁰ numeroque virorum?⁶⁴¹</p> <p>Vix populum tellus <u>sustinet</u> illa suum⁶⁴².</p> <p>185 <u>Occurrent</u>⁶⁴³ denso tibi Troades agmine⁶⁴⁴ matres, nec <u>capient</u> Phrygias atria⁶⁴⁵ nostra nurus⁶⁴⁶.</p> <p>O quotiens <u>dices</u>: 'Quam pauper⁶⁴⁷ Achaia⁶⁴⁸ nostra <u>est</u>'!</p> <p>Una domus <u>quaevis</u> urbis <u>habebit</u> opes.</p> <p>Nec mihi fas <u>fuert</u>⁶⁴⁹ Sparten⁶⁵⁰ contemnere vestram:</p> <p>190 in <u>qua</u> tu <u>nata</u> es⁶⁵¹, terra beata mihi <u>est</u>.</p>	<p>Waarom moet ik jou vertellen over de menigte en aantal mannen?</p> <p>Dat land kan nauwelijks zijn bevolking bevatten.</p> <p>Trojaanse moeders zullen jou in een dichte stoet tegemoet komen, en onze huizen zullen de Trojaanse schoondochters niet kunnen bevatten.</p> <p>O, hoe dikwijls zul je zeggen: 'Hoe arm is ons Griekenland!'</p> <p>Eén huis, welk je maar wilt, zal het vermogen/de rijkdom hebben van een stad.</p> <p>Maar voor mij zou het niet geoorloofd zijn jullie Sparta te minachten: het land, waarin jij bent geboren, is welvarend voor mij.</p>
--	--

⁶⁴⁰ CON *dubitativus* in de HZ: geeft een – zogenaamde – twijfel aan

⁶⁴¹ Niet een echte vraag natuurlijk. Een mededeling in de vorm van een vraag eerder. En dat heet **RETORISCHE VRAAG**. De mededeling is dat er in zijn land heel veel mensen wonen

⁶⁴² kijk eens goed naar de volgorde van de woorden. Zie je dat **populum** en **suum** bij elkaar horen? En **tellus** en **illa** ook? En zie je hoe die gerangschikt staan? **populum** (a) **tellus** (b) **illa** (b) **suum** (a). Ja toch? Jippie! **CHIASME!** (Esf.2).

⁶⁴³ weer een aantal keren het FUT. Paris is vrij zeker van zijn zaak

⁶⁴⁴ **denso agmine**: **HYPERBATON**. Niet super moeilijk. Maar eerlijk gezegd barst het van de hyperbata, dus we gaan ze niet allemaal identificeren

⁶⁴⁵ een **PARS PRO TOTO** / **METONYMIA**: een atrium is een standaard Romeins onderdeel van een rijkeluishuis, dat niet noodzakelijkerwijs precies hetzelfde is als een Grieks huis. Dat zie je vaker: de Romeinse schrijver, in dit geval Ovidius, projecteert zijn belevingswereld op die van een totaal ander volk. Inclusief manier van bouwen, gewoonten en wetten.

⁶⁴⁶ ACC PL, want **nurus** is van de u-declinatie. Priamus had zoals eerder aangegeven wel 50 zonen, en daar hoorde ook aanhang bij. 50 schoondochters in dat ene paleis: volle bak. Helena zal een extra schoondochter zijn die welwillend ontvangen zal worden. Zo wil Paris Helena verleiden met hem mee te gaan. Let nog even op de kleine **ALLITERATIE** **nostra nurus!**

⁶⁴⁷ Helena zal moeten toegeven dat haar eigen Griekenland armzalig is vergeleken bij het land waar ze samen met Paris zal kunnen wonen. Als je een nationalistisch ingestelde dame wilt veroveren, moet je dit soort dingen nou juist niet zeggen. Paris (nou, ja, Paris: alles komt uit de grote duim van de werkelijk briljante Ovidius!) geeft er een draai aan. Stel dat Helena, onder de indruk van het Trojaanse land, haar eigen Sparta maar een armetierig stadje zou vinden, dan nog vindt Paris haar stad, Sparta, de mooiste, alleen maar omdat zij daar vandaan komt. Hij kon echt lullen als Brugman, die Paris (Ovidius! vergeet dat niet!), dat zie je wel. Ovidius, die zich afzette tegen het traditionele epos en bijvoorbeeld met **Amores**, en zeker met **Ars Amatoria** en **Remedia Amoris**, een nogal vrijzinnige kant op ging, is hier op bekend terrein. Hij weet hoe een man een vrouw het bed in praat: daar schreef hij een handleiding voor!

⁶⁴⁸ Achaea is een streek in de noordelijke Peloponnesos, die hier wordt gebruikt voor heel Griekenland. Romeinen gebruiken Achaea vaker voor heel Griekenland. Sparta ligt niet in Achaea, maar in Laconia

⁶⁴⁹ een CON die een mogelijkheid aangeeft, een *potentialis* dus.

⁶⁵⁰ en nog een Griekse ACC er tegen aan

⁶⁵¹ de voorop geplaatste BZ (H13.21a), waarmee Paris aangeeft hoe belangrijk Helena, en haar geboorteplaats, voor hem is (H13.21b).

H9 – PARIS' BRIEF AAN HELENA 9 (PARIS' BRIEF AAN HELENA) > Her. XVI, (p.116, vv.191 - 196); f. Je zult in de weelde leven die bij je past (3)

<p>Parca sed⁶⁵² <u>est</u> Sparte⁶⁵³, tu cultu⁶⁵⁴ divite digna⁶⁵⁵; ad talem formam non <u>facit</u> iste locus⁶⁵⁶. Hanc faciem⁶⁵⁷ largis⁶⁵⁸ sine fine paratibus uti deliciisque <u>decet</u> luxuriare novis⁶⁵⁹. 195 Cum⁶⁶⁰ <u>videas</u> cultus nostra de gente virorum, qualem⁶⁶¹ Dardanias <u>credis</u> habere nurus?</p>	<p>Maar Sparta is sober, jij bent een rijke levensstijl waard; bij een dergelijke schoonheid past die plaats niet. Dit uiterlijk past het zonder einde/eindeloos rijkelijke pracht en praal te gebruiken en vol te zijn met nieuwe genietingen. Aangezien je de levensstijl van de mannen van ons volk ziet, welke denk je dat de Trojaanse schoondochters hebben?</p>
--	---

⁶⁵² vormt een tegenstelling met wat Paris hier vlak voor had opgemerkt, namelijk dat hij Sparta niet om zijn armoede zou minachten, alleen maar omdat het Helena's land is, haar geboortegrond. Hij draait het in zoverre de goede kant op dat hij ingaat op wat Helena naar zijn idee verdient, afkomstig uit een sober plaatsje als ze is. Joh, lieve schat. Dat gat waar jij vandaan komt is toch wel een beetje voor armoedzaaiers, maar dat verdien jij nu juist niet! Ik kan je eraan ontrukken. Kom met me mee, je zult het zien. O ja, slaap jij links of rechts? Als je aan slapen toe komt! Wink wink nudge nudge, say no more ⁶⁵³ de Griekse NOM dit keer

⁶⁵⁴ ABL, omdat de aanvulling bij **dignus** (*waardig*), hier **digna**, verplicht in de ABL staat

⁶⁵⁵ hier contrasteert **parca** (*sober*) met **divite** (*rijk*) en we hebben dus een **ANTITHESE** ([E9f.3a](#)) ([H13.22a](#)). En zo'n antithese komt niet vaak alleen. Hier ook niet. We vinden, na goed zoeken natuurlijk, ook een **ADVERSATIEF ASYNDETON**, omdat er na **Sparte** geen tegenstellend voegwoord staat. Even serieus: dát is de goede uitleg van een asyndeton, hè! Nooit zeggen "Er staat een komma, waar een voegwoord had moeten staan, dus hebben we daar een asyndeton". Komma's had men in die tijd niet! En we ontwaren een **CHIASME** vanwege **parca** (a) **Sparte** (b) **tu** (b) **cultu divite digna** (a) ([E9f.3b](#)) ([H13.22b](#)). En de persoonsvorm **es** is hier weg gelaten. De Romein vult die op basis van **est** zelf wel aan. Toch noemen we dat weglaten lekker een **ELLIPS**.

⁶⁵⁶ die plaats? Welke plaats? Dat vraag je je natuurlijk af! Nou, welke plaats zou dat nou zijn? Sparta ([E9f.4](#)), niet de club uit Spangen! Dûh!

⁶⁵⁷ de ACC wordt veroorzaakt door de persoonsvorm **decet** (*het past bij*, 194)

⁶⁵⁸ **largis** bij **paratibus**, allebei ABL. Klein **HYPERBATON**neke, maar daar zouden we niet te veel aandacht meer aan besteden. Wat nog wel handig is om te weten is dat de ABL veroorzaakt is door het werkwoord **uti**, dat zijn lijdend voorwerp verplicht in de ABL heeft. De meeste overgankelijke werkwoorden hebben hun lijdend voorwerp in de ACC. Dat maakt het een stuk makkelijker van een ACT zin een PASS zin te maken. Bij die verandering van ACT in PASS wordt namelijk het oorspronkelijke lijdend voorwerp ineens onderwerp (de man – onderwerp – tatoeëert de snikkel – lijdend voorwerp > De snikkel – onderwerp – wordt door de man getatoeëerd). In het Latijn wordt de ACC dus ineens NOM. Maar ja, als het lijdend voorwerp nou, zoals bij **uti** (*gebruiken*), niet in de ACC staat, wat dan? Ja, dan niks. Dan gaat de truc niet door. Dan wordt het moeilijk, en dat bespaar ik je dus maar. Latijn, 't is al moeilijk genoeg! Maar wel leuk, met Ovidius dit jaar! Ja toch, niet dan?

⁶⁵⁹ **HYPERBATON**, vooruit maar. Nog een keertje gemeld

⁶⁶⁰ Paris probeert Helena hier via een bepaald type redenering omver te kleppen. Wat hij bedoelt aan te geven is dat Helena, op basis van wat ze van de Trojaanse mannen ziet, moet kunnen bedenken dat ze als vrouw van zo'n Trojaanse man (hij wil zelf wel helpen...) nog veel beter af is. Je noemt zo'n redenering een **A FORTIORI-REDENERING**, een des te sterker-argumentatie ([E9f.5](#)). Voorbeeldje. Er ligt een grote kei in je tuin en die wil je uit de weg hebben. Er staan twee tuinmannen om je te helpen, een hele grote, stevige, oersterke vent en een klein humpiedumpie, een schriemantje dat er nog van schrikt als je BOEOEOEOEOE roept. Je vraagt de grote kerel die kei weg te halen. Hij bukt, zet zijn grote harige klauwen om die kei heen en ... krijgt het niet voor elkaar. Nog een keer. Nope. Lukt echt niet. Oké, zeg je dan tegen die smurf, nu jij! Nou, de kans dat die hem omhoog krijgt – ehm, die kei dus – is vele malen onwaarschijnlijker. Wat voor die beer van een vent gold geldt des te sterker voor die krielkip: die kei krijgt ie niet weg. Nou, en dat heet **A FORTIORI-ARGUMENTATIE**. Weet je ook weer. Als je stoute broertje zakgeldverhoging krijgt, kun jij daar als bovenste beste braverik nog veel meer aanspraak op maken.

⁶⁶¹ je zou hier nog **cultum** achter kunnen aanvullen. Zelf weten

H9 – PARIS' BRIEF AAN HELENA 9 (PARIS' BRIEF AAN HELENA) > Her. XVI, (p.118, vv.197 - 202); g. Vergelijk mijn voorvaderen ... familie van Menelaüs (1)

Da modo te⁶⁶² facilem nec dedignare⁶⁶³ maritum,
rure Therapnaeo⁶⁶⁴ nata puella, Phrygem.

Phryx erat⁶⁶⁵ et nostro genitus de sanguine, *qui* nunc

200 cum dis potando⁶⁶⁶ nectare miscet aquas;

Phryx erat⁶⁶⁷ Aurorae coniunx, tamen⁶⁶⁸ abstulit illum

extremum noctis *quae* dea finit iter⁶⁶⁹;

Geef je maar makkelijk (aan mij) en versmaad niet als echtgenoot, (o) meisje,
geboren op het platteland van Therapnae, een Trojaan.

Een Trojaan én geboren uit ons bloed was hij die nu
met/bij de goden het water met nectar mengt om te drinken;

een Trojaan was de echtgenoot van Aurora, toch droeg ze hem weg/schaakte
ze hem, de godin die de laatste weg/route van de nacht beëindigt;

- ⁶⁶² Paris vervalt een beetje in herhaling, want dit had hij al eerder gezegd. In 163 stond ook **da modo te**. Een oplettende lezer, en wie is dat nou niet, ziet dat er nu **facilem** bij staat. Helena moet zich niet obstinaat aan hem geven, maar gemakkelijk (**facilem**), zonder al te veel protesten. Hij is af en toe echt simpel, hè, Paris. Schatje, ga maar vast liggen, dan komt papapapaParis fokstier zometeen wel bij je
- ⁶⁶³ van een DEP ziet de IMP SG er uit als de INF van een niet-DEP. **Dedignari** is duidelijk een DEP. De IMP SG luidt **dedignare**. Grappig, niet? Ik vind het grappig.
- ⁶⁶⁴ weer een supergeleerde verwijzing, nu naar het Spartaanse land. Het land waar Helena en haar broers Castor en Pollux geboren waren. De **POETA DOCTUS** is weer in zijn element. Ovidius gaat los!
- ⁶⁶⁵ volgt op de kwalificatie van daarnet: Helena moet geen Trojaan als echtgenoot afwijzen, **nec dedignare** t/m **Phrygem** (H13,23a). **Phryx** is ook een bekend woord voor Trojaan. Eigenlijk betekent het Phrygiër, naar een landstreek in het huidige Turkije, Phrygië. Zoals je kunt zien ligt de stad Troje (Ilium, rode pijl) daar nog ten westen van, dus een Trojaan Phrygiër noemen bevat wat dichtertelijke vrijheid. Maar de term **Phryx** wordt door Paris nu een paar keer achter elkaar gebruikt (zie 201 en 203), om Helena iets duidelijk te maken. Een Trojaan is niet zomaar iemand, een Trojaan is iemand met status, een belangrijk iemand. Stijlmiddel is **ANAFOR** (E9g,1) (H13,23c), bedoeld het grote aantal geweldige Trojanen te benadrukken (H13,23c). De eerste Trojaan die Paris noemt als voorbeeld is Ganymedes, zoon van Tros, die door Jupiter als adelaar vormd mee genomen werd naar de Olympus. Hij mocht daar Jupiters wijnschenker en minnaar zijn. Dat werd als eerzaam gezien, niet zoals tegenwoordig als een loverboy-probleem.
- ⁶⁶⁶ nou? GRV of GRD? Bij opties kiezen we vaak de laatste, maar hier kun je beter de eerste optie aanhouden. **potando** is een GRV, bij het SUBST **nectare**, dat exact dezelfde naamval, getal en geslacht heeft. Ganymedes schonk kennelijk niet alleen wijn, maar lengde ook nectar (dé godendrank! Weet je hoe dé godenspijs bij uitstek heet? Ha ha, ik wel. Ambrozijn) met water aan. Degene die bij studentenverenigingen, wen er maar vast aan, de drank – niet zijnde water dan wel halfvolle melk of sinas – rond moet brengen wordt wel de Ganymedes genoemd. De feut mag wel zijn kleding aan houden
- ⁶⁶⁷ nog een “roemrijk” voorbeeld van een Trojaan, zodat Helena weet met wat voor iemand ze geacht wordt de koffer in te duiken, is Tithonus, zoon van Laomedon. Die werd door zijn geliefde, de godin van de dageraad, Aurora, ontvoerd. Zij wilde bij Jupiter voor elkaar krijgen dat die haar geliefde onsterfelijk maakte, alleen vergat ze de eeuwige jeugd te vragen. Dom, dom. Toen hij verschrompeld was van ouderdom, veranderde ze hem maar in een krekel. Had ze er nog een beetje plezier van. Het gaat Paris niet om het krekeltje, maar om de relatie tussen een sterveling en de godin Aurora. Maar een overtuigend voorbeeld is Tithonus natuurlijk niet. Het laatste voorbeeld, Anchises die opschept dat hij seks heeft gehad met Venus, is ook niet echt overtuigend. Geen achtenswaardige Phrygiërs (H13,23b).
- ⁶⁶⁸ **tamen** (*toch*) suggereert een tegenstelling. Welke tegenstelling/**ANTITHESE** dan? Nou, de tegenstelling tussen het feit dat hij haar echtgenoot is en desondanks door haar geschaakt is (E9g,2).
- ⁶⁶⁹ **extremum** bij **iter**, dus ... nu, nou, nou? Hyperbool? Njet! Hypernerveus? Zeker niet! **HYPERBATON** dan? Jep. hebbes.

<p>Phryx⁶⁷⁰ etiam Anchises, volucrum <i>cui</i> mater⁶⁷¹ Amorum <u>gaudet</u> in Idaeis concubuisse iugis⁶⁷². 205 Nec⁶⁷³, <u>puto</u>⁶⁷⁴, collatis forma Menelaus⁶⁷⁵ et armis⁶⁷⁶ iudice te⁶⁷⁷ nobis <u>anteferendus</u> erit. Non <u>dabimus</u> certe socerum⁶⁷⁸ tibi clara fugantem lumina⁶⁷⁹, <i>qui</i> trepidos a dape <u>vertat</u>⁶⁸⁰ equos;</p>	<p>ook een Trojaan was Anchises, met wie de moeder van de gevleugelde Amores/Cupido's zich erover verheugt op de bergruggen van de Ida naar bed te zijn gegaan. En niet, denk ik, wanneer de schoonheid en wapens/schouders vergeleken zijn, zal Menelaus, met jou als rechter, boven mij verkozen moeten worden. Wij zullen je zeker niet (zo'n) schoonvader geven die het heldere licht verdrijft, die/dat/omdat hij de angstige paarden van zijn feestmaal (af)wendt;</p>
---	--

⁶⁷⁰ laatste in de kleine serie voorbeelden. Anchises, de bijzondere knappe pa van Aeneas, die Venus gedaan had. Zij was met zijn slaapkamerkunstjes wel in haar nopjes geweest, maar daar moest hij van haar over zwijgen. En dat deed die oetlul niet! Ze strafte hem met verlamming. Welk onderdeel van zijn lichaam dat betrof is niet overgeleverd. Maar het geeft toch een heel ander beeld van iemand voor wie je, door de hele Aeneis te lezen, toch behoorlijk wat respect had gekregen. O ja, en het verklaart waarom Anchises op de rug van zijn zoon het brandende Troje moest verlaten. Ovidius moet zich verknoukeld hebben bij het verzinnen van beroemde Trojanen, die Paris noemt met de bedoeling Helena te overtuigen mee te gaan naar Troje. Ganymedes, Tithonus en Anchises. Toch een beetje kneusjes, als je naar de man achter de Trojaanse held kijkt. Paris lijkt te worden voorgesteld als iemand die dit niet van Ganymedes, Tithonus en Anchises wist en dus maar wat opschept. En wat helemaal geinig is, is dat Paris hier opschept over Trojanen, terwijl hij zich niet bewust is – nee, natuurlijk niet! – van het feit dat door zijn schaking van Helena er een oorlog zal ontstaan, aan het eind waarvan Troje met de grond gelijk gemaakt wordt. Een soort van dramatische ironie, als het een echte brief was geweest. Ovidius moet het in deze uitprobeerversie volop hebben van dit soort achtergrondkennis bij zijn lezers.

⁶⁷¹ de **mater volucrum Amorum**: wie o wie zal Ovidius bedoelen? Een mooie omschrijving voor Venus. Meerdere Cupido's? Er was er toch maar eentje? Maar elke keer was er bij verliefdheid een Cupido actief. Of gewoon een dichterlijk PL

⁶⁷² er zijn comfortabeler plekken, maar ach, in de bergen de bosjes induiken is ook weer niet zo verkeerd

⁶⁷³ met een kleine serie ontkenningen **nec, non** (207), **nec** (209) en **nec** (211), wat volgens Eisma een **ANAFLOOR** is (maar evengoed een **POLYSYNDETON** kan zijn) onderstreept Paris dat zijn eigen familie niet zo'n boevenbende is als die van Menelaus, de man van Helena op dat moment (E9g.3).

⁶⁷⁴ een doorzichtige poging om bescheiden over te komen

⁶⁷⁵ Paris schakelt over van de beroemde Trojanen die hem voorgingen naar het bedenkelijke niveau van het afkraken van haar voorouders en familie, te beginnen met Menelaus. Die kan volgens Paris niet aan hem tippen. Makkelijk kritiek oefenen natuurlijk, met Menelaus niet in de buurt op dat moment. Let er bij het scanderen op dat je Menelaus niet in drie lettergrepen uitspreekt (dus niet met een lange tweeklank -au-), maar met vier. Net als in het Grieks (Μενέλαος): **Nĕc , pŭtō , cōllātīs fōrmā Mĕnĕlāūs ĕt ārmīs**.

⁶⁷⁶ **collatis** (...) **armis** is, behalve een **HYPERBATON**, ook een ABL **absolutus**. Al is de variant met **collata forma et collatis armis** duidelijker. Toegegeven. Overigens wordt **armis** in de Hermaionbundel vertaald met **schouders**, niet met **wapens**. Het blijft spannend tussen die twee. Eisma meldt wel dat er versies van de handschriften zijn waar niet **armis** staat maar **annis**. Dat is niet zo'n hele rare, hoor. Het gaat in deze context, in combinatie met **forma**, niet om gevechten maar om liefde. Een jongere echtgenoot ziet er beter uit en zal in bed een betere performance hebben (E9g.4). Vaak. Niet altijd hoor

⁶⁷⁷ wederom een ABL **absolutus**, nu met het SUBST **iudice** (ABL van **iudex**) en het PRON **personale te** (van **tu**). Grapje extra van Ovidius: Helena zal jury zijn bij de keuze van de mooiste man, Paris was dat ook ooit, maar dan bij de keuze van de mooiste godin (E9g.5).

⁶⁷⁸ met **socerum** wordt gehint op Atreus (H13.24c), de vader van Menelaus (en dus ook van Agamemnon). Atreus doodde de kinderen van zijn broer Thyestes, die Atreus' vrouw amoureuze diensten bewees, en zette het gerecht voor aan Thyestes. Lekker familie ja. Deze daad was zo gruwelijk dat zelfs de Zonnegod zijn wagen rechtoomkeert liet maken. Brrrr

⁶⁷⁹ het licht van de Zon

⁶⁸⁰ de CON is een **consecutivus / definitivus**: **dat zo is dat het** (E9g.6).

H9 – PARIS' BRIEF AAN HELENA 9 (PARIS' BRIEF AAN HELENA) > Her. XVI, (p.118, vv.209 - 214); g. Vergelijk mijn voorvaderen ... familie van Menelaüs (3)

<p>210 nec Priamo⁶⁸¹ pater⁶⁸² <u>est</u> soceri⁶⁸³ de caede cruentus et <i>qui</i> Myrtoas⁶⁸⁴ crimine <u>signat</u>⁶⁸⁵ aquas; nec proavo⁶⁸⁶ Stygia nostro⁶⁸⁷ <u>captantur</u> in unda poma⁶⁸⁸ nec in mediis <u>quaeritur</u> umor aquis⁶⁸⁹. [Quid tamen hoc⁶⁹⁰ <u>refert</u>, <i>si</i> te <u>tenet</u> ortus ab illis? <u>Cogitur</u> huic domui⁶⁹¹ Iuppiter esse socer⁶⁹².]</p>	<p>en niet heeft Priamus een vader, bebloed vanwege de moord op zijn schoonvader en die de Myrtoïsche wateren bevlekt met zijn misdaad; en niet wordt door onze voorvader het fruit in het water van de Styx steeds gegrepen en geen vocht gezocht midden in het water. [Waarom is dit toch van belang, als een afstammeling van hen jou vasthoudt? (En) Jupiter wordt gedwongen schoonvader voor/van dit huis te zijn.]</p>
--	---

⁶⁸¹ DAT *possessivus*, de DAT die het bezit aanduidt

⁶⁸² hier wordt Pelops bedoeld (H13,24c). Pelops was niet zo'n lieverdje, enfin, zie het verhaal over Myrtilus

⁶⁸³ een GEN die het lijdend voorwerp (bij de moord op een voorzetselvoorwerp, oké) aangeeft. Je noemt zo'n GEN een GEN *obiectivus*. Weet je vast nog wel. Tja, of niet. De **socer** in kwestie was Oenomaus (niet Pelops, zoals in de aantekening staat bij Eisma, p. 119)

⁶⁸⁴ refereert aan de dood van Myrtilus (de wagenmenner van Oenomaus) die in zee gegooid werd en op die manier daar zijn naam aan verleende. We hebben een aetiologisch element (H13,24a). Bart Rosmulder uit één van mijn groepen suggereert dat met de naam **Myrtoas** sprake is van PROLEPSIS, omdat de zee pas **Myrtoas** wordt doordat Pelops Myrtilus er in gooit. Aardig idee. Koning Oenomaus wilde zijn dochter Hippodameia alleen uithuwen aan diegene die hem in de wagenrennen versloeg. Dat lukte niemand, dus eigenlijk wilde Oenomaus zijn dochter bij zich houden. Pelops wilde Hippodameia ook huwen en hij kocht, om een wat grotere kans te maken op een overwinning, de wagenmenner van de koning om. Myrtilus saboteerde de wagen van Oenomaus en Pelops won. Pelops, die Myrtilus voor zijn diensten beloofde met de belofte dat hij de eerste nacht met Hippodameia mocht stoeien, kwam die belofte niet na. De moderne politici hebben het van geen vreemde. Hij gooide Myrtilus in plaats van in het bed van Hippodameia in zee. Die is dan nog wel naar hem vernoemd, die Myrtoïsche zee (stukje Egeïsche Zee tussen Attica, de Peloponnesus en de Cycladeneilanden)

⁶⁸⁵ het PR van deze persoonsvorm is verklaarbaar doordat het hier een permanente situatie betreft (H13,24b).

⁶⁸⁶ en dit is weer een ander juweel uit de familie van Menelaus, Tantalus (H13,24c). Tantalus was de paps van Pelops. Hij wilde eens zien of ie de goden voor het lapje kon houden en zetten hun zoon Pelops voor, gekookt, gebakken, gefrituurd, whatever. Demeter, muts, had trek en at inderdaad een stukje Pelops op (zijn schouder), maar ja ze was dan ook verdrietig door de verdwijning van dochterlief Proserpina (geschaakt door Pluto). Maar de goden lieten zich niet misleiden, zetten Pelops weer in elkaar en gaven hem een ivoren schouder. Probleem opgelost. Tantalus mocht naar de Onderwereld waar hij in de weinig benijdenswaardige situatie terecht kwam dat hij honger had, maar bij een poging tot happen het fruit zag wijken. Dorst had, maar bij een poging tot drinken het water zag zakken. Ook al een minkukel dus. Zoals gezegd, hier en daar heeft Paris best een punt m.b.t. Menelaus. Je ziet Paris de familie van Menelaus niet in willekeurige volgorde noemen, maar van recent naar lang geleden (H13,24d).

⁶⁸⁷ je zou bij deze *agens* (de handelende persoon/instantie in de PASS zin) het PREP **ab** verwachten: **ab proavo nostro** is grammaticaal beter. Maar de dichter moest woekeren met woorden af en toe

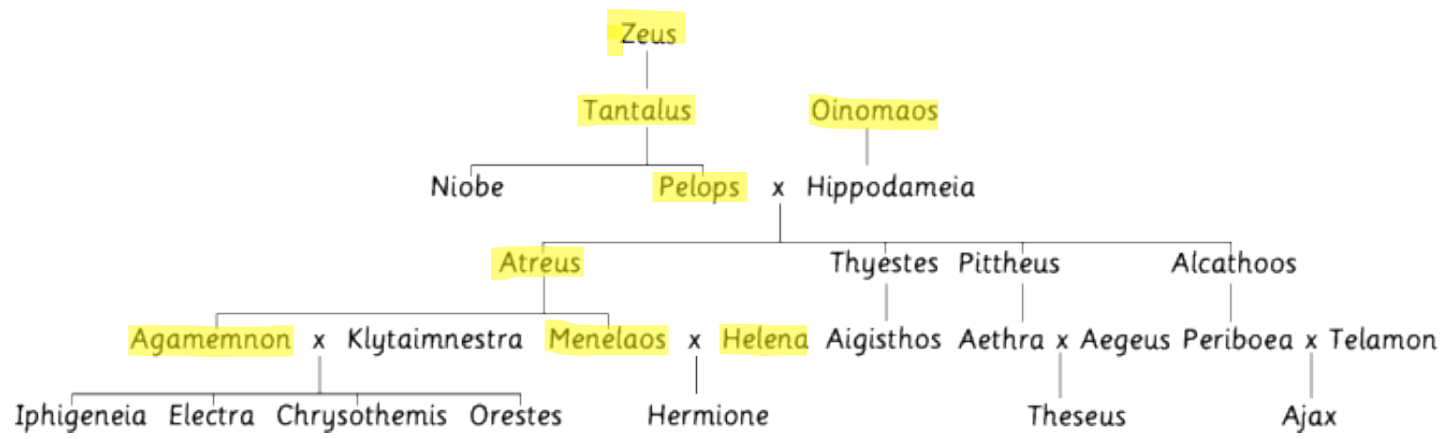
⁶⁸⁸ ook in de Onderwereld denken ze aan de vitaminen C! Vraag maar aan Willem Holleeder

⁶⁸⁹ **mediis** (...) **aquis** is een **HYPERBATON**, en deze is nog wel aardig: je ziet Tantalus (ken je overigens de uitdrukking een Tantaluskwelling?) in het water staan en aan alle kanten wijkt het water terug. Leuk!!

⁶⁹⁰ binnen deze zin, die tussen vierkante haken staat, omdat de uitgever vindt dat die er niet bij hoort, verwijst **hoc** nog wel naar iets. Waarnaar dan? Paris vindt dat zijn betoog over hun voorvaderen geen zin heeft, omdat Helena nu eenmaal met Menelaus getrouwd is (E9g,7). Over het wel of niet thuishoren van deze zin in deze tekst kun je discussiëren. Gaat Paris te ver, als hij dit ook nog te berde brengt? Doet deze zin afbreuk aan het karakter van Paris, zoals hij zich tot nu toe geprofileerd heeft? Of is wat ie hier zegt gewoon kletspraat van iemand die "koekkoek" is?

⁶⁹¹ geen echt huis, eerder een familie (**METONYMIA** dus): de familie van Menelaus (E9g,8). Het SUBST **domus** (*huis*) volgt soms de 2^e declinatie, soms de 4^e. Hier de 4^e (**domus, domus, domui, domum, domu**)

⁶⁹² welja, ook Jupiter is al een schoonvader van de familie. Ja, waar Jupiter is, is zijn zaad ruimhartig verstrooid, zijn er vrouwen zwanger en zijn er kinderen en is hij van iemand de schoonvader. Zoals eerder gemeld heeft Jupiter in de weergalozе vermomming van een zwaan Leda bezwangerd, de moeder van Helena. Wat een familie!

Stilus.nl

<p>215 Heu⁶⁹³ facinus! Totis indignus⁶⁹⁴ noctibus ille te tenet⁶⁹⁵ amplexu perfruiturque tuo⁶⁹⁶. At mihi <u>conspiceris</u>⁶⁹⁷ posita vix denique mensa⁶⁹⁸, multaque <i>quae laedant</i>⁶⁹⁹ hoc quoque tempus⁷⁰⁰ habet. Hostibus <u>eveniant</u>⁷⁰¹ convivia talia⁷⁰² nostris, 220 <u>experior</u> posito <i>qualia</i> saepe mero⁷⁰³. <u>Paenitet</u> hospitii⁷⁰⁴, <i>cum</i> me spectante lacertos <u>imponit</u> collo rusticus⁷⁰⁵ iste tuo.</p>	<p>O schanddaad! Hij, onwaardig/hij die dat niet waard is, houdt jou hele nachten vast en geniet volop van jouw omhelzing. Maar je wordt door mij nauwelijks gezien nadat/wanneer het diner tenslotte is opgediend, en ook heeft deze tijd veel (zulke) dingen die/dat ze mij kwetsen. Mogen zulke maaltijden onze vijanden overkomen, (zo)als ik dikwijls ondervind nadat/wanneer de wijn is neergezet. Ik heb spijt van de gastvrije ontvangst, wanneer, terwijl ik toekijk, die boerenkinkel zijn armen om jouw nek legt.</p>
--	--

- ⁶⁹³ er zijn vertalers van deze brief. Eén hebben we al gezien, W.A.M. Peters. Een andere is Vincent Hunink. Peters vertaalt Heu t/m tuo (216) met: *Ergerlijk! Hij is jouw heerser, die bofkous, en in lange nachten geef jij hem kussen, geniet hij van je liefdebetoon*. Hunink doet het zo: *Het is misdadig! Hele nachten kan die loser jou bezitten, hij mag opgaan in jouw heerlijke omhelzingen*. Mooie vertalingen, maar welke is bijvoorbeeld bij Heu facinus het beste? *Het is misdadig!* is het beste, omdat *Ergerlijk!* te zwak is voor de lading van facinus (schanddaad, misdaad) ^(H13,25a). Ille indignus wordt vertaald met *die bofkous* en *die loser*, waarbij *die bofkous* niets negatiefs heeft van indignus en *die loser* wel ^(H13,25b + c).
- ⁶⁹⁴ onwaardig, iemand die Helena niet verdient. Hij zelf, Paris, verdient haar natuurlijk wel ^(E9h,1). Voor de juiste context: dit zijn herinneringen aan Menelaus' aanwezigheid. Hij is inmiddels op reis naar Kreta
- ⁶⁹⁵ jaloezie alom! Paris vergroot alles wat Helena en Menelaus (H&M, zonder slukreclame te willen maken) doen uit. Hij gedraagt zich als de afgewezen minnaar, de exclusus amator (bekende topos uit de liefdespoëzie: de minnaar die niet bij zijn geliefde kan zijn omdat zij met zijn rivaal samen is). Voor de duidelijkheid: Paris' gevoel is onterecht! Hij is Helena's geliefde niet. Dat Venus hem Helena beloofde maakt de situatie niet anders: Helena is met Menelaus, niet met Paris. Hij zou wel anders willen, ja. Dat wel. De ALLITERATIE te tenet benadrukt zijn boosheid ^(E9h,2a + b). Hij spuugt er bijna bij: hij houdt jou vast, hele nachten lang. Alsof dat lekker slaapt! Paris noemde Menelaus in 215 al indignus en in 222 komt daar rusticus (boerenkinkel) bij ^(E9h,3).
- ⁶⁹⁶ in HYPERBATON met amplexu versterkt tuo nog de jaloerse gedachte: hij houdt jou vast en jij omhelst hem. We hadden al de ALLITERATIE te tenet aan het begin en nu komt daar nog tuo bij ^(H13,26).
- ⁶⁹⁷ mihi conspiceris (...) vix vormt een contrast/ANTITHESE met het eerder door Paris voor de voeten geworpen totis (...) noctibus ille te tenet (215-216) ^(H13,27). Conspicēris is PR, geen FUT (dat is conspiciēris!)
- ⁶⁹⁸ posita (...) mensa is een rasechte ABL absolutus. De tafel dekken is in het Latijn mensam ponere. Paris heeft geen bezwaar tegen dekken, maar wat hem betreft gaat het dan niet om een tafel
- ⁶⁹⁹ de CON is weer zo'n variant van de consecutivus, namelijk de definitivus: *deze tijd heeft veel dingen, die zo zijn dat ze mij pijn doen*. Voilà!
- ⁷⁰⁰ met hoc (...) tempus bedoelt Paris de tijd die een diner in beslag neemt ^(E9h,5). Paris is dan misschien wel hongerig, maar hij wil zijn tanden niet in aardappeltjes en biefstuk zetten, echt niet
- ⁷⁰¹ dit is een CON van wens, die ook wel CON desiderativus genoemd wordt. Het gaat hier om een CON in de HZ. Paris wenst zijn vijanden dit soort deprimerende maaltijden toe, met aanminnige eters. Bah!
- ⁷⁰² dergelijke etentjes. Wat voor diners dan? Nou, de dinertjes waarbij een minnaar toe moet kijken hoe degene van wie hij houdt met een ander aan het rotzooien is ^(E9h,4). Zo ziet Paris het. Al is het voorstelbaar dat een voor je neus vriend stel enigszins op je zenuwen gaat werken. Je elke keer confronteert met wat jij niet mag en hij wel. De details laat ik voor ieders fantasie
- ⁷⁰³ ook ABL absolutus. Die wijn komt straks nog terug, als we bij de brief van Helena aan Paris aangeland zijn. Je kunt met wijn ook heel andere dingen doen namelijk dan opdrinken. Ranzigen denken ranzig
- ⁷⁰⁴ de GEN van hospitium, verplicht als aanvulling bij paenitet. Maar het is Menelaus' gastvrijheid geweest, niet van Paris. Paris zou hebben kunnen leven met een minder gastvrije ontvangst, als hij maar ...
- ⁷⁰⁵ een ADI, dat hoort bij iemand die op het rus (GEN ruris, platteland) geboren is. Een zelfstandig gebruikt ADI dus. Mooi gevonden is boerenkinkel, dat ook niet bepaald positief is. Iste (neg.) klopt hiermee

<p>Rumpor et invideo (quianam non omnia narro?⁷⁰⁶), membra superiecta cum tua veste⁷⁰⁷ fovet. 225 Oscula cum vero coram non dura⁷⁰⁸ daretis, ante oculos posui⁷⁰⁹ pocula sumpta meos⁷¹⁰. Lumina⁷¹¹ demitto⁷¹² cum te tenet artius⁷¹³ ille⁷¹⁴, crescit et invito lentus in ore cibus⁷¹⁵. Saepe dedi gemitus et te, lasciva⁷¹⁶, notavi 230 in gemitu risum vix tenuisse meo.</p>	<p>Ik word gebroken en ben jaloers (waarom vertel ik niet alles?), wanneer hij jouw lichaam koestert/streelt nadat hij een kledingstuk/zijn mantel eroverheen heeft gelegd. Toen jullie echter openlijk heel zachte kussen gaven, heb ik de beker, na hem gepakt te hebben, hem voor mijn ogen gezet. Ik sla mijn ogen neer, wanneer hij jou steviger vasthoudt, en het eten wordt langzaam (steeds) meer in mijn onwillige mond. Dikwijls jammerde ik en ik merkte op, wellustige (vrouw), dat jij bij mijn gemmer je lachen nauwelijks hebt (in)gehouden.</p>
--	--

⁷⁰⁶ RETORISCHE VRAAG, die er in de vertaling van Peters en Hunink niet uit komt. Kijk maar. Peters: *Dan – laat ik niets meer verzwijgen – kan ik soms van afgunst wel barsten als hij je hals met een sjaal inwikkelt tegen de kou.* Hunink: *Ik stik van jaloezie (ja ik wil alles zeggen!) als die vent jouw ledematen lekker warm houdt met zijn overkleed.* Peters maakt van de retorische vraag een aansporing en Hunink een uitroep en beiden laten de ontkenning weg (H13,29b). Rumpor et invideo wordt door Peters het beste vertaald (*kan ik ... van afgunst wel barsten*) (H13,29a).

⁷⁰⁷ grammaticaal een ABL *absolutus*. Heeft iedereen gezien. Maar wat wordt er nu beschreven en wat laat Ovidius aan de verbeelding over? tja, Menelaus ging het wat ver om openlijk op zijn gade het voorospel los te laten, en hij legde dan een kledingstuk over de plaats delict. Komt altijd van pas als je ineens geen tissues blijkt te hebben. Om zijn neus te snuiten, dames en heren! Foei! Maar even later, met *coram openlijk* blijkt het tegenovergestelde, de ANTITHESE: (H13,28c) (E9h,7) en bleek hij er toch weer niet zo heel veel moeite mee te hebben vol op de bek te gaan met Helena. Misschien had Menelaus wel door, hoe hitsig Paris was en hield hij dus zijn handjes onder zijn kledingstuk, puur om Paris te frustreren. Mannetje, jij wil mijn vrouw? Je ziet toch dat die met diverse ledematen aan mij vast zit? Ik houd haar warm, jij niet. De bedekte erotiek komt er in de eerder gegeven vertaling van Vincent Hunink beter uit dan in die van Peters (H13,29c). A dirty mind is a joy forever, die mening ben ik zelf ook toegedaan

⁷⁰⁸ *non dura* (niet hard, wat op zich ook wel een modus schijnt te zijn bij de inleiding tot de uiteindelijke coïtus), dus *zacht*: LITOTES (H13,28b).

⁷⁰⁹ één van de dingen die Paris zegt te doen om niet naar het irritante geflikflooi van Helena en Menelaus te hoeven kijken: de beker voor zijn ogen zetten. Grote beker zal dat dus zijn. Andere dingen die hij doet is naar beneden kijken (227 *lumina demitto*) en achterover gaan liggen en zijn gezicht wegdraaien (233 *versa cervice recumbo*) (E9h,6). Paris ziet dit allemaal, niet Menelaus (Hermaion H13, 29c). Foutje!

⁷¹⁰ een lastig te ontdekken CHIASMIE. Uitleg: *rumpor et invideo* (a,reactie) *membra* t/m *fovēt* (b,actie) *oscula* t/m *daretis* (b,actie) *ante* t/m *oculos* (a,reactie) (H13,28a). Je moet het maar zien. De meeste chiasmies en parallellismes spelen zich af op woordniveau en grammaticale categorieën. Een enkel chiasme/parallellisme heeft betrekking op de betekenis. Het zij zo

⁷¹¹ METONYMIA. *Lumina* zijn *lichten*, maar worden dichtertlijk, overdrachtelijk, de hele mikmak, vaak gebruikt voor *ogen*. Zo ook hier

⁷¹² Paris beschrijft zijn eigen fysieke reacties. Hier de eerste: *lumina demitto*, hij slaat zijn ogen neer. In 228 beschrijft hij zijn walging, *invito lentus in ore cibus*. De regel erop (229) jammert hij, *dedi gemitus* en tenslotte gaat hij achterover liggen met zijn hoofd afgewend, *versa cervice recumbo* (233) (H13,30).

⁷¹³ COMP van het ADV *artus* (*stevig*). Menelaus zag wellicht hoe Paris daar tegenover hem aan tafel zat/lag en hield zijn Helena nog eens wat steviger beet. Voor de goede lezers: Paris ziet het zo: zijn brief!

⁷¹⁴ *te tenet* (...) *ille* klopt precies met het eerder genoemde *ille te tenet* (215-216) (E9h,8a) en het is duidelijk dat Paris zich er steeds vreselijk over opwond dat Menelaus Helena zo innig vast had (E9h,8b).

⁷¹⁵ Paris bedoelt dat hij geen hap meer door zijn keel krijgt (E9h,9). Hij wordt bijna onpasselijk van dat gelebber en dat opwarmen met en van Helena. Herinneringen! Menelaus is op moment van schrijven weg

⁷¹⁶ Paris noemt Helena hier wellustig (zijn kansen lijken toch met elke zin te dalen, zou hij in de moderne tijd geleefd hebben en niet Venus aan zijn kant gehad hebben!). Ze liet zich de liefkozingen van Menelaus welgevallen en bracht en passant ook Paris nog het hoofd op hol (E9h,10). Allemaal dingen die gebeurden toen Menelaus nog thuis was en die Paris weer voor zich ziet gebeuren

H9 – PARIS' BRIEF AAN HELENA 9 (PARIS' BRIEF AAN HELENA) > Her. XVI, (p.120, vv.231 - 236); h. Ik kan het niet verdragen dat Menelaüs je liefkoost (3)

<p>Saepe⁷¹⁷ mero⁷¹⁸ <u>volui</u> flammam⁷¹⁹ compescere, at illa⁷²⁰ <u>crevit</u>, et ebrietas⁷²¹ ignis in igne⁷²² <u>fuit</u>⁷²³; multaque ne <u>videam</u>⁷²⁴, versa cervice⁷²⁵ <u>recumbo</u>, sed <u>revocas</u>⁷²⁶ oculos protinus⁷²⁷ ipsa⁷²⁸ meos⁷²⁹. 235 Quid <u>faciam</u>⁷³⁰, <u>dubito</u>: dolor <u>est</u> meus illa⁷³¹ videre, sed dolor⁷³² a facie maior <u>est</u> abesse tua⁷³³.</p>	<p>Dikwijls wilde ik met de wijn mijn liefdesvuur blussen, maar dat groeide, en mijn dronkenschap was/betekende liefdesvuur op liefdesvuur; en om niet veel te zien, ga ik achterover liggen, na mijn hals te hebben omgedraaid, maar onmiddellijk breng je zelf mijn ogen weer (naar je) terug. Ik aarzel wat ik moet doen: het is mijn pijn/het doet mij pijn die dingen te zien, maar het is een grotere pijn om afwezig te zijn van jouw gezicht.</p>
---	--

- ⁷¹⁷ een overduidelijke herhaling van een tekstelement, hier één woord, aan het begin van een zin: ANAFOOR. Ook in 229 stond **saepe** vooraan en gaf het aan dat Paris steeds gefrustreerd was
- ⁷¹⁸ een ABL *instrumenti/instrumentalis* die het middel aangeeft bij een bepaalde handeling. Paris neemt er nog eentje, denkt dat zijn gevoelens dan weg ebben maar wordt er alleen maar verliefder van
- ⁷¹⁹ **flamma** is net als **ignis** (232) een bekende METAFOOR voor liefde, namelijk het liefdesvuur. Later gebruikt Paris ook nog **furorem** (237), **amor** (238) en **mea vulnera** (239) als tekstelementen waarmee Paris naar zijn gevoelens van liefde verwijst (H13,31). Eisma vraagt juist naar de manieren waarop de liefde als een ziekelijke aandoening beschreven wordt. Evengoed metaforen dus, maar met een net iets andere invalshoek. Voorbeelden van dergelijk woordgebruik zijn **dolor** (235, *pijn/verdriet*), hetzelfde **furorem** (237, *geestelijke waanzin*) en **vulnera** (*verwondingen*) (E9h,13).
- ⁷²⁰ verwijst naar het net genoemde **flammam**, het vlammetje van verliefdheid
- ⁷²¹ hij nam er dus niet eentje, maar een aantal. En het waren grote bekers, kroezen, mokken! Het volstond, zegt ie zelf, om er eentje voor zich op tafel te zetten om het geflikfloo niet te hoeven zien (226)
- ⁷²² wat Paris zich realiseert is dat het liefdesvuur (**ignis** én **igne** een METAFOOR voor liefde) door te drinken niet kleiner wordt maar juist groter (E9h,11).
- ⁷²³ Paris schakelt in zijn verhaal van PF (**volui, crevit, fuit**) naar PR (**videam, recumbo, revocas** etc.), wat het dramatisch gehalte wel enigszins verhoogt
- ⁷²⁴ eens een makkelijke CON dit keer. Gewoon eentje in de finale BZ. Zo'n CON kom je na **ut** tegen (*om te, met de bedoeling te*) en na **ne** (*om te voorkomen dat*) is dan een hele goede vertaling
- ⁷²⁵ een ABL *absolutus*. **Cervix** betekent eigenlijk *nek, hals*. Hier wordt *hoofd* bedoeld, omdat Paris zijn hoofd weg draait, niet zijn nek. Een parsje pro totootje, zeg maar
- ⁷²⁶ 2 SG, dus gericht tot Helena. Paris draait zijn hoofd wel weg om Helena niet bepoteld te hoeven zien door Menelaus. Maar ófwel een guitig kijkende, ogen van Paris zoekende Helena ófwel de schoonheid van Helena zelf zorgt er dan toch weer voor dat hij weer naar haar gaat kijken. Om, zo zou een romanticus het misschien verwoorden, weer in haar ogen te verdrinken. Nou, verdrinken, daar wist Paris naar eigen zeggen (Ovidius!!!!) wel raad mee
- ⁷²⁷ **protinus** is een ADV, niet een ADI. Was het een ADI, dan zou het vanwege het onderwerp, dat F is, ook F moeten zijn
- ⁷²⁸ predicatief bij het onderwerp van de zin dat opgesloten ligt in **revocas**
- ⁷²⁹ **oculos** (...) **meos** is HYPERBATON. Maar dat was iedereen wel duidelijk
- ⁷³⁰ CON van de afhankelijke vraag (*obliquus* dus)
- ⁷³¹ met **illa** (ACC PL N van **ille**) bedoelt Paris het openlijke gevrij van Menelaos en Helena (E9h,12).
- ⁷³² **dolor** wordt aan het begin van dit tekstelement herhaald, al staat het adversatieve voegwoord **sed** er nog wel voor. We mogen wat mij betreft spreken van ANAFOOR.
- ⁷³³ **facie** (...) **tua**: HYPERBATON. **Facie** komt van het SUBST **facies** (5^e declinatie), niet van het werkwoord **facere**. Het is maar dat je het weet. **Tua** contrasteert (ANTITHESE) nog met **meus** (235). Paris twijfelt (**dubito** 235): naar dat gefleem kijken of niet naar dat gefleem (to flame or not to flame) kijken, maar dan ook niet bij Helena in de buurt zijn. Het laatste kan hij zeker niet over zijn verhitte hart verkrijgen

Qua licet et possum, luctor⁷³⁴ celare furorem,

sed tamen apparet dissimulatus⁷³⁵ amor.

Nec tibi verba damus: sentis mea vulnera, sentis⁷³⁶,

240 atque utinam soli sint⁷³⁷ ea nota tibi.⁷³⁸

Waar het mogelijk is en ik het kan, worstel ik om mijn hartstocht te verbergen, maar toch is mijn verborgen gehouden liefde duidelijk.

En wij/ik vertel jou geen leugens: jij merkt mijn wonden, jij merkt ze, en och mogen zij alleen aan jou bekend zijn.

⁷³⁴ ja ja, hij worstelt met zijn hartstocht. Bekend, komt voor, ook nu nog. Worstelen is een **METAFOR**, want hij neemt de hartstocht niet echt in een houdgreep. Wie bij het woordje **luctor** denkt “Hee, dat woord heb ik toch al eens ergens gehoord”, nou, dat kan kloppen. **Luctor et emergo** staat in het wapen van de provincie Zeeland. Zeeland heeft behoorlijk wat geworsteld met het opkomende zeewater, wat o.a. in 1953 geleid heeft tot een forse overstroming: de zogenaamde watersnoodramp. Een eerdere catastrofale overstroming vond plaats in 1421 bij de zogenaamde Sint-Elisabethsvloed. De Deltawerken hebben de kans op een grote overstroming fors verminderd. Maar Zeeland heeft dus in zijn wapen de woorden **Luctor et emergo** (*ik worstel en kom boven*).

⁷³⁵ Paris – Ovidius – meent dat zijn gevoelens voor Helena niet zichtbaar zijn geweest. Toch nog enige bescheidenheid in hem aanwezig. Of is het gespeelde en dus pseudo-bescheidenheid? Helena, zo schrijft ze in haar “antwoord” (ook fantasie, geweldige fantasie van Ovidius!), vond Paris’ pogingen tot contact af en toe vrij bot. Ze had ze dus wel opgemerkt!

⁷³⁶ een **ANAFOORT**je tussendoortje, nu van **sentis**. Bijna beschuldigend richting Helena. Jij merkt heus wel hoe verliefd ik ben, maar wil je dat voor je houden?

⁷³⁷ CON van wens. De *desiderativus, cupitivus* die – tragisch voor de Graeci onder ons – ook nog wel eens de CON *optativus* genoemd wordt. Hoeveel verwarring wilt u hebben, meneer?

⁷³⁸ Paris is nog niet klaar (nee, dat moest er nog bij komen!), nee, hij gaat door. Ovidius gaat door in de huid van Paris te kruipen en schrijft, kort samengevat, het volgende. Paris heeft wel eens zogenaamde liefdesverhalen verteld aan tafel, die dan eigenlijk over zijn eigen verliefdheid gingen die hij ter plekke aan Helena had willen onthullen. Hij heeft ook wel eens gedaan alsof hij straalbezopen was (hoe vaak en hoe lang moeten Menelaus, Helena en hun gast niet getafeld hebben, vraag je je af) om in Helena’s bloesje te kunnen loeren. Als hij dan haar borsten een keer zag, was hij helemaal blij. Hij zou Helena graag in een wedstrijd willen winnen. Nu ziet hij alleen maar kans haar te smeken met hem mee te gaan. Doet ze dat niet, dan sterft hij nog liever: de oude versie van de dood of de gladiolen. Ook probeert hij nog een andere benadering. Helena, jij bent echt niet zo preuts als je je naar mij toe voordoet. Je vader is Jupiter, die was ook niet echt braaf. En Menelaus is zelfs op het moment van schrijven weer op zakenreis, dus hij wil graag dat je onder de pannen bent. Mijn pannen... schatje. Paris hoopt dat Helena uit eigen beweging met hem mee gaat. Doet ze dat niet, dan schaakt hij haar. Komt er dan oorlog van (ja, natuurlijk kwam die oorlog: het was niet Paris die de brief schreef, maar de vele eeuwen later levende Ovidius. Makkelijke mededeling dus), dan komt die maar en dan staat Paris zijn mannetje. Hij zal zich dan een tweede Theseus tonen (zie inleiding over de echte Theseus!). Vervolgens snobt Paris nog wat over de Trojaanse helden (zoals Hector) die gehakt zullen maken van de Griekse helden. Onder wie Menelaus. Hij eindigt met de belofte dat de naam Helena een legendarische naam zal worden, door de oorlog die de hele wereld om haar zal uitvechten. En zo was het ook. Prachtige brief en een fantastische vondst van Ovidius.

Helena @ Paris

75⁷³⁹ Illa⁷⁴⁰ quoque, apposita *quae* nunc⁷⁴¹ *facis*, improbe⁷⁴², mensa,
 quamvis *experiar* dissimulare, *noto*,
cum modo me *spectas*⁷⁴³ oculis, lascive⁷⁴⁴, protervis,
quos vix instantes lumina nostra *ferunt*⁷⁴⁵,
 et modo *suspiras*, modo⁷⁴⁶ pocula proxima nobis
 80 *sumis*, *quaque* *bibi*⁷⁴⁷, tu quoque parte *bibis*.

Ik merk, wanneer het diner is opgediend, die dingen ook op, die jij nu doet,
 schaamteloze, hoewel ik ze probeer te negeren,
 wanneer je mij, wellustig mannetje, nu eens met brutale ogen bekijkt,
 die indringend (als ze zijn) mijn ogen nauwelijks (kunnen) verdragen,
 en je dan weer zucht, dan weer de beker direct na mij pakt
 en jij ook drinkt aan de kant waar ik heb gedronken.

⁷³⁹ een voetnoot bij een versnummer, nood breekt wet. Helena reageert – zogenaamd – op de brief van Paris. Zij vindt die brief een belediging voor de gastvrijheid die zij en haar man hem hebben betoond. Zij benadrukt dat haar eer ongeschonden is en dat ze dat ook zo wil houden. Helena verwijst naar Theseus, die haar ontvoerde, maar haar maagdelijkheid in tact liet. Denkt Paris soms dat hij makkelijk kan scoren bij iemand die al een keer geschaakt is? Theseus was een “heer”. Helena is evenwel bereid de brief te lezen omdat hij van een verliefd man komt. Maar ze maakt bezwaren tegen de argumenten die Paris noemde. Ze beschermt haar moeder Leda die door Jupiter bedrogen is. Over Jupiter gesproken: wat is de roemrijke afstamming van Paris nou helemaal als zij zelf Jupiter als vader heeft! En de Trojaanse cultuur kan nog veel leren van de Griekse. Vlak voor we naar het Latijn gaan, lezen we hoe Helena Paris’ geschenken afwijst: ze zou nog eerder vallen voor de persoon Paris dan voor zijn cadeau.

⁷⁴⁰ Helena heeft wel door welke geheime signalen Paris afgeeft, zijn flirtgedrag merkt ze wel degelijk op ([E10c.1](#)). Hermaion (in hoofdstuk 13 gaat het bij de vragenummers vanaf nu over Heroides 17: de telling begint opnieuw) vraagt direct naar deze signalen, uit de passage 75-86. *me spectas oculis* (...) *protervis* (77) is er daar één van: Paris kleedt haar met zijn ogen uit. Waar Menelaus bij zit! *suspiras* (79): hij zucht. *digitis* (...) *tecta* (...) *signa* (...) *dari* (81-82): Paris maakt met zijn vingers dubieuze avances en doet dat zelfs met zijn wenkbrauwen (*signa supercilio* (...) *dari*, 82) ([H13.6a](#)). Ik heb dat thuis getest, avances maken via mijn wenkbrauwen. Of ik mijn medicijnen soms vergeten was! Volop mimiek dus daar aan tafel. Helena geeft aan dat ze op diverse manieren reageert op Paris’ alleen voor haar zichtbare tekens. Ze probeert ze te negeren: *experiar dissimulare* (76). Soms bloost ze: *erubui* (84). En ze spreekt bijna hardop haar verbazing uit over Paris’ durf: *saepe* t/m *hunc* (85-86) ([H13.6b](#)). Zo, die durft! Dat idee

⁷⁴¹ een betwist woord hier. Er zijn geleerden die vinden dat *nunc* (*nu*) onjuist is omdat Paris dat in het verleden gedaan zou hebben, toen hij te gast was in Sparta ([E10c.2a](#)). Maar als Helena zich inleeft in de situatie van Paris’ brief zou *nunc* niet vervangen hoeven te worden ([E10c.2b](#)).

⁷⁴² Helena is niet blij met het gedrag van Paris aan tafel. En dat heeft niet zo veel te maken met het feit dat hij niet met mes en vork eet. Ze noemt hem schaamteloos. Ze signaleert wel al het gedrag dat Paris vertoont dat aangeeft dat hij haar graag ziet. Ze geeft verderop in de brief wel aan dat ze niet helemaal ijskoud blijft onder zijn avances, zelfs dat ze hem aantrekkelijk vindt.

⁷⁴³ interessant van de twee “brieven” is natuurlijk waar die samen komen. Wij lezen ze helaas niet volledig in het Latijn, maar dan zouden we een vollediger overzicht hebben over passages die met elkaar stroken. In de brief van Paris is in 221-222 sprake van *me spectante*, namelijk in de situatie waarin Paris laatdunkend over Menelaus opmerkt dat die zijn armen maar om Helena heen kan leggen, de boerenkinkel. Weet je nog? Helena zou naar die situatie wel eens kunnen verwijzen met dit *me spectas* ([E10c.3](#)).

⁷⁴⁴ Paris noemt ook Helena wulps, uitdagend (*lasciva*): in 229-230 staat *Saepe dedi gemitus et te, lasciva, notavi in gemitu risum vix tenuisse meo* ([E10c.4a](#)). Eigenlijk is het daar beschuldigend bedoeld: Paris denkt dat Helena in die momenten eigenlijk niets liever wil dan met Paris onder de wol kruipen. Het klassieke misverstand dat optreedt wanneer een man denkt de signalen goed te interpreteren die een vrouw afgeeft. Maar Helena wil met *lascive* hier aangeven dat Paris zich te losbandig gedraagt door zijn verliefdheid zo duidelijk te laten merken ([E10c.4b](#)).

⁷⁴⁵ waarmee zij wil aangeven dat ze ook wel eens haar ogen neerslaat als Paris te direct naar haar kijkt. Op de een of andere manier komt Helena over als een erg jonge vrouw die de aandacht van een man, al is het dan Paris, toch wel aardig vindt

⁷⁴⁶ tja, een ANAFOOR. Zegt Eisma. Het gedrag van Paris wordt door de ANAFOOR benadrukt ([E10c.5](#)). Wij hebben gewoon ook geleerd dat *modo ... modo ... modo* (ook *modo* in 77 telt mee) *nu eens, dan weer, dan weer* betekent. Maar goed.

⁷⁴⁷ vaak voorkomend verschijnsel bij iemand die smoorverliefd is: zo dicht mogelijk bij het voorwerp van verering zijn. Paris pakt dus de beker direct van Helena aan, hopen dat hun handen elkaar raken. Hij drinkt waar net haar lippen ook geweest zijn. Beetje het idee van twee geliefden die een sliert spaghetti eten, ieder van zijn kant van de tafel beginnend. En dan in het midden, tongworstelen geblazen!

<p>748 A, <i>quotiens</i> digitis, <i>quotiens</i>⁷⁴⁹ ego tecta <u>notavi</u> signa supercilio⁷⁵⁰ paene loquente⁷⁵¹ dari, et saepe <u>extimui</u>, <i>ne</i> vir meus illa⁷⁵² <u>videret</u>⁷⁵³, non satis occultis⁷⁵⁴ <u>erubuique</u> notis, 85 saepe⁷⁵⁵ vel exiguo vel nullo murmure <u>dixi</u> 'Nil <u>pu</u>det hunc⁷⁵⁶', nec vox haec mea falsa⁷⁵⁷ <u>fuit</u>⁷⁵⁸!</p>	<p>Ach, hoe vaak merkte ik dat met je vingers, hoe vaak verborgen tekens werden gegeven, met een bijna sprekende wenkbrauw/terwijl je wenkbrauw bijna sprak, en dikwijls was ik erg bang dat mijn man die (tekens)/dat zag, en ik bloosde wegens de niet voldoende verborgen tekens, (en) dikwijls zei ik of met gering/zacht of geen/binnensmonds gefluister: 'Hij schaamt zich voor niets', en deze woorden van mij waren niet onjuist!</p>
--	---

748 de vorige passage (75-80) is vertaald, o.a. door Vincent Hunink. Dat doet hij zo: *En als we dan aan tafel gaan, hè? Nou, ik zie wel wat je doet, brutale vlerk, al doe ik net alsof ik het niet merk: wanneer je me zo bronstig aanstaart, zo intens beloert, dat ik het boren van je bliken nauwelijks verdraag, of als je diepe zuchten slaakt, of naar een beker reikt van mij en daaruit drinkt, precies op het plekje waar mijn lippen zijn geweest...* We gaan weer Latijn naast Nederlands leggen. *En als we dan aan tafel gaan* is de vertaling van **apposita** (...) **mensa** (H13.10a). *Bronstig* is de weergave van **lascive** (H13.10b), en van *zo intens beloert* is **spectas oculis** (...) **protervis** het origineel (H13.10c). *Het boren van je bliken* komt van **oculis** (...) **quos instantes** (H13.10d).

749 een duidelijk herkenbare ANAFOOR: **quotiens** wordt herhaald (H13.7). Het benadrukt hoe Paris eigenlijk elk avondeten bezig is Helena te versieren. Geen enkele belangstelling voor de bloemkool met vegaburger, nee, alleen voor Helena!

750 een ALLITERATIE: **signa supercilio** (H13.7).

751 interessant, dit. Spreken, signalen afgeven met je wenkbrauwen. Het is mogelijk! Helena leidt er in ieder geval veel uit af. Paris "really digs her" !

752 verwijst naar de verstopte seintjes, de **tecta signa** (81-82) (E10c.6) (H13.8). Als Menelaus zou zien wat Paris allemaal voor onmerkbare signalen uitstraalt, dan zou hij niet blij zijn

753 dit is nog eens een makkelijke CON! Deze CON komt altijd na verba timendi + **ne**, dus in objectszinnen na werkwoorden die **vrezen** betekenen.

754 langzamerhand word je toch wel nieuwsgierig welke gebaren Paris daar aan tafel allemaal maakte. Zonder in details te treden vraag je je toch af of hij zijn bestek schoon likte na het toetje. Wat voor dingen hij precies met zijn vingers deed willen we niet weten. Hoewel. Je kunt best leuke trucjes uithalen met een servetring. En je gaat je afvragen hoe blind Menelaus eigenlijk was. Misschien was hij wel, voordat hij dus op reis ging, ultra begripvol

755 om nogmaals te benadrukken dat Paris niet per ongeluk één keer in een hitsige bui aan tafel zat: het gaat maar door! De ANAFOOR **saepe** (83 en 85) onderstreept dat

756 Paris. Die is kennelijk af en toe zo horny dat Helena zich plaatsvervangend schaamt.

757 **nec** (...) **falsa** vormen samen een LITOTES (H13.9).

758 ook deze passage is door Vincent Hunink vertaald. Kijk maar. *Hoe vaak zag ik jouw vingers niet gebaren, ja, hoe vaak jouw stille hints: je zweeg maar met je wenkbrauw sprak je klare taal! Veelvuldig was ik bang dat manlief dit zou zien. Jouw nauwelijks verholten tekens brachten mij het schaamrood op de wangen. Dikwijls zei ik zachtjes bij mezelf: "Werkelijk! Die vent is schaamteloos!" En dat was waar!* Mooie vertaling, niet? Toch ook hier weer vragen over. Het stilistische middel dat Ovidius gebruikt keert terug bij Hunink, namelijk de ANAFOOR van *hoe vaak* (H13.11a). Huninks vertaling wijkt grammaticaal wel af van Ovidius' originele tekst in v.84. Hunink geeft de ABL **satis occultis notis** weer als subject terwijl het subject bij Ovidius de "ik" in **erubui** is. Dat geeft dan ook de verandering bij het werkwoord: transitief/overgankelijk **rood maken** in plaats van intransitief/onovergankelijk **rood worden** (H13.11b).

<p>Orbe quoque in mensae⁷⁵⁹ <u>legi</u> sub nomine nostro⁷⁶⁰, <i>quod</i> deducta mero⁷⁶¹ littera <u>fecit</u>, AMO, credere me tamen hoc⁷⁶² oculo renuente⁷⁶³ <u>negavi</u>; 90 ei mihi, iam <u>didici</u>⁷⁶⁴ sic⁷⁶⁵ ego posse loqui⁷⁶⁶!</p>	<p>Ook las ik op de ronde tafel onder mijn naam die een met wijn geschreven letter maakte, IK BEN VERLIEFD, toch weigerde ik (het) te geloven omdat dit/mijn oog het afkeurde: wee mij, ik heb nu geleerd zo te kunnen spreken!</p>
--	--

⁷⁵⁹ **in orbe mensae**, dát is de veel logischer volgorde van de Latijnse woorden. In de kring, de rondte van de tafel. Misschien was het wel een heel grote ronde tafel! Hoe dan ook, Paris weet Helena toch wel te bereiken met zijn gebaren, met zijn signalen. Hij kan in ieder geval schrijven. Met wijn. Daar is wijn niet echt voor bedoeld, maar je kunt dat wel met wijn doen ja. Wie weet schrijft hij niet met zijn wijsvinger, je weet het niet. Ovidius leeft zich helemaal uit bij het bij elkaar verzinnen van dit soort details. Helena moest dus ook wel kunnen lezen, anders kon ze Paris' liefdesverklaring niet begrijpen. Zou Paris – zelf een Trojaan overigens, en eentje die dan de Griekse taal beheerste, maar dat terzijde – ondersteboven geschreven hebben? Om te voorkomen dat ze OMA leest, wat voor haar niet een zodanige kwalificatie is dat ze dan graag met Paris naar Troje vertrekt. Denk ik.

⁷⁶⁰ dichtelijk PL, want Paris zal niet de namen van Menelaus én Helena met wijn schrijven. De kans dat ie dan met Helena mag rollebollen in Troje wordt dan erg klein

⁷⁶¹ het woord voor niet aangelengde *wijn*. Wij kennen ook **vinum** voor *wijn*.

⁷⁶² mooi, twee methodes. En ze zijn echt heel goed op elkaar afgestemd. Een enkele afwijking is lastig op te sporen. Maar hier hebben we er eentje. Bij Eisma – die van ons! – wordt **hoc** als attributieve bepaling bij **oculo** opgevat (ABL SG M): *met dit oog*. In de Hermaionbundel wordt **hoc** opgevat als object (ACC SG N) bij **renuente**: *dit afkeurde*. Interessant. Zeker omdat dit **hoc** in de Hermaionbundel ook in het antwoord op een vraag betrokken wordt (vraag 12c).

⁷⁶³ ABL *absolutus*. Maar daar gaat me deze keer niet om. Wat Helena hier beschrijft is een psychologisch proces. Ovidius was er een meester in, in de vrouwelijke psyche. Nou ja, en niet alleen in de vrouwelijke psyche. Hij beschrijft het proces van verdringing. Haar ogen nemen tekst waar, die staat er ook, maar de tekst is naar haar idee zo banaal dat ze denkt dat hij er niet kán staan. Prachtig! We worden helemaal meegevoerd in de fantasie van Ovidius.

⁷⁶⁴ **didici** is het PF van **discēre** (zelf leren, het Duitse lernen). **Docui** is het PF van **docēre** (iemand iets leren, het Duitse lehren). Leuk allemaal, hè?

⁷⁶⁵ met gebarentaal. Gebarentaal is af en toe erg leuk. Zo zie je bovenaan hoe het woord bullshit door doventolken verbeeld wordt. Asshole, bastard en (piece of) shit zijn ook aardig om eens op te zoeken

⁷⁶⁶ Helena bedoelt hiermee dat ze nu ook op een dergelijke geheimzinnige manier kan communiceren als Paris ([E10c.7a](#)). Ze vond die geheimtaal wel aardig dus ([E10c.7b](#)). Vincent Hunink heeft ook deze passage vertaald, dat wil zeggen van 86 t/m 90 (niet 75 t/m 90, zoals bij Hermaion abusievelijk in de inleiding bij vraag 12 staat). Hij vertaalt: *Ik zag mijn naam op tafel staan, de letters waren aangebracht met wijn. Maar wat stond daar nog onder? Hartjes! HVJ! Dat was toch ongelofelijk? Ik keek maar weg ... intussen heb ik wel geleerd dat mannen kunnen praten via drank!* Fraaie vertaling, Vincent! Gelukkig worden er ook nog vragen over de vertaling gesteld bij Hermaion. Zo is *via drank* de vertaling van **sic** (90) ([H13.12a](#)). Met *Intussen* t/m *via drank* verwijst Helena naar het schrijven op tafel ([H13.12b](#)). **Sic** mag dan vertaald zijn met *via drank*, het verwijst evenwel naar **oculo renuente** en Helena bedoelt dat ook zij geleerd heeft via lichaamstaal te spreken ([H13.12c](#)). Hetzelfde antwoord als aan het begin van deze voetnoot op vraag 10c in de Eismabundel.

H10 – HELENA'S BRIEF AAN PARIS 10 (HELENA'S BRIEF AAN PARIS) > Her. XVII, (p.132, vv.91 - 96); d. Ik val voor je, maar blijf mijn man trouw (1)

<p>His ego blanditiis⁷⁶⁷, si peccatura fuissem⁷⁶⁸, flecterer⁷⁶⁹, his⁷⁷⁰ poterant⁷⁷¹ pectora nostra capi⁷⁷². Est quoque, confiteor, facies tibi⁷⁷³ rara, potestque velle sub amplexus ire puella tuos⁷⁷⁴. 95 Altera⁷⁷⁵ sed potius felix sine crimine⁷⁷⁶ fiat⁷⁷⁷, quam cadat⁷⁷⁸ externo⁷⁷⁹ noster amore pudor.</p>	<p>Ik zou voor deze vleierijen, als ik op het punt had gestaan een fout te maken, zwichten, door deze (vleierijen) kon mijn hart genomen/veroverd worden. Ook heb jij, ik beken het, een zeldzaam (mooi) uiterlijk, en een meisje kan jouw omhelzingen willen ondergaan. Maar laat liever een andere vrouw gelukkig worden zonder echtbreuk, dan dat mijn eer zou vallen door liefde voor een ander.</p>
--	--

⁷⁶⁷ Paris is één van zijn wapens in aan het zetten in zijn "brief": hij vleit zich suf. Uit wat wij in het Latijn gelezen hebben kun je vast wel een paar voorbeeldjes noemen. Hij heeft niet de beloning van Juno en ook niet die van Minerva gekozen, maar die van Venus. En dat ging over Helena. Hij heeft Helena te mooi voor Sparta genoemd, of ze dat nu als een compliment heeft opgevat, ach... Verder heeft hij duidelijk gemaakt dat ie retejaloers is op Menelaus, omdat die mag beroeren wat hijzelf graag zou willen beroeren

⁷⁶⁸ Helena bedoelt met **peccatura** (een PFA trouwens) dat ze in zou gaan op Paris' avances en mee zou gaan naar Troje ([E10d.1](#)). **Peccatura fuissem** is een CON in de conditionele BZ (=BZ ingeleid door **si**, voorwaarde) en hier gaat het om de gebruikswijze van de *irrealis*. De werkwoordsvorm is geconstrueerd, wat wil zeggen dat grammaticaal **peccatura essem** logischer zou zijn. Het blijft evenwel een *irrealis*. De combinatie van een PFA met een vorm van **esse** wordt gebruikt om een wat genuanceerder FUT aan te duiden dan gewoon het janboerenfluitjes-FUT. Zo kun je **dicam** weergeven met *ik zal spreken* (vanaf nu gerekend zal ik in de toekomst, nabij of ver weg, spreken. Klaar.) Maar **dicturus sum** is niet zo janboerenfluitjesachtig. Het is 1) ik sta op het punt te spreken; 2) ik ben van plan te spreken of 3) ik ben voorbestemd te spreken. Dit is ook al in het Actaeonverhaal uitgelegd, maar de herhaling is de beste leermeester dan wel de moeder van alle wijsheid

⁷⁶⁹ na de eerdere *irrealis* ([E10d.3a](#)) van **peccatura fuissem** in de BZ komt hier de bijbehorende *irrealis* ([E10d.3b](#)) in de HZ. Een *irrealis* kom je tegen in het IMPF of in het PLQP, en dus in de CON. Die in het IMPF zegt iets over het heden (ja, ja, je leest het goed) en die in het PLQP over het verleden

⁷⁷⁰ voor een goed begrip van de tekst moet je **blanditiis** (91) nog een keertje aanvullen. Hier is het weggelaten en we noemden dat altijd **ELLIPS**. En nu dus ook

⁷⁷¹ geen PLQP, dames en heren! Het ziet er wel zo uit, maar het is een IMPF. Het PLQP van **posse**, 3 PL is **potuerant**. Dat staat hier niet. Het is 3 PL, omdat het onderwerp PL is, namelijk het dichterlijke PL **nostra pectora**. Helena had misschien een groot hart, maar niet meer dan eentje!

⁷⁷² Helena zegt twee keer hetzelfde: als ze overspelig was geweest, dan zou ze voor Paris' mooie woordjes gevallen zijn. In deze fase is Helena nog vrij stellig

⁷⁷³ de bekende DAT *possessivus*, die het bezit aanduidt. Paris is een knapperd, heeft een mooie kop. Vindt ook Helena.

⁷⁷⁴ ACC PL en als PRON *possessivum* horend bij **amplexus** (beruchte u-declinatie). Helena beweert dat, als ze wel tot overspel besloten had, twee dingen de doorslag zouden hebben gegeven. Zijn vleierijen (**his blanditiis** 91) en zijn uiterlijk, dat ze omschrijft als zeldzaam mooi (**facies rara** 93) ([H13.13](#)). Ook Eisma vraagt naar deze zaken, maar alleen Nederlands is daar voldoende: vleierijen en knap uiterlijk ([E10d.2](#)).

⁷⁷⁵ een andere vrouw. Maar ja, Paris wist uit het Parisoordeel dat hij de mooiste vrouw op aarde zou krijgen, en dat was nu eenmaal Helena van Sparta, later bekend als Helena van Troje, de vamp van het legerkamp, de meid van de strijd, de vrouw zonder trouw, het wicht dat zwicht, de griet van graniet

⁷⁷⁶ als Helena zou zwichten voor Paris, zou ze zich schuldig maken aan een misdaad, namelijk aan echtbreuk. Niet ten prooi vallen aan echtbreuk noemt Helena in de volgende regel **pudor**. Dat is ook weer zo'n Latijns woord met een enorm betekenissenpalet. Eerbaarheid, gevoel voor decorum, fatsoen, ingetogenheid. Helena verwijst ook met **externo** (...) **amore** naar overspel ([H13.14](#)).

⁷⁷⁷ **fiat** is ook CON, nu *adhortativus*, een aansporing ([E10d.3c](#)). Helena wil zelf niet zwichten (grappig, hè? Ze gaat, volgens de mythe van de oorzaak van de Trojaanse oorlog uiteindelijk toch met hem mee!).

⁷⁷⁸ en nog een CON! Dit is dan weer een *potentialis*, eentje die een mogelijkheid aanduidt ([E10d.3d](#)).

⁷⁷⁹ **externus** kan verwijzen naar gewoon een ander (overspel dan), maar ook – waarschijnlijker hier – naar een buitenlander. Paris kwam uit Troje en Helena benoemt dat wel even

H10 – HELENA'S BRIEF AAN PARIS 10 (HELENA'S BRIEF AAN PARIS) > Her. XVII, (p.132, vv.97 - 102); d. Ik val voor je, maar blijf mijn man trouw (2)

<p>Disce⁷⁸⁰ meo exemplo⁷⁸¹ formosis⁷⁸² posse carere: est virtus placitis abstinuisse⁷⁸³ bonis⁷⁸⁴. Quam multos credis iuvenes⁷⁸⁵ optare, <i>quod</i> optas? 100 <i>Qui sapiant</i>⁷⁸⁶, oculos an, Paris, unus⁷⁸⁷ habes⁷⁸⁸? Non tu plus cernis, sed plus temerarius audes, nec tibi plus⁷⁸⁹ cordis sed nimis oris⁷⁹⁰ adest.</p>	<p>Leer door mijn voorbeeld mooie dingen te kunnen missen: het is een deugd af te zien van geliefde goederen. Hoeveel jongemannen denk je wensen, wat jij wenst? Of heb jij soms, Paris, als enige (zulke) ogen die een goede smaak hebben? Jij onderscheidt/ziet niet meer, maar jij roekeloos durft meer en bij jou is niet meer lef/praatjes aanwezig maar te veel zelfverzekerdheid.</p>
---	---

⁷⁸⁰ 98 en 99 moeten gescandeerd worden (Eisma). Doen we dus. We gaan bijzonderheden ontdekken. Echt waar. Elisie denk ik. Komen ze: **Dīscē mēēxēmplō** (elisie) **fōrmōsīs pōssē cārērē**: **ēst vīrtūs plācītīs || ābstīnūīssē bōnīs**. Zie je wel, elisie. O ja, en veel spondeeën (E10d.7).

⁷⁸¹ wat houdt het **exemplum** van Helena dan in, zul je je misschien afvragen. Of niet, kan ook. Maar zij bedoelt met **meo exemplo** dat ze niet met een mooie vent in zee gaat (E10d.4). Nou ja, in zee, de koffer in, nadat ze de zee óver is gegaan.

⁷⁸² zelfstandig gebruikt ADI. In de ABL, want het werkwoord **carēre** heeft het object in de ABL. Dat zijn nou van die dingen die je echt moet onthouden

⁷⁸³ dit PF moet je als een PR vertalen. Dat komt vaker voor. Het gaat dan vaak over dingen die spreekwoordelijk altijd hetzelfde zijn. Als het ware tijdloos zijn. Zo'n PF noem je een gnomisch PF

⁷⁸⁴ een mooie vraag hier van Hermaion. Helena lijkt wel een Stoïcijn, oké een Stoïcijn avant la lettre, wat wil zeggen dat zij zich op een typisch Stoïcijnse/Stoïsche manier uitlaat, terwijl de Stoa nog niet eens uitgevonden was (dat was pas rond 300 voor Christus, terwijl we met Helena ergens rond 1200 voor Christus zitten). Ovidius kende de Stoa wel, het zij maar even gezegd. Helena wijst namelijk op haar zelfbeheersing (**temperantia**), die niet toegeeft aan verlangens, maar luistert naar de rede (**ratio**) (H13.15). **Bonis** wordt hier N opgevat (ha ha, *goederen*), maar het gaat vanzelfsprekend over mensen, hier de man Paris. Die valt bij Helena heus wel in de smaak, maar ja. Geen ontrouw hè! Tussen haakjes: goed, goederen is één van de 14 Nederlandse zelfstandige naamwoorden waarvan het meervoud eindigt op -eren. Wie weet kun jij de andere 13 vinden en een leuke prijs winnen in een loterij! Niet dat ik die organiseer, maar technisch zijn beide zaken tegelijkertijd realiseerbaar.

⁷⁸⁵ ACC PL M, hè! Hoort bij **multos** en maakt eigenlijk deel uit van een Acl, die afhangt van **credis**.

⁷⁸⁶ alweer een CON, en nu is het een *consecutivus* (eigenlijk *definitivus* in de betreffende BZ) (E10d.3e). Dit soort dingen gaan ze op het examen niet vragen, wees gerust. Alleen in context vragen ze wel eens naar een CON in tegenstelling tot een IND.

⁷⁸⁷ misschien een beetje een gezochte woordvolgorde, maaaaaaarr ... hij dient een doel. We vinden namelijk ineens een **CHIASME**. Kijk maar: **multos** (a) **iuvenes** (b) **Paris** (b) **unus** (a). En dit allemaal in 99-100, waar behalve de **RETORISCHE VRAAG** (ja, dūh!) ook nog een **ANTITHESE** tussen **multos** en **unus** (zoals vaak verstopt binnen het **CHIASME**) te scoren is. Ge-wél-dig! Ovidius is mijn held! O nee. Was ie al

⁷⁸⁸ deze versregel wordt ook wel eens anders weergegeven. Klopt. Bij Hermaion laten ze bijvoorbeeld alle komma's weg. En dat is anders ja. Maar wat nu, aldus Eisma, als er **qui sapiant? Oculos an Paris unus habes?** staat? Dan horen de woorden **qui sapiant** bij **multos iuvenes** in 99 (E10d.5). Oei, oei, oei. Maar ja, het is niet anders, hè?

⁷⁸⁹ weer een **ANAFOR**. Het tekstelement staat braaf vooraan, dus **ANAFOR non tu plus ... nec tibi plus** (H13.17). Eisma doet ook zijn best: bijna dezelfde vraag, bijna hetzelfde antwoord, namelijk **plus ... plus** (E10d.6), wat niet echt een **ANAFOR** is, zoals die waarvan wij de definitie geleerd hebben. **Plus** staat bepaald niet vooraan als tekstelement. Nou ja. Het **PARALLELLISME** dat Eisma waarneemt zal wel gaan over **plus** (a) **cernis** (b) **plus** (a) **audes** (b) (E13d.6).

⁷⁹⁰ er is sprake van een tegenstelling, **ANTITHESE**, tussen **cordis** en **oris** (H13.17). Ik vind hem lastig uit te leggen: letterlijke betekenissen hart en mond. Mwah. **Cordis** en **oris** zijn allebei GEN *partitivus*. Die geeft het geheel aan waarvan een deel genomen wordt. Beide woorden hebben gemeenschappelijke klanken. **ASSONANTIE** is niet helemaal uit te sluiten hier.

H10 – HELENA'S BRIEF AAN PARIS 10 (HELENA'S BRIEF AAN PARIS) > Her. XVII, (p.134, vv.103 - 108); e. Laat mij alsjeblieft met rust (1)

<p>Tunc⁷⁹¹ ego te⁷⁹² vellem celeri⁷⁹³ venisse carina⁷⁹⁴ , <i>cum</i> mea virginitas mille⁷⁹⁵ <u>petita</u>⁷⁹⁶ <u>est</u> procis⁷⁹⁷ . 105 <i>Si</i> te vidissem⁷⁹⁸ , primus de mille fuisse: iudicio veniam vir⁷⁹⁹ <u>dabit</u> ipse meo. Ad possessa <u>venis</u>⁸⁰⁰ praeceptaque gaudia⁸⁰¹ serus: spes tua lenta <u>fuit</u>; quod <u>petis</u>, alter⁸⁰² <u>habet</u>.</p>	<p>Ik zou willen dat je toén met je snelle schip was gekomen, toen mijn maagdelijkheid door duizend aanbidders werd verlangd. Als ik jou had gezien, zou jij de eerste van de duizend geweest zijn: mijn man zelf zal mij vergiffenis geven voor mijn oordeel. Je komt te laat bij de al bezette en eerder (in)genomen vreugdes: je hoop was langzaam; wat je verlangt, heeft een ander.</p>
---	---

⁷⁹¹ Helena verwijst naar de tijd dat zij als nog huwbare vrouw door velen begeerd werd. Dan was Paris omgetwijfeld haar keus geweest (H13.18). Want het is bij nader inzien wel een hunk!

⁷⁹² weer de naast elkaar plaatsing, IUXTAPOSITIE, van **ego** en **te**. Je moet er maar op komen! Nee, nee, niet Paris op Helena, gewoon: op het idee komen. **Te** is de *subjects*ACC van de Acl die afhangt van **vellem**. De INF is **venisse**, een INF PF, dus een situatie van voortijdigheid. Weet je nog? PPA gelijktijdig, PPP voortijdig en PFA natijdig to.v. de persoonsvorm

⁷⁹³ de vraag is of het schip snel is of dat die eigenschap eigenlijk gaat over Paris. Dan hebben we weer eens na lange tijd een ENALLAGE. Heerlijk, om weer eens een ENALLAGE te signaleren

⁷⁹⁴ PARS PRO TOTO, METONYMIA again. Een kiel is een onderdeel van een schip, maar wordt hier in plaats van schip gebruikt. METONYMIA wil zeggen dat je, door iets te noemen, de associatie oproept met wat je eigenlijk bedoelt. Dat werkt bij een PARS PRO TOTO zo, en bijvoorbeeld ook bij een abstractum pro concreto, concretum pro abstracto, totum pro parte, het noemen van een godheid in plaats van waar die godheid voor staat. En zo zijn er nog wel meer.

⁷⁹⁵ **mille** is een HYPERBOOL, dat had iedereen gezien. Het betekent hier ontelbaar, heel veel (E10e.1). **Mille** wordt in de volgende regel herhaald. We mogen dat geen anafoor noemen – terecht – maar ik stel voor de term repetitio weer in ere te herstellen. Er zijn te veel gevallen van een duidelijke herhaling van een tekstelement, zonder dat dat tekstelement vooraan een zin/zinsdeel te vinden is

⁷⁹⁶ het is natuurlijk niet zo dat naar Helena's maagdelijkheid verlangd werd, of gestreefd werd. Ik mag wel zeggen, integendeel! De vrijers wilden Helena zo snel mogelijk van die reine status afhelpen

⁷⁹⁷ DAT *actoris*, die de handelende persoon in een PASS constructie aanduidt (ook wel *agens* genoemd). Het is licht merkwaardig, maar metrisch wel handig dat **mille** – op zich verbuigbaar – hier niet in **milibus** verandert, de DAT van **mille**. Ook naar de hand van de superbabe Helena werd volop gedongen. Odysseus, waar heb ik die naam eerder gehoord, bedacht een plan waarmee vechtpartijen om Helena vermeden werden. Uiteindelijk werd Helena uitgehuwelijkt (dus niet helemaal haar eigen keuze) aan Menelaus. Wel na bemiddeling van Menelaus' broer Agamemnon, die zelf Clytaemnestra aan de haak geslagen had. Zij was een halfzuster van Helena: zelfde moeder Leda, andere paps (deze keer niet Jupiter). Menelaus was waarschijnlijk iets ouder dan zijn popje, wat bedaarder

⁷⁹⁸ de CON is een *irrealis* en omdat het een CON PLQP is, gaat het om een niet-werkelijkheid uit het verleden. Als ik jou had gezien, maar ja, ze heeft hem niet gezien. Althans niet op tijd. De *irrealis* loopt door in **fuisse**, dat vanwege dezelfde werkwoordstijd (PLQP) ook verwijst naar een niet-werkelijkheid uit het verleden

⁷⁹⁹ met de **vir ipse** verwijst Helena naar haar eigen mannie, naar Menelaus (E10e.2). Maar WTF bedoelt Helena nou hier eigenlijk met dat **iudicio veniam vir dabit ipse meo**? Nou, ze denkt dat Menelaus, desgevraagd, zou bevestigen dat zij in die tijd voor Paris zou hebben gekozen en hij zou dat haar vergeven hebben, omdat hij het wel begreep (H13.19). Ha ha. Ja ja. Paris begreep echt alles!

⁸⁰⁰ deze vorm is wel een werkwoordsvorm, namelijk van **venire**. Maar **veniam** uit de vorige regel is een SUBST, geen werkwoordsvorm. En al helemaal niet van **venire**. ha ha!

⁸⁰¹ een ABSTRACTUM PRO CONCRETO (METONYMIA zo gij wenst): concreet bedoelt Paris zoals Eisma dat zo netjes formuleert bedgeneugten (met een G ja!), seks (E10e.3). Helena wrijft Paris onder zijn neus, dat zij Menelaus' bedpartner is en dat ze niet van plan is die van Paris te worden. Grappig, dat wij weten, en Ovidius ook natuurlijk, dat ze uiteindelijk op de een of andere wijze wel in Troje beland is. Het maakt de totaal uit Ovidius' grote duim gezogen brieven wel weer extra geinig

⁸⁰² in dit geval Menelaus. Paris is te laat. Helena is nog wel begeerlijk, wat ze waarschijnlijk fijn vindt om te horen, maar ze is ook bezet. Had je maar eerder moeten komen, Paris. Eigen schuld, dikke bult. Nou ja, bij wijze van spreken dan. Geen zwangerschap of zo

<p>110 <i>Ut</i> tamen optarim⁸⁰³ fieri tua, Troice⁸⁰⁴, coniunx, invitam⁸⁰⁵ sic me nec Menelaus habet⁸⁰⁶. Desine molle⁸⁰⁷, precor, verbis⁸⁰⁸ convellere pectus neve mihi, quam te dicis amare⁸⁰⁹, noce⁸¹⁰; sed⁸¹¹ sine⁸¹² quam tribuit sortem⁸¹³ Fortuna tueri nec spolium nostri turpe⁸¹⁴ pudoris⁸¹⁵ ave.</p>	<p>Maar ook al zou ik jouw echtgenote wensen te worden, Trojaan, toch heeft ook Menelaüs mij helemaal niet tegen mijn zin. Houd op, smeed ik je, met woorden mijn weke hart te verscheuren en doe mij geen kwaad, van wie jij zegt te houden/jij zegt dat je houdt; maar/nee sta mij toe het lot te beschermen/behouden dat Fortuna mij toekende en begeer niet de schandelijke buit van mijn eer/namelijk mijn eer.</p>
--	---

⁸⁰³ een CON *potentialis*, die een voorzichtige beleefdheid uitdrukt. Je noemt dat wel een (CON) *potentialis modestiae*. Snel vergeten, tenzij je thuis of in de kroeg de blits wilt maken met zo'n term

⁸⁰⁴ dat Paris een Trojaan is, dát is genoegzaam bekend. Hier wordt ie niet **Phryx** genoemd of **Dardane** of zo

⁸⁰⁵ heeft niks te maken met uitnodigen! **Invitam** is AC F SG en hoort bij **me** (en dat is de "afzender" van de "brief", Helena, een vrouw). Ze zegt dat ze ook wel graag bij Menelaus is. **nec invitam** werkt dan als een LITOTES: *niet tegen mijn zin*, dus best wel graag

⁸⁰⁶ theoretisch zou ik voor je kunnen vallen, Parisje ondeugd. Maar ik ben ook graag in het gezelschap van Menelaus. Het verhaal gaat dat Menelaus zijn broer Agamemnon naar voren schoof om te bieden op Helena. Hij bood het meeste en kreeg haar dus als vrouw.

⁸⁰⁷ bij woorden die op een -e eindigen is de verwarring vaak groot, zeker bij degenen die hun grammatica al jaren als placemat gebruiken bij de Mac. De slot -e van **molle** duidt op een N woord, niet op een ABL SG. Rijtje van **mollis** in het N: **molle, mollis, molli, molle, molli //mollia, mollium, mollibus, mollia, mollibus**. Helena geeft dus wel aan dat haar hart week is, zacht is, ontvankelijk is. Daarom moet Paris ophouden haar te versieren. Ze is bang dat ze in een heel lastig parket terechtkomt. Ze wist niet dat ze daar al in zat. Ze wil niet hoeven kiezen

⁸⁰⁸ ABL *instrumenti*, het middel waarmee Paris haar om probeert te krijgen

⁸⁰⁹ Acl in de betreffende BZ. Let op de functieverdeling: **quam** is object bij **amare**, **te** is *subjectsACC*, **dicis** is de persoonsvorm waarvan de Acl afhangt en **amare** is dan nog de INF.

⁸¹⁰ Helena's hart zegt dat ze best een beschuitje met Paris zou willen eten, maar haar verstand zegt dat ze bij Menelaus hoort [\(H13,20\)](#). Ze is best gevoelig voor de onmiskenbare mannelijke aandacht [\(E10e,4\)](#).

Noce heeft niets met nootjes te maken, maar is de IMP SG van **nocēre**, dat het object verplicht in de DAT heeft. Hier is dat object **mihi**

⁸¹¹ Helena reageert hier op woorden uit de brief van Paris, die we alleen in vertaling hebben: *Zo is mijn lot dus bepaald. Probeer dat niet tegen te werken*. (Paris' brief, v.41, Eisma p.108, Hermaion p.151) [\(H13,21\)](#). De **DRAMATISCHE IRONIE** betreft het feit dat het nu juist Helena's lot (**sortem**) is om met Paris mee te gaan [\(E10e,5\)](#). **DRAMATISCHE IRONIE**, want Helena beseft de reikwijdte niet van wat ze beweert, en de luisteraars en Ovidius zelf beschikken wel over die kennis. De heer W.A.M. Peters vertaalt deze twee verzen (ja, ja, de rest ook, maar deze dus in ieder geval): *Laat mij het levenspatroon dat Fortuna aan mij heeft gegeven; win niet ten koste van mijn eer een beoedelde prijs*. Mooi. Ik kan dat niet hoor. **Sortem** geeft Peters weer als *levenspatroon* [\(E10e,6a\)](#) en **nostri** (...) **pudoris** met *ten koste van mijn eer* [\(E10e,6b\)](#). De Latijnse woorden die Peters vertaald heeft met *laat* zijn **sine** (...) **tueri** [\(E10e,6c\)](#). Ook weer opgelost

⁸¹² hallo pipo's! **sine** is een persoonsvorm hier! Niet de PREP. Dat zou echt onzin opleveren. En dat willen we niet, toch?

⁸¹³ een F woord. Als je de betreffende BZ **quam tribuit** verplaatst naar de positie tussen **sortem** en **Fortuna**, zie je dat wat gemakkelijker

⁸¹⁴ kijk nog eens terug naar de aantekening bij **molle** in 111. Nou? Wat leg ik daar uit? Geen ABL, hè! Gewoon een ADI N bij **spolium** (wat inderdaad N is)

⁸¹⁵ **nostri** (...) **pudoris** is een GEN. Niemand vraagt het me, dus zeg ik het maar gewoon. Ik denk dat dit een GEN *explicativus* is: **nostri pudoris** legt namelijk uit wat zij verstaat onder de schandelijke buit, de **turpe spolium**.

115 At Venus⁸¹⁶ hoc⁸¹⁷ pacta est, *ut* in altae vallibus Idae
 tres tibi se nudas exhibuere⁸¹⁸ deae,
 unaque⁸¹⁹ *cum* regnum, belli daret altera⁸²⁰ laudem,
 'Tyndaridos⁸²¹ coniunx,' tertia dixit, 'eris⁸²².'
 Credere vix⁸²³ equidem caelestia numina possum
 120 arbitrio formam supposuisse tuo⁸²⁴.
*Ut*que sit hoc⁸²⁵ verum, certe pars altera ficta est,
 iudicii pretium *qua* data^{esse} dicor⁸²⁶ ego.

Maar (zeg je), Venus heeft dit beloofd, zodra zich in de dalen van de hoge Ida drie godinnen naakt aan jou presenteerden,
 en toen één heerschappij, de ander/tweede oorlogsroem gaf/wilde geven,
 zei zij als derde: 'Je zal de echtgenoot van Helena zijn.'
 Ik kan werkelijk nauwelijks geloven dat de hemelse machten hun schoonheid aan jouw oordeel hebben onderworpen.
 En ook al is dit waar, het andere deel is zeker verzonnen, (namelijk) waarin ik gezegd word/men zegt dat ik gegeven ben als prijs van het oordeel.

⁸¹⁶ Venus? Net had ze het er nog over dat het Fortuna was, die haar dat lot had toebedeeld. Lot? Het lot om met Paris richting Troje te moeten vertrekken (**quam tribuit sortem Fortuna** in 113)([H13,22a](#)). Helena baseert zich hier op wat Paris in zijn brief in vv. 19-20 had gezegd (in vertaling in de bundel): *Groot is de prijs die ik najaag, maar één die mij toekomt: Cythera's Venus persoonlijk heeft jou immers bestemd voor mijn hart.* ([H13,22b](#)).

⁸¹⁷ wat **hoc** inhoudt wordt iets verderop uitgelegd in **Tyndaridos coniunx eris** (118) ([E10f,1](#)).

⁸¹⁸ zo. Weet je meteen waar exhibitionisme vandaan komt. De drie godinnen beloofden in hun blote niksie heerschappij, oorlogsroem en liefde. Het Parisoordeel wordt veel geschilderd! Google maar 's

⁸¹⁹ deze **una** was Juno, want zij beloofde Paris heerschappij, toen hij verondersteld werd haar als mooiste godin te kiezen ([E10f,2](#)) ([H13,23](#)). In de "brief" van Paris werd deze beloning **regnis** genoemd (165 aldaar)

⁸²⁰ deze **altera** was Minerva. Die beloofde Paris inderdaad oorlogsroem ([E10f,2](#)) ([H13,23](#)). In Paris' brief is sprake van **virtus** (168 aldaar), licht afwijkend van hier **belli laudem**, maar niet echt een probleem

⁸²¹ een **PATRONYMICUM**, zo maar op straat! Het gaat om de dochter van Tyndareus. Wie? O, Helena! Yep. Helena was de, nou ja, een dochter van Tyndareus. Dacht ie. Deze Tyndareus was de echtgenoot van Leda. Hebben we die naam niet eerder ergens gehoord? Zeker! Zij werd door een zwaan gemolesteerd. Die zwaan was alleen niet echt een zwaan, maar Jupiter. Die had een zodanige vermomming geregeld dat Leda niet door zou hebben dat ze met de oppergod te maken had. Ha ha, tot ie zijn "zwanenhals" gebruikte. Jupiter was ook de vader van Helena's broers Castor en Pollux en zelfs van Clytaemnestra, vrouw van Agamemnon. Echt, dat hele Griekse vorstenhuis was totaal – hoe zeg ik dat nog netjes – beïnvloed door de goden. Die Jupiter had, net als Christiano Ronaldo, weinig moeite de gaatjes te vinden

⁸²² IND FUT. Vanzelf, het was een uitspraak van de godin van de liefde. Die goden kletsen niet zomaar wat. In vertaling (vv. 85-86, p.109 bij Eisma, p.154 bij Hermaion) kun je lezen dat Venus Paris belooft dat hij de minnaar zal worden van de dochter van Leda, Helena dus. Hier noemt Helena zelf het een huwelijk. Dat gaat dus iets verder ([E10f,3](#)). Klopt op zich wel ja. Zelfde misverstand als Dido had, die haar relatie met Aeneas zag als een formele bezegeling van hun liefde (**coniugium**), terwijl hij – oké, door de goden daartoe aangezet – weer verder moest, na zijn relatie met haar. Maar toch vertelt ook Paris, alleen verderop in de tekst van zijn brief (ha ha, Ovidius' brief..), in vv. 173 dat hij wel een **coniugium** zoekt

⁸²³ Helena gelooft niet echt dat ze de prijs in een schoonheidswedstrijd was. Een godin die haar als mooiste vrouw beschouwt? Ze geeft in 126 aan dat dat slechts afgunst op zal wekken ([E10f,4](#)).

⁸²⁴ door de **WOORDPLAATSING** in combinatie met het **HYPERBATON arbitrio** (..) **tuo** komt de volle nadruk op **tuo** te liggen ([H13,24a+b](#)). Helena kan er niet bij dat het nou juist Paris moest zijn die het oordeel moest uitspreken over wie de mooiste godin was. Die Eris, die godin van de ruzie, had het allemaal prima voor elkaar, met die klottenappel! Er kwam niet alleen ruzie tussen godinnen uit voort, maar uiteindelijk zelfs een oorlog die tien jaar zou duren. Dan heb je je target gehaald! Dat Odysseus en Aeneas nog een paar jaar extra van huis waren als direct gevolg van de Trojaanse oorlog, het was een mooie bijvangst.

⁸²⁵ dat de godinnen het aan Paris overgelaten hebben de mooiste godin te kiezen. Daarvan zegt Helena: Oké, laat dat waar zijn. Maar dan was ik toch niet de hoofdprijs? Onzekerheid wisselt koketterie af

⁸²⁶ van **dicor** is een zogenaamde Ncl afhankelijk. Die doet denken aan de Acl, maar is daar een PASS variant van. **Ego** is hier de NOM, en **data (esse)** de INF.

<p>Non <u>est</u> tanta mihi fiducia corporis⁸²⁷, <u>ut</u> me maxima teste dea⁸²⁸ dona⁸²⁹ fuisse <u>putem</u>⁸³⁰.</p> <p>125 Contenta⁸³¹ <u>est</u> oculis hominum⁸³² mea forma probari; laudatrix Venus <u>est</u> invidiosa mihi.</p> <p>Sed⁸³³ nihil <u>infirmitate</u>, <u>faveo</u> quoque laudibus istis: nam mea vox quare, <u>quod</u> cupit esse, <u>neget</u>⁸³⁴?</p> <p>Nec tu <u>succense</u> nimium mihi⁸³⁵ creditus aegre: 130 tarda <u>solet</u> magnis rebus⁸³⁶ inesse fides⁸³⁷.</p>	<p>Mijn vertrouwen in mijn lichaam is niet zo groot, dat ik meen dat ik, met een godin als getuige, het grootste geschenk was.</p> <p>Mijn schoonheid is tevreden om in de ogen van mensen goedgekeurd te worden; de lofprijzing van Venus is voor mij afgunst opwekkend/wekt afgunst jegens mij op. Maar ik zwak ze helemaal niet af, ik sympathiseer ook/zelfs met die lofprijzingen: want waarom moet mijn stem ontkennen, wat zij begeert te zijn? En wees jij niet boos omdat jij al te zeer met moeite door mij wordt geloofd: vertrouwen pleegt langzaam te zijn bij grote/belangrijke zaken.</p>
--	--

⁸²⁷ GEN *obiectivus* bij *fiducia*.

⁸²⁸ een voorbeeld van een ABL *absolutus*. Meestal zie je een ABL *absolutus* met een PTC bij een NOMEN. Nu niet. Kan ook. Een ABL *absolutus* geeft aan onder welke omstandigheden iets plaatsvindt. Het is een bijwoordelijke bepaling en in die zin weglaatbaar (*absolutus*) uit de zin. Helena geeft later (126) ook aan dat zij denkt dat Venus' kwalificatie van Helena als mooiste andere mooie vrouwen jaloers maakt

⁸²⁹ dichterlijk PL. Helena alleen was de hoofdprijs, niet alter-ego's van Helena

⁸³⁰ de CON is een logische na het voegwoord *ut*. Dat volgde weer op *tanta*, en dus komt de logische volgorde *tanta* (...) *ut* (*zo groot ... dat*) uit op een CON *consecutivus*. Helena kan er niet bij dat ze de hoofdprijs was in een schoonheidswedstrijd voor godinnen. Ze vindt zichzelf daar niet knap genoeg voor.

⁸³¹ tevreden? Een schoonheid, een abstract iets, die tevreden is (een typisch menselijke eigenschap)? Lijkt toch op *PERSONIFICATIE*. Pietje is tevreden, Marietje is tevreden. Maar mijn schoonheid is tevreden?

⁸³² *oculis hominum* vormt een contrast met *teste dea* in 124 ([H13.25](#)). Een schoonheidswedstrijd winnen bij goden is nogal wat anders dan in de gewonemensenwereld

⁸³³ In de woorden die nu volgen herziet Helena de mening die ze eerst had: een godin had haar nooit als mooiste vrouw kunnen beschouwen. Ze geeft hier aan dat ze het met die lof eigenlijk toch wel eens is ([E10f.5](#)). Helena wisselt van mening. Die lofprijzingen zijn voor haar een ongrijpbaar, een verrekt fenomeen. Vandaar wellicht de negatieve kwalificaties *istis* (meestal is *ille* neutraal/positief en *iste* negatief)

⁸³⁴ een CON in de HZ. Dit is een *dubitativus*. Een twijfel

⁸³⁵ weer een DAT *auctoris*, deze bij *creditus*. Een enkele keer wordt de DAT voor de handelende persoon (*auctor*) gebruikt. Meestal is dat bij een GRV-constructie, maar soms en zeker ook bij dichters bij de PASS vorm van werkwoorden, een PPP of zo

⁸³⁶ en dit is een belangrijke zaak! Ga ik wel of ga ik niet met jou mee? Jouw verhaal over die schoonheidswedstrijd geloofde ik niet echt. Aan de andere kant, het is wel leuk om te horen. Ik ben toch knapper dan ik dacht! Beste Paris, wees nou niet boos omdat ik je niet op je woord geloofde. De toon van Helena is, zoals eerder gezegd, wisselend

⁸³⁷ met *mihi creditus* ... *fides* (129-130) doelt Helena op iets wat zij eerder gezegd had, namelijk dat zij nauwelijks geloven kon dat Paris uit mocht zoeken wie de mooiste godin was (*credere* ... *tuo* in 119-120) ([H13.26a](#)). *Fides* maakt nog deel uit van een stilistisch middel, namelijk een *HYPERBATON*. Kijk maar, *tarda* hoort grammaticaal bij *fides*, maar het staat er een eindje vandaan. Nou, dat is een *HYPERBATON* ([H13.26b](#)). Dat *HYPERBATON* ondersteunt het idee dat Helena langzamerhand, héééé langzamerhand vertrouwen begint te krijgen ([H13.26c](#)) dat ze misschien toch een mooie hoofdprijs is ... Grappig is, althans dat vind ik dan grappig, dat *tarda solet magnis rebus inesse fides* een *AFORISME* lijkt te zijn ([E10f.6](#)). Een aforisme? Spellen we anafoor niet gewoon verkeerd? Nee, nee, een *AFORISME* is een *SENTENTIA*. Aaah! O ja, nu ben ik echt op de hoogte. Wat is dat dan, een afo-dinges, een senten-nogwat? Vergelijk het maar met een zegswijze. Een cliché. Een waarheid als een koe. Een open deur. Wat je op een tegeltje zet met blauwe letters. Nee, niet Heren WC! In het Nederlands kennen we wel een uitdrukking die lijkt op wat Helena wil zeggen: vertrouwen komt te voet en gaat te paard. Mooi! Tegeltje!

H10 – HELENA'S BRIEF AAN PARIS 10 (HELENA'S BRIEF AAN PARIS) > Her. XVII, (p.136, vv.131 - 134); f. Ik kan nauwelijks ... Venus mij de mooiste vindt (3)

Prima mea⁸³⁸ est igitur Veneri⁸³⁹ placuisse⁸⁴⁰ voluptas⁸⁴¹,
 proxima⁸⁴², me⁸⁴³ visam^{esse} praemia summa⁸⁴⁴ tibi⁸⁴⁵,
 nec te Palladios⁸⁴⁶ nec te⁸⁴⁷ Iunonis honores⁸⁴⁸
 auditis Helenae praeposuisse bonis⁸⁴⁹.

Mijn eerste genoegen is het dus in de smaak te zijn gevallen bij Venus, mijn volgende genoegen is het dat ik aan jou de grootste beloning toescheen te zijn, en jij noch de eerbewijzen van Pallas en jij noch de eerbewijzen van Juno verkozen hebt toen je (van) de charmes van Helena gehoord/vernomen had.

- ⁸³⁸ samen met **voluptas** vormt dit een **HYPERBATON**. Ovidius gebruikt in deze verzen nog een paar maal het **HYPERBATON**. Het begon in 130 al met het daar gesignaleerde **HYPERBATON tarda ... fides**. En in 134 is **auditis ... bonis** er ook eentje ([E10f.7](#)). Ovidius neemt wel vaker zijn toevlucht tot het uit elkaar plaatsen van woorden die grammaticaal bij elkaar horen.
- ⁸³⁹ DAT, want **placere** (PF **placuisse**) gaat met een DAT. **Mihi placet** betekent dus letterlijk *het bevalt mij*, maar kan daardoor ook gebruikt worden voor *ik wil*.
- ⁸⁴⁰ **Veneri** (...) **placuisse** is eerder (126) **laudatrix Venus** genoemd. Helena moet zichzelf steeds bijna in de arm knijpen om zeker te weten dat ze niet droomt dat Venus haar nou net de mooiste vrouw vindt
- ⁸⁴¹ Helena spreekt zichzelf hier tegen als je kijkt naar de verzen 125-126. Daar vindt Helena het al heel wat als zij door de mensen mooi gevonden wordt. Want de mooiste zijn vindt zij aan Venus voorbehouden, niet aan een sterveling zoals zij. Nou ja, sterveling. Pappie Jupiter, hè! Tegelijkertijd herhaalt ze zichzelf als je kijkt naar de verzen 127-128. Daar geeft Helena aan toch ook wel in haar nopjes te zijn met de eer, dat ze de mooiste vrouw op aarde is ([H13,27](#)).
- ⁸⁴² ten eerste natuurlijk een **ELLIPS**. **Voluptas** is weggelaten. Oké. Afgestreept. Verder ontbreekt nog een nevenschikkend voegwoord, en dat is een **ASYNDETON**neke. Dan de belangrijke dingen. Helena hecht veel waarde aan Venus' oordeel. Toch! Maar daarna toch ook aan dat van de beoordelaar van het genre mooie godinnen, Paris. In verzen 85-86 (in vertaling opgenomen in de examenbundel, Eisma p.109, Hermaion p.154) meldt Paris in zijn "brief" dat Venus ten tijde van het Parisoordeel als beloning man en paard genoemd heeft. In dit geval Helena, Leda's dochter, als bedgenote: *Minnaar, dat word je door mij, van de dochter van Leda, die schoonheid, mooier nog dan Leda zelf, en jij zult vrijen met haar!* Dus dan heeft Venus, die zelf als mooiste godin gekozen wilde worden, Paris letterlijk een bepaalde vrouw genoemd als prijs, als beloning. Te weten Helena.
- ⁸⁴³ vormt een contrast met **Palladios ... Iunonis honores** (133) ([H13,28](#)).
- ⁸⁴⁴ even nog wat grammatica. We hebben hier een Acl, die afhankelijk is van **proxima** (nl. **voluptas est**). In de Acl is **me** de **subjectsACC** en **visam** (**esse**) de INF. En **praemia summa** dan? Dat is predikaatsnomen, naamwoordelijk gedeelte van het gezegde. Dat krijg je na koppelwerkwoorden als **videri** (hier **visam esse**)
- ⁸⁴⁵ Paris natuurlijk. Evident. Maar het is een DAT. Een DAT?? Jazeker, bij **visam** (**esse**) dus bij **videri**. **Mihi videtur** betekent zoiets als *het schijnt mij toe*, oftewel *ik vind*. *Het schijnt mij goed toe*, oftewel *ik besluit*. Helena vindt het op zich spannend en eigenlijk wel fijn dat zij Paris de mooiste beloning leek.
- ⁸⁴⁶ ADI van Pallas, de Griekse naam van Athene. Die ging door het leven als Pallas Athene. Ovidius verzong dat soort ADI geregeld. De variatie is ook spannend hier: **Palladios** is een ADI, maar **Iunonis** gewoon een GEN **possessivus**. In andere versies van het verhaal over het Parisoordeel beloofde Pallas Athene Paris geen oorlogsgroem, maar wijsheid. Als wijze godin, met een uil als vogel, kon ze dat wel beloven
- ⁸⁴⁷ maar weer eens een **ANAFOR** geconstateerd: **nec te ... nec te** ([E10f.8a](#)). De anafoor benadrukt haar ongeloof wat betreft de verkiezing als mooiste vrouw, beter gezegd de kwalificatie van mooiste vrouw op aarde ([E10f.8b](#)).
- ⁸⁴⁸ die beloningen van de andere godinnen, en dus ook die godinnen zelf, stonden eerder in een andere volgorde. Kijk maar eens naar 117. In 135 is de subtiele verwijzing ook weer in de volgorde zoals die in dit vers is: eerst Minerva, dan Juno. Niks mee doen, gewoon grappig
- ⁸⁴⁹ **auditis ... bonis** is een ABL **absolutus** in het wild. Met **bonis** bedoelt Helena haar eigen goede eigenschappen. Aangezien Paris zwichtte voor de schoonheid van Helena, en niet voor haar bijzonder genereuze bijdragen aan allerlei goede doelen, moeten we aannemen dat ook Helena haar fysieke charmes bedoelt. Maar die noemt ze neutraal, om geen verwachtingen te wekken, haar **bona**. Ze was de mooiste vrouw op aarde en dus zal ze over nogal wat **bona** beschikt hebben. Paris heeft die **bona** heel erg goed in de smiezen, en dat heeft ie laten blijken ook. Lees de vertaalde passage (van Paris' brief!) maar goed door!

H10 – HELENA'S BRIEF AAN PARIS 10 (HELENA'S BRIEF AAN PARIS) > Her. XVII, (p.136, vv.135 - 138); f. Ik kan nauwelijks ... Venus mij de mooiste vindt (4)

<p>135 Ergo ego <u>sum</u> virtus, ego⁸⁵⁰ <u>sum</u> tibi nobile regnum: ferrea <u>sim</u>⁸⁵¹, <i>si</i> non hoc ego pectus⁸⁵² <u>amem</u>. Ferrea⁸⁵³, <u>crede</u> mihi⁸⁵⁴, non <u>sum</u>; sed amare <u>repugno</u> illum, <i>quem</i> fieri vix <u>puto</u>⁸⁵⁵ posse meum.⁸⁵⁶</p>	<p>Ik ben/beteken dus moed voor jou, ik ben voor jou edele heerschappij; ik zou van ijzer zijn, als ik niet van een hart als dit zou houden. Van ijzer, geloof mij, ben ik niet; maar ik verzet me ertegen om diegene te beminnen van wie ik meen dat hij nauwelijks de mijne kan worden.</p>
--	--

⁸⁵⁰ ikke ikke (**ego, ego**) wordt wel erg nadrukkelijk herhaald, nietwaar? En ook nog eens aan het begin. Hup, **ANAFOOR**. Helena noemt hier zijdelings, zo lijkt het, de beloften van de twee andere godinnen die Paris trachtten voor zich te winnen. Aangezien Helena's tekst eigenlijk Ovidius' tekst is zal het met het zijdelingse wel mee vallen

⁸⁵¹ CON *potentialis*, net als **amem** verderop. Een CON *irrealis* staat in het IMPF of in het PLQP. Dat is hier niet zo. Dit zijn allebei CON PR. Ook in de *potentialis* wordt vaak het hulpwerkwoord **zullen** gebruikt. Dus ook in de verleden tijd, **zou(den)**. De *potentialis* geeft puur een mogelijkheid aan. Voorbeeldje. **Aliquis dicat** is een voorbeeld van een CON *potentialis*. Hoe geef je nu die mogelijkheid in het Nederlands weer? Komen ze: 1) **Stel iemand zegt**; 2) **iemand zegt misschien**; 3) **iemand kan zeggen**; 4) **iemand zou** (daar heb je hem dus!) **kunnen zeggen**; 5) **iemand zal zeggen**. Nou, dan heb je er dus al vijf.

Een *irrealis* evenwel duidt een niet-werkelijkheid aan. **Aliquis dixisset** betekent als 1) **iemand zou gezegd hebben** (maar heeft dat dus niet gedaan); 2) **iemand had gezegd** (maar heeft dat dus niet gedaan)

⁸⁵² bedoeld is Paris ([E107.9](#)). De combinatie is **hoc (...)** **pectus** (hier ACC SG N). Een mooie vertaling is van Elizabeth Robertson: **a heart like yours**

⁸⁵³ Helena bedoelt dat ze best wel gevoelig is voor de aandacht van een man, zelfs van een man die Paris heet. Maar een verhouding met Paris heeft naar haar eigen zeggen geen kans. Wij weten, samen met Ovidius natuurlijk, de hele tijd dat Helena uiteindelijk in Troje terechtgekomen is. Dus... welke draai heeft ze gemaakt? Of moest ze echt geschaakt worden? Was ze labiel? Een te jonge, naïeve blom, die voor de gewiekste Don Juan bezweek? Zie je nu zelf dat **ferrea** aan het begin van het vers herhaald wordt? Ik mag hopen van wel! Doen we **ANAFOOR**? Okidoki, doen we/ Van ijzer zijn bij een mens, dat kan natuurlijk niet. Een robot, oké, maar niet deze poezige Helena

⁸⁵⁴ Paris had dezelfde geruststellende woorden gebruikt (Paris' brief v. 174), toen hij aangaf dat Helena er op kon vertrouwen dat zij niet tot haar schande de vrouw van Paris zou zijn. Als ze mee ging

⁸⁵⁵ wederom een stukje grammatica, en weer is er een Acl te bespreken. Van **puto** is de hele mikmak afhankelijk. **Quem** is de *subjects*ACC, **posse fieri** de INF en dan blijft **meum**, als gesubstantiveerd PRON *possessivum*, over als predikaatsnomen. Dat klopt aardig bij weer zo'n koppelwerkwoord als **fieri** (*worden*)

⁸⁵⁶ een gesubstantiveerd PRON *possessivum*, een bezittelijk voornaamwoord. Met de mijne bedoelt Helena mijn man, mijn vent, mijn partner. Ze gelooft niet dat hij ooit bij haar zal horen Tja, en wat vertelt Helena allemaal nog meer? Zij ziet zichzelf geen overspel plegen, daar is ze te groen, te onhandig voor. De brief aan Paris, waar Menelaus niets van weet, dat vindt ze al heel wat. Ze wil dat Paris haar nog niet verlaat, zeker nu Menelaus op reis is. Diens afwezigheid heeft de mogelijkheden op een affaire wel ruimer gemaakt. Menelaus heeft bij zijn afscheid gezegd dat Helena goed voor hun gast moest zorgen. Helena ziet daar de grap wel van in. Ze heeft gezegd dat ze dat gaat doen. Helena waarschuwt Paris dan weer wel voor de ver reikende macht van koning Menelaus. Die heeft overal contacten. Aan de andere kant zegt ze te aarzelen vanwege wellust aan de ene kant en angst aan de andere. Dus toch een beetje verliefd, zou je zeggen. Ze zet dan een theoretische afweging op papier. Als ze door Paris gedwongen zou worden, zou ze dat eigenlijk nog een zegen vinden. Dan zou ze geluk hebben. Klinkt in onze oren dubieus. Helena theoretiseert verder. Als ik de jouwe word, blijf je mij dan trouw? Jij, Paris, hebt al wat ervaring en je hebt je eigen vrouw verlaten. Wat zal men in Sparta zeggen als ik met je mee ga? Ik word dan wel rijk in Troje, jouw woorden tenminste. Maar wie garandeert jou dat ik daar trouw zal blijven? Geschenken zeggen mij niet veel. Helena beweert vervolgens – leuk perspectief voor Paris – dat Troje geen gelukkige toekomst beschoren is: een ziener had het over Ilion in lichterlaaie (Troje afgebrand tot aan de grond. Klopt, rond 1184 v. Chr.). De twee afgewezen godinnen, Minerva en Juno, zullen wraak willen nemen. Er zal oorlog komen. Ovidius en de mensen in zijn tijd kenden de verhalen over de Trojaanse oorlog. Een mooi voorbeeld van een vaticinium ex eventu: Helena voorspelt Paris een grote oorlog. Oooh, wat knap dat ze dat wist! Zo, hee, die kon goed voorspellen! Haha, Ovidius in de jurk van Helena, die wist dat er een Trojaanse oorlog gevoerd was. En ook hoe die afgelopen was.

Helena belooft Paris tenslotte dat zij nog wat tijd nodig heeft. Ze zou graag een beslissing willen nemen en haar schaamtegevoel overwinnen. De diepgaande (ja ja, zeer diepgaand) gesprekken die Paris voort wil zetten, ze weet heel goed wat voor gesprekken dat zijn: Paris gaat te haastig te werk, maar zichzelf is te groen om te oogsten. Hij moet nog even geduld hebben en als hij iets wil bespreken, moet hij haar diensters maar benaderen.

Even nog iets over de twee brieven. De twee epistels hebben tal van raakvlakken. En dan bedoel ik beschreven situaties en afwegingen die zowel bij Paris (Ovidius) speelden als bij Helena (ook Ovidius). Het zou uitermate raar zijn, als Ovidius in een stijlloefening als deze twee totaal verschillende, "elkaar niet rakende" brieven zou hebben geschreven. Lees dus ook echt de vertaalde passages uit beide brieven aandachtig door!

Mijn leven

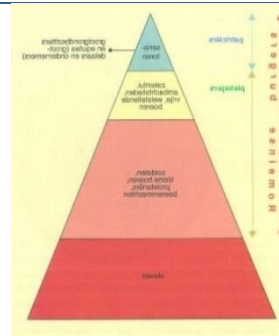
H11 – MIJN LEVEN 11 (MIJN LEVEN) > *Tristia IV, 10 (p.144, vv.1 - 6)*; a. Ovidius' afkomst en geboorte (1)

1 Ille ego **qui fuerim**, tenerorum lusor⁸⁵⁷ amorum⁸⁵⁸,
quem legis⁸⁵⁹, **ut noris**, accipe, posteritas⁸⁶⁰.
 Sulmo mihi patria est, gelidis uberrimus⁸⁶¹ undis,
 milia **qui** noviens distat ab urbe decem⁸⁶².
 5 Editus hic ego sum, nec non⁸⁶³, **ut** tempora⁸⁶⁴ **noris**,
cum cecidit fato consul uterque⁸⁶⁵ pari⁸⁶⁶:

Opdat jij weet wie ik was, die bekende speelse zanger van liefdesgedichten, die jij leest, luister nageslacht.

Sulmo is mijn vaderland, zeer rijk aan koude stromen, die negen keer tien/negentig mijl van de stad verwijderd is.

Hier ben ik geboren, en, opdat jij de tijd kent: toen beide consuls door/in een gelijk lot zijn gevallen:

⁸⁵⁷ Ovidius karakteriseert zichzelf hier als een bekende dichter, schrijver van liefdesgedichten en speels in zijn poëzie (E11a.1). De Latijnse zin is ingewikkeld, met de indirecte vraag voorop (vandaar de CON *obliquus fuerim*) en het werkwoord, waarvan die vraag afhankelijk is (**accipe**) pas in de volgende versregel (H3.1a). In die indirecte vraag is de woordvolgorde zo, dat **ille** en **ego** naast elkaar staan, helemaal vooraan in het gedicht (H3.1b)! De dichter maakt dus meteen duidelijk, trots als hij er op is, dat *Tristia* maar één thema kent: zichzelf. Ovidius (H3.1c). Ovidius is trots op zijn roem als dichter (**ille ego, quem legis, accipe posteritas**) en verwacht dat latere generaties zijn werk ook nog zullen lezen. Maar ook het feit dat hij tot de oude ridders behoort (vers 7), hoewel hij dat laatste minder belangrijk vindt dan het eerste (relativerend spreekt hij daar, ook weer vers 7, **si quid est** uit) (H3.4a+b).

⁸⁵⁸ **tenerorum** (..) **amorum**: GEN PL: betekent letterlijk *van tedere/prille verliefdheden*. Eisma vertaalt de combinatie concreet (*liefdesgedichten*), terwijl de Hermaionauteurs de combinatie abstract laten

⁸⁵⁹ er zijn vertalingen die **quem legis ut noris** vertalen met *opdat u weet wie u leest*. Maar dat kan natuurlijk, gezien de IND **legis** niet! Er is daar geen sprake van een indirecte vraag en dus geen CON (H3.2).

⁸⁶⁰ Ovidius richt zich direct tot het nageslacht

⁸⁶¹ een overdrijving, omdat **uber** zelf al rijk aan betekent. Niet de internetonderneming Uber natuurlijk! Een SUPERL gebruiken is dan licht overdreven

⁸⁶² Hoe ver ligt Sulmo (stad ten oosten van Rome, nu Sulmona geheten) nu van Rome af? Eisma, p.8, houdt het op 45 kilometer. Wel, houden we voor een mijl 1,5 km aan, dan is het $9 \times 10 \times 1,5 = 135$ kilometer (H3.3). Moderne navigatie-apparatuur geeft voor de hemelsbrede afstand 120 kilometer op. Niet zo'n slechte gok van Ovidius, en bovendien weer de **POETA DOCTUS** aan het woord (H3.6c).

⁸⁶³ een LITOTESje tussendoor. Gewoon inderdaad een dubbele ontkenning

⁸⁶⁴ Ovidius bedoelt hier het SG natuurlijk, en wel zijn geboortjaar (E11a.2). Wij gebruiken in zo'n situatie ook het PL wel eens

⁸⁶⁵ in 43 voor Christus sneuvelden tegelijkertijd de consuls van dat jaar, Hirtius en Pansa. Ze sneuvelden in de strijd tegen Marcus Antonius, toen na de moord op Caesar (15 maart, de Iden van maart van het jaar 44) de burgeroorlog los ging. Ovidius gebruikt deze geleerde omschrijving voor zijn geboortjaar. Typisch een **POETA DOCTUS** (H3.6c).

⁸⁶⁶ **cecidit fato** (..) **pari**: *door een gelijk lot*. Eufemistisch voor *sneuvelden*.

<p><i>si</i> quid id <u>est</u>, usque a proavis vetus⁸⁶⁷ ordinis⁸⁶⁸ heres⁸⁶⁹, non modo fortunae munere factus eques. Nec stirps prima⁸⁷⁰ fui; genito <u>sum</u> fratre <u>creatus</u>, 10 <i>qui</i> tribus ante quater mensibus <u>ortus erat</u>⁸⁷¹. Lucifer⁸⁷² amborum natalibus⁸⁷³ <u>affuit idem</u>⁸⁷⁴: una <u>celebrata est</u> per duo liba⁸⁷⁵ dies. Haec <u>est</u> armiferae festis de quinque Minervae, <i>quae</i> fieri pugna prima⁸⁷⁶ cruenta <u>solet</u>.</p>	<p>als dit van enig belang is, onafgebroken vanaf mijn voorvaderen een oude erfgenaam van de rang van ridders, niet kort geleden door het geschenk van het lot ridder geworden. En niet was ik het eerste kind; ik kwam ter wereld, nadat mijn broer was voortgebracht, die viermaal drie maanden eerder was geboren. Dezelfde dag was er voor de geboortedagen van (ons) beiden: één dag werd gevierd door middel van twee offerkoeken. Deze is een van de vijf feestdagen voor de krijgshaftige Minerva, die gewoon is als eerste met bloed bevlekt te worden door het gevecht.</p>
---	--

⁸⁶⁷ een goed voorbeeld van een ENALLAGE: **vetus** hoort grammaticaal bij **heres** (E11a,3a), maar inhoudelijk bij **ordinis** (E11a,3b).

⁸⁶⁸ je moet hier zelf **equestris** bij aanvullen: het gaat om de ridderstand.

⁸⁶⁹ een echte eques (*ridder*) dus! Ovidius behoorde tot de oude ridderfamilie (E11a,7). Hij was niet zo'n parvenu die, rijk geworden door bepaalde keuzes te maken in de burgeroorlog, op basis van het recent verworven vermogen (er was minimaal 400.000 sestertiën nodig om in de ridderstand verheven te worden) in de ridderstand opgenomen was. Daar keken echte ridders als Ovidius op neer. Hij is daar expliciet trots op, maar nuanceert tegelijkertijd: zijn gedichten waren belangrijker voor hem. Met **fortunae munere** wordt verwezen naar de situatie dat burgers plots rijk geworden waren door de burgeroorlog: het vermogen dat door de omstandigheden verworven is (E11a,4).

⁸⁷⁰ F, omdat **stirps** F is. Ovidius is als jongen ter wereld gekomen

⁸⁷¹ niet gewoon meedelen, dat zijn broer precies een jaar eerder geboren was, nee, de **POETA DOCTUS** in Ovidius stelt zijn luisteraars graag op de proef (H3,6c). Hij appelleert aan de kennis die hij bij zijn lezerspubliek en luisteraars aanwezig mocht veronderstellen. Die begrijpen hem exact, inclusief de nuances die hij aanbrengt, en zo bind je je lezers aan je

⁸⁷² eigenlijk de Morgenster, die dus symbolisch staat voor het aanbreken van de dag: gevalletje **METONYMIA**.

⁸⁷³ je zou **diebus**, de DAT PL van **dies** kunnen aanvullen. Dat maakt **diebus natalibus** dus een DAT *possessivus*.

⁸⁷⁴ **idem** hoort bij **Lucifer**. Omdat het er zo ver van verwijderd staat noemen we dat een **HYPERBATON** (E11a,5a). Andere voorbeelden in deze passage van een **HYPERBATON**: **una** (..) **dies** in 12 en **armiferae** (..) **Minervae** in 13 (E11a,5b). Met de verwijzing naar het Minervafeest is ook meteen de precieze geboortedatum van Ovidius en zijn precies 1 jaar jongere broer (H3,5) duidelijk, namelijk 20 maart (H3,6a) en wel 20 maart van het jaar 43 (E11a,6). Ovidius koos voor deze omschrijving in de traditie van de **POETA DOCTUS** (H3,6b). Het was eenieder bekend dat sinds Augustus aan de macht was op de tweede dag van het vijfdaagse Minervafeest de gladiatorenspelen plaatsvonden

⁸⁷⁵ ja, want Publius en zijn broer waren op dezelfde dag geboren, alleen was dat bij Publius een jaar later. Op de geboortedag werd een offerkoek van meel, melk, olie en honing aan de **genius** geofferd. In het geval van het gezin Ovidius werden er twee koeken geofferd. Van de broer van Publius is de naam niet bekend

⁸⁷⁶ **pugna prima** beginnen beiden met een p, en we hebben dus een **ALLITERATIE**. Als je scandeert, en als je dat ook goed doet, dan zie je dat de laatste a van **pugna** lang is (**pugnā**, ABL *causae*), terwijl die van **prima** kort is (**primā**). Van **cruenta** is de laatste a ook kort (**cruentā**). **Prima** hoort dus net als **cruenta** bij **quae**, dat **haec** in 13 als *antecedent* heeft, en het is het beste **prima** predicatief bij **quae** op te vatten

H11 – MIJN LEVEN 11 (MIJN LEVEN) > *Tristia IV, 10 (p.146, vv.15 - 20)*; b. Ovidius krijgt onderwijs; hij verliest zijn broer (1)

<p>15 Protinus <u>excolimur</u>⁸⁷⁷ teneri⁸⁷⁸, curaque parentis⁸⁷⁹ <u>imus</u> ad insignes⁸⁸⁰ urbis⁸⁸¹ ab arte viros. Frater⁸⁸² ad eloquium viridi <u>tendebat</u>⁸⁸³ ab aevo, fortia verbosi natus ad arma⁸⁸⁴ fori⁸⁸⁵; at mihi⁸⁸⁶ iam puero⁸⁸⁷ caelestia sacra⁸⁸⁸ <u>placebant</u>, 20 inque suum⁸⁸⁹ furtim⁸⁹⁰ Musa⁸⁹¹ <u>trahebat</u> opus⁸⁹².</p>	<p>Dadelijk worden wij, nog heel jong, gevormd en door de zorg van onze vader gaan wij naar de op grond van hun vakkennis bekende mannen van de stad. Mijn broer legde zich vanaf jeugdige leeftijd toe op de welsprekendheid, geboren tot/voor de krachtige wapens van het woordenrijke Forum; maar bij mij reeds als jongen vielen de hemelse erediensten in de smaak en de Muze trok mij heimelijk naar haar werk.</p>
--	--

⁸⁷⁷ als je **excolor** als een DEP ziet, kun je dat vertalen met *onderwijs krijgen, les genieten*. Zoals jullie doen, mazzelpikkies, zeker met dit prachtige examenonderwerp!

⁸⁷⁸ de beide broertjes zullen een jaar of 6 geweest zijn ([H3.7a](#)). **teneri** moet predicatief vertaald worden bij het onderwerp in **colimur**. Toen ze naar Rome gingen om te studeren zullen ze een jaar of 17 geweest zijn ([H3.7b](#)).

⁸⁷⁹ de vader van Ovidius was de sturende kracht

⁸⁸⁰ vormt samen met **viros** (achteraan het vers) een **HYPERBATON**. Door een **HYPERBATON** krijgt vaak het voorop terechtgekomen woord de nadruk

⁸⁸¹ met de **urbs** kan maar één stad bedoeld zijn! Rome! De eeuwige stad

⁸⁸² Ovidius' broer had andere interesses dan "onze" Publius Ovidius. Broerlief interesseerde zich voor welsprekendheid, Publius wilde eigenlijk gedichten schrijven ([E11b.1](#)). **Frater** contrasteert (aha, een **ANTITHESE**!) met **mihj** ([H3.10a](#)). **eloquium** (17) contrasteert (**ANTITHESE**) met **caelestia sacra** (19) ([H3.10b](#)). Tenslotte hebben we ook nog een overeenkomst: **viridi ab aevo** komt overeen met **puero** (19) ([H3.10c](#)).

⁸⁸³ na een onderbreking van tweemaal een PR (**excolimur** 15 en **imus** 16) nu weer het vertrouwde IMPF. Waarom dan een PR? Zou heel goed het zogenaamde PR *dramaticum* kunnen zijn

⁸⁸⁴ **fortia** (..) **arma** zijn natuurlijk geen echte wapens, maar scherpe, accurate woorden, die de opponent volledig met de grond gelijk maken, met name diens argumentatie. **METAFOOR** dus ([E11b.11a](#)).

⁸⁸⁵ op het forum werden stevige debatten gevoerd en dat trok Publius' broer wel. Let op de twee **HYPERBATA**: **fortia** en **arma**, en ook nog **verbosi** en **fori** ([H3.8a+b](#)). Met **fortia arma** bedoelt Ovidius de krachtige taal die bij rechtszaken op het forum gesproken werd, de taal van het debatteren ([E11b.2](#)). Taal als wapen, dat riekt naar een **METAFOOR**.

⁸⁸⁶ samen met het daarbij predicatief te vertalen **puero** is dit de verplichte aanvulling in de DAT bij de persoonsvorm **placebant**. De uitdrukking in het Latijn is **mihj placet** (het bevalt mij)

⁸⁸⁷ spoort dus met **viridi ab aevo** (17), wat aangeeft dat beide broertjes op ongeveer dezelfde leeftijd hun keuzes maakten. Een **puer** nam op zijn 17^e de **toga virilis** aan, waardoor hij geen **puer** meer was, maar **adulescens**.

⁸⁸⁸ letterlijk de hemelse eredienst, maar hier gebruikt voor de dienst van de Muzen, oftewel de dichtkunst ([E11b.3](#)).

⁸⁸⁹ dit soort woorden verwijst naar het onderwerp van de zin, en hier is dat **Musa**. Hetzelfde geldt voor woorden als **se, sibi**, en dus de complete rijtjes van **suus**

⁸⁹⁰ Ovidius kon het dichten niet laten, hij dichtte waar en wanneer dat kon. Omdat ze waarschijnlijk door zijn vader niet op prijs gesteld werden, hield hij zijn dichterlijke activiteiten onder de pet ([E11b.4](#)).

Furtim lijkt hier te slaan op de Muze, die clandestien handelde ([H3.9a](#)), maar Ovidius bedoelt dat hij er niets aan kon doen dat hij poëzie schreef: buiten zijn wil om werd hij de poëzie ingetrokken ([H3.9b](#)).

⁸⁹¹ alsof een Muze dat kan! Maar goed, toch eerder een Muze die dat doet, dan zoiets abstracts als de dichtkunst. Hier hebben we een voorbeeld van **METONYMIA** ([E11b.11b](#)).

⁸⁹² **suum** met **opus** (keurig allebei ACC SG N) vormen een **HYPERBATON**.

Saepe pater dixit⁸⁹³ 'Studium quid inutile⁸⁹⁴ temptas?

Maeonides⁸⁹⁵ nullas ipse reliquit opes.'

Motus eram dictis⁸⁹⁶, totoque Helicone relicto⁸⁹⁷

scribere temptabam verba soluta modis⁸⁹⁸.

25 Sponte sua⁸⁹⁹ carmen numeros veniebat ad aptos,

et quod temptabam dicere, versus erat.

Vaak zei mijn vader: 'Waarom laat jij je in met een belangstelling die niets oplevert? Zelfs de Maeonische heeft geen rijkdom achter-/nagelaten.'

Ik was door zijn woorden bewogen/beïnvloed, en nadat ik de gehele Helicon had verlaten, probeerde ik woorden te schrijven vrij van versmaat.

Vanzelf kwam het lied tot geschikte maten, en wat ik probeerde te zeggen, was een vers.

Momper, de Helicon, met de Muzen er op.

⁸⁹³ toegegeven, een IMPF had hier niet misstaan! Zeker als iemand steeds iets doet of zegt, zie je in het Latijn vrijwel altijd een IMPF, met iteratieve waarde. Nou, hier eens een keertje niet. Maar let op: in de verzen 24 – 26 komt viermaal een IMPF voor (**temptabam, veniebat, temptabam, erat**) met juist die nuance in de betekenis: het gebeurde kennelijk vaker dat Ovidius junior op bevel van zijn vader stopte met dichten, maar er later toch weer zo door werd aangetrokken, dat hij dan toch weer startte met poëzie ([E11b.8](#)).

⁸⁹⁴ Ovidius' vader had niet zo veel met dichtkunst. Dichters werden niet rijk (opes *rijkdom*), was zijn idee. Alleen met welsprekendheid en advocatuur kwam je ergens, vond hij ([H3,11](#)).

⁸⁹⁵ een geleerde verwijzing naar de grote Griekse blinde dichter Homerus, die afkomstig was uit het Klein-Aziatische Maeonia. Verstopt zit hier een **A FORTIORI** redenering. Als het Homerus al niet lukte ruim te leven van zijn werk als dichter, dan moest Publius Ovidius zich op dat vlak natuurlijk al helemaal geen illusies maken.

⁸⁹⁶ door de woorden van zijn vader was Ovidius geraakt ([E11b.5](#)).

⁸⁹⁷ weer fabelachtig mooi verwoord, maar Ovidius bedoelt dat hij luisterde, oké tijdelijk luisterde, naar zijn vader en de dichtkunst afzwoer ([E11b.6](#)). Op de berg Helicon zouden de Muzen wonen. Helicon is een concreet begrip, een naam, voor iets abstracts als dichtkunst. Jippie, **CONCRETUM PRO ABSTRACTO** en dus **METONYMIA** ([E11b.11b](#)).

⁸⁹⁸ **verba soluta modis**: woorden zonder het strakke regiem van versmaat. Hij bedoelt dus het schrijven van proza ([E11b.7](#)). Hierna ontbreekt een tegenstellend voegwoord: **ADVERSATIEF ASYNDETON** dus

⁸⁹⁹ Ovidius verdedigt zich: ik kon er niets aan doen! Het gebeurde gewoon! Daar zou hij bij een rechter heden ten dage niet mee weg komen. Ja, sorry edelachtbare, maar mijn fiets ging er ineens vandoor. Ik zat wel op het zadel en hield het stuur wel vast, maar ineens reed dat kreng door het rode stoplicht. Ik kon er echt niets aan doen! Snif

<p>Interea tacito passu⁹⁰⁰ labentibus annis⁹⁰¹</p> <p>liberior fratri⁹⁰² sumpta mihi que toga⁹⁰³ est,</p> <p>induiturque umeris cum lato⁹⁰⁴ purpura⁹⁰⁵ clavo,</p> <p>30 et studium nobis⁹⁰⁶, quod fuit ante, manet⁹⁰⁷.</p> <p>lamque decem vitae frater geminaverat annos⁹⁰⁸,</p> <p>cum perit⁹⁰⁹, et coepi⁹¹⁰ parte⁹¹¹ carere mei.</p>	<p>Intussen, toen de jaren in zwijgende pas voortschreden,</p> <p>werd door mijn broer en mij de toga van een vrijer leven (aan)genomen,</p> <p>en het purper met brede zoom wordt over onze schouders aangetrokken</p> <p>en onze liefhebberij, die er vroeger was, blijft bestaan.</p> <p>En reeds had mijn broer tien jaar van zijn leven verdubbeld,</p> <p>toen hij (plotseling) omkwam, en ik begon een deel van mijzelf te missen.</p>
---	---

⁹⁰⁰ een jaar zet geen stap, dus we hebben wel een vergelijking, maar eentje zonder afgebeelde. Nou, dat noemen we **METAFOOR**.

⁹⁰¹ **labentibus annis** is een ABL *absolutus*. **labentibus** is een PPA in de ABL PL M van het DEP **labor** (*verglijden*), **annis** is ABL PL M van **annus** (*jaar*). Omdat het een PPA betreft is datgene wat gemeld wordt gelijktijdig met de persoonsvorm van de HZ, **sumpta est** (28)

⁹⁰² **fratri** is toch een DAT? En **mihi** twee woorden verderop dan? Ja, ook! Een DAT *auctoris*, die wel vaker voorkomt bij passieve persoonsvormen

⁹⁰³ de **toga liberior** was een bijnaam voor de **toga virilis**. De knaapjes van een jaar of 16, 17 legden hun **toga praetexta** af (die een purperen zoom had) en kregen, met het aantrekken van de **toga virilis** (de mannetoga) meer vrijheid. Hun eerste biertje ging er in als melk met honing. Niet in die toga, nee.

⁹⁰⁴ jongeren met duidelijk politieke aspiraties mochten “alvast” de toga met de brede (**latus**) purperen zoom (**clavus**) dragen, ook wel de **toga laticlavia** genoemd. Senatoren droegen zo’n toga. Lieten ze, zoals Ovidius, die politieke ambitie varen dan werd de zoom weer versmald (**coacta est**, 35).

⁹⁰⁵ **purpura** is hier kort voor de purperen rand van de toga. Vorm van **METONYMIA**

⁹⁰⁶ het zal waarschijnlijk een dichterlijk PL zijn. We nemen niet aan dat Publius uitweidt over de hobby van zijn broer

⁹⁰⁷ Publius’ belangstelling blijft toch met name de poëzie gelden, dus heel veel zin had het advies (kap nou ’s met die hap, daar word je niet rijk van!) van papa Ovidius niet ([E11b,9](#)). Maar op een ander vlak nam Publius de raad van paps uitermate ter harte: hij trok de toga met de brede purperen zoom aan (**induitur umeris cum lato purpura clavo**, 29) teneinde een kansje te wagen in de politieke arena ([E11b,10](#)). Maar je voelt hem al aankomen, dat zou ’m niet worden, de politieke carrière. Gelukkig maar, anders hadden wij deze mooie teksten niet kunnen lezen!

⁹⁰⁸ hij zegt het weer net iets moeilijker dan nodig, maar vooruit: Publius’ broer werd maar 20. Het is niet bekend waardoor Publius’ broer omkwam

⁹⁰⁹ de precies één jaar oudere broer van Publius stierf en deze gebeurtenis vormde een tragisch contrast met Ovidius’ leven tot dan toe. **tacito passu labentibus annis** (27) was als kwalificatie van zijn leven toen niet meer van toepassing ([H3,12](#)).

⁹¹⁰ een voorbeeld van een verbum defectivum. Van dit werkwoord bestaan alleen vormen die gemaakt zijn met de PF-stam. Je vervoegt het woord gewoon in het PF en wil je een verleden tijd, dan moet je het PLQP gebruiken. Wil je een toekomstige tijd, dan gebruik je het FUT EX. Andere bekende verba defectiva (onvolledige morfologie) zijn **odi** (*ik haat*), **memini** (*ik herinner me*), **novi/cognovi** (*ik weet*)

⁹¹¹ ABL, omdat het object bij **carere** altijd in de ABL staat

<p>Cepimus⁹¹² et tenerae⁹¹³ primos aetatis honores, eque viris quondam pars tribus⁹¹⁴ una fui. 35 Curia restabat⁹¹⁵: clavi mensura coacta est⁹¹⁶; maius erat nostris viribus illud onus⁹¹⁷. Nec patiens corpus, nec mens fuit apta⁹¹⁸ labori, sollicitaeque fugax ambitionis eram, et petere Aoniae⁹¹⁹ suadebant tuta sorores 40 otia, iudicio semper amata meo.</p>	<p>En ik nam de eerste ereambten behorend bij mijn jeugdige leeftijd op me, en van een college van driemannen was ik eens één deel. Het senaatsgebouw stond nog te wachten: de maat van de zoom is versmald; die last was groter dan/te groot voor onze krachten. En niet was mijn lichaam opgewassen tegen, en niet was mijn geest geschikt voor werk, en ik vluchtte weg voor de zorgen brengende eerezucht, en de zusters van Aonië raadden mij aan om de veilige rust te zoeken, altijd door mij bemind.</p>
---	--

⁹¹² ikke dus hè, Publius. Zijn broer was er niet meer, zo lazen we in het vorige vers. Dichterlijk PL

⁹¹³ **tenerae** roept herinnering op, bij mij werkt dat tenminste zo, aan het woordje **teneri** (niet te verwarren met Tenerife) in 15. Ik vraag me dan af, of daarmee op dezelfde leeftijd bedoeld wordt als met **teneri** in 15. Tja, dat soort dingen houdt mij nu eenmaal van de straat. O ja, Hermaion vraagt er ook wel een beetje naar. Nou, dat is natuurlijk niet zo. Hè hè! Met **teneri** in 15 wordt bedoeld op de leeftijd waarop kindekes voor het eerst naar school gaan. Dat was op pak 'm beet zesjarige leeftijd. Maar dit **tenerae** gaat over het moment waarop iemand zijn eerste openbare ambt aanvaardde, en zo iemand was al gauw twintig (H3.13).

⁹¹⁴ Ovidius meldt dat hij deel uitmaakte van het college van "driemannen", **tresviri**, waarschijnlijk de **tresviri capitales**. Die drie gasten hielden toezicht op gevangenen en terechtstellingen. Had je die functie eenmaal bekleed, dan lag de weg naar de eerste functie van de zogenaamde **cursus honorum** (wedloop ereambten), de quaestuur, het quaestorschap, open. Via de quaestuur kon iemand in de senaat komen, als ie daar al niet zat. De volgende erefuncties (onbezoldigd!) waren het aedilaat, de praetuur en tenslotte het consulaat. Ovidius kwam niet tot de quaestuur: zijn roeping was dichter worden. Overigens is er wel een geinig stijlmiddel te vinden in deze versregel, als je ernaar zoekt althans. Kijk 's ff goed: **viris** en **tribus** staat in **HYPERBATON**. Simpel. Ook **pars** en **una** staan uit elkaar, klein **HYPERBATON**neke. Maar wat gebeurt er daardoor? Nou, nou? Ik weet het ook niet. Ja hoor, ik weet het wel. Geintje. Daardoor komen **tribus** en **una** naast elkaar te staan! Náást elkaar! Dat is me toch wat! **IUXTAPOSITIE** om het contrast te vergroten. Het zal je toch aan je reet roesten zeg. Poe hee, zou Tommie zeggen

⁹¹⁵ beetje beeldspraak kan geen kwaad. De **Curia** betekent eigenlijk het senaatsgebouw maar het staat hier voor het senatorschap (E11c.1). Omdat er na **restabat** een onverwacht vervolg is (Ovidius ging niet de politiek in en zou nooit een senaatsgebouw van binnen zien, bij wijze van spreken) zou je geneigd zijn het voegwoord **maar** aan te vullen. Dat staat er niet, dus hebben we **ADVERSATIEF ASYNDETON** (E11c.2b).

⁹¹⁶ eerder al uitgelegd, maar het is dus zo, dat de brede purperen zoom van de toga van aanstaande senatoren versmald werd, als ze toch besloten geen senator te worden, de politieke loopbaan niet te volgen. Ovidius besloot zijn innerlijke zielenroerselen verbaal de vrije ruimte te geven en dus werd zijn zoompje versmald (E11c.2a). Soort van circumcisie, maar dan qua zoompje van zijn toga

⁹¹⁷ dat **illud onus**, de last van het bezetten van een senaatszetel (E11c.3a), wordt verderop nogmaals twee maal aangegeven. Dat is eerst met **labori** (37) en later met **sollicitae** (..) **ambitionis** (38) (H3.15a) (E11c.3b). Het is toch helemaal te gek, ja toch, niet dan? Maar als er een contrast te vinden is, is er 5 van de 10 keer ook een overeenkomst te vinden. Zegt Hermaion hè. Gaat om **tuta** (..) **otia** in 39-40 (H3.15b). Tja, ik kan ze geen ongelijk geven. Eerlijk is eerlijk

⁹¹⁸ wie had hem gezien? Hint. Het is een stijlmiddel/stilistisch middel, het heeft iets met een kruis te maken en het eindigt op -asme. O jee, die laatste twee hints kunnen je op een verkeerd spoor zetten, ik besef het. Goed, oké, geen gelul, het gaat om een **CHIASME**. Kieken wat 't wordt: **patiens** (a) **corpus** (b) **mens** (b) **apta labori** (a) (E11c.4).

⁹¹⁹ **Aoniae** (..) **sorores**: gokkernolle! Wie zijn dat nou weer? Ik vermoed, en als ik in mijn antwoordenboekje spiek is dat ook een terecht vermoeden, dat het om de Muzen gaat (E11c.5a). Geleerde omschrijving, typisch onze **POETA DOCTUS** Ovidius. Wat een mannetje toch, hè! De Muzen hebben hem een politieke carrière afgeraden (E11c.5b). In dat kader betekent **otia/otium** ambteloos leven, met tijd voor studie (E11c.5c).

<p>Temporis illius <u>colui fovique</u>⁹²⁰ <u>poetas</u>⁹²¹, <u>quotque aderant vates</u>⁹²², <u>rebar</u>⁹²³ adesse deos. Saepe suas volucres <u>legit</u> mihi grandior aevo⁹²⁴, <u>quaeque nocet</u> serpens, <u>quae</u> <u>iuvat</u> herba, Macer⁹²⁵, 45 saepe⁹²⁶ suos <u>solitus</u>^{est} recitare⁹²⁷ Propertius ignes⁹²⁸, iure sodalicii, <u>quo</u> mihi <u>iunctus erat</u>. Ponticus heroo⁹²⁹, Bassus quoque clarus iambis dulcia convictus membra <u>fuere</u> mei.</p>	<p>Ik heb de dichters van die tijd geëerd en gekoesterd, en ik meende dat er goden waren zoveel als er dichters waren. Vaak las Macer, ouder in/van leeftijd, mij zijn vogels voor, en welke slang schadelijk is, welk kruid helpt, vaak was Propertius gewoon om zijn hartstochtelijke liefdesgedichten voor te dragen, op grond van de vriendschap, waardoor hij met mij was verbonden. Ponticus beroemd door zijn epische versmaat, ook Bassus beroemd door zijn iamben waren aangename leden van mijn vriendenkring.</p>
--	---

⁹²⁰ tja, voor ons synoniem en daarmee eigenlijk een **TAUTOLOGIE**.

⁹²¹ Ovidius noemt er zo dadelijk een paar. Hij heeft Aemilius Macer duidelijk ontmoet, want die las hem voor. Ook Propertius kunnen we gerust een tijdgenoot noemen, want hij was slechts een paar jaar ouder dan Ovidius zelf. Propertius schreef lyrische gedichten (elegieën), waarmee hij een inkijkje gaf in zijn eigen gevoelsleven. Volgens Ovidius waren hij en Propertius bevriend. Ponticus was een episch dichter, van wie we niet weten wanneer hij precies leefde. Hetzelfde geldt voor Bassus. Hij leefde wel, want hij heeft werken geschreven, namelijk jambische spotverzen. Maar beiden behoorden tot de vriendenkring van Ovidius, zoals Ovidius in 48 meldt (en dan moeten ze dus ten tijde van Ovidius geleefd hebben). De jambe is een versmaat die bestaat uit een onbeklemtoonde lettergreep, gevolgd door een beklemtoonde lettergreep. Basisschema is U —

⁹²² één van de woorden voor dichter. **Vates** wil zeggen dat hij door de goden geïnspireerd was

⁹²³ IMPF van het DEP **rēri** *menen*.

⁹²⁴ een ABL *respectus*, die het opzicht waarin aanduidt

⁹²⁵ deze Aemilius Macer († 16) schreef drie leerdichten, **De Herbis**, **Theriaca** en **Ornithogonia**. Ovidius omschrijft die werken hier. **De Herbis** omschrijft hij met **quae iuvat herba**. **Theriaca** omschrijft hij met **quae(que) nocet serpens** en **Ornithogonia** met **suas volucres** (E11d.1a). Het laatste werk zal mythologische verhaalelementen hebben bevat, omdat dit gaat over hoe vogels uit mensen ontstaan (E11d.1b). Als je kijkt naar de volgorde van de woorden in de door Ovidius gekozen omschrijvingen zie je een **PARALLELLISME**: **nocet** (a) **serpens** (b) **iuvat** (a) **herba** (b) (H3.16).

⁹²⁶ **saepe** wordt herhaald aan het begin van een zin. Hup, **ANAFLOOR**!

⁹²⁷ zeer populair, die voordrachten, die openbare voorlezingen, en al helemaal in de keizertijd. Voordat een werk uitgegeven werd, moest eerst “geproefd” worden of er wel belangstelling was voor het werk. Daartoe werden vrienden en andere dichters uitgenodigd

⁹²⁸ **ignis**, of hier het PL **ignes** is een **METAFLOOR** voor hartstochtelijk liefdesgedicht. **METONYMIA** als stijlmiddel zou ik ook goed rekenen. Naast een **METAFLOOR** zien of horen we ook nog een **ALLITERATIE**: **saepe suos solitus** (E11d.1c) (H3.17).

⁹²⁹ dat zie je niet vaak, een woord met een dubbele o. **heroo** is hier kort voor **heroo pede** (NOM **herous pes**) waarmee de epische versmaat bedoeld wordt. Dat is de dactylische hexameter dus

<p>Et <u>tenuit</u> nostras <u>numerosus</u> Horatius⁹³⁰ aures⁹³¹,</p> <p>50 <i>dum</i> <u>ferit</u> Ausonia⁹³² carmina culta lyra⁹³³.</p> <p>Vergilium⁹³⁴ <u>vidi</u> tantum: nec avara⁹³⁵ Tibullo</p> <p>tempus amicitiae fata <u>dedere</u> meae.</p> <p>Successor <u>luit</u>⁹³⁶ hic⁹³⁷ tibi⁹³⁸, Galle, Propertius illi⁹³⁹;</p> <p>quartus ab his⁹⁴⁰ serie temporis ipse <u>fui</u>.</p> <p>55 <i>Ut</i>que ego maiores⁹⁴¹, sic me <u>coluere</u> minores,</p> <p>notaque non tarde⁹⁴² <u>facta</u> Thalia⁹⁴³ mea <u>est</u>.</p>	<p>En Horatius, rijk aan versmaten, boeide onze oren,</p> <p>terwijl hij zijn verfijnde liederen tokkelt/tokkelde op de Italische lier.</p> <p>Ik heb Vergilius slechts gezien: en niet heeft het hebzuchtige lot aan Tibullus tijd gegeven voor vriendschap met mij.</p> <p>Deze was de opvolger van jou, Gallus, Propertius van hem;</p> <p>ik was zelf de vierde na dezen in de opeenvolging van de tijd.</p> <p>En zoals ik de ouderen eerde, zo eerden de jongeren mij,</p> <p>en mijn Thalia/dichtkunst is niet langzaam/snel bekend geworden.</p>
---	--

- ⁹³⁰ Quintus Horatius Flaccus werd in 65 geboren en stierf in 8. Ovidius geeft hier aan gedichten van Horatius te hebben gehoord als die werden voorgedragen/gedeclameerd. Horatius kwam uit Venusia (Venosa), dat 400 km ten Zuid-Oosten van Sulmona ligt, waar Ovidius vandaan kwam. Horatius was 22 toen Ovidius geboren werd en een goede veertiger toen Ovidius carrière begon te maken
- ⁹³¹ één van de vier voorbeelden van **HYPERBATON** in deze verzen (H3,18a). De andere zijn **Ausonia** (..) **lyra** (50) **avara** (..) **fata** (51-52) en **amicitiae** (..) **meae** (52). **Avara** (..) **fata** is de duidelijkste, omdat die verspreid is over twee versregels (H3,18b). Ovidius wil er de gierigheid van de tijd mee benadrukken en die eigenlijk aanklagen (H3,18c).
- ⁹³² Ausonisch is equivalent met Italiaans. De vroegste bewoners van midden- en Zuid-Italië waren de Ausoniërs
- ⁹³³ Eisma wil dat we 50 scanderen. En wie zijn wij om dat te weigeren? Het is in ieder geval een pentameter. Dat kun je aan de lay-out gewoon zien. Komt ie: **dūm fērīt Aūsōnīā |cārmīnā cūltā lŷrā**. De a van **carminā** is net als die van **cultā** kort, dus daar moet **cultā** mee verbonden worden (E11d,2a). **Ausoniā** met vanwege de lange slot -a met **lŷrā** verbonden worden (E11d,2b).
- ⁹³⁴ Publius Vergilius Maro, afkomstig uit het Noord-Italiaanse Mantua, stierf in 19. Ovidius is van 43 en was dus een jaar of 24 toen Vergilius in Brindisi overleed. Men neemt aan dat Ovidius in ieder geval geen langdurige tijd met Vergilius opgetrokken heeft en hem misschien alleen gezien heeft. Dat is wat Ovidius in 51 ook zelf aangeeft: **Vergilius tantum vidi**
- ⁹³⁵ Ovidius noemt het **fatum**, hier dichtelijk PL **fata**, hier **avara gierig**, omdat Tibullus niet lang heeft mogen leven. Het lot was als het ware spaarzaam, gierig met het uitdelen van tijd om te leven
- ⁹³⁶ ook Tibullus was een elegisch dichter (H3,19a). Kijk je naar de twee versregels samen, dan zie je dat de genoemde dichters met elkaar gemeen hebben dat ze alle vier lyrische dichters waren (E11d,5a). De sterfdatum bepaalt dan de volgorde (E11d,5b), door Ovidius aangeduid met **serie temporis** (E11d,5c).
- ⁹³⁷ bedoeld is Albius Tibullus (H3,19b). Weer een lyrisch dichter, die niet heel oud geworden is. Hij stierf ook in 19, hetzelfde jaar als waarin Vergilius het tijdelijke verwisselde met het eeuwige
- ⁹³⁸ hiermee wordt Gallus aangesproken (H3,19b). Die liet in 26 het leven. We hebben weinig van hem over, dat wil zeggen van zijn botjes helemaal niets, en van zijn gedichten dus maar erg weinig teksten
- ⁹³⁹ de volgorde in dit vers zorgt voor een **PARALLELLISME**: **hic** (a) **tibi** (b) **Propertius** (a) **illi** (b) (E11d,4). Met **illi** wordt Tibullus weer bedoeld (H3,19b).
- ⁹⁴⁰ met **his** worden drie dichters bedoeld: Gallus, Tibullus en Propertius (H3,19b). Ovidius geeft aan dat hijzelf de vierde was. Dan is dus de volgorde: Gallus, Tibullus, Propertius, Ovidius
- ⁹⁴¹ wie goed kijkt, ziet een **CHIASME**: **ego** (a) **maiores** (b) **me** (b) **minores** (a) (H3,20). Het idee erachter is subject (a) object (b) object (b) subject (a). Wie niet goed keek, leest het nu hier
- ⁹⁴² **non tarde**: *niet traag*, oftewel *retesnel*: een fabeltastische **LITOTES** gespot hier. Moet ook wel, want Hermaion vraagt ernaar (H3,21). Ovidius lijkt hier, ook al zit ie op dat moment zijn verbanning uit in Tomi, wat aan de arrogante kant. **Facta est** (F) is het beruchte PF van **fieri** (**fi**). **Fieri** betekent vaak zoiets als *worden, ontstaan, gebeuren*.
- ⁹⁴³ **Thalia** is eigenlijk de Muze van het blijspel en de herderspoëzie. Hier wordt het via **METONYMIA** gebruikt voor dichtkunst in het algemeen

<p>Carmina <i>cum</i> primum populo iuvenalia⁹⁴⁴ <u>legi</u>, barba <u>resecta</u> mihi bisve semelve⁹⁴⁵ <u>fuit</u>. <u>Moverat</u> ingenium⁹⁴⁶ totam cantata per urbem⁹⁴⁷ 60 nomine non vero dicta⁹⁴⁸ Corinna mihi⁹⁴⁹ . Multa⁹⁵⁰ quidem <u>scripsi</u>, sed, <i>quae</i> vitiosa⁹⁵¹ <u>putavi</u>, emendaturis⁹⁵² ignibus ipse <u>dedi</u>.</p>	<p>Toen ik voor het eerst in het openbaar mijn jeugdgedichten voorlas, was mijn baard of tweemaal of eenmaal geschoren. De door de hele stad bezongen Corinna had mijn talent geïnspireerd, die niet door mij met haar echte naam werd genoemd/aangeduid. Veel heb ik weliswaar geschreven, maar wat ik als gebrekkig/slecht beschouwde, gaf ik zelf (prijs) aan het vuur om te verbeteren/ter verbetering.</p>
---	--

⁹⁴⁴ vormt met **carmina** een **HYPERBATON**. De nadruk valt met zo'n **HYPERBATON** vaak op het eerste, voor je gevoel extra naar voren gehaalde woord. Hier is dat **carmina**, *liederen*, maar in de praktijk gebruikt voor *gedichten*, die immers onder begeleiding van muziek voorgedragen werden. Ovidius was er al jong bij, met zijn declamaties te midden van bekend publiek

⁹⁴⁵ merkwaardige volgorde. Wij zeggen éénmaal of tweemaal, hij zegt of tweemaal of éénmaal. Kan, moet ie zelf weten. Van het scheren van een baard hoeft je niet zo'n punt te maken. Doen wij ook niet. Zeker als je de haren afscheert en niet de pokjes openhaalt is er niet veel aan de hand. Maar bij de Romeinen was het eerste scheren van de baard een plechtig iets. Even voor je beeld: de scheermesjes van tegenwoordig zijn mooi klein en superscherp. Die van toen waren behoorlijk veel groter en soms wat bot. Enfin, je kunt je de bloedfonteintafereken wel voorstellen

⁹⁴⁶ mooi geformuleerd: zij had mijn talent bewogen. Hij bedoelt gewoon dat ze hem had geïnspireerd om gedichten te schrijven ([E11e.1](#)). Ja, die Corinna was een meesteres op het gebied van inspiratie. Als je Amores leest, zie je dat Ovidius heel wat kunstjes uithaalt met deze dame, die helemaal niet bestond. In his dreams kunstjes uithalen dus

⁹⁴⁷ waarschijnlijk dé stad, Rome. Na zijn terugkeer uit Athene leefde Ovidius in Rome. **Totam** (..) **per urbem** is, vanuit zijn eigen gezichtspunt, misschien een kleine overdrijving: **HYPERBOOLT**tje-tje-tje-tje

⁹⁴⁸ de meeste geleerden zijn het er over eens dat deze dame Corinna een fictieve figuur was. Ovidius wekt hier evenwel de indruk dat zij echt bestond en dat hij alleen een andere naam voor haar verzonnen heeft ([H3.22a](#)). Je kunt **non vero** een **LITOTES** noemen, maar er zijn sterkere voorbeelden van een **LITOTES**, zou ik zeggen ([H3.22b](#)).

⁹⁴⁹ **mihi** is een **DAT auctoris**: handelende persoon bij **dicta**. Deze verzen 59-60 zijn ook weer vertaald door Marietje d'Hane-Scheltema: *Maar mijn Corinna maakte indruk, overal in Rome werd zij gevierd met die door mij verzonnen naam*. En dan de vragen die onmiddellijk bij je opkomen natuurlijk. OMG, waar haalt ie *Maar mijn Corinna maakte indruk* nou weer vandaan? Help! Nou, dát is nou **moverat ingenium** ([H3.23a](#)). Ik zei toch dat dat mooi geformuleerd was! Toch kun je nog wel ff discussiëren over het verschil tussen de vertaling van **moverat ingenium** en de Latijnse tekst zelf. Die vertaling geeft niet weer wat er in het Latijn staat. In het Latijn gaat het om de indruk die 'Corinna' op de dichter maakt, waardoor ze hem tot dichten inspireert; in de vertaling gaat het om de indruk die de Corinna uit Ovidius' gedichten op het publiek maakt ([H3.23b](#)). Nou. Daar kun je het mee doen dan. Hebben we nog een c-vraag ook? Yep. In de vertaling van Marietje komt Corinna naar voren als een fictieve figuur, een verzonnen griet, een uit de duim gezogen vrouw. Met *mijn Corinna* kan heel goed bedoeld worden: de door mij in mijn gedichten geschapen Corinna ([H3.23c](#)). Holy moly. Gaan we nog genuanceerd worden ook!

⁹⁵⁰ kort voor **multa carmina**, of gewoon een gesubstantiveerd ADI, en dan **ACC PL N**, *vele dingen*.

⁹⁵¹ alle ADI op **-osus** geven aan dat iets rijk is aan een bepaald iets. Zo betekent **vitiosus** dus rijk aan **vitia fouten**. **Aquosus** betekent rijk aan **aqua water**, **verbosus** rijk aan **verba woorden**. In 49 hadden we er nog eentje: **numerosus** (gezegd van Horatius), rijk aan **numeri versmaten**.

⁹⁵² **IRONIE**, ironisch gebruikt, vinden zowel Eisma als Hermaion ([H3.24](#)) ([E11e.2](#)). Hij, Ovidius, bedoelt dat het geschrevene in het vuur altijd nog beter van kwaliteit is dan toen het nog niet in het vuur beland was. Even wat grammatica er doorheen rammen: **emendaturis** is de **DAT PL M** van het **PFA** van **emendare verbeteren**. Het zegt hier iets van **ignibus**. Dus eigenlijk wordt er gezegd: ik gaf die zoi aan het vuur (dichterlijk PL) dat die zoi wel zou verbeteren. ha, ha. Verbeteren. Ironie!! Het tegenovergestelde zeggen van wat je bedoelt. En het grappige is, iedereen snapt je! Oké, de meesten

H11 – MIJN LEVEN 11 (MIJN LEVEN) > *Tristia IV, 10 (p.152, vv.63 - 68)*; e. Ovidius als dichter (2)

<p>Tunc quoque⁹⁵³, cum fugerem, quaedam⁹⁵⁴ placitura⁹⁵⁵ cremavi, iratus⁹⁵⁶ studio carminibusque meis⁹⁵⁷. 65 Molle⁹⁵⁸ Cupidineis⁹⁵⁹ nec inexpugnabile⁹⁶⁰ telis cor mihi, quodque levis causa moveret⁹⁶¹, erat. Cum⁹⁶² tamen hic⁹⁶³ essem minimoque accenderer igni, nomine sub nostro fabula nulla⁹⁶⁴ fuit.</p>	<p>Toen heb ik ook, toen ik in ballingschap ging, enkele dingen die in de smaak zouden vallen, verbrand, boos op mijn passie en mijn gedichten. Mijn hart was zacht/gevoelig en niet onbedwingbaar door/voor de wapens van Cupido en zodanig dat een onbeduidende oorzaak/aanleiding het deed ontvlammen. Hoewel ik zo was en aangestoken werd door het kleinste vuur, was toch geen enkel geroddel verbonden met onze naam.</p>
---	---

⁹⁵³ **quoque** ook staat, zelfs in poëzie, vrijwel altijd meteen achter het woord waar het iets van zegt. Hier bepaalt het dus een tijdstip: **tunc**, het moment van zijn verbanning

⁹⁵⁴ misschien wel gewoon kort voor **quaedam carmina**. **Quaedam** is ACC PL N, en het komt van het PRON *indefinitum* (het onbepaalde voornaamwoord) **quidam**. Dat woord bestaat uit twee gedeeltes: **qui** is te verbuigen en volgt de verbuiging van het *relativum* en het tweede stukje is het onverbuigbare achtervoegsel / suffix **-dam**.

⁹⁵⁵ het gebruik van dit woord **placitura** (een gesubstantiveerd PFA van **placere in de smaak vallen**) geeft aan dat Ovidius vindt dat hij misschien té kritisch geweest is ([H3,25a](#)), toen hij dichtwerk in de fik stak. Verderop in het begin van 64 geeft **iratus** aan door welke emotie hij bezeten was op het moment dat ie de fraaie versjes in de hens stak: hij was laaiend, nou, oké, woedend ([H3,25b](#)). En ook Hermaion hengelt naar de oorzaken van die woede: de verbanning door Augustus ([H3,25c](#)).

⁹⁵⁶ boos? Ovidius boos? Nou, kennelijk was één van die gedichten van hem een oorzaak van zijn verbanning ([E11e.3](#)). Augustus was niet helemaal in zijn sas met het frivole karakter van Ovidius' wat "speelsere" werk. Een prachtig plan ontwerpen voor het herstel van normen en waarden van de roemrijke vroegere Romeinse tijd, een soort van ethisch reveil, en dan komt er zo eentje aanlopen die het nou juist met die normen en waarden, althans in zijn gedichten, niet heel nauw neemt. **Ars amatoria**, passages in de **Metamorphoses**, een beetje Vergilius op de hak nemen, Augustus zag het als iets dat hij niet kon tolereren. Weg met die Ovidius

⁹⁵⁷ zegt natuurlijk ook iets van **studio**. Ovidius kon zich voor zijn hoofd slaan, met dat soort gedichten. Zo lijkt het

⁹⁵⁸ **molle** helemaal vooraan en in de volgende versregel vooraan het SUBST, waar **molle** iets van zegt, **cor**: Ovidius' hart. **Cor** is N, en **molle** is dus ook N. Het is géén ABL (alleen vele SUBST uit de derde declinatie hebben een ABL op -e; de ADI van de derde declinatie eindigen op een -i)

⁹⁵⁹ niet **Cupidinis**, de GEN van **Cupido**, maar een zelf bedacht ADI. Het blijft wel Ovidius hè. **HYPERBATON** met **telis**. **Tela** zijn aanvalswapens, en de jou bekende **arma** zijn verdedigingswapens.

⁹⁶⁰ een **LITOTES** in levenden lijve ([E11e.4](#))! Hermaion signaleert hem ook: ([H3,26a](#)). De lichtontvlambaarheid van Ovidius wordt benadrukt ([H3,26b](#)). Dat zien we zo dadelijk ook weer terug in één van de volgende voetnoten. Ik had toch niets te doen

⁹⁶¹ uitgelegd in je boekje: een CON *definitivus*, een afgeleide dus van de *consecutivus*. Het hart van Ovidius was *zodanig dat* een onbeduidende aanleiding het deed ontvlammen

⁹⁶² het voegwoord **cum** heeft globaal drie betekenissen, waarbij de in de BZ gebruikte modus (wijs: IND of CON) er ook nog toe doet. Staat in de BZ die ingeleid wordt door **cum** een IND, dan heb je heel vaak een temporele BZ, een BZ van tijd (met voegwoorden als *toen, wanneer*). Staat in die BZ een CON, dan heb je een enkele keer een temporele BZ, maar heel vaak een causale/redengevende BZ (met voegwoorden als *omdat, daar, aangezien*) of een concessieve / toegevende BZ (met voegwoorden als *hoewel, ofschoon, terwijl*). Dit is globaal en je kunt er aardig vaak mee uit de voeten

⁹⁶³ met **hic** (hier in de betekenis *zo*) bedoelt Ovidius dat ie nogal licht ontvlambaar was ([E11e.5](#)). Niet dat ie als een doorgesnoven skin makkelijk ruzie zocht, nee, hij was snel in de ban van een schone jonge deerne. Vandaar **igni** in hetzelfde vers, ABL SG van **ignis** dat natuurlijk een **METAFOOR** is voor verliefdheid, voor het liefdesvuur (terwijl **ignis** in 62 letterlijk *vuur* betekende) ([E11e.6](#)). En was ie verliefd, dan ging hij dichten. Zo ging dat bij Ovidius

⁹⁶⁴ drie woorden in één vers, die allemaal met dezelfde medeklinker beginnen. Dat is straf, niet? **ALLITERATIE** dus, en de enig juiste notatie (nou ja, vind ik): **nomine nostro nulla** ([E11e.7](#)).

<p>Paene mihi puero nec digna nec utilis⁹⁶⁵ uxor ⁷⁰ <u>est data</u>, <i>quae</i> tempus per breve⁹⁶⁶ <u>nupta</u>⁹⁶⁷ <u>fuit</u>. Illi⁹⁶⁸ <u>successit</u>, quamvis sine crimine, coniunx, non tamen⁹⁶⁹ in nostro firma futura toro⁹⁷⁰. Ultima, <i>quae</i> mecum seros <u>permansit</u> in annos⁹⁷¹, <u>sustinuit</u>⁹⁷² coniunx exulis esse viri. ⁷⁵ Filia me⁹⁷³ mea bis prima fecunda⁹⁷⁴ iuventa⁹⁷⁵, sed non ex uno coniuge, <u>fecit</u> avum.</p>	<p>Aan mij, bijna nog een jongen, is een vrouw, noch (mij) waardig noch nuttig, gegeven, die gedurende korte tijd (met mij) getrouwd was. Haar volgde een echtgenote op, hoewel onbesproken, toch niet bestemd om standvastig te zijn in het huwelijk met mij. De laatste, die bij mij bleef (tot) in mijn oude jaren, hield het uit een echtgenote te zijn van een verbannen man. Mijn dochter, tweemaal moeder geworden in haar eerste jonge jaren, maar niet van één echtgenoot, heeft mij (tweemaal) tot grootvader gemaakt.</p>
--	---

⁹⁶⁵ Publius was nog maar een knaapje, toen hij voor de eerste keer trouwde. Die echtgenote stelde volgens hem niet veel voor en hij kreeg (*est data is/werd gegeven*) haar waarschijnlijk van zijn ouders ([E11f.1a](#)). Misschien wel met sinterklaas, of bij de PLUS bij drie pakken halfvolle melk. Als we haar vergelijken met zijn volgende eega, de opvolgster van numero uno, dan zal ze, in tegenstelling tot die tweede dame, wellicht niet van onbesproken gedrag (niet van onbesproken gedrag is een Nederlandse litotes, hè! Er werd waarschijnlijk volop over haar geluld) zijn geweest ([H3.27b](#)). Dat was namelijk die tweede wel (*quamvis sine crimine*) ([H3.27a](#)). Ook Eisma signaleert een positievere beschrijving van vrouw nummer twee, ook weer op basis van *sine crimine* ([E11f.1b](#)).

⁹⁶⁶ lees **per breve tempus**, waarbij **tempus** keurig een N SUBST is, waaraan **brevis** aangepast is tot het ook N **breve**. Goed, hè, die Romeinen! Gave toyboys, these Romans

⁹⁶⁷ als het gaat om trouwen, huwen, in de echt verbonden worden is de terminologie in het Latijn duidelijk. Een man zal **in matrimonium ducere** (holy matrimony!) een vrouw zal **nubere** (prenups, Engelse term voor huwelijksvoorwaarden)

⁹⁶⁸ DAT, omdat het object bij **succedere** opvolgen in de DAT staat. Met **illi** wordt de eerste vrouw van Ovidius bedoeld.

⁹⁶⁹ Ovidius geeft niet aan, waarom zijn tweede vrouw niet lang bij hem bleef. Het is een snelle opsomming van vrouwen met wie hij getrouwd was. Het verteltempo is in de hele passage ijzingwekkend hoog

⁹⁷⁰ Kijk eens aan! Zouden we hier weer eens een enallage hebben? Ik denk het wel, anders vraag ik het niet. Eisma heeft het ook alleen maar over sommige commentatoren hoor, die een **ENALLAGE** zien. Nou, ik geef ze gelijk. Bij **in nostro firma toto** hoort **firma** grammaticaal bij **coniunx** (74), maar qua betekenis bij **toro** ([E11f.1c](#)). En over **toro** (ABL SG van **torus**) gesproken: de betekenissen van het woord zijn metonymisch met elkaar verbonden! Tja, ik verzin het niet zelf, hoor! In de betekenis **kussen** is het een **PARS PRO TOTO** voor **bed** (dus **METONYMIA**) en in de betekenis **bed** is het een **ABSTRACTUM PRO CONCRETO** (en dus inderdaad wederom **METONYMIA**) voor **huwelijk**. Jemig, ik hoop niet echt op zulke vragen bij het examen. Kolere! Dan nog liever een lekker gnomisch PF of een smakelijke ABL absolutus!

⁹⁷¹ zie je het **HYPERBATON** in deze BZ? Ik wel. Oké, volgende vraag. Nee hoor. **seros** (...) **annos** ([H3.28a](#)) is dat **HYPERBATON** en het benadrukt de lange duur van het tweede huwelijk ([H3.28b](#)).

⁹⁷² uit het gebruik van dit woord blijkt een bijzondere waardering, bewondering zelfs, voor zijn derde vrouw ([E11f.1e](#)). Ze hield het met hem uit, terwijl hij verbannen was. Ze heeft hem al die tijd moeten missen, omdat zij, in tegenstelling tot Publius zelf, in Rome achter kon blijven ([E11f.1f](#)). Een jaar of tien heeft Ovidius in Tomi verbannen zitten te wezen, en naar Rome is hij nooit meer teruggekeerd. Erg, hè?

⁹⁷³ **me** als object tussen de twee woorden die het subject vormen. De **WOORDPLAATSING** is op die manier al interessant, want ook **me** en **mea** (**ALLITERATIE**) staan daardoor naast elkaar ([E11f.2a](#)).

⁹⁷⁴ de letterlijke betekenis is **vruchtbaar**. Ja, dat is inderdaad wel een vereiste om moeder te kunnen worden ja. Maar goed, twee keer opa geworden dus. Dochter heeft twee kinderen gekregen, van verschillende echtgenoten.

⁹⁷⁵ leuk vers om je scandeertechnieken weer eens te verfijnen. Toeval dat Eisma dat nou juist ook bij dit vers vraagt. Het is in ieder geval de hexameter! Kijk maar, de langste versregel van twee. De kortere versregel is een pentameter (elegisch distichon, remember?). **Fīlīā mē mēā bīs prīmā fēcūndā iūvēntā**. Klaar. **filiā, meā** en **fecundā** horen bij elkaar; en **primā** en **iuventā** horen bij elkaar ([E11f.2b](#)).

<p>Et iam <u>complerat</u> genitor⁹⁷⁶ sua fata⁹⁷⁷ novemque <u>addiderat</u> lustris altera lustra novem⁹⁷⁸. Non aliter⁹⁷⁹ <u>flevi</u>, quam me <u>fleturus</u> ademptum 80 ille⁹⁸⁰ <u>fuit</u>⁹⁸¹; matris proxima busta <u>tuli</u>. Felices⁹⁸² ambo tempestiveque <u>sepulti</u> <u>sunt</u>, ante diem poenae <u>quod</u> <u>periere</u> meae! Me quoque felicem⁹⁸³, <u>quod</u> non viventibus illis⁹⁸⁴ <u>sum</u> miser, et de me <u>quod</u> <u>doluere</u> nihil⁹⁸⁵!</p>	<p>En mijn vader had reeds zijn lot vervuld en had aan negen lustra een andere/tweede negen lustra toegevoegd. Ik huilde niet anders, dan hij gehuild zou hebben om mij als ik (hem) ontruk was/om mijn dood; kort daarop bracht ik mijn moeder de laatste eer. Beiden zijn gelukkig en op tijd begraven, omdat zij zijn omgekomen vóór de dag van mijn straf! Gelukkig (ben) ook ik, omdat ik niet tijdens hun leven ellendig ben, en omdat zij over mij geen enkel verdriet hadden.</p>
--	--

⁹⁷⁶ eigenlijk betekent **genitor** *verwekker*. Ovidius gebruikt het woord wel vaker voor *vader*

⁹⁷⁷ een **EUFEMISME**. Niet gek, want het gaat hier over *sterven*, en dan klinkt *zijn lot vervullen* toch iets minder hard (E11f.3).

⁹⁷⁸ weer een typisch Ovidiaanse geleerde omschrijving voor de leeftijd die zijn pa bereikt had, toen hij overleed. Een lustrum is een periode van vijf jaar. Papa Ovidius had er negen geleefd en toen nog eens negen nieuwe lustra aan toegevoegd. Dat heeft iets weg van $2(x \cdot y)$, waarbij $x=9$ en $y=5$. De oude baas is dus 90 jaar oud geworden (E11f.4). Dat is, zeker voor die tijd, echt heel oud! In hetzelfde vers vinden we ook nog een **CHIASME**. Kijk maar: **novem** (a) **lustris** (b) **lustra** (b) **novem** (a) (E11f.5) (H3.29a). Nog een slotopmerking over het twee keer voorkomen van het telwoord **novem**. Dat is geen anafoor, omdat de twee woorden niet aan het begin voorkomen van opeenvolgende zinsdelen (E11f.6). Ook Eisma is bedroefd omdat de term repetitio er uit gekickt is. Die term hadden we heel goed kunnen gebruiken, om te signaleren dat een bepaald woord toch wel nadrukkelijk genoemd wordt. Helaas pindakaas

⁹⁷⁹ **non aliter** *niet anders*? Precies hetzelfde dus, of misschien nog wel erger. Dat doet denken aan een **LITOTES**. Sterker nog, het is een **LITOTES** (H3.29b). Het verdriet dat kinderen hebben om een ouder die op zeer hoge leeftijd overlijdt is natuurlijk groot, maar – algemeen gesproken – het verdriet dat een ouder heeft om het verlies van een kind is waarschijnlijk groter. Ovidius geeft hier aan dat hij evenveel verdriet had toen zijn vader overleed als hij veronderstelt dat de vader verdriet zou hebben bij het overlijden van een kind (H3.30).

⁹⁸⁰ de versregel loopt door van 79 op 80 en daardoor komt de nadruk te liggen op **ille**, dat immers in **ENJAMBEMENT** staat (E11f.8a). De liefde van Ovidius' vader voor zijn kinderen wordt zo uitvergroot. Door het **ENJAMBEMENT** komen de verwijzingen naar Ovidius' vader en moeder in één versregel terecht (E11f.8a + b).

⁹⁸¹ Ovidius heeft dus heel veel van zijn vader gehouden, net zo veel als zijn vader van hem. Hij heeft erg om hem gehuild toen ie dood ging (E11f.7). **Fleturus** (PFA) **fuit** kun je vervangen door **flevisset**. Dan zie je dat er eigenlijk een *irrealisgedachte* in verwerkt zit

⁹⁸² Dit lijkt een merkwaardige kwalificatie, maar hij noemt ze natuurlijk **felices** *gelukkig*, omdat ze daardoor de ellende van de verbanning van hun zoon, Publius zelf dus, niet hoefden mee te maken (E11f.9a). In 83 noemt hij zichzelf ook **felicem**. De reden is dezelfde: zijn verbanning vond plaats toen zij al dood waren en hij heeft zijn ouders er geen verdriet mee gedaan (E11f.9b).

⁹⁸³ de ACC van uitroep, die in de *grammatica* vermeld staat als de ACC *exclamationis*. In zo'n ACC mist meestal een persoonsvorm. Hier ook

⁹⁸⁴ een ABL *absolutus*, waarbij **illis** (Ovidius' ouders) het onderwerp is en **viventibus** de persoonsvorm. De ABL *absolutus* geeft een omstandigheid aan waaronder iets plaatsvindt en is weglaatbaar uit de zin

⁹⁸⁵ een schijnbare tegenstelling, een **PARADOX**. **felicem** en **miser** lijken elkaar uit te sluiten en een antithese te vormen. Maar.. de tegenstelling is schijnbaar: hij ziet het feit dat zijn ouders stierven voor zijn verbanning als een geluk bij een ongeluk

85 *Si* tamen extinctis⁹⁸⁶ aliquid nisi nomina restant⁹⁸⁷,
 et gracilis structos effugit umbra rogos⁹⁸⁸:
 fama, parentales, *si* vos mea⁹⁸⁹ contigit⁹⁹⁰, umbrae,
 et sunt in Stygio⁹⁹¹ crimina nostra foro⁹⁹²,
scite, precor, causam (nec vos mihi fallere fas est⁹⁹³)
 errorem⁹⁹⁴ iussae⁹⁹⁵, non scelus, esse fugae.

Als er toch behalve namen iets voor de doden overblijft,
 en een ijle schim de opgerichte brandstapel ontvlucht:
 als, schimmen van mijn ouders, mijn reputatie jullie bereikt heeft
 en er aanklachten tegen ons/mij zijn op het forum/de markt van de Onder-
 wereld, weet (dan), smeed ik, dat de reden (want niet is het mij geoorloofd u te
 bedriegen) van mijn bevolen ballingschap een vergissing, geen misdaad was.

⁹⁸⁶ gesubstantiveerd PPP: bedoeld zijn de doden. Eigenlijk betekent **ex(s)tinctus** *uitgeblust*, maar het wordt geregeld gebruikt voor de *dode*.

⁹⁸⁷ let op de IND in de conditionele BZ hier: we hebben een *realis*. De verteller stelt de voorwaarde voor als reëel. Later doet hij dat, in 86, met **effugit** en nog later, in 87, met **contigit**. Je ziet, of niet natuurlijk, dat **restant** zich qua getal aangepast heeft aan **nomina** (PL), niet aan **aliquid** (SG)

⁹⁸⁸ dichterlijk PL

⁹⁸⁹ vormt samen met **fama**, vooraan in het vers, een **HYPERBATON**. Door het **HYPERBATON** komt **fama**, en dat kun je niet ontkennen, wel erg vooraan in het vers te staan. En in de verzen 87-90 is dit niet het enige **HYPERBATON** waarnaar Hermaion ons laat zoeken. In hetzelfde vers 87 zien we ook nog **parentales** (...) **umbrae**. In 88 hebben we **Stygio** (...) **foro** en in 90 **iussae** (...) **fugae** ([H3.32a](#)).

⁹⁹⁰ Ovidius oppert hier de gedachte dat er misschien nog enig bewustzijn bij de doden is en dat ze enige kennis hebben van wat er in de Bovenwereld gebeurt ([E11f.10a](#)). Dat Ovidius met **umbrae** de schimmen ook nog toespreekt, verhoogt het **PATHOS** wel behoorlijk ([E11f.10b](#)).

⁹⁹¹ een geconstrueerd ADI. De Styx was de onderwereldsdrivier en als zodanig staat het ADI **Stygius** dus hier voor *van de Onderwereld*.

⁹⁹² het forum was de plaats van de rechtszaken, en Ovidius stelt het zo voor dat dat in de Onderwereld ook zo is. Als hij beschuldigd wordt, als er een aanklacht tegen hem wordt ingediend, dan is het zo dat ie onschuldig is! Hij heeft geen misdaad gepleegd

⁹⁹³ Ovidius geeft aan dat hij ten aanzien van de oorzaak (**causam**) van zijn verbanning de zuivere waarheid spreekt: hij mag voor de schimmen in de Onderwereld natuurlijk niet jikken ([E11f.11](#)).

⁹⁹⁴ wat exact de **error** is geweest valt niet meer te achterhalen. Er circuleren wel geruchten (p.9 in de Eismabundel, pp.22-23 in de Hermaionbundel), maar die zijn niet te bewijzen. Andere schrijvers melden niets over de verbanning van Ovidius naar Tomi en dat heeft de speculaties gevoed dat Ovidius zijn verbanning verzonnen heeft om daarmee een nieuw literair genre te kunnen lanceren. Hoe dan ook, we weten het gewoon niet. Eerder, in 82, noemde Ovidius zijn verbanning een **poena**, een *straf*. Nou past een **poena** beter bij een **scelus** (een *vergriep*) dan bij een **error** (een *dwaling*, een *verkeerde inschatting*) ([E11f.13a](#)). Dus door eerder, in 82, het woord **poena** te gebruiken in combinatie met de term **error** in 90 suggereert de dichter dat hij gestraft is alsof hij een **scelus** begaan heeft, terwijl er "alleen" sprake was van een **error**, een *misjudgement*. We lezen tussen de regels door dat hij vindt dat hij te zwaar gestraft is ([E11f.13b](#)).

⁹⁹⁵ hier staat geen voegwoord om **errorem** en **scelus** van elkaar te scheiden, en dat had er wel kunnen staan. Nou, die poespas kennen we: dat is een **ASYNDETON** ([H3.32b](#)). **iussae**: jawel want Augustus droeg Ovidius op naar Tomi te gaan om daar de rest van zijn leven te slijten. Lees maar na in 97-98

<p>Manibus hoc satis <u>est</u>: ad vos, studiosa⁹⁹⁶, <u>revertor</u>, pectora⁹⁹⁷, <u>quae</u> vitae <u>quaeritis</u> acta meae. Iam mihi canities pulsus melioribus⁹⁹⁸ annis⁹⁹⁹ <u>venerat</u>¹⁰⁰⁰, antiquas <u>miscueratque</u> comas, 95 postque meos ortus¹⁰⁰¹ Pisaea vinctus oliva <u>abstulerat</u> deciens¹⁰⁰² praemia victor¹⁰⁰³ eques¹⁰⁰⁴, <u>cum</u>¹⁰⁰⁵ maris Euxini positos ad laeva Tomitas quaerere¹⁰⁰⁶ me laesi principis ira¹⁰⁰⁷ <u>iubet</u>.</p>	<p>Dit is genoeg aan/voor de schimmen: naar jullie, belangstellende harten, keer ik terug, jullie die vragen naar de daden van mijn leven. Reeds was voor mij grijsheid gekomen, toen de betere jaren verdreven waren, en had zij de oude haren vermengd, en na mijn geboorte had de overwinnende ruiter/menner, omkranst met de olijfkranen uit Pisa, tienmaal de prijs weggehaald/verkregen, toen/wanneer de woede van een gekwetste keizer mij beveelt de inwoners van Tomi, geplaatst/gevestigd aan de linkeroever van de Zwarte Zee, op te zoeken.</p>
--	---

⁹⁹⁶ vormt een **HYPERBATON** met **pectora** aan het begin van het volgende vers (**ENJAMBEMENT!**): belangstellende harten oftewel mensen die belangstelling hebben voor hoe het verder ging met mij. Die behoren niet tot de categorie van de **Manibus**, de onderwereldschimmen. Het enorm hoge verteltempo, dat de hele biografie zo kenmerkt, is hier eventjes volkomen weg. Dat begon al in 85, toen de verteller de schimmen van zijn ouders toesprak

⁹⁹⁷ dit woord staat in **ENJAMBEMENT**. Daardoor valt er extra nadruk op en juist hier komt dat goed uit. De dichter geeft duidelijk aan dat hij nu weer doorgaat met de beschrijving van zijn levensloop ([E11g.3](#)).

⁹⁹⁸ Ovidius herkent in zichzelf een zucht naar het verleden. Het verleden, waarin alles altijd beter (**melioribus**) was. In de volgende versregel spreekt dezelfde nostalgie uit **antiquas** ([H3.33](#)).

⁹⁹⁹ een rasechte ABL *absolutus*, keurig met een PPP (**pulsus** van **pellère**) en een naamwoordelijke combinatie: **melioribus annis**. Het naamwoord is netjes het inhoudelijke onderwerp van het PPP

¹⁰⁰⁰ het PLQP in combinatie met **iam** in 93 wijst vaak op een tempoversnelling. Alsof we tijd verloren hebben, die nu ff snel ingehaald wordt. Die grijsheid van haren had al eerder ingezet

¹⁰⁰¹ gerekend vanaf zijn geboorte, bedoelt Ovidius te zeggen. Wat inderdaad wel handig is als je wilt aangeven hoe oud je was toen er iets naars gebeurde. **Ortus** is ACC PL M, net als **meos**.

¹⁰⁰² ja ja. Er zat tussen twee Olympische Spelen, toen én nu, vier jaar. Die vier jaar noem je een Olympiade, niet de Olympische Spelen zelf. Ovidius heeft het over tienmaal vier jaar en dat moet dan 50 zijn.

Toch? Hij werd in 43 geboren en in 8 na Christus werd ie de laan uit gestuurd. Dat is een jaar of 50. Tja, als ik zo kon rekenen zat ik niet in het onderwijs. Het is wel weer speciaal Ovidius die zelfs de leeftijd waarop hem groot ongeluk overkwam geleerd omschrijft: de **POETA DOCTUS** is niet verloren gegaan ([H3.34b](#)). Al eerder putte Ovidius zich uit in dergelijke geleerde sommetjes. Lees nog maar eens na in 5-6 (het jaartal van zijn geboorte, waarvoor hij een link legt met het gelijktijdig sterven van de twee consuls Hirtius en Pansa). En in 13-14 omschrijft hij de geboortedag van zijn broer en hemzelf door de associatie met de tweede dag van het vijfdaagse Minervafeest. En in 87-88 is ie ook **doctus** bezig met zijn Stygisch forum ([H3.34c](#)).

¹⁰⁰³ de combinatie van twee SUBST waarbij je het beste één van de twee als een ADI kunt weergeven. Hier is dat met **victor** gebeurd

¹⁰⁰⁴ Ovidius kiest nou juist dit voorbeeld van de Olympische sporten, omdat de wagenraces en de paardenrennen het belangrijkste en meest spectaculaire onderdeel van de Olymische Spelen waren ([E11g.1](#)).

¹⁰⁰⁵ de beschrijving van wat er gebeurde komt in de BZ, niet in de betrekkelijk uitvoerige HZ die daaraan voorafgaat. Normaal is het motto HZ hoofdzaak, BZ bijzaak. Nu is er sprake van een zogenaamd **cum inversum** (omgedraaid **cum**), waarbij de hoofdinformatie in de BZ gedeeld wordt en de randinformatie in de HZ

¹⁰⁰⁶ de verbanning dus. Ovidius is 50 jaar ([E11g.2](#)) ([H3.34a](#)) als hij door Augustus (de **laesi principis** uit 98) naar Tomi (Constanța in Roemenië) gestuurd wordt. Hij omschrijft zijn leeftijd een beetje vaag. Zie de voetnoot over de leeftijdsaanwijzing

¹⁰⁰⁷ de woede als een handelende persoon voorgesteld. Zomaar een **PERSONIFICATIE!** Gratis en voor nop

H11 – MIJN LEVEN 11 (MIJN LEVEN) > *Tristia IV, 10 (p.156, vv.99 - 104)*; g. In ballingschap (2)

<p>100 Causa¹⁰⁰⁸ meae cunctis¹⁰⁰⁹ nimium quoque nota ruinae¹⁰¹⁰ indicio¹⁰¹¹ non est <u>testificanda</u>¹⁰¹² meo. Quid <u>referam</u>¹⁰¹³ comitumque nefas famulosque nocentes¹⁰¹⁴? Ipsa multa <u>tuli</u>¹⁰¹⁵ non leviora¹⁰¹⁶ fuga¹⁰¹⁷. <u>Indignata</u> malis mens¹⁰¹⁸ <u>est</u> succumbere seque <u>praestitit</u>¹⁰¹⁹ invictam¹⁰²⁰ viribus usa suis¹⁰²¹;</p>	<p>De reden van mijn ondergang, maar al te zeer aan allen bekend, moet/mag niet door mijn aanwijzing worden geopenbaard. Wat moet ik berichten over de trouweloosheid van mijn vrienden en de slaven die kwaad deden? Ik heb veel verdragen, niet lichter dan mijn ballingschap zelf. Mijn geest hield het voor onwaardig om te bezwijken onder de ellende en bewees zich onoverwinnelijk, gebruik makend van zijn eigen krachten;</p>
---	--

¹⁰⁰⁸ Ovidius gaat nog even door op de boze Augustus en suggereert hier dat iedereen wel weet waarom hij verbannen is, maar dat het niet slim is om dat openlijk te melden. Stel, hij heeft Augustus gezien toen die ergens lag te krikken. Laten we zeggen, niet op Livia, vrouwlief. Dan zal Augustus dat niet erg op prijs gesteld hebben, omdat hij zelf een nogal ingetogen leven propageerde en bijvoorbeeld zelfs echtscheiding strafbaar maakte. Kortom, dan kan Ovidius beter zijn waffel houden. Permanent.

¹⁰⁰⁹ echt aan iedereen bekend? Zal wel een kleine **HYPERBOOL** zijn. Er zijn altijd mensen die niets weten van dingen waar andere mensen wel van weten

¹⁰¹⁰ **HYPERBATON** met **meae**.

¹⁰¹¹ weer **HYPERBATON**, nu met **meo**. Hee! Twee keer een tekstelement met **meus** er in. Is daar sprake van een parallellisme of van een chiasme? Check: **meae** (a) **ruinae** (b) **indicio** (b) **meo** (a). **CHIASME** dus

¹⁰¹² ook van een DEP als **testificari** heb je een GRV, zelfs eentje van verplichting

¹⁰¹³ CON *dubitativus* past mooi in deze retorische vraag

¹⁰¹⁴ een goed voorbeeld, wat zeg ik, een uitstekend voorbeeld van een **RETORISCHE VRAAG** ([E11g.4](#)). Het geïmpliceerde (gaan we in één keer moeilijke woorden gebruiken?) antwoord op deze vraag luidt: daar is geen enkele reden toe ([H3.35](#)). Geïmpliceerd wil zeggen dat je met je **RETORISCHE VRAAG** op een bepaald antwoord aanstuurt: je zegt het niet, maar je wil dat iemand anders dat antwoord geeft. By the way, men heeft geen idee waar deze opmerking van Ovidius op doelt. Grappig dat er ook dingen zijn die wij leraren niet eens weten. Je kunt natuurlijk altijd dingen verzinnen. Misschien hebben slaven of vrienden Ovidius er wel in geluisd! Misschien hebben ze wel gedacht: nou, die zit veilig opgeborgen, nu kunnen we eens uit de school klappen. We weten het niet, we weten het gewoon niet. Heerlijk!

¹⁰¹⁵ nou zeg! Krijg nou niks! Er is een bekende Nederlandse schrijver die in zijn pseudoniem deze twee woorden heeft verenigd. En aangezien Latijn op zijn tijd best actueel te noemen valt, komt deze vraag niet volledig uit de lucht vallen. We doelen natuurlijk op Eduard Douwes Dekker die als Multatuli de Max Havelaar geschreven heeft ([E11g.5](#)). Deze Eduard had gymnasium gedaan en er wordt beweerd dat hij zijn pseudoniem inderdaad aan Ovidius' *Tristia* ontleend heeft

¹⁰¹⁶ **leviora**, *geen lichtere dingen*, een gesubstantiveerd ADI, namelijk de COMP ACC N PL van **levis**. Tegelijkertijd een **LITOTES**: niet lichter >> zwaarder

¹⁰¹⁷ dit vers moeten we scanderen. Gaan we doen, Eissie, gaan we doen: **īpsā mūltā tūlī | nōn lēvīōrā fūgā**, waaruit blijkt dat de a van **ipsā** en **fugā** lang zijn en die van **leviorā** en **multā** kort ([E11g.6](#)).

ipsa fuga hebben allebei een lange slot-a, omdat ze een ABL vormen, namelijk een ABL *comparationis* (bij de COMP **leviora** is dat wel logisch)

¹⁰¹⁸ **malis mens**: zo je wilt een **ALLITERATIE**. Ik bedoel, dat je wel vaker twee woorden met dezelfde beginmedeklinker aantreft, zonder dat de dichter per se een ALLITERATIE in de tekst wilde pleuren. Mutatis mutandis (verander de omstandigheden en de precieze woorden en je hebt hetzelfde fenomeen) is dat ook bij **succumbere seque**, verderop in het vers, het geval

¹⁰¹⁹ Ovidius geeft zelf aan hoe hij overeind bleef, hoe hij de ellende die de beslissing van de keizer inhield kon verdragen: zijn geestkracht ([E11g.7](#)). Hij liet zich er niet onder krijgen. Goeie kerel hè, Publius?

¹⁰²⁰ ACC F SG? Ja! Waarom dan? Nou, het is een bepaling bij **se** (in **seque**) en dat sloeg terug op **mens**, dit alles in 103. En **mens** is F. Zo. Opgelost.

¹⁰²¹ samen met **viribus** (van **vis** *kracht, macht, geweld*! En dus niet van **vir** *man*!) keurig in de ABL, omdat **usa** (niet het land van Donald Duck, eh Trump, maar het PPP van **utor** *gebruiken*) het object in de ABL heeft

H11 – MIJN LEVEN 11 (MIJN LEVEN) > *Tristia IV, 10 (p.156, vv.105 - 110)*; g. In ballingschap (3)

<p>105 oblitusque mei¹⁰²² ductaeque per otia vitae¹⁰²³ insolita <u>cepi</u> temporis arma¹⁰²⁴ manu. Totque <u>tuli</u>¹⁰²⁵ terra¹⁰²⁶ casus pelagoque¹⁰²⁷ <i>quot</i> inter occultum¹⁰²⁸ stellae <u>sunt</u> conspicuumque polum¹⁰²⁹. <u>Tacta</u>^{est} mihi¹⁰³⁰ tandem longis erroribus acto¹⁰³¹ 110 iuncta pharetratis¹⁰³² Sarmatis ora¹⁰³³ Getis.</p>	<p>mezelf vergetend en het leven (vergetend), geleid in rust, nam ik de wapens op die de omstandigheden mij oplegden met een hand die er niet aan gewend was. Zoveel ongevallen/ongeluk op het land en zee heb ik verdragen als (er) sterren (zijn) tussen de verborgen en zichtbare pool. Eindelijk werd door mij, voortgedreven door lange omzwervingen, de Sarmatische kust bereikt grenzend aan de pijlkokerdragende Geten.</p>
---	--

- ¹⁰²² mezelf vergetend? Hè? Jezelf vergeten, kan dat? Ja, hij dacht aan andere dingen, hij vergeet wie hij zelf was, zijn vroegere persoon ([E11g.8](#)). Hij had niets meer om voor te leven. Let op de meeste overgankelijke werkwoorden (werkwoorden die een direct object/lijdend voorwerp hebben) hebben hun direct object in de ACC. Maar er zijn er een paar die hun lijdend voorwerp in een andere naamval hebben, standaard. Zo hebben we menigmaal **uti gebruiken** gezien, waarbij het lijdend voorwerp in de ABL staat. Denk ook aan **carère missen**. Een enkel werkwoord heeft het lijdend voorwerp in de DAT, zoals **parcere sparen**. En de werkwoorden die betekenen **zich herinneren (memini)** of **vergeten** (hier **oblitus** van **oblivisci**) hebben hun lijdend voorwerp in de GEN
- ¹⁰²³ nog steeds een object bij **oblitus**, dus in de GEN
- ¹⁰²⁴ niet echte wapens! Dûh! Een **METAFOOR** ([H3.36a](#)) voor geduld, berusting, doorzettingsvermogen en hard werken ([E11g.9](#)). In die zin vormt het een **ANTITHESE** met **otia** uit 105 ([H3.36b](#)). We gaan, op verzoek van Eisma-auteurs, weer lekker scanderen, en we pakken daarvoor, totaal onverwacht, dit vers. En we gaan vast en zeker zien dat **arma** niet bij **insolita** kan horen. **īnsōlītā cēpī | tēmpōrīs ārmā mǎnū**. See? Kan niet. ([E11g.10](#)). Lange -a, korte -a verhaal. Kan niet. Zo. Klaar.
- ¹⁰²⁵ één van de bekendste onregelmatige PF, namelijk van **ferre**. Onthoud maar: **ferre, tuli, latus brengen, dragen** of dus **verdragen**.
- ¹⁰²⁶ nou, nou. Wie dit niet ontdekt, is een beetje blind. **ALLITERATIE** van de t-. Oftewel, ff netjes noteren: **totque tuli terra**. De **ALLITERATIE** onderstreept, accentueert, benadrukt, bla die bla die bla, verduidelijkt hoe zwaar de reis naar Tomi geweest is ([E11g.11](#)).
- ¹⁰²⁷ je ziet de combinatie **terra** (...) **pelagoque**. Toch? Ten eerste is **pelagus** leuk gevonden, want het woord is van origine Grieks. Maar daarnaast ontbreken hier voor je gevoel voorzetsels, of in ieder geval eentje. Nou, mensen, wake up, dat is in poëzie niet nodig. Typisch dichterlijk taalgebruik, poëtisch idioom
- ¹⁰²⁸ de voor ons niet zichtbare Zuidpool, terwijl met **conspicuus polus** de wel zichtbare (nou ja...) Noordpool bedoeld wordt
- ¹⁰²⁹ Hè! Ik dacht dat ie nooit meer kwam. Een **VERGELIJKING** bedoel ik. Hier is tie dan. De **VERGELIJKING** maakt duidelijk hoeveel rampspoed hij heeft mee gemaakt, Ovidius. Een standaard vergelijking bestaat uit 1) het **afgebeelde** (dat wat met iets anders vergeleken wordt); 2) het **beeld** (waarmee het afgebeelde vergeleken wordt) en 3) het **tertium comparationis** (het punt van overeenkomst, wat afgebeelde en beeld gemeen hebben). Een **METAFOOR** is een variatie op een vergelijking. Daar heb je in je analyse alleen onderdeel 2 en 3. Het afgebeelde (onderdeel 1) wordt niet genoemd. Algemeen doel van een vergelijking is het gebeurde zodanig vertellen dat het veel meer tot de verbeelding spreekt. Je ziet het als het ware voor je. Hier in deze vergelijking is **casus** (zijn **lotgevallen**) het afgebeelde ([H3.37a](#)). Het beeld is **stellae** (**sterren**) ([H3.37b](#)). En dan is er nog één onderdeel over, het **tertium comparationis**. De veelheid (van zowel zijn lotgevallen als de sterren) ([H3.37c](#)). Mooi!!! Amusant! Knap!
- ¹⁰³⁰ voor de zoveelste keer is **mihi** hier een DAT **auctoris**, die in PASS constructies de handelende persoon nog wel eens wil aangeven
- ¹⁰³¹ dit zal, doordat het overduidelijk bij **mihi** hoort, dus ook een DAT zijn (zie de voetnoot over de DAT **auctoris**)
- ¹⁰³² Ovidius wil met dit ADI duidelijk maken dat het geen lieverdjes zijn daar in dat land waar hij gekomen is. Hij is naar zijn idee in een oorlogszuchtig, onveilig gebied beland ([H3.38](#)). Het is echt dikke shit daar. En die Geten, dat is echt zwaar geteisem. Die dragen hun pijlenkokertje niet voor de kat zijn viool
- ¹⁰³³ onderwerp/subject van **tacta** (**est**) in 109

<p>Hic¹⁰³⁴ ego, finitimis <i>quamvis</i> <u>circumsoner</u> armis¹⁰³⁵, tristia, <i>quo</i> <u>possum</u>, carmine¹⁰³⁶ fata <u>levo</u>. <i>Quod</i>¹⁰³⁷ <i>quamvis</i> nemo <u>est</u>, <i>cuius</i> <u>referatur</u> ad aures, sic¹⁰³⁸ tamen <u>absumo</u> <u>decipioque</u> diem¹⁰³⁹. 115 Ergo <i>quod</i> <u>vivo</u> durisque laboribus¹⁰⁴⁰ <u>obsto</u>, nec me sollicitae¹⁰⁴¹ taedia lucis¹⁰⁴² <u>habent</u>, gratia, Musa, tibi¹⁰⁴³ <u>est</u>: nam¹⁰⁴⁴ tu solacia¹⁰⁴⁵ <u>praebes</u>, tu curae requies, tu medicina <u>venis</u>.</p>	<p>Hier verlicht ik, hoewel ik omgeven word door (het geluid van) wapens van nabij, mijn droeve lot met mijn poëzie, (het enige) waarmee ik dat kan. (En) hoewel er niemand is, aan wiens oren deze voorgelezen wordt/kan worden, zo verdoe ik en misleid/verdrijf ik toch de dag/tijd. Dus omdat ik leef en weerstand bied aan mijn zware ellende, en afkeer van het onrustige daglicht/leven mij niet vasthoudt/beheerst, dank ik u, Muze: want u verschaft troost, u komt als rust van zorg, u komt als geneesmiddel.</p>
--	--

¹⁰³⁴ daar, eigenlijk vanuit Ovidius' perspectief hier, in dat godvergeten, troosteloze ballingsoed Tomi

¹⁰³⁵ mooi dat het onderwerp, Ovidius, hier de 1 SG in circumsoner, ook qua woordvolgorde omringd wordt door herrie. Het **HYPERBATON** is hier echt wel functioneel. Wat een woordkunstenaar, Ovidius!

¹⁰³⁶ de ABL *modi*: die geeft de manier aan waarop Ovidius zich door het dagelijkse leven in Tomi heen slaat. Hij dicht en dicht en dicht

¹⁰³⁷ voor wie het niet zag, deze *relatieve aansluiting* verwijst naar carmine uit de vorige versregel ([H3.39](#)). Een *relatieve aansluiting* is een betrekkelijk voornaamwoord (een PRON *relativum*) aan het begin van een zin, terwijl het *antecedent* in de vorige zin staat. Het contrast met vroeger is groot. Toen ging hij als jonge dichter allerlei bijeenkomsten af, waar door bekende en minder bekende dichters probeerselen gedeclameerd werden. En hij had zelf al vrij snel een schare bewonderaars op die declamaties. En nu? Nu is er niemand die naar hem luistert. Ze verstaan hem zelfs nauwelijks.

¹⁰³⁸ de dichter bedoelt dat hij zijn dag doorbrengt met het schrijven van gedichten, carmine uit 112 ([E11h.1](#)).

¹⁰³⁹ Ovidius doet wát? Hij misleidt de dag? Ja ja, ga lekker ergens anders blowen joh. O, het is dichterdijk taalgebruik? Ehm, ja. Oké, hij zorgt ervoor dat de dag ongemerkt voorbijgaat, zodat die (dag) geen vat op hem heeft ([H3.40](#)).

¹⁰⁴⁰ met *tristia fata* *mijn droeve lot* (112) drukte de dichter min of meer hetzelfde uit ([E11h.2](#)).

¹⁰⁴¹ het daglicht maakt hem onrustig. 's Nachts ziet ie niks en dus ook niet waar ie is. Maar zodra het dan weer dag wordt, wordt hij weer ten volle geconfronteerd met zijn verdoemde bestaan

¹⁰⁴² lucis heeft hier dezelfde waarde als diem twee regels daarvoor ([H3.41a](#)). Ovidius zal nauwelijks merken of het dag of nacht is, hij heeft geen idee hoelang de dag nog duurt en daardoor heeft hij er ook geen afkeer van ([H3.41b](#)). sollicitae (..) lucis is een GEN *obiectivus*, die het lijdend voorwerp (voorzetselvoorwerp) aanduidt bij taedia.

¹⁰⁴³ Ovidius bedankt de Muze (zijn dichtkunst ([E11h.3b](#))), omdat die hem doet leven en een steun is bij het verdragen van zijn ellende. De Muze zorgt er bijkans voor dat hij zijn leven niet meer haat ([E11h.3a](#)). Dat hij hier Muze gebruikt in plaats van dichtkunst hebben we vaker gezien. Dat heet **METONYMIA** ([E11h.3c](#)). Ovidius lijkt zich met zijn lot te verzoenen

¹⁰⁴⁴ legt uit (er staat *nam want*) waarom Ovidius de Muze, zijn dichtkunst, zo dankbaar is. In de uitleg krioelt het weer van de stilistische middelen. Wat dacht u van de **ANAFOR** van tu? Lijkt me een heel goed antwoord. De uitleg bestaat uit drie onderdelen (niet geschakeld door voegwoorden, **ASYNDETON**), wat dus een **TRIKOLON** is. Je zou zelfs kunnen invoelen dat er in het **TRIKOLON** een **CLIMAX** te bespeuren valt. Laat ik zo zeggen, Eisma bespeurt hem in ieder geval, Hermaion niet. Maar Hermaion bespeurt dan het **ASYNDETON** weer wel, wat Eisma weer niet noemt. Het blijft een mooie wisselwerking. Ook het **PARALLELLISME** is aanwezig, waarbij ik dan maar aanneem dat het over tu curae requies, tu medicina venis gaat. tu (a) curae requies (b) tu (a) medicina (b) zou het dan moeten zijn. Dat is mooi een verdedigbaar **PARALLELLISME**, met onderwerp (a) predicatieve bepaling (b) onderwerp (a) predicatieve bepaling (b) ([E11h.4](#)) ([H3.42](#)).

¹⁰⁴⁵ dichterdijk PL. Maar je kunt het PL ook verklaren door aan te nemen dat de Muze hem vaker troost biedt in zijn ellende

H11 – MIJN LEVEN 11 (MIJN LEVEN) > *Tristia IV, 10 (p.158, vv.119 - 124)*; h. De poëzie als troost en onsterfelijke roem (2)

<p>Tu¹⁰⁴⁶ dux¹⁰⁴⁷ et comes es, tu nos abducis¹⁰⁴⁸ ab Histro¹⁰⁴⁹, 120 in medioque mihi das Helicone¹⁰⁵⁰ locum; tu mihi¹⁰⁵¹, quod rarum est¹⁰⁵², vivo sublime¹⁰⁵³ dedisti nomen, ab exequiis¹⁰⁵⁴ quod dare fama solet. Nec, qui detrectat¹⁰⁵⁵ praesentia, Livor¹⁰⁵⁶ iniquo¹⁰⁵⁷ ullum de nostris dente momordit opus.</p>	<p>U bent gids en vriend, u leidt ons weg van de Hister, en u geeft mij een plaats midden op de Helicon; u hebt mij, wat zeldzaam is, tijdens mijn leven een verheven naam gegeven, die roem gewoon is na de dood te geven. En niet heeft Afgunst, die afbreekt wat aanwezig is, met zijn vijandige tand geknaagd aan enig werk van mij.</p>
---	---

¹⁰⁴⁶ de dankbaarheid jegens de Muze wordt via ANAFOOR doorgezet. Opnieuw staat **tu** drie keer vooraan, tweemaal in 119, eenmaal in 121

¹⁰⁴⁷ in de Muze ziet Ovidius een gids, die hem door het ellendige leven gidst en die hem helpt de realiteit van alledag (**Hister**, stukje schöne blauwe Donau) te doorstaan. Dat doet hij door zich te concentreren op zijn poëzie (**Helicon**) (E11h.5).

¹⁰⁴⁸ dit **abducis** lijkt een tikkie op het eerder in hetzelfde vers voorkomende **dux**. Ja. Klopt. En nu? Nou, dat kun je woordspel noemen. Doet Eisma ook (E11h.6). Kun je met een ingewikkelde term paronomasia noemen. Leuk voor tijdens het eten. Hee Pietje, vandaag nog iets zinnigs geleerd bij Latijns? Even je broccoli wegwerken, even pauzeren, moeilijk kijken en dan langs je neus weg: Ja, vandaag hebben we paronomasia besproken. Zal ik het jullie uitleggen? Moet je eens zien, hoe snel je van tafel mag. Wel even oefenen op de uitspraak hoor. Het is par- en dan pas onomasia, dus met het accent op de i.

¹⁰⁴⁹ natuurlijk gaat Ovidius niet weg uit Tomi, dat aan de benedenloop van de Donau ligt. Maar figuurlijk ontstijgt hij de ellende daar om “om te stijgen” naar de berg van de Muzen, de Helicon

¹⁰⁵⁰ een HYPERBATON: **medio** en **Helicone** staan een eindje van elkaar verwijderd (H3.43a). Nou en? Daar hebben we er zo veel van gezien! Maar ... in dit geval komt **mihi** (en dat is dus Ovidius, de balling) precies tussen **medio** en **Helicone** in te staan (H3.43b).

¹⁰⁵¹ **mihi** (...) **vivo** is één van de HYPERBATA in de verzen 121 – 124, waar Hermaion naar vraagt (en die we dus braaf opzoeken). **sublime** (...) **nomen** (121-122) is er nog eentje (HYPERBATON), waarbij **nomen**, en dat had Hermaion nou weer ff niet in beeld, ook nog in ENJAMBEMENT is komen te staan. Eisma weer wel: **nomen** krijgt door het ENJAMBEMENT de volle nadruk (E11h.9). Een derde HYPERBATON is **iniquo** (...) **dente** (12-124) en het laatste HYPERBATON dat ze vinden is **ullum** (...) **opus** (124). Is dat dan alles, meneer? Nope. Ook zien we, nou ja, ik dan, een METAFOOR met **dente momordit**. Dat betekent namelijk letterlijk **hij beet met zijn tand** (en hij knaagde met zijn tand is dan toch een leuke vondst: complimentje Eisma!) waarmee bedoeld wordt dat er iets beschadigd wordt, aan iets afbreuk gedaan wordt. Zijn we dan nu klaar? Ja, met het pensum wel, maar met deze vraag nog niet. **Livor** is namelijk ook nog eens een keer gepersonifieerd. Een PERSONIFICATIE, dames en heren. De eigenschap van een mens wordt toegekend aan een begrip, hier aan Jaloezie (H3.45). Eisma wil ook iets met dit vers: signaleer hoe door IUXTAPOSITIE **tu** en **mihi** naast elkaar zijn komen te staan (E11h.7). De Muze, de dichtkunst staat altijd vlakbij Ovidius

¹⁰⁵² Ovidius is een heel klein beetje een arrogant lulletje hier. Weinigen is het gegeven tijdens hun leven beroemd te worden. Het komt echt zelden voor, eigenlijk vrijwel nooit. U raadt het al, beste lezers, ik ben de uitzondering.

¹⁰⁵³ de verheven naam, die Ovidius zichzelf toedicht, wordt later bevestigd met **in toto plurimus orbe legor** *ik word over de hele wereld zeer veel gelezen* (128) (E11h.10a). Al in het begin van *Tristia IV*, in de eerste twee verzen, richt Ovidius zich tot het nageslacht (**posteritas**) dat hem (=zijn werk >. klein metoniempje moet kunnen, bij zo’n grote dichter!) zal lezen (E11h.10b).

¹⁰⁵⁴ **ab exequiis na de dood** vormt een contrast, ANTITHESE dus, met **vivo** uit 121 (H3.44) (E11h.8).

¹⁰⁵⁵ jaloezie komt er hier niet heel goed af. Publius wil aangeven dat zijn werk niet het mikpunt is geweest voor andere, jaloerse dichters. Iedereen was het er over eens dat zijn werk onovertroffen was, hijzelf het meest

¹⁰⁵⁶ de gepersonifieerde Jaloezie, die hem met rust gelaten heeft, zo vindt hij. Dat blijkt uit het feit dat zijn talent ruim voldoende bekendheid gekregen heeft, meer dan anderen, die in zijn ogen ook grote dichters zijn (E11h.11).

¹⁰⁵⁷ er is sprake van een verwisseling. **Iniquo** zegt grammaticaal iets van **dente**, maar inhoudelijk iets van **Livor**, de gepersonifieerde Jaloezie. Dat is dus ENALLAGE. HYPALLAGE mag je ook zeggen. Wat jij wilt

125 Nam tulerint¹⁰⁵⁸ magnos *cum* saecula nostra poetas¹⁰⁵⁹,
 non fuit ingenio fama maligna meo,
*cum*que ego praeponam¹⁰⁶⁰ multos mihi, non minor¹⁰⁶¹ illis¹⁰⁶²
dicor et in toto plurimus orbe legor.

Want hoewel onze generatie/ons tijdperk grote dichters heeft voortgebracht,
 was roem niet (te) zuinig/kwaadaardig voor mijn talent,
 en hoewel ik velen boven mij stel, word ik niet minder dan zij
 genoemd en word ik over de hele wereld zeer veel/het meest gelezen.

¹⁰⁵⁸ de CON na, in dit geval vóór, *cum* heeft vaak een *concessieve* (toegevende) betekenis. Hier ook. Je vertaalt *cum* in dat soort gevallen met *hoewel, ofschoon, terwijl*.

¹⁰⁵⁹ *magnos* keurig congruent met *poetas*. *Poeta* is namelijk M. Wel klein *HYPERBATON*neke, maar daar kunnen we mee leven

¹⁰⁶⁰ *praepono* heeft aanvullingen in de ACC (logisch, een lijdend voorwerp bij een transitief werkwoord) én in de DAT: iemand/iets (ACC) de voorkeur geven boven iets/iemand (DAT). Al eerder heeft de dichter beweerd dat hij grote bewondering had voor andere dichters, namelijk in 41, waar hij dichtte: *Temporis illius colui fovique poetas*. (*van die tijd eerde en koesterde ik de dichters*). Ook in 55 wordt dat via *ut maiores colui zoals ik de ouderen eerde* duidelijk [\(E11h,13\)](#).

¹⁰⁶¹ de *ALLITERATIE* van de m- is duidelijk: *multos mihi* (..) *minor*. De dichter benadrukt ermee dat er in zijn ogen vele goede dichters zijn die hij boven zich stelt, terwijl zij hem beschouwen als een dichter van een gelijk niveau [\(E11h,12\)](#). *Non minor niet minder* riekt naar een litotes

¹⁰⁶² verwijst terug naar *multos*, in hetzelfde vers [\(H3,46\)](#). De vele andere dichters, die naar het idee van Ovidius supergoed zijn. *illis* is bij de COMP *minor* natuurlijk een ABL *comparationis* (die het vergeleken aangeeft)

H11 – MIJN LEVEN 11 (MIJN LEVEN) > *Tristia IV, 10 (p.158, vv.129 - 132)*; h. De poëzie als troost en onsterfelijke roem (4)

<p>130 <i>Si</i> quid¹⁰⁶³ <u>habent</u>¹⁰⁶⁴ igitur vatum¹⁰⁶⁵ praesagia veri¹⁰⁶⁶, protinus <i>ut</i> <u>moriar</u>, non <u>ero</u>, terra, tuus¹⁰⁶⁷. Sive favore¹⁰⁶⁸ <u>tulj</u>, sive hanc ego carmine famam, iure tibi grates¹⁰⁶⁹, candide lector¹⁰⁷⁰, <u>ago</u>.</p>	<p>Als de voorspellingen van de dichters dus iets van waarheid bevatten, dan zal ik, ook al sterf ik aanstonds, niet de jouwe zijn, aarde. Hetzij door uw gunst, hetzij door mijn poëzie heb ik deze roem verworven, met recht zeg ik jou dank, welwillende lezer.</p>
--	---

¹⁰⁶³ na **si, nisi, num** en **ne**, weet je nog? Dan heb je geen **aliquis**, maar alleen maar **quis**, als onbepaald voornaamwoord. Het rijmpje luidt nog steeds: na **si, nisi num** en **ne** (uitspreken als nee), gaat ali niet met quisje mee. Ik zou graag een wat verantwoordere rijmpje produceren, maar dat voorvoegsel is nu eenmaal **ali-**, en niet Bert-Jan of zo

¹⁰⁶⁴ hebben we het al eerder over gehad: **si** + een IND. Dat is een *realis*. De voorwaarde waaraan voldaan moet worden wordt door de spreker als 100% realistisch gezien. Hier kun je zeggen dat de hoop van Ovidius uitgekomen is. Met de woorden **non ero, terra, tuus** bedoelt hij dat hij niet in het bezit van de aarde is, dus niet dood en begraven zal zijn, maar dat hij zal voortleven door zijn roem. Enfin, dat is zo'n twintig eeuwen later wel uitgekomen ja. Hij wordt nog steeds gelezen, is zelfs om de paar jaar verplichte school-/examenlectuur ([H3.47](#)).

¹⁰⁶⁵ GEN PL van **vates**, een veel gebruikt woord voor *dichter*. Eigenlijk is een vates een voorspeller, een ziener, door de goden geïnspireerd. Die laatste kwalificatie geldt de "grote" dichters ook: Homerus, Vergilius bijvoorbeeld

¹⁰⁶⁶ GEN *partitivus* bij **quid** (=aliquid). Deze GEN geeft het geheel aan waarvan een deel genomen wordt. Ovidius zegt dat hij een voorspelling gaat doen en die heeft te maken met zijn grote roem. Ook na zijn dood zal hij een zeer beroemde dichter blijven. Niet alleen komt dat door de lezer, de contemporaine lezers maar ook de latere lezers, maar zeker ook door zijn eigen dichterlijke kwaliteiten

¹⁰⁶⁷ **tuus** is het gesubstantiveerde PRON *possessivum* (bezzittelijke voornaamwoord): *de jouwe*. Samen met **terra** is er sprake van een ALLITERATIE: **terra tuus**.

Voorts gaan we weer eens scanderen, metrisch lezen. Dit vers is aan de beurt en het is de bedoeling dat we er, zonder de vertaling te raadplegen, achter komen of **terra** in de VOC staat of in de ABL. Kunstje is dus te bepalen of het woord een lange slot -a heeft (dan is het ABL) of een korte slot -a (dan is het een VOC). Nou, dat moet geen probleem zijn. Het is de korte regel van het elegisch distichon en de tweede helft van dat vers kun je van voor naar achter, maar ook van achter naar voor op dezelfde manier scanderen. Waar in de eerste helft van de pentameter de twee korte lettergrepen nog vervangen mogen worden door één lange, mag dat in de tweede helft niet. Die luidt dus altijd — UU — UU — (palindroom > volledig omdraibaar, met dezelfde uitkomst: net als de woorden meetsysteem, droomoord, kajak, mooi dit idioom). Nou, als dat zo is (en dat is zo) en als we geen elisie hebben, want dat zou de boel verstoren (maar hebben we hier niet, nee), dan is de slot -a van terra kort. Ik wil het nog wel even helemaal voordoen. Toch niks te doen. **prōtīnūs ūt mōrīār, | nōn ěrō, tĕrrā, tūūs**. Zie je wel? Het is dus een VOC, de naamval die gebruikt wordt voor het aanspreken van een persoon of zaak. De VOC zie je het beste als een echte naamval bij woorden uit de o-declinatie in het SG, en dan alleen de M woorden van het rijtje van **amicus**. Dáár staat echt een ander wordeinde (flectie, verbuiging, is kenmerkend voor Latijn): **amice**

¹⁰⁶⁸ dit gaat niet over de gunst van Augustus, met wie Ovidius' band mager was. Dit gaat over de gunst van de lezer, die even later **candide** (VOC!) **lector** genoemd wordt ([E11h.15a](#)). De gunst betreft, is gericht tot de dichter, tot Ovidius zelf dus ([E11h.15b](#)).

¹⁰⁶⁹ de tweede keer, in deze tekst van de **Tristia** althans, spreekt de dichter zijn dank uit. De eerste keer was in 117 tegenover de Muze **gratia, Musa, tibi**. Nu is de dank gericht aan de lezer ([E11h.16a](#)). De Muze bedankt hij, omdat die hem troost biedt en weerbaar maakt tegen de ellendige omstandigheden waarin hij verkeert. De lezer bedankt hij dat hij hem beroemd gemaakt heeft, zelfs al tijdens zijn leven. Dat hij tijdens zijn leven al een zeer veel gelezen dichter is, dankt hij aan de sympathie van de lezer ([E11h.16b](#)).

¹⁰⁷⁰ Ovidius spreekt net als in het begin van deze autobiografie de lezer direct aan. In vers 2 stond er **quem legis** (2 SG). Ook in 91, 92 sprak de dichter met **studiosa pectora** rechtstreeks de lezer toe. Nu aan het eind doet hij dat weer, waarmee er een soort van cirkel voltooid is, een ring. En hoe gaan we dat stilistisch middel nou eens noemen? Denk, denk, pieker, pieker. Suf, suf. Ehm, **RINGCOMPOSITIE!** zda wa? (Brabants na nachtje doorzakken voor is dat wat/iets/een idee?). Zowel Eisma vraagt ernaar als Hermaion ([E11h.17](#)) ([H3.48 a+b](#)).

En weer is een opus magnum voltooid. Ik zou bijna à la Horatius zeggen exegi monumentum, maar dat is me te veel eer.

Op school krijg ik wel eens de kritiek dat ik de leerlingen alles maar gewoon geef. Ik denk dat ze op internet van alles en nog wat kunnen vinden, waarvan veel heel betrouwbaar is. Verwijzingen naar de Youtube-kanalen van Otto Gradstein en Jacco Calis staan niet voor niets op deze site! Aan de andere kant heb ik nu, met veel plezier, 113 pagina's tekst bij elkaar geschreven in 1070 voetnoten. En heus, echt niet elke leerling neemt de moeite ook die lappen tekst nog eens door te nemen. Dus zo veel geef ik nou ook weer niet weg. Toch ben ik niet doof voor kritiek.

Tegelijkertijd hoor ik, meestal via via, dat leerlingen van andere scholen dat examendocument helemaal doorspitten en daar nog plezier aan beleven ook. Van hen te horen, wat ze er aan gehad hebben, dát was voor mij een motivatie om dit tijdrovende werk te doen. Elke week consequent een aantal uren aan het schrijven besteden, checken, dingen toevoegen, dingen verwijderen, en dat in mijn geheel eigen stijl, dát, candide lector, kost zeeën van tijd. Was ik maar verbannen, dan had ik ook echt de tijd.

Ik wil mijn vrouw Elma bedanken: elke avond zat ik boven en kwam ik, bij wijze van spreken, alleen voor thee naar benee. Gjalt Lucassen wil ik bedanken voor zijn correctorswerk en voor zijn suggesties. Elk jaar in april begon hij me al te vragen om drukproeven van mijn oeuvre van het komende examenjaar. Het zij hem vergeven. Zijn memorabele woorden “maar je voegt echt iets toe aan de leerlingbeleving van het pensum – en dus ook de leraarbeleving ;-). En je plezier lijkt ervan af te spatten!” waardeer ik zeer. Ook mijn leerlingen bedank ik voor hun interesse in het onderwerp. Hier en daar heeft een enkeling “eeuwigheidswaarde” verworven door vermelding, ergens in mijn voetnoten. Mijn gewaardeerde collega Cecile Gieben bedank ik voor plezierige samenwerking dit cursusjaar. Net als elk cursusjaar, hoor. De collega's in den lande wil ik bedanken voor het feit dat ze me, tot nu toe althans, niet hebben verweten dat ik allerlei vragen voor schoolexamens in mijn document weg gekaapt heb. Ik weet anderzijds dat er collega's zijn die mijn examendocument inzetten in hun les, ter bespreking. Dat vind ik een heel mooi eerbetoon.

Hoe het in 2032 met de klassieke talen staat, ik kan er weinig over zeggen. Ik weet wel dat elk uur, doorgebracht met het lezen en analyseren van klassieke teksten een heel klein beetje bijdraagt aan culturele en persoonlijke vorming.

Of ik volgend jaar weer een examendocument maak, ik denk het niet. Ik wil mijn collega's heel houden. Ze hebben er grote moeite mee dat ik dit uitgebreide document maak, omdat het bij consumptief ingestelde leerlingen leidt tot passiviteit. Ik kan zelf duizend (hyperbooltje mag) redenen geven waarom dat volgens mij niet zo hoeft te werken. Maar ik ben ook een collega van mijn collega's. Die zijn me zeer dierbaar omdat ze hart hebben voor hun vak en omdat ze nog wat langer door mogen werken dan ik.

Hartelijke groet en veel succes bij het eindexamen 2019. Een leukere auteur kun je je bijna niet wensen! Volgend jaar Vergilius. Ik zou bijna zeggen, een mooiere auteur kun je je bijna niet wensen. Maar voor mij begint dan mijn otium.

Marc de Hoon